

DOKUMENTI

IZABRAO, PREPISAO I PRIREDIO:

Drago Roksandić

I.

1934. STUDENI 2. VRGINMOST

SRESKO NAČELSTVO U VRGINMOSTU – KRALJEVSKOJ BANSKOJ UPRAVI SAVSKE BANOVINI. ODSJEK ZA DRŽAVNU ZAŠTITU

OKTOBAR

(...)

10/ Uvreda Njegovog Veličanstva Kralja bilo je 7 slučajeva:

a/ Korać Nikola seljak iz Donje Čemernice srez Vrginmost kada je čuo za tragičnu smrt o Blaženopočivšem Viteškom Kralju Aleksandru I Ujedinitelju izrazio se je: „Trebalo ga je prije ubiti. Da znam ko ga je ubio, napojio bi ga rakijom i nasuo bi mu puna usta rakije.”

b/ Bastaić Petar seljak iz Prkosa srez Vrginmost izjavio je pred nekolicinom ljudi kada su razgovarali o tragičnom slučaju Njegovog Veličanstva Blaženopočivšeg Kralja Aleksandra I Ujedinitelja slijedeće: „Pribićević Valerijan za vrijeme rata vodio je vojnike na ratište i nema nikakve zahvalnosti za to, dodajući da nije bilo dobro do sada, a ni od sada i što se dogodilo sada trebalo je već davno.”

c/ Sudar Tomo seljak iz Prkosa srez Vrginmost izrazio se jednom zgodom Bućan Simi kada su jednom putovali u blizu trgovinu „Ode Vaš Aleksandar pišati” a kada mu je ovaj 14 godišnji mladić odgovorio Aleksandar je poginuo, ali nije Kralj poginuo, jer mi imademo opet drugoga Kralja na to je Sudar rekao, sada će banovi vladati, a ne Kralj.

d/ Perenčević Đuro zidar iz Podgorja srez Vrginmost rekao je pred Pavlović Evicom kada je ova njemu saopštila da je poginuo Blaženopočivši Viteški Kralj Aleksandar I Ujedinitelj „Pa neka je bit će manje poreza, nije se već moglo nasmagati novaca za porez”.

e/ Lukić Ivan iz Šljivovca sreza Karlovačkog prolazeći pored seljaka Bastajić Rade iz Banskog Kovačevca koji je u livadi čuvao konje upitao je „Da li Ti je žao čiče Šandora” (ovo je mislio na Blaženopičivšeg Kralja), a kada mu je ovaj odgovorio „Pa kako mi ga ne bi bilo žao”, Lukić je rekao: „Ja sam znao, da će to tako biti, kad je on (misleći na Blaženopičivšeg Kralja) dao da se Radić pogubi”.

f/ Lesar Mika iz Banskog Kovačevca razgovarao se je na lađi koja vrši prevoz preko rijeke Kupe o tragičnoj smrti Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja i tom prilikom izrazio se je „Ja sam znao, da će Kralj Aleksandar I u Francuskoj biti ubijen, a balavo dijete će biti Kralj, onda može biti i moj sin Kralj”.

g/ Polgar Franjo rodnom iz Bjelice sreza Čakovečkog koji se nalazio u Topuskom na zaradi uvrijedio je Njezino Veličanstvo Kraljicu Mariju.

h/ Kireta Stevo iz Augustinovaca sreza Pisarovinskog rekao je Stanojević Pavlu, seoskom starješini kada je ovaj određivao stražu „Šta će ti straža, pala je krv za krv, krv svoje hoće nazad (ovo misli na Srbe) ubili pokojnog Radića, a zato je Kralja ubio student Hrvat iz Zagreba, koji je za to plaćen pred 10 godina”.

HR-HDA-1363: Politička situacija (zbirka): Odjeljak za državnu zaštitu, 1934., inv. br. 3569.

II. 1937. OŽUJAK 10. ODELJAK ZA DRŽAVNU ZAŠTITU KRALJEVSKE BANSKE UPRAVE SAVSKE BANOVINE – SVIMA

Kraljevska banska uprava Savske banovine
Odeljak za državnu zaštitu
Pov II D[ržavna] Z[aštita] Broj: 7.524/1937
10. Marta 1937.
Zagreb

Predmet: Nova forma kom[unističke] taktike – manifest C[entral-
nog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije]

Sreskom načelstvu – svima / pretstojništvu policije – svima / komesaru pogra-
nične policije – svima / Komandi Savskog žand[arneriskog] puka – Zagreb

Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja:

Poznato je da je osnovna linija kom[unističkog] rada posle VII kongresa komun[istič-
ke] internacionale rad ili saradnja sa demokratskim elementima postojećeg građanskog
društva, a u pravcu stvaranja „Fronta narodne slobode”. Sve do najnovijeg vremena ko-
mun[istička] partija Kr[aljevine] Jugoslavije, u paktiranju sa pojedinim opozicionim poli-
tičkim grupama, nalazila se kao zasebna i homogena politička partija, koja je u stvaranju
„FNS” uvek nastojala, da u svojim rukama održi vodeću ulogu.

Na platformi borbenog sporazuma sa demokratskim elementima, komunistička partija
nastojala je na svakom koraku, da se pred širokim narodnim masama prikaže kao jedini
pravi borac za njihove neposredne ekonomske interese, politička prava i slobode, i da ovim
putem stekne simpatije tih masa.

Ova taktika u svojoj osnovi prikazuje se kao vešt komunistički manevar, da propagand-
nim parolama, koje izražavaju najneposrednije potrebe i želje masa okupe te mase u jedan
jedinstveni tabor, čije bi vođstvo u danom trenutku preuzela komunistička partija kao
avangarda radnog naroda. Ovakva taktika znači u stvari političko manevrisanje, isko-
rišćavanje svakog nezadovoljstva radnih masa kojima bi se u odlučnom času nametnuo
politički program komunističke partije, i te mase povele linijom građanske revolucije.
Samo sporazumevanje i paktiranje sa pojedinim opozicionim političkim elementima ne
znači drugo već traženje borbenog saveznika, stvaranje borbenog bloka i fronta u kome
bi glavnu ulogu imala komunistička partija, ne odstupajući od svog revolucionarnog pro-
grama i pravca. (1r)

Kod provođenja ove svoje taktike komunisti nisu izlazili sa određenim jedinstvenim pro-
gramom koji bi kao zajednički primile sve političke grupe nameravanog jedinstvenog
fronta. Sve do najnovijeg vremena, Komunistička partija Jugoslavije isticala je opšte parole
za demokratska prava i slobode, parole protiv fašizma, zaštite ekonomskih interesa radnog
naroda i t. d.

Prelazeći sa ove borbene forme na oblik borbe sa potpuno konkretiziranom platformom i
programom, Centralni komitet komunističke partije Jugoslavije izdao je u januaru mesecu
o. g. proglas sa razrađenim i određenim smernicama nove komunističke taktike i politike.

Dve glavne parole sačinjavaju osnovu novog programa. Prva borba protiv fašizma i protiv
uvlačenja Jugoslavije u agresivnu imperijalističku sferu svetskog fašizma i druga „Borba
za slobodan savez slobodnih i ravnopravnih naroda Jugoslavije”.

Prenoseći ovu parolu na unutrašnje uređenje države, Centralni komitet u svome proglasu
ističe demokratsku federaciju južno slavenskih naroda. Novi proglas predlaže teritorijalni

integritet države, bez njenog cepanja ili ma kakvog teritorijalnog odvajanja. Detalji federativnog uređenja, obim autonomnih prava pojedinih naroda, uzajamni odnosi između sastavnih delova države, imaju se prema ovom proglasu rešiti slobodnim sporazumom u slobodno izabranoj ustavotvornoj skupštini.

Kao borbeni put Centralni komitet komun[ističke] partije Jugoslavije predlaže sporazum sa svim demokratskim grupacijama i strankama, ističući da se ovaj savez ukoliko je naziv „Front” neprikladan označi imenom „Demokratski tabor” „Savez demokratije” i tome slično. Ovaj Savez u kojemu bi po intencijama Centralnog komiteta komun[ističke] partije Jugoslavije bile angažovane sve demokratske snage zemlje, primio bi borbu koju vodi današnja udružena opozicija u svoje ruke, i jedinstvenom akcijom jedinstvenog demokratskog Fronta išao u pravcu ostvarenja napred iznetog programa.

Novi oblik komun[ističke] taktike znači u stvari potpuno prikrivanje revolucionarnog programa komun[ističke] partije, neističući šta više ni sam komunistički naziv. U novostvorenom savezu komunisti ne traže nikakvu vodeću ulogu, ne traže momentano ni svoj politički plasman ni ulogu avangarde borbenog (1v) proletarijata. Cilj nove taktike sastoji se u tome, da se u nameravani narodni demokratski Front ujedine sve borbene opozicione stranke, sa kojima bi komunistička partija sačinjavala jedinstvenu celinu i jedinstveni politički i borbeni front.

U pogledu forme državnog uređenja, koja bi ušla u program „Fronta narodne slobode”, komunisti principijelno traže demokratsku federativnu republiku, ističući da se može primiti momentalno i forma monarhije u koliko široke narodne mase nisu dovoljno revolucionisane da bi primile republikansko državno uređenje. Baš iz ovoga stava komunisti prema formi državnog uređenja, koji u stvari pretstavlja momentalno odstupanje od njihovog osnovnog programa u pravcu političkog uređenja države u obliku republike Sovjeta, vidi se najbolje kako daleko komunisti idu u političkom kompromisu sa opozicionim elementima u našoj zemlji. Ovo popuštanje komunisti u stvari znači neotstupanje od njihove ideologije ili političkih dogmi već trenutno iskorišćavanje političkih prilika u zemlji prilagođeno mentalitetu i raspoloženju širokih narodnih masa. Lozinke „Savez demokratije”, „Demokratski tabor”, „Front narodne slobode” i t. d. nije ništa drugo već jedna aktuelna karika u lancu opšteg komunističkog revolucionarnog rada, preko koje se ima stvoriti u zemlji takva atmosfera i stanje koje bi omogućilo prijelaz komunisti na oblik izrazitijeg revolucionarnog delovanja, a možda i provođenje samog državnog udara na postojeći društveni poredak.

Glavni sadržaj nove komunističke taktike sastoji se u tome da se njihovom delovanju pruži značaj što veće legalnosti, i da se time izbegne mogućnost progona od strane državne vlasti. U ovom pravcu komunisti prema novoj taktici idu tako daleko, da svojim partijskim organizacijama zabranjuju svako rasturanje letaka koji bi ma po čemu sadržavali revolucionarne parole.

U smeru ove nove taktike nema sumnje, da će komunistička partija Jugoslavije uskoro izaći sa detaljnim instrukcijama i direktivama za svoje partijske organizacije u zemlji, a možda i čitavom konspirativnom radu dati drugu formu i drugi ton. U etapi ove značajne pokretnice komunističkog delovanja, potrebno je u korak pratiti svaki novi oblik komunističkog rada, i prema njemu podešavati pravila kontraakcije. (2r)

U priopćenju prednjega dostavlja se jedan primjerak manifesta C. K. K. P. J. time da se područni organi upoznaju sa novom taktikom komunističke akcije. (2v)

Prijepis

PROTIV RATNE OPASNOSTI, PROTIV NAPADAJA FAŠISTIČKE REAKCIJE! UDRUŽIMO SVE DEMOKRATSKE SNAGE U BORBENU PUČKU FRONTU I U JUGOSLAVIJI!

Radnom narodu! Svima narodima Jugoslavije!

(...)

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije
/Sekcija Komunističke internacionale/
Januar 1937.

HR-HDA-1349: Periodička izvješća o aktivnostima komunista (Grupa II), kut. 5, inv. br. 255–311.

III.

1939. PROSINAC 9. GLINA

JOVAN SARKANJAC, KOTARSKI NAČELNIK U GLINI – BANSKOJ VLASTI BANOVINE HRVATSKE

Odjeljku za državnu zaštitu

Sresko načelstvo u Glini šalje banskoj vlasti izvještaj o političkoj situaciji na kotaru

(...) Izvješćujem u gornjem predmetu kako slijedi:

1/ Politička situacija kod Hrvata

Hrvati su pristalice Hrvatske seljačke stranke u velikoj većini, naročito među seljaštvom. Ovdašnji odvjetnik Dr. Puk Mirko ima isto pristalica, a većinom među građanskim slojevima. Isti se javno ne ističe, te ne održava nikakove zborove i tom slično. Ali je neosporno, da održava vezu sa svojim pristalicama.

Međutim postoji suradnja i dalje, te se neka veća podvojenost nije do sada mogla primijetiti, a koja bi došla u bilo kojem pogledu do izražaja.

Prema tom su Hrvati na ovom srezu unatoč gore navedenog kompaktni.

Predsjednik se kotarske organizacije HSS Janko Bjelajac nalazi od nekoliko dana u vojsci kod 26 pješadijskog puka u Sisku.

Danas sam molio zapovjednika 26 puka u Sisku g. pukovnika, da pusti na dopust od tri dana istog Bjelajca, da tako dođe ovamo i dalje održava sav potreban kontakt sa pristalicama i da im sve potrebne upute dade.

Potpisani kao sreski načelnik održava najljepšu vezu sa istim Bjelajcem kao i svim funkcionerima HSS kako izvan mjesta Gline, tako i u samom mjestu Glina.

Ova je veza vrlo potrebna i korisna obzirom na rješavanje raznih događaja i momenata koji nastaju po koji puta, te je do sada dala vrlo korisne rezultate, naročito obzirom na održavanje mira i reda, te zadovoljstva žitelja. Hrvata ovdje ima oko jedna trećina.

2/ Što se tiče Srba stanje je ovakovo:

a/ Što se tiče SDS u ovome kraju i sada dajem svoje mišljenje i savjete ovdašnjim prvacima SDS za organizaciju i rad same stranke. Naročito sada je vrlo potrebno, da SDS u ovom kraju što prije provede potrebne organizacije u srezu, da se tako postavi čvrsti temelj, a na osnovu kojem bi se dalje moglo raditi na jačanju i širenju stranke. Preduvjet svem tom je, da se sve to radi sa jednim promišljenim planom i rasporedom sukcesivno, taktično da se naročito ljudima tumači sve potrebno, jer su ljudi neupućeni i zapravo još ne shvaćaju

što sve znači sporazum između Hrvata i Srba, i da za Srbe ne postoji apsolutno nikakova opasnost, a kako se to želi prikazivati po protivnicima sporazuma. Dalje je neobhodno potrebno, da među ovdašnjim prvacima SDS bude i ostane potpun sklad rada političkog, jer će se samo tako moći postići uspjeh za SDS među ovdašnjim Srbima. Ako se tako bude radilo, neosporno je, da će uspjeha biti i SDS će u ovom kraju ponovo zauzeti svoje prijašnje pozicije.

Potpisani sve ovo nebrojeno je puta rekao ovdašnjim prvacima SDS to jest upućivao je, da se tako radi i sve će biti u redu.

U vezi toga izvješćujem, da su se Dr. Rajačić i Gajić Stevo ovih dana pomirili, te izjavili, da će otsada sporazumno i zajednički raditi. Slobodan sam u vezi toga izvijestiti i ovo:

Kako sam svojedobno izvijestio, Gajić me je Stevo uvrijedio, psouvavši mi mater, i tako dalje ni krivom, ni dužnom. Očekivao sam odmah, da će se izviniti, ali to nije učinio. Međutim je kod mene jučer bio Dr. Rajačić Čedo i rekao, da se Gajić Stevo stidi doći pred mene obzirom, jer me je uvrijedio, pa me molio, da bi Gajić Stevo želio do mene doći, da moli za oprostjenje, te da se tako ponovno uspostavi kontakt, a kojeg je naravski jedino on /Gajić/ prekinio svojim ponašanjem. Izjavio sam Dr. Rajačiću, da ništa proti toga nemam.

Prema tome je danas kod mene bio Dr. Gajić Stevo i molio me, da mu sve to oprostim i izvinio se. Potpisani je sve oprostio nakon toga izvinjenja, te sam u vezi toga svoju tužbu odmah povukao kod ovdašnjeg sreskog suda, a koju sam bio podnesao radi uvrijede proti Gajiću, a što sam bio dužan obzirom na položaj kao sreskog načelnika i autoritet, koji ovdje imam općenito. (1) (...)

HR-HDA-1363: Politička situacija (zbirka): 1934., inv. br. 5722.

IV. 1940. SRPANJ 31. VOJNIĆ SRESKO NAČELSTVO VOJNIĆ – KABINETU BANA BANOVINE HRVATSKE

Na broj: 61380-I-DZ-27. XII. 1939.

Predmet: Komunističko kretanje – izvještaj za mjesec srpanj 1940 godine

Patrola žandarm/erijske/ stanice Krstinja pronašla je 22 srpnja 1940 na putu Brusovača – Klokoč, opštine Krstinja, jedan letak komunističkog sadržaja pod naslovom „Seljacima, radnicima, radnom narodu!” sa potpisom „Okružni komitet Komunističke partije”, koji se prilaže.

Vođenim izvidima utvrđeno je da je dana 20 srpnja 1940 došao na motociklu u Klokoč Dejanović Milošu (Miliću) profesor Stanisavljević Radivoj (Rašo) iz Karlovca te je kod njega prenoćio i drugi dan otputovao u nepoznatom pravcu.

Pošto je Dejanović Miloš bio radi rasturanja letaka i isticanja crvenih zastava prigodom proslave prvog svibnja t. g. uhapšen i kažnjen po ovom načelstvu, to je postojala sumnja da prof. Stanisavljević opskrbljuje Dejanovića komunističkim materijalom i da su oni rasturali pronađeni letak.

Pretres kod Dejanovića nije pronađen ovom prilikom nijedan letak, već samo knjiga „Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika” od Vuka Dragovića.

Iza toga izvršen je pretres stana prof. Stanisavljevića u Karlovcu, kojom je prilikom pronađeno 24 komada raznih letaka, brošura i knjiga za koje tvrdi prof. Stanisavljević da je

nekoje dobio zimus u vlaku od jednog nepoznatog radnika, a nekoje da je 1 svibnja skinuo sa zida te da mu to treba u naučne svrhe.

Kab[inetski] broj 52273/40 od 3. VIII. 1940.

Prijepis

SELJACIMA, RADNICIMA, RADNOM NARODU!

Protunarodno vodstvo HSS izdali su proglas o rezultatima izbora za općinske uprave, o njihovoj velikoj pobjedi i manifestaciji naroda za njihovu politiku.

Da vidimo kako su sprovedeni izbori i kakovi su njihovi rezultati: javno glasanje, pozivanje u vojsku najborbenijih ljudi, ukidanje prava glasa omladini, zabrana zbora i dogovora, teror Zaštite, tih novih četnika, seoskih gazda, teror policijskih vodstva SDS pomoću svojih trabanata Mišana Napijala, ing. Manojlovića, Steve Gajića, seoskih načelnika, žandara, još crnji nego teror Jeftića i Stojadinovića. Kundačenje seljaka u Vojniću, Starom Selu, Vrginmostu, zatvaranje seljaka iz Klokoča, zastrašivanje seljaka u Primišlju i Slunju, odbijanje seljačkih lista od buržujskih sudova (Primišlje i Krstinja), korumpiranje i plaćanje od strane Srnića, zastrašivanje laži Durmana, Savice Kosanovića, Dr. Vujičića, Vlatkovića, nisu uspjela u općini Veljunu da rasture listu Saveza radnika i seljaka. Eto to je slika predizborne borbe.

Ali radni narod sela i grada rukovođen svojom Komunističkom partijom, predvodnikom radnog naroda u borbi za njegova prava, nije se dao zbuniti nego je postavio svoje liste, a tamo gdje su liste bile odbijene od buržujskih sudova, tu je radni narod apstinirao. Ali poslije izbora buržujka vodstva daju lažne rezultate. Proglašuju liste radnog naroda svojim listama, liste disidenata HSS-a kao liste zvanične HSS, listu Saveza radnika i seljaka u Veljunu proglašuje SDS svojom listom. Seljačku listu u Lasinjskom Sjeničaju i Klasniću, koje su pobijedile na izborima, oglašuje Seljačka demokratska stranka svojom. Tako isto seljačku listu u Vrginmostu proglašuje svojom. Nezavisnu seljačku listu u Malom Gracu oglašuju samostalci jerezovskom itd.

Buržujaska i kapitalistička štampa nije htjela uvrstiti ispravku kada su to tražili pretstavnici liste radnog naroda.

Buržujsko vodstvo HSS i SDS nisu smjeli da donesu rezultate koliko je koja lista dobila glasova, jer bi se vidjelo, da nije glasovalo ni 10% općina Krstinja SDS 217 od 1500 birača, 15 odbornika nije glasalo za svoju istu. Općina Perjasica 208, a za postavljanje liste treba 120 lica!

Eto tako izgledaju rezultati općinskih izbora na kojima čitava sela radnog naroda nisu dala ni glasa za buržujsku i protunarodnu politiku udružene hrvatske i srpske buržoazije, HSS, SDS, Jereze i ostalih velikosrpskih i ljotićeviskih propalih kandidata, prišipetalja svih protunarodnih režima!

Oni su se složili kako treba oderati kožu radnom narodu, ali nisu složni čiji će banditi i trabanti derati je. Hoće li SDS ili Jereza ili kakva trgovačka i popovska klika, ti ostaci Stojadina, a sada privjesci Ljotića i ostalih.

Radni narode sela i grada!

Tko su ti agenti banditi koji su te vukli da glasuješ za buržujsko vodstvo HSS i SDS i Jereze i velikosrpskih klika?

To su svakidašnji tvoji pljačkaši i gulikože, trgovci, birtaši i popovi, seoski gazde, općinski bilježnici, svi ti koji ti svakog dana sišu krv na pamuk.

Oni su te vukli da glasuješ za buržujске građanske stranke, za vladu Maček – Cvetković, vladu terora, skupoće, koncentracionih logora, Kamfeljinih četnika za upravu seoskih gazda u općinama, protiv tvojih vlastitih interesa. Ta vlada ti ništa ne daje, kao i sve prijašnje. Seoski gazde su bili prije, a i danas su preduzimači kamena tućenca, premda je to

seljače tvoja jedina zarada! Na pruži za 10 sati rada dobiješ 1 dinar, a 13 dinara daješ firmi za stan i hranu. Koliko tebi ostaje?

Radniče, jesu li ti dali pravo slobodnog udruživanja, jesu li ti povisili nadnice u današnjoj skupoći? Ne može hrvatski ili srpski kapitalista sebi oduzeti, a tebi dati!

Radni narode ne sa građanskim strankama, već jedino sa Savezom radnika i seljaka u borbi protiv bijede, ugnjetavanja i rata, za mir, slobodu i bolju budućnost je put kojim trebaš da kreneš.

OKRUŽNI KOMITET KOMUNISTIČKE PARTIJE

HR-HDA-1349: Periodička izvješća o kretanju komunizma (zbirka), kut. 7, inv. br. 360.

V.

1940. KOLOVOZ 28. – 1941. TRAVANJ 3. ZAGREB NADBISKUP ALOJZIJE ŠTEPINAC O MILI BUDAKU, BANU IVANU ŠUBAŠIĆU I VLADKU MAČEKU

„Zagreb, 28. VIII. 1940. (...) Posjet Dr. Budaka. Danas u 5 sati posjetio me je Dr. Mile Budak vođa nacionalističke grupe. Razgovarali smo dva sata. Nema nikakve sumnje da se u Budaka krije čestita hrvatska duša.⁶⁹³ On je uvjeren da će još ove godine doći do uređenja hrvatskog pitanja. Ja sam svakako skeptik, jer me gorko iskustvo prošlosti poučava da su rijetki iskreni prijatelji u svijetu i ne znam što je manje zlo za nas Hrvate. Znam samo to da je najstrašnije zlo za nas komunistička Rusija. Ukoliko se, rekoh Budaku, budete borili protiv komunista biti će to najbolja reklama (357) za vas kod hrvatskog svećenstva. Banska vlast ne čini nažalost ništa u tom pogledu.

Dr. Budak je molio da pojedini funkcionari crkve ne napadaju nacionaliste. Odgovorio sam da mi pobijamo samo zlu ideju poganskog nacionalizma kakav se pojavio u Njemačkoj, jer onakve doktrine ne može katolička crkva da prihvati. Tužio se i na „seniore” da kane obnoviti pučku stranku.⁶⁹⁴ Odgovorio sam da se nitko dok sam ja zagrebački nadbiskup ne može isprsavati da govori u ime katoličke crkve. Mi takve stranke ne trebamo i ne ćemo. Dr. Budak s pravom je primijetio da današnja Banska Vlast ne čini gotovo ništa u pobijanju boljševizma. Ja sam mu nato rekao da mi to najbolje osjećamo i duboko žalimo jer nema većeg neprijatelja Hrvatima nego su boljševici. Pitao sam ga da li još podržava veze sa Dr. Mačekom. Rekao da više ne i duboko žali što je Maček sasvim onemogućio svaki kontakt nakon što je izglasan onaj strašni zakon o prekom sudu.

Budak je uvjeren da se ovaj dio Evrope mora urediti tako da Hrvati budu zadovoljni, ali je sam ipak stavio neke sumnje u pitanju strane pomoći jer uistinu ne znam koje je manje zlo za Hrvate. Molio me da li bi mogao opet doći sa Dr. Pukom k meni. Rekao sam da može. Iz sveg sam vidio, da ova grupa iskrenije misli sa Katoličkom Crkvom nego li HSS. Ali sam naglasio i to da ne mogu biti član ni jedne ni druge stranke nego želim biti izvan stranačkih sporova i pomoći sve koji žele dobro našem narodu. Vremena su strana uistinu. Moja je jedina i sigurna nada – ime Gospodnje! A acti sv. Pismo Beatus vir, cujus est nomen Domini spes ejus!” (358)

„30. VIII. [1940.] Danas me ponovo posjetio Dr. Mile Budak u pratnji Dr. Mirka Puka⁶⁹⁹ odvjetnika iz Gline. Razgovarali smo jedan sat. Dr. Budak me je molio neka ne pravim poteškoće svećenicima koji se deklariraju za nacionaliste, jer ni on ne traži od svećenika da budu članovi njihove organizacije, ali da je i ne napadaju. Odgovorio sam da ću jednako mjerom mjeriti jednima i drugima dok god ne zadiru u (361) dogme Crkve jer je

¹ „Blago čovjeku, čija je nada ime Gospodnje!” (Ps 40,5)

naša zadaća obožavati duše, a ne voditi stranačku politiku. Moram u duši priznati da je Mile Budak jedna iskrena duša i sigurno misli lojalno dobro crkvi Katoličkoj što na žalost ne mogu reći o destruktivnim elementima u HSS. Budak je uvjeren da će se ove godine rješavati hrvatsko pitanje, ali ja neznam neće li se prevariti kao Kvaternik, Zinjski i drugi? (...) Bog zna što će biti! Mene je najviše strah da će boljševički zločinci ovladati našom drago Hrvatskom. Danas sam poslao Banu oštro pismo radi nemoralnih filmova boljševičkih koji se daju u Zagrebu. (...)” (362)

„20. I. 1941. Danas je bio ponovo kod mene dr. Mile Budak. Zamolio me da djelujem na Bana Šubašića neka ne kuša ostvariti namjere sa koncentracionim logorom, jer bi moglo doći do strašnog ubijanja među Hrvatima. Odgovorio sam da ću to učiniti, ali ne znam kakav će biti uspjeh, jer predstavnici HSS-a počinjaju sve veće pogreške iz dana u dan.”

„21. I. 1941. Danas je bio kod mene Slavko Kvaternik⁷⁶⁷ jedan od viđenih ljudi iz nacional-socijalističkih krugova. I on mi se kao i Budak gorko tužio na sve veću podivljalost našega sela i rekao: ‘Nas okrivljuje Maček i Šubašić da smo tuđinski plaćenici, ali mi se borimo u prvom redu za dušu našeg naroda, jer će podivljati ako ovako dalje prođe’. Rekao sam i njemu da ću pokušati govoriti s Banom.” (384–385)

„3. IV. [1941.] Ing. Košutić doputovao je u Beograd kao izaslanik dra Mačeka i održao je više konferencija. Danas je preuzvišeni bio kod bana Šubašića. Razgovoru je prisustvovao i dr. Maček. Nadbiskup je izrazio svoje nepovjerenje prema novoj vladi koja je na ovako podli način došla na vlast. Vidilo se da ni Maček ne sudi bolje o tome. Ali ban još uvijek prilično namiguje sa Beogradom i hoće da se nagode. Nadbiskup je zamolio bana da pusti iz internacije zatvorene nacionaliste, da ih Srbi ne bi poubijali kao što se groze. Ban je pristao (na nagovor i dra Mačeka) da najprije stavi tamo pouzdane hrvatske žandare, a onda ih za par dana premjesti opet u Lepoglavu i onda pusti kući. Kako će se sve svršiti ne zna se. Košutić je bio u Beogradu i kako su Srbi u velikoj neprilici, pristali su na uvjete, koje je Maček postavio.⁸⁰² (...)” (394–395)

Željko KARAUŁA (prir.), *Dnevnički zapisi Alojzija Stepinca 1934. – 1945.*
iz arhiva UDB-e, Zagreb 2020., 357–358, 362, 385–385, 394–395.

VI. 1941. TRAVANJ 2. ZAGREB MIROSLAV KRLEŽA, VLADKO MAČEK I ZATOČENICI U KERESTINCU

(...) Od svih Krležinih okrznuća o dr. Mačeka, kao simbola hrvatske politike čekanja, ovo je današnje izvedeno s naklonošću. Uvijek mu nešto zamjera. Osobito mu ne može oprostiti što je ostao pasivan u vezi s kerestinečkim zatvorenimcima. U dvorcu pl. Mihalovića, u Kerestincu, vlasti su Banovine Hrvatske bile zatočile veliku skupinu protivnika režima, uglavnom ljevičara i komunista. Približavao se rat, njemačke su trupe bile već pred Varaždinom pa je ilegalna K[omunistička] P[artija] Hrvatske bila odlučila preko uglednih Hrvata zatražiti od banovinske vlasti da pusti zatočenike na slobodu. Deputacija je otišla Mačeku, a u njoj je bio i Krleža. Primio ih je protokolarno. Zatražili su od vođe H[rvatske] S[eljačke] S[tranke], koji je u tome trenutku bio i potpredsjednik vlade Kraljevine Jugoslavije, da se zauzme za oslobođenje zatočenika. Dr. Maček ih je saslušao i – odbio. Rekao im je: „Ali svi su oni komunisti.”

Uzeo sam šešir i otišao. Bez pozdrava. Poslije su banovinske vlasti kerestinečke zatvorenike predale Pavelićevim stražarima. I završili su tako kako su završili – uglavnom su svi pogubljeni.

„Maček je u ovom primjeru bio neispričivo pasivan”, primijetio sam.

„To nije bilo neispričivo, to je bilo kriminalno”, kazao je Krleža. (109)

Josip ŠENTIJA, *S Krležom, poslije '71. – Zapisi iz leksikografskog rokovnika*, Zagreb 2011., 109.

VII. 1941. SVIBANJ ? GLINA RANKO MITIĆ (?), „BILJEŠKA O ZLODJELIMA USTAŠA NA GLINSKOM KOTARU”²

U selu Dragotina, srez Glina, ustaše iz Maje na čelu sa zloglasnim podnarednikom Vrkljan Stjepanom iz Klasnića, noću 14 maja, uhvatili su druga Iliju Ognjenovića iz Dragotine, i izvan sela ubili na zvjerski način iz karabina. Te iste noći dignuli su iz kreveta druga Krnjaića Jovu iz Dragotine te ga odveli 2 km od kuće. Njega su tukli kundacima od pušaka dok ga nisu ubili. Ti krvnici su govorili pok[o]jnom] drugu: „Ti si onaj što si donio komunizam iz Amerike.” Sutradan su naredili da na sahranu ne smije nitko doći. Pok[o]jni] drug Ilija bio je star 24 godine, dok pok[o]jni] Jovo imao je 63 g[odine]. Bili su obojica dobri drugovi. Svi seljaci sela Dragotina i ostalih sela jako su ožalošćeni i u isto vrijeme ogorčeni protiv ovakovoga terora i ubijanja poštenih seljaka.

U selu Šušnjaru, srez Glina, na zvjerski način ubijen je mladi drug Janjatović, svršeni đak učitelj[ske] škole. Ubili su ga noću ustaše iz Petrinje.

Progoni i hapšenja seljaka općine Klasnić svakodnevno se nastavljaju. Do danas je uhapšeno iz Kl[asnića] 13 drugova seljaka i jedna drugarica seljakinja te poslani u Zagreb te dvojica drugova iz sela Brezova Polja iste općine.

Premlaćivanje drugova seljaka iz Ravnog Rašća, opć[ina] Maja, od ustaša Majskih i Glinških radi oružja, koje nikada nisu ni imali.

Hapšeni su trojica drugova iz Gline. Oni su negdje na radu kod Koprivnice (Šurbat). Osim ove trojice iz Gline je uhapšen jedan učitelj Hssovac i dvoje samostalaca i tri Srbina su odvedeni.

Iz sela Obljaja odvedene su 6 odrasle osobe, koje su ustaše iz Maje tukli do iznemoglosti i otpremili u Z[a]gr[e]b.

U selu Bačuga poginuli su tri velika Srbina. Njih su ubili ustaše iz Petrinje. Istog dana te ustaše su ubili tri veliko Srbina u selu Šušnjaru. Jedan dobar dio seljaka isprebijan je od četnika broj 3 ustaša.³

U selu Velikome Gracu ubijeno je tri Velika Srbina. Selo je isto terorizirano i ispremlaćivano od ustaša iz Petrinje.

U selu Buzetov ustaše iz Maje na čelu s krvavim žand[armerijskim] podn[arednikom] Vrkljan Stjepanom tražili su oružje i premlaćivali seljake, koji nikad nisu imali oružje – tražeći ili oružje ili novac. To je čitavi sistem pljačke, koju provodi ustaša Majski: Mladenović

² Ova rukopisna bilješka, pisana na dvije gusto ispisane strane – mjestimično nečitljiva – očito je nastala nakon ubojstva odraslih glinskih građana srpske narodnosti 12./13. svibnja 1941. godine. Sekretar Kotarskog komiteta Komunističke partije Hrvatske Glina bio je u to vrijeme Ranko Mitić. Budući da je zbog svoje skojevke i komunističke djelatnosti u Beogradu bio kažnjen zatvorskom kaznom i isključenjem iz svih gimnazija u Kraljevini Jugoslaviji 1936. godine, ne treba čuditi što su jezik i pravopis bilješke dosta „nemarni”. Ipak je bitno da je bilješka nastala u vrlo teškoj situaciji. Dragutin Saili je 1941. godine bio jedan od nekolicine ključnih aktera politike Komunističke partije Hrvatske u Zagrebu.

³ Doslovan prijepis [op. a.].

Franjo sa tim spomenutim Vrkljanom. Tko nema novac taj plaća leđima ili glavom. Kada se napiju govore: Moramo tući žicu sad je vrijeme zato!

U selu Dobrini su ucjenjivali neke ljude koji su morali da ustašama do određenog vremena dadu sumu novaca, koju su oni tražili. Iz tog sela odvedeni su dva omladinca simpatizera, koji su strahovito tučeni i sada se za njih uopće ne zna.

Iz Hrv[ataskih] sela odvedeni su u Drnje drugovi Marjanović, Korak, Šantek iz sela Viduševca, isto jedno dvojica iz Joševice odvedeni u Z[a]gr[e]b. Čuje se da su u konc[entracionom] logoru na prisilnom radu.

Ubijeni su tri četnika iz Gline. Iz sela Majskih Poljana ubijen je na podal način seljak Meandija Dušan. Ubili ga ustaše iz Glinskih Poljana.

U selu Šibinama isprebijan je od ustaša jedan čovjek koga su ucijenili za svotu od 10.000 (...) din. Pa kad nije imao zato ga isprebijali.

Frank[ovačka] korupcija: Bivši četnik velik Srbin iz sela Trnovca, veliki kulak seoski lihvar, Mile Drakić, pobjegao je pri hapšenju u šumu i doznao da se glava može kupiti za novac, te je preko prijatelja lično došao do ustaškog pobočnika Dr. Juraj Reboka, te se nagodio za osamdeset hiljada (80.000) din. da ga više ne diraju. Nekim srpskim zelenašima opet dobro.

U selu Trtniku, Majske ustaše su tražile novac od Marije Vilić te su dobili 500 pet sto din. Drugu noć su došli tražiti njenog muža, a kad im ona nije htjela otvoriti ubili su je kroz vrata.

U selu Jame ubijeno je 4 seljaka, dok su većinom hapšeni, a nešto je uspelo pobjeći. Ne zna se da li su uapšeni na životu.

Noću između 11. i 12. ov[og] mj[eseca] u Glini V. pohapšeni su svi Srbi, bez obzira na socijalan položaj i polit[ičko] uvjerenje. Uapšeni su od Glinskih ustaša, koji su predvođeni po krvocima sa Sicilije i Janka Puste, te ozloglašenog ministra pravosuđa Dr. Mirka Puka, velikog župana župe Gore (I.) Dr. Mirko Jerec. Bilo ih je 433 (četiri stotine trideset i tri) i svi su pobijeni kod sela Adžera. Tamo su seljaci dva dana ranije kopali rupe i vozili kreč. Petnaest zatvorenih automobila noću 12. na 13-og odveženi su do Adžera. Svi su bili opljačkani do zadnje pare, a novac je svako ponio sa sobom jer su im rekli da idu u Njemačku na rad. Bile su im svezane ruke na leđima. Te su izmetali potrbuške u rupu i streljali u potiljak. Onda su ih polili krečom pa ih zatrpali. Porodicama ubijenih zabranjeno je nositi crninu ili uopće pokazivati ikakove znakove žalosti. Morate Gospa biti vesela, govori major ustaški Vidaković Nikola. Porodicama govore da su otišli na rad u Njemačku, nekima da su još na saslušavanju, a nekima da su na radu u zemlji. Kod ovog hapšenja hapsili su bolesne Srbe u bolnici. Krvava tragedija kod Adžera strahovito je ogorčila narod ovoga kraja prema današnjim krvavim vlastodršcima. Od te tragedije na ovamo oko 40 sela nikako ne spava kod kuće, ljudi bježe u šume, jer se plaše da će ih krvnici dograbiti i odvesti pa pobiti. Takođe Hrvat[ska] sela ne spavaju mirno jer agenti frankovački i šire glasine da će doći četnici srpski i ako četnika uopće nema. To oni šire da bi ogorčili hrvatske mase protivu Srba i da bi opravdali zločine koje vrše nad masama srpskog naroda.

Frankovačke perjanice u Glini: Prvi je Dr. Puk Mirko min[istar] pravosuđa. To je poznati gulikoža hrvatskog naroda a i srpskoga ovog kraja. Njega najbolje karakteriše narodna poslovice koja kaže: „Bolje da ti uđe u kuću Vuk nego Puk”. Taj gosp[odin] je znao skidati posljedni klip kukuruza sa tavana seljacima za parničke troškove. On je za parničke troškove porušio kuću jednog siromaka, te autom odveo na svoju ciglanu. Kad je postao ministar izjavio je, da nema bogatstva, međutim on posjeduje nekoliko kuća, ciglanu, zatim dioničar u Hrvatskoj štedionici te u inostranstvu ogromne milione. Mnogo je kuća opustio i mnogo je sirotinje obeskućio taj krvavi min[istar].

Drugi je Mate Vidaković tišlar sa svojim sinovima Nikolom i Stjepanom koji su poznati kao falsifikatori hiljadarki. Oni su ubice popa iz Bučica gdje su opljačkali preko 250. hi-

ljada din. U vezi gore navedenog treba spomenuti kuma Vidakovićevog Ivana Klobučara glavnog proturivača hiljadarki (falsificiranih) koji [je] danas povjerenik općine Jukinac, srez Glina, Taj seoski kulak posjeduje 50 rali zemlje, dvije vršaće mašine, preko 20 komada blaga. Kad je došla Njem[ačka] vojska izjavio je: „Sada da umrem ne žalim jer sam dočekaao ono što želim.” Isti je dobio monopol za narudžbe i prodaju kukuruza u Glini i tu vrši velike zloupotrebe.

Dr. Devčić Juraj jedan od šefova u Glini frankovačkih je notorna pijanica (...) to čovjek koji je na dan Ujedinjenja sa poznatim srpskim popom (...) bio na zboru na kome je izjavio: „Da su ovo sretni momenti, srećni i veliki za Jugoslovane a naročito za Hrvate, jer su se otresli tuđinskog jarma.”

Dr. Juraj Rebok, Dr. Šime Cvitanović obojica došli u Glinu kao puki siromasi nisu imali (Cvitanović), a sada se vozikaju autom, grade palače, kupuju parobrode. Cvitanović je sada upravnik Zakladne bolnice u Rebru u Zagrebu. Ti krvnici su 1939 ubili na doktorski način divnog druga Janka Crevara iz Čemernice – ne htjevši ga na vrijeme operirati od slepog creva, zadržan je bio 2 dana te onda operisan, ali je bilo kasno pa je umro. Ovi krvnici su sakrili smrt druga od rodbine drugara te ga sami pokopali i to se doznalo nakon tjedan dana.

Kažu u bolnici Glinskoj da su dobili naređenje da Srbe ne smiju liječiti, te je bilo već slučajeva gdje nijesu htjeli pružiti liječničku pomoć.

HR-HDA-1371: Istaknute osobe radničkog i komunističkog pokreta Dvadesetog stoljeća (Grupa XIX) – Dragutin Saili, kut. 9, br. 13.: „Bilješka o zlodjelima ustaša na glinskom kotaru”.

VIII. 1941. SVIBANJ. ZAGREB [JOSIP BROZ TITO], „ZAŠTO SMO JOŠ U SASTAVU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE?”

[Maja 1941. Zagreb]

Otkako je pregažena i okupirana Jugoslavija od imperijalističkih razbojnika, te je stvorena „nezavisna” država Hrvatska, mnogim našim drugovima nije jasno zašto smo mi komunisti u Hrvatskoj, tj. naša Komunistička partija Hrvatske još u sastavu Komunističke partije Jugoslavije, zašto još raspačavamo letke sa potpisom C[entralnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije]. To naročito drugovi iznose, jer kažu da frankovačka i ostala gospoda napadaju nas hrvatske komuniste i našu Partiju da smo jugoslavenski komunisti, jer raspačavamo letke s potpisom C[entralnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije] i da smo također protiv slobode i nezavisnosti hrvatskog naroda, a za uspostavu Jugoslavije u ranijem obliku.

Nemojte, drugovi, da se mnogo brinete što kažu frankovačka i ostala gospoda koja su pomogla imperijalističkim razbojnicima da okupiraju našu zemlju i bace hrvatski narod u najcrnje ropstvo i bijedu: ne boli ih to što su leci potpisani od C[entralnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije] nego njih boli što se u lecima prikazuje narodu njihovo pravo izdajničko i plaćeničko lice.

A što smo mi još u sastavu Komunističke partije Jugoslavije – to je zato što smo [se] ranije mi komunisti Hrvatske, Srbije, Slovenije, Makedonije, Crne Gore, Bosne, Vojvodine i drugi ujedinili u jedinstvenu Komunističku partiju Jugoslavije, ne zato što smo bili pristalice versajske Jugoslavije, nego zato da se lakše zajedničkim snagama borimo protiv

zajedničkog neprijatelja, oličenog u ranijim jugoslavenskim vladama i čitavoj jugoslavenskoj buržoaziji.

Jugoslavija je danas pregažena, okupirana i raskomadana od strane imperijalističkih razbojnika. Sve narode Jugoslavije snašla je ista sudbina, pa i hrvatski narod, koji nije dobio s „nezavisnom” državom Hrvatskom istinski svoju slobodu i nezavisnost, nego je došao u još gore ropstvo i bijedu, kao i ostali narodi Jugoslavije. Mi komunisti ne priznajemo tu okupaciju i komadanje, jer nije napravljeno po želji naroda, već nasiljem imperijalističkih osvajača.

Pred nas komuniste koji smo u sastavu jedinstvene Komunističke partije Jugoslavije, a čije je narode snašla ista sudbina, postavlja se pitanje da li ćemo se danas razjediniti i raspačati svoje snage kad treba da se borimo protiv zajedničkog neprijatelja, imperijalističkih okupatora. Ne, nećemo se razjediniti, nego ćemo se danas jače nego ikad zbiti u jedinstvene redove oko našeg Centralnog komiteta K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije], okupiti oko sebe sve narode Jugoslavije u zajednici s ostalim pregaženim i okupiranim narodima Balkana i čitave Evrope, a sa Sovjetskim Savezom na čelu [i] povesti odlučnu i nepomirljivu borbu za istjerivanje imperijalističkih okupatora iz naših porobljenih i okupiranih zemalja i rušenje svojih domaćih tlačitelja i eksploatatora.

A kada sebi zajedničkim snagama izvojujemo istinsku slobodu i nezavisnost, onda ćemo među sobom urediti bratski odnos, kako to bude najbolje za nas i naše narode. Onako kao što su to uredili narodi velikog Sovjetskog Saveza.

Radomir VUJOŠEVIĆ (prir.), *Dokumenti centralnih organa KPJ, NOR i revolucija (1941–1945)*, knj. 1: 6. april – 15. septembar 1941, Beograd 1985., 28–29. Izvorno: *Srp i čekić*, lipanj 1941., br. 3–4–5.

IX.

IZJAVE IZBJEGLICA SVETOM ARHIJEREJSKOM SINODU SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE U BEOGRADU (1941. – 1943.)

1.

1941. /POSILIJE/ SRPANJ 4. VELIKA PLANA

Teodor S. Milakara, paroh klasnički – VI. velikoplanski – Namjesniku sreza oraškog u Velikoj Plani

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

NAMJESNIKU SREZA ORAŠKOG

VELIKA PLANA

Na traženje Svetog Arhijerejskog Sinoda Sin[oda] Br[oj] 560-1941 izveštavam:

1) Ime i prezime, čin, iz koje eparhije i parohije pobjegao i kada je pobjegao:

ad 1 Todor S. Milakara, protojerej i paroh, eparhija Gornjo-karlovačka, parohija: Klasnić, arhijerejsko namesništvo: Glina, pobjegao 4 jula 1941.

2) Sa kojih je razloga pobjegao, i pod kakvim okolnostima je morao napustiti svoju parohiju:

ad 2 Nastalo je hapšenje sveštenika, interniranje, pa i ubijanje, kad se sveo broj sveštenika u susjednim arh[ijerejskim] namesništvima, tako da nas je ostalo samo nas nekoliko, dobio sam i ja poruku, da se uklonim u roku od tri dana, i odmah sam se spremio i otputovao

bez porodice, posle četiri dana uhapšena mi je porodica i odvedena, za koju do danas ne znam šta je s njom.

3) Podaci o parohiji i okolini njegovoga kraja:

ad 3 U mojoj parohiji u prvom početku po proglašenju Nezavisne države Hrvatske uhapšeno je 31 lice kao komuniste, odvedeni su neznano kuda. Posle toga ih je uhapšeno još oko 30 muških, isto se ne zna kuda. Po drugim susjednim parohijama pohapšeno je i sveštenika: iz Gline jedan, iz Bačuge jedan, protojerej Gligorije Živković, za koje se govori da su streljani. Na to su počeli sveštenici bežati tako da nas je ostalo [u] četiri arh[ijerejska] namesništva samo šestorica u glinskom arh[ijerejskom] namesništvu do 4 jula, onda smo četvorica pobjegli, a dvojica su još ostali, za koje ne znam šta je.

Protojerej:

Teodor S. Milakara (s. r.)
Paroh VI V[eliko]planske

Sravnilo sa originalom: Tačnost prepisa sa originala overava:
V. d. Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej-stavrofor
(potpis nečitak)
Član Velikog Crkvnog Suda (1)

2.

1941. SRPANJ 8. ZAJEČAR

Jovo Muždeka, jerej, paroh hajtički – Mitropolitu Emilijanu

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

NJегоVOM VISOKOPREOSVEŠTENSTVU G.G. EMILIJANU ZA SVETI ARH[IJEREJSKI] SINOD

U smislu rješenja Sv[etog] Arh[ijerejskog] Sinoda br. 560 od 3-VII-1941 podnosim sledeće podatke:

Jerej Jovo Muždeka, paroh iz Gornjo-karlovačke eparhije, pobjegao je iz svoje parohije 8-VII-1941 (iz parohije Hajtić). Pobjegao s razloga što kada je nastupilo porimokatoličenje i unijačenje u Glini i okolini, izvješten sam na opć[inskom] poglavarstvu u Maji, da se smjesta imam ukloniti ja i još zaostali moj sabrat Bubalo, sveštenik iz Buzete, ali pošto Bubalo nije se mogao radi porođaja supruge sa mnom da ukloni, pobjegao sam odmah, a ustaška stanica u Glini odmah je došla, zapečatila crkvu i stan, zaplijenila sve što sam posjedovao, [...] sveštenika Bubala i njega i njegovu suprugu, koja se je na putu u Glinu porodila.

8-VII-1941

U Zaječaru

Jerej Jovo Muždeka (s. r.)
paroh

Sravnilo sa originalom: Tačnost prepisa sa originala overava:
V. d. Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej-stavrofor
(potpis nečitak)
Član Velikog Crkvenog Suda (1)

3.

1941. SRPANJ 28. MALA VRBICA

Simo Mrđenović, paroh dragotinski – malovrbički – Arhijerejskom namjesništvu Kladovo

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

ARHIJEREJSKOM NAMESNIŠTVU

KLADOVO

Po naređenju prečasnog naslova br[o]j 564 od 18/7 1941 god[ine] a u vezi akta Eparhijskog arhijereja timočkog br. 1560 od 16/7 1941 i akta Sv[etog] Arh[ijerejskog] Sinoda br[o]j 560 od 3/7 1941 g[odine] podnosim sledeći izvještaj:

Služio sam u parohiji dragotinskoj, arh[ijerejskog] nam[esništva] glinskog, epar[hija] gornjo-karlovačka. Ovaj kraj nastanjen većinom Srbima, mnogo je stradao od nasilja Hrvata. Odmah po povlačenju njemačke vojske iz ovih krajeva, Hrvati su počeli hvatati i ubijati uglednije Srbe. Ova hvatanja i ubijanja vršena su obično po noći poslije deset sati. Kada narod legne da spava, ustaše su dolazile hvatati ljude po kućama, izvodili ih u polje, mučili ih i najzad ih ubijali. Najviše je stradala sama varošica Glina. To je mjesto gdje su živjeli većinom Srbi, dok danas u njemu ne može se vidjeti ni jedan Srbin, izuzev srpskih žena i manje djece. Noću 10 maja došle su u to mjesto ustaše iz Zagreba sa autima, ulazili su u kuće gdje Srbi stanuju, dizali ih iz kreveta, gotovo gole, strpali ih u auta. Iste noći nisu mogli pokupiti sve Srbe već su naredili ostalim Srbima da se ne smiju kretati toga dana iz svojih stanova, a na ulazu u varoš postavili su straže da seljaci Srbi ne bi sačuili šta se u gradu događa. Svi seljaci koji su toga dana pošli u varoš, bili su uhapšeni i mučeni. U noći 11 maja pokupljeni su ostali Srbi. O ovim ljudima ništa se ne čuje. Hrvati pričaju da su svi poubijani. Poslije ovoga slučaja nastupio je veliki strah kod srpskih seljaka. Seljaci su napustili svoje domove i nastanili se po šumama. Moja parohija nastradala je noću 15 maja. U selo su došle ustaše iz mjesta Maje, ušli u kuće dvojice seljaka Krnjaić Jovana i Ognjenović Ilije, vodajući ih po poljima mučili su ih veseleći se pucanjem iz pušaka dok ih nisu ubili i ostavili mrtve na polju. Iste noći otišli su u drugo selo moje parohije Bijele Vode, izveli iz kuće oko pedeset seljaka, mučili ih i vjerovatno da bi ih pobili kao ostale da nisu na taj slučaj naišli mjesni žandarmi i spasili ih od sigurne smrti. Iste noći izvršili su velike pljačke i ucjene seljaka. Hvatili su ljude i podmetali im da su četnici, a da iskupe glavu, uzimali su od njih novac. Za ovu pljačku saznale su njihove vlasti te su uhapsili i povelu istragu, međutim [za] pomenuta ubistva nije vođena nikakva istraga, jer je ubijanje Srba dozvoljeno, a podmićivanje i iskupljivanje života nije jer se time sprečava ubijanje Srba. U drugim susjednim parohijama stanje je još gore, ali to ovdje ne mogu iznositi jer ne znam tačno događaje niti lica koja su stradala. Parosi susjednih parohija iznijeće sami stanje u svojim parohijama. Svi su ovamo prebjegli.

Hrvatski ustaše i dalje poslije ovih događaja ne miruju. Krstare po selima sa autima, hvataju seljake, trpaju ih u aute. Narod je toliko uplašen da kad vidi makar kakav auto, bježi u šume i skriva se. Za nas sveštenike bilo je neizdržljivo. Pojedine sveštenike počeli su hapšiti, neke ubijati. Nama koji smo ostali na parohijama, jer i onako nismo mogli vršiti svoje pastirske dužnosti, morali smo se skrivati. Najzad nam je saopšteno od strane žandarma da će nas u roku od 3 dana uhapsiti ako se ne uklonimo iz parohije. (1)

Na ovu poruku otišli smo u Glinu i raspitali se da li je to istina da moramo ići iz parohija. Na to nam je rečeno da se klonimo što prije. U parohiji iz kojih odu sveštenici dolaze odmah katolički sveštenici i popisuju narod za prelaz na katoličku vjeru. Tako je dok sam još bio na parohiji u crkvi susjedne parohije Majske Poljane služio misu katolički sveštenik.

Prednjim izvještajem iznosim slučajeve samo iz moje parohije i mjesta Gline, gdje je sveštenika nestalo sa ostalim Srbima, dok će stanje u ostalim parohijama iznijeti sami sveštenici koji su ovamo prebjegli.

Mala Vrbica 28-VII-1941 god[ine]

Paroh malovrbički
Mrđenović Simo (s. r.)

Sravnilo sa originalom: Tačnost prepisa sa originala overava:
V. d. Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej-stavrofor (2)

4.

1941. KOLOVOZ 4. BANJANI

Jovan D. Obrenović, jerej, paroh velikošušnjarski – Arhijerejskom
namesništvu tamnavskom u Lajkovcu

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

VISOKOPREČASNOM ARH[IJEREJSKOM] NAMESNIŠTVU TAMNAVSKOM U LAJKOVCU

Na tamošnji poziv br[oj] 298/1941 god[ine] od 19/6 jula 1941 god[ine] čast je potpisanom
dostaviti sledeći

I z v e š t a j

Ja sam Jovan D. Obrenović, jerej, eparhije Gornjo-karlovačke, namesništva glinskog, parohije Vel[iki] Šušnjar. Iz parohije sam pobjegao 27 maja 1941 god[ine].

Rođen sam u seljačkoj patrijarhalnoj porodici i u njoj dobio i prvo nacionalno vaspitanje. Kroz školu i posle škole ostao sam i dalje visoko nacionalnog nastrojenja. U parohijsku službu stupam 1934 god[ine] neposredno pred smrt blaž[eno] pokojnog kralja Aleksandra, pun poleta i ljubavi prema crkvi, otadžbini i malom čoveku-seljaku.

Nisam nikada bio član nijedne političke partije, iako sam igrao možda i vidniju ulogu u lokalnoj politici. Nisam bio član nijedne partije jer nijedna srpska partija nije odgovarala interesima srpskog naroda, a najmanje srpskog naroda u Hrvatskoj banovini. Osnivanjem banovine Hrvatske stupio sam u srpski pokret i založio se da se pravilno reše odnosi Srba i Hrvata, u banovini, a samim time i u celoj državi. Na žalost kod glavnih faktora nismo naišli na razumevanje iako smo nekoliko puta čak i neposredno živom rečju iznosili stanje onakvo kakvo je u banovini Hrvatskoj, ističući da ako se ovako produži, Jugoslavija ide sigurno u kroz potpunu propast. Sve je bilo uzalud. Sve što je nacionalno pošteno mislilo i radilo, bilo je od zvaničnih odbacivano i, onog časa, kada su najteži i najgori bili odnosi kod nas u svakom pogledu počeo je 6-IV-1941 g[odine] rat.

Svi smo u tim krajevima bili potpuno svesni strašnih dana koji imaju nastupiti i očekivali smo najgore; što se zaista i dogodilo.

10-IV-1941 g[odine] bio sam na pogrebu Stojana Bunčića iz Šušnjara; vreme vrlo ružno, blato i kiša sa snegom.

Teška situacija na frontovima gonila me je da odem u srez da čujem za najnovije vesti. U 6 sati po podne krenem iz Grabovca za Glinu. U vozu ratno raspoloženje iako je već dva sata pre toga izvršen prevrat i sramna izdaja od Hrvata. Niko ništa nije znao sem slušača radija. U Glini se već na stanici nešto osećalo, vazduh je bio težak. Tražim novine hrvatske jer beogradske nisu izlazile od 6-IV jer je uredništvo „Politike” bilo uništeno, a „Vreme” nije dolazilo radi obustave poštanskog saobraćaja, ali ni prodavac ne radi.

Požurim u varoš. Prolazeći pored dućana g[ospodina] Ćorkovića, njegova me g[ospo]đa pozove u dućan i sva u plaču – drhteći – saopšti mi o proglasu Kvaternikovom. Reče mi

još: „I Dr. Maček je govorio i kazao je: ‘Hrvati, članovi H[rvatske] S[eljačke] S[tranke] i sve organizacije općinske, kotarske, i banovinske od danas je jedini vrhovni vođ hrvatskog naroda Dr. Ante Pavelić i jedino se njegovim naređenjima imate pokoravati.’” Slušam i ne mogu da verujem. Sve, samo ne to. Produžujem dalje i vidim da Srbi zatvaraju radnje i beže sa ulica, dok Hrvati užurbano – veselo – trče od kuće do kuće. Na nekim kućama već se viju hrvatske zastave. (1)

Dr. Branković izlazi iz knjižare Štula i još izdaleka mi, pozdravljajući, kaže: „Gotovo je!” Bez reči, stegnuta srca i stisnutih pesnica idem u srez. Tamo sve van sebe. Sva vrata sem načelnikovih otvorena, sve kancelarije prazne. Činovnici se razbežali a neki su kod načelnika.

Uđem k načelniku. Načelnik zajapuren mlatara rukama držeći depešu Kvaternikovu. Oko njega desetak Glinjana Hrvata sa pretstojnikom opštine Francekom Brkićem na čelu. Traže da se i u Glini odmah proglasi Nezavisna država Hrvatska.

Načelnik Milenko Milić odbija dok ne dođe u vezu sa Zagrebom, ali sa Zagrebom je toga časa svaka veza prekinuta.

Kako uđoh potrča mi načelnik u susret sa rečima: „Hvala Bogu, gospodine proto, da ste ovde, evo čitajte!”

Pročitah pa ga pogledah sa teškim bolom koga sam toga časa osećao. „Šta da radim”, pita me.

„Otpusti ove ljude pa sedi, pa ćemo se dogovoriti.”

On ih otpusti i naredi da čuvaju red i mir.

„Pod svaku cenu zadrži red i mir dok ne vidiš kako će se dalje razvijati situacija”, što je on prihvatio i odmah otišao u opštinu na dogovor.

Pristav Dr. Imper vidno raspoložen trčkarao je tamo-amo, ali još uvek u bojazni da se neće ispuniti to đavolsko delo, bio je pristojan. Mićo Kovačević, činovnik, podal kao i uvek već je spremao planove za ono što će doći.

Pozovemo u srez župnika, g. Žužeka i veroučitelja g. Jovu Lukića. Žužek, Slovenac, Istranin, vrlo inteligentan i čestit sveštenik počeo je govoriti kao pravi hrišćanin: „Treba se pokazati u ovim časovima Evropejac i evropejski. Kulturno postupiti prema svakome”, što se na žalost i veliku sramotu nazovi kulturnih Hrvata nije dogodilo.

Sa teškim osećajima krenuh prema stanici i u vozu do Grabovca provedoh pola sata strašnijih od najvećih muka.

Na Grabovcu nikome ništa nisam saopštio već požurih kući. Idući u moje selo na tako zv[anim] Jokalicama čujem pucanje (na mahove) u Petrinji.

Kad sam stigao kući, žena me nudi sa večerom, razume se da nisam mogao jesti. Mamu nismo ni budili da bar još jednu noć mirno prospava.

Duga i teška je bila ta noć.

U svanuće neko snažno udara na vrata. Mama ustaje da otvori i čim je vrata samo malo otvorila, unutra upada Đuro Ivanić (Đuka) sa karabinom i uzvikom: „Zovite gospodina, prevrat je – revolucija!” Mama zakuka i utrča k meni u spavaću sobu dok se ja bolno nasmehih i rekoh: „Znam ja sve.”

„Zove vas narednik Marko da dođete odmah kod Stanka Janjatovića, trgovca”, reče mi Đuka, sav uplakan od straha, ne, već od ogorčenja i tuge što ovog časa zna i oseća da gubi sve.

„Idi ti”, rekoh, „a ja ću doći odmah.”

Kod trgovca sve puno. Ljudi izbezumljeni, žene plaču; pesma ovde zadugo zamire, smeha se više ne vidi i ne čuje, sve se u crninu oblači, postajemo svi živa grobnica.

Marko Grčević, komandir žandarm[erijske] stanice, Hrvat, ali čestit i dobar Jugoslaven, čovek, drug i prijatelj, plače, drhti i očekuje najgore, jer smo svi svesni da dolazi strašna neman, koja će sve da guta.

„Marko, ne kloni duhom, već učini sve da ne dođe do međusobnih razmirica i obračunavanja i čekajmo dalji razvoj situacije. Za moje ljude garantujem, da ću održati red i mir.”

Ceo dan provedosmo u teškom i mučnom iščekivanju. Vojnici, već r[...] koji su bili bliži, prolaze svojim kućama. Svi su utučeni. Izdaja, nedisciplina, nered itd. dovedoše do ove strašne tragedije. Svi se pitamo: zar je to naša slavna vojska, zar su to sinovi naših slavni predaka div-junaka, ali odgovora nema. Stvarnost je tu i treba joj smelo u oči pogledati.

U stanu me čeka druga grupa ljudi. Očekuju od mene utehe, podrške (2) i spasa.

„Ljudi, budite mirni, radite svoj posao, na izazivanja ne odgovarajte i slušajte me, da bi meni i sebi olakšali položaj. Ja vas napustiti neću, ostajem među vama, pa ako bude trebalo nekome što odgovarati, ja sam tu. Ako bi i život trebalo položiti ja ću ga za vas dati. Dok sam ja tu nadam se da vi nećete biti uznemireni.” Bože veliki, kako smo se ljuto prevarili! Ljudi plaču kao deca i ne mogu da veruju da je stvarnost zaista tako strašna.

Očekujemo dolazak nemačkih trupa. U subotu 12-IV sviće Lazareva Subota, slava naše crkve. Jadna slava. Odoh da služim sv. Liturgiju. Iskupismo se dvadesetak ljudi i žena – plaču i plaču samo.

Dolazim kući oko 12 sati. Preda me trče moji sinčići, Vukašin i Braco (Svetozar). Čujem motor pred samim ulazom u dvorište, sreta me prvi nemački vojnik moto-ciklista izvidnica. Ozbiljan, mrk, sa karabinom preko ramena, pravo gleda i vozi dosta velikom brzinom.

Ulazim u kuću. Tu me čeka Jovo Milobratović i priča kako je stigao kući. Svi isto pričaju. Bez borbe, bacajući oružje po naređenju starešina, pustili su neprijatelja u svoju zemlju. Ko nije odbacio oružje bio je razoružan od ustaša.

Žena odlazi u sobu da donese suđe za ručak. Čuje se opet motor.

Žena zakuka i utrči u kuhinju sa uzvikom: „Evo Nemaca!”

Otrčimo u sobu i posmotrimo. Kamion za kamionom prolaze Nemci. To su sve pomoćne trupe, neboračke, jer boračke idu drugim tvrđim putem preko Klasnića za Bos[anski] Novi, Petrinje za Kostajnicu.

Svet pomalo izlazi iz kuća i gleda Nemce pošto su videli da ništa nikom ne čine i ne zaustavljaju se. Ako neko pozdravi, Nemci odzdrave. Svet se pomalo smiruje i odiše jer je sada ono očekivanje stranih trupa prošlo. Nadamo se da Nemci neće dozvoliti ništa što bi moglo izazvati osvete i krvarenja. Zaista dok su Nemci ovde bili, bilo je sve u redu i nikome se ništa nije dogodilo. No, čim su Nemci otišli dalje prema Bosni počelo je progonjenje Srba od strane ustaša.

Prvo hapšenje („uhićenje”) od ustaša usledilo je 16-IV-41 g[odine] na samu Veliku Sredu i to mene, u 8 sati naveče.

Toga dana sam predosećao da će mi neko doći u stan i zaista, uveče kamionom došlo je oko 12 ustaša iz Gline. Čim je kamion stao, iskočili su ustaše napolje i blokirali okolna dvorišta, put sto metara dole i gore, popeli se na štalu, na svaki prozor po pušku, a onda uleteli u kuću surovo i strašno kao na najvećeg razbojnika. Niko od seljaka nije se mogao primaknuti mome stanu, jer čim bi se neko pojavio odmah bi pucali i pretili. Pretresli su kuću i posle mene povelu. Strpaše me u kamion, nazad njih desetoricu, koji su neprestano držali puške na gotovs, prema meni. Dvojica su išli polako za kamionom i to natraške sa uperenim puškama sve do kraja sela pa tek su onda i oni seli u kamion. Mesto u Glinu odveli me u Grabovac i svratili u Sokolski dom, koga su ustaše uzurpirali. U međuvremenu, Dr. Juraj Rebok primarius bolnice i logornik (šef sreza) Glinskog, moj lični prijatelj i kućni lečnik naredio je telefonski da me saslušaju u Grabovcu i odmah puste. Tako je i učinjeno. Tražili su od mene da priznam da sam četnik, što nisam mogao priznati iz prostog razloga

što nisam niti bio četnik. Morao sam da dam poćitovanje da neću ništa raditi protiv države Hrvatske, ustaških zakona i ustaškog pokreta i tek su me posle toga pustili.

Celo selo nije spavalo oćekujući šta će biti sa mnom. Ljudi su dotrćali u moj stan sa suzama u oćima, iskazivali sreću da me opet vide u svojoj sredini. Tako je to ostalo punih deset dana i svi smo se nadali da će doći normalne prilike i da će svaki onaj koji bude lojalan prema novom režimu i državi biti miran i moći raditi svoj posao, no u tome smo se svi ljuto prevarili, jer cilj i program ustaške vladavine je potpuno istrebljenje Srba iz Hrvatske (3) države i to sistematski i postojano.

Dvadeset šesti april u petak imao sam pogreb Petra Bunćića. Oko 13 časova moju su ženu zahvatili grćevi u stomaku i to tako jako da je jaukala kao dete. Ostao sam pored nje do 16 sati, a onda krenuo na pogreb pošto se ona malo smirila i zaspala. Kiša je pomalo padala i zahladnelo je. U domu pokojnikovom koji je bio ugledan domaćin našao sam mnogo mojih ljudi a i iz drugih sela. Tu je bio i moj kolega paroh iz Malog Graca Boško Bogunović pa poreznik Dušan Krković itd. Razgovarali smo najviše o nesreći koja je snašla srpski narod kao i o slučaju moga hapšenja 16-IV-og.

Oko 17 časova počeli smo opelo i baš kada je počelo celivanje krsta neko mi reće da su ustaše u dvorištu. Odmah sam znao šta me opet ćeka. Pitao sam da li ih ko poznaje. Rekoše da ne poznaju nikoga. Sad mi je bilo još sumnjivije. U tome trojica uđu u sobu i upitaju: „Ko je Obrenović?“ Ja se javim i oni mi saopšte da sam uhapšen i da se požurim sa obredom. Odmah sam naredio da se pokojnik iznese i krene na groblje. Ljudi su oćajno izgledali. Živi mrtvaci. Bez pomoći.

Kada se formirao sprovod jedan od njih je komandovao: u strelce, stave noževe na puške, izvade pištolje, stanu sa leve strane trojica a s desne dvojica sa uperenim pištoljima na mene. Tako smo krenuli prema groblju. Na groblju sam brzo završio pomen i pitao mogu li da osvetim dom, pa da se onda krenemo, a oni su odgovorili: neka to svršši taj drugi, a ti odmah ideš s nama, jer se nama žuri i ovako smo mnogo ćekali.

Još jednom pogledam moje ljude, pozdravismo se nemo jer reći više ne idu iz njihovih usta.

Iza mene idu oni sa pištoljima u rukama. Rado bih pušio ali ne smem da metnem ruke u džep da ne bi mislili da neću upotrebiti oružje pa da me ustrelu. U jednoj šumici jedan od njih (poručnik Noso) naredi mi: „Staj! Ruke u vis! Imaš li oružja?“ „Nemam.“ „Pretresi ga.“ Jedan me pretrese pa pošto nisu ništa našli krenusmo dalje. I oni stave svoje pištolje u džepove. Tada sam i ja zapalio cigaretu. Isti poručnik, propali đak bez obrazovanja vojnićkog još uzput me je počeo ispitivati: „Da li sam četnik? Da li sam radio protiv Hrvatske? Zašto će meni karabin itd.“ Kaže mi: „Treba zauvek zapamtiti da ovde više ne može biti i ne sme biti Srba, jer je ovo hrvatska zemlja i u Hrvatskoj će biti samo Hrvati i niko drugi.“

Ja sam odgovorio i kazao, da oni vrše svoju dužnost i svakako da su došli po mene po naređenju i da sigurno postoji i tužba i tužilac, pa tužilac će da dokazuje tužbu a ja ću se braniti, pa ako tužilac sve oko dokaže, a naroćito da sam podnosio nekome putniku pištolj pod nos, ja ću snositi sve konzekvence. Na pola puta od groblja do moga stana, groblje je udaljeno oko dva km. Sretnu nas još dvojica ustaša i jedan od njih mi reće: „Kako to gospodin ide peške po ovom blatu i ne vozi se u autu?“ Ja mu ne odgovorih nego produžismo dalje. Pred kućom Stanka Janjatovića sretoše nas još ćetvorica i tako nas dvanaestorica krenusmo prema mojoj kući.

Idući kroz selo primetih da na kućama vise neke bele krpe. Posle sam saznao da su to ustaše naredile ćim su unišli u selo, jer kažu: „Srbi su pobećeni i kao takvi moraju držati bele zastave na kućama kao znak predaje, a samo Hrvati kao ‘pobedioci’ mogu isticati hrvatski barjak.“ Pred vratima ćekaju me još dvojica, jedan sa puško-mitraljezom a drugi sa karabinom.

Kada su im moji pratioci rekli da nemam oružja, oni su spustili nišan. U stanu sam našao još trojicu. Ćim sam unišao u stan video sam da su u mom odsustvu napravili ćitava zver-

stva, jer je sve bilo ispreturano po kući, porazbijano i uprljano od blata sa njihove obuće. Primetio sam da ikone sv. Save leže na podu iscepane i zgažene, pa moja maturantska zajednička slika itd. Žena me je očajno gledala previjajući se od bolova fizičkih a sada i duševnih i moralnih. (4)

Deca su od straha legla u krevet i nisu smela oka otvoriti. Kada sam se vratio iz zatvora tek onda sam saznao šta su sve radili u kući. Čim sam ja otišao na pogreb oni su došli. Došlo ih je oko 20 pijanih kao i uvek naoružani sa puško-mitraljezima, bombama, karabinima i pištoljima. Uleteli su u kuću kao divlji zverovi, tražili su mene, pa pošto nisam bio kod kuće, to su poslali onu petoricu po mene sa naređenjem da me smesta dovuku bez obzira gde me nađu i šta budem radio. Među njima je bio i moj jedan žandar Stipo Dejanović, dobar čovek, ali plašljiv, pa im je sigurno on rekao da mi dozvole da bar otpratim pokojnika do groblja. Video sam da drhti kao prut. Čim su ušli u kuću počeli su razbijati do čega su god došli. Čak su i moju maturantsku sliku svu na komadiće isekli samo zato što je na njoj bio naslov ćirilicom. Ikone su sve pocepali sem slavske sv. Jovana. Zatim su počeli mučiti ženu govoreći joj da je žale, ali da me nikada više videti neće, te da će me sa naročitim uživanjem tući i mučiti pa kada me izmuče, da ću sam raku kopati pa će me tek onda ubiti. Ona ih je molila da je ne muče jer je skoro do operacije i da je bolesna, ali zveri nemaju milosti, nego nastavljaju mučenje i sadističko naslađivanje u njenom bolu. Stariji moj sin Vukašin, pet godina star, pobegao u sušnicu i sakrio se u daske, on čim vidi uniformu beži, jer se uplašio od moga prvog hapšenja. Mlađi Svetozar (Braco) star 4 godine sedeo je u svojoj foteljici i gledao ih. Pitao ih jesu li oni ustaše ili Nemci. Zašto nose puške itd. Jedan od njih pitao ga je: „Šta si ti?” „Ja sam Sibir”, kaže Braco. „Nisi ti Srbin nego Hrvat”, kaže ustaša, a Braco kaže: „Nisam ja Hrvat, ja sam Sibir.” „Dobro”, kaže taj ustaša, „ali nećeš više videti tatu, njega ćemo mi ubiti.” Malo siroče počeo plakati i kaže: „Nemoj, čiko, mog taticu ubiti”, ali zver čovek nema osećaja. Naročito su bili surovi: Dujo Krpan, vođa te patrole, inače šofer kod Gavrilovića u Petrinji i neki Pešak, mesar petrinjski.

Sve se sam ološ okupio u ustaški pokret. Imaju stan, hranu, odelo, 50 din[ara] dnevno, prave pljačke i ubijanja, pa ih to privlači u redove ustaša. Oprostim se sa ženom i decom i krenem. Pred kućom staroga Adama Jekića dočeka me jedan ustaša koji je razgovarao sa trojicom seljaka (Dujo Krpan) obučen u vojničko odelo, ličku kapicu, kišnu oficirsku kabanicu koju je negde od nekog oficira oteo, opasan ustaškim nožem. Kad me je opazio priđe mi i reče: „Slušaj ti, gospodine, hajde malo da se razgovaramo dok sam raspoložen, jer posle može doći zlo.” Pita me, jesam li četnik (jer su ustaše proglasile svakog Srbina četnikom, da bi lakše mogli vršiti nasilja i ubijanja radi opravdanja tobož), da li sam radio protiv Hrvata, da li sam ljudima govorio da se odazivaju u vojsku ili da daju stoku, da li sam proslavljao dolazak kralja Petra na presto itd.

Ja sam odgovorio: „Imate pred sobom čoveka koji se ne boji i koji je uvek samo istinu govorio bez obzira na opasnost. Četnik nisam nikada bio a nisam ni sada, protiv Hrvata nisam radio ali sam kao Srbin i sveštenik okupljao Srbe i radio u njihovom interesu, a ako se je taj rad kosio možda po vašem mišljenju sa interesima Hrvata ja ću mirno da podnesem zbog toga sve posledice. Ljude sam upućivao na izvršenje svih zakona i naredaba i naročito vojnih jer sam osećao kao svoju dužnost da ljude u tom pravcu upućujem, da ne bi iskusili posledice neizvršenja zakona. Sam sam želeo organizovati civilnu zaštitu da bi sprečili unutrašnje razmirice, a eventualno i pljačke kao da bi se borili i protiv padobranaca ako bi se ovde spustili. Ako sam zbog svega toga kriv i ako se mene goni samo zato što sam Srbin i sveštenik, onda ću mirno podneti sve konzekvence.”

U razgovoru stižemo do kamiona. Mnogo nas je pa smo stisnuti. Čim smo krenuli, zapevaše: „Posvetila se onome ruka koji ubi srpskoga ajduka” (Aleksandra). Jedan me upita zašto se ne (5) obrijem, zar nije lepše da se uredim a ne ovako čupav da budem. Drugi dodade „ja dobro mažem”, treći „ja dobro brijem” itd. Posle zapevaše ustašku himnu. Kada su završili, gone i mene da pevam: „Spremite se, spremte, četnici.” Ja sam odbio da pevam. Tako stižemo do Kraljevcana. Kamion staje kod žandarmerijske stanice. Tu treba uzeti jednog žandara koji dolazi iz Petrinje, zvao se je Busija. Pijan kao i svi ostali. Ovde

očekujem najgore jer je to hrvatsko selo. Stvarno, čim smo stali, trče ljudi, žene, deca ka kamionu. Prvi stižu rojnik Iva Turković i krojač Kolić. Rojnik posle pozdrava pita: „Je li tu tica, majku mu vlašku?” „Tu je”, odgovaraju ustaše. Toga treba oderati, ubiti i mučiti jer taj je uvek samo Srbin bio. „Bi li hteli videti”, pita jedan ustaša. „Neka izađe da ga vidimo kakav sada izgleda.” Izlazim i stojim pred tom besvesnom stokom što se narod hrvatski zove. Psuju, grde, pljuju me, zagledaju, gurkaju, čupkaju itd. pa kada su se zadovoljili opet me stavljaju u kamion. Slađa je smrt od ovih poniženja, ali tako valjda mora biti. Ulazeći u kamion jedan me udara puškom pod bradu. Samo ga bez reči pogledam i sednem na mesto. Konačno stiže i taj žandar Busija u pratnji Krpana i našeg komandira Marka Grčevića. Krpan ulazi u kola natrag, Busija napred. Komandir Grčević, visok, jak, mrk, ozbiljan, neoženjen i neustrašiv na moje veliko iznenađenje, jer ja poznajem Hrvate samo kao kukavice i kao takvi u stanju su da se prema nejakim i nezaštićenim budu zverovi, pa kao Hrvat bled drhti i sred one mase izvan sebe reče pred svima onim pijanim zlikovcima: „Gospodo, molim vas postupajte sa popom Jovom kao sa čovekom jer je on zaista bio čovek, ja ga poznam kako sam ovde već dve godine, nikome ništa na žao učinio nije, možda je kadgod malo više govorio, ali ništa zlo nije učinio, ako bi ikome trebalo krvi, onda prvo moja glava pa njegova.” To je tako porazno delovalo na onu masu da se nije mogla odmah snaći, a kamion je krenuo. Od toga časa se za mene situacija na bolje promenila. Stižemo u Čuntić, opet hrvatsko selo, silazimo u gostionicu Jurice Mihelića, šalju po fratre jer se tu nalazi manastir Sv. Antuna a gvardijan je ustaški poverenik za ovaj kraj. Posle 15 časova dolaze fratri. Ustaše izlaze preda njih. Posle 10 minuta zovu me. Bože moj šta se sve danas ne događa. U Kraljevcanima me štiti prosti žandar Hrvat, a ovde braća u Hristu, propovednici ljubavi i trpeljivosti, pretstavnici „jedino spasavajuće vere”, što će oni da kažu. Nije teško predvideti. Mlađi Benko prilazi meni i rukuje se i kaže da nema ništa protiv mene i da ja nisam nikada njemu podnosio pištolj pod nos kako u tužbi stoji. Gvardijan ni prići mi neće. Kako bi on ustaški poverenik i zakleti ustaša još od ranije, on krivokletnik prišao jednom šizmatiku srpskome popu. Nešto poverljivo razgovara sa oficirom. „Izvršite naređenje”, kaže gvardijan i počnu se razgovarati razume se ustaški. „Za Dom!”, kaže. „Spremnii!” odgovaraju i podižu ruke. ŽAP! Naredi ulazak u kola i krenemo za Petrinju.

Već je puna noć kada stižemo u Petrinju oko 10 sati. Odmah te vode u glavni ustaški stan na saslušanje. Tamo u hodniku puno ustaša. Među njima vidim ustaše emigrante u kožusima. Pitaju, zašto je ovaj doveden. Odgovaraju, četnik je. Tada me pozvaše u kancelariju. Unutra sedi poručnik koji me je uhapsio, Krpan i jedan mlad čovek, rekoše mi pravnik, i da se zove Cetula. Počinje ispitivanje slično onom koga sam već opisao. Sve negiram sem da sam Srbin. Poručnik me tereti, valjda upućen od gvardijana u Čuntiću, a Krpan za divno čudo me brani.

Konačno rešavaju da me zadrže u zatvoru dok ne provere moje iskaze. Šalju me u policijski zatvor što je moja sreća jer ko prenoći u ustaškom zatvoru taj se teško vraća kući. Sprovode me dvojica ustaša. Čim smo zašli u mrak, jedan kaže: „Hoćemo li ga?” i pođe napred. Opet sreća toga časa čujem glas Krpana gde viče „Stoj” i oni stanu. Onaj što je kazao „Hoćemo li ga?” pobegne, a Krpan, kada je stigao kaže: „Znam ja da bi te tukli, zato i ne dam (6) da te oni sprovode, jer sam dao naredniku Marku reč, da te noćas neću tući.” Dolazimo u zatvor. Stražar me vodi u ćeliju. Daju mi poslednju sa leve strane gde zatvaraju skitnice. Jer u tu ćeliju po noći ne dolaze ustaše.

Otvaraju ćelije s desne strane. Prepoznajem unutra sveštenika Dušana Klipu, lugara Nikoliša, trgovca Kalinića, starog financa penz[ionera] Milojevića i među njima desetak seljaka Srba. Svi izgledaju mučenički. Glave otečene a oči podbule, usne modre. Vidi se da su preživeli strašne muke i patnje. Sveštenik Klipa ne može ni da ustane. Taj čovek je prepatio što nijedan nije. Na njemu su probali sve moguće načine mučenja koja može zver čovek da izmisli. Šta su prepatili uskoro ću svojim očima da vidim. Krpan pozove između njih starog Milojevića, čoveka od 82 g[odine], visok, potpuno sijed, pravi tip Slovena. Pa kada ga poče tući sa ustaškim nožem u meni se utroba prevrće. Bije ga kao životinju. Ne može čovek koji to nije video ni zamisliti da može čovek drugog čoveka tako teško životinjski

tući. Stari jauče, pada, beton grize, preklinje i moli, da ga ustrele samo da ga ne muče. Daje svoju kuću i sve imanje samo da ga prestane biti nego neka ga ubije. Dvadeseti vek. Hiljadugodišnja kultura hrvatska. Mene konačno uvode u ćeliju. Iza toga dolaze još nekoliko ustaša i počinju ponovo mučenja ne samo onog starca nego i sviiju. Kako kundaci tupo udaraju o izmučena tela jadnih ljudi tako se čuje ono strašno jezovito kroz noć i one hapsanske hodnike zapomaganje. Ne mogu ljudi više ni da plaču već samo ječe. Ne može to ostati nekažnjeno ni od Boga ni od ljudi. To mučenje traje od 11 sati do 1 dat posle ponoći. Neverovatno što sve čovek može podneti. Ti su časovi tako strašni da čovek dolazi do ludila. U ćeliji užasno. Nema ni stolice ni kreveta. Uzano, puno stenica i ušiju. U jednom kutu bure za vršenje nužde. Tu ostajem 62 sata a u ponedjeljak 29-IV puštaju me kući.

Kada sam izašao iz zatvora bilo mi je tek onda strašno jer koga sam god od Srba sreo niko me nije smeo pozdraviti, niti se sa mnom sastati. Gledao sam u njihovim očima samo suze u prolazu. Bilo je već 12 sati. [U] srpsku kuću ne smem da im ne na[ne]sem neugodnosti, u hrvatsku pogotovu. Voz ide tek o 9 sati naveče. Rešim da idem pešice oko 20 km. Stižem kući oko 4 po podne. Ulazeći u selo sretam moje ljude i žene, svi plaču od radosti što me opet vide živa. Bez reči stiskamo jedno drugom ruke. U kući do dugo u noć obilaze me ljudi u radosti da sam opet sa njima.

Nadamo se da ćemo bar sada biti mirni ali se opet ljuto varamo. Tek sada i dolaze strašni časovi. Počinje ubijanje u masi bez suda i presude kako se kome sviđi. Za mene lično možda je bilo bolje što su me u srezu uhapsili jer tada još nije bilo ubijanja, nego je ubijanje počelo u mesecu maju. Mene i dalje prati pomoć Svevišnjega i ne dozvoljava da se izvrši grozno ubijstvo na mene.

Trećeg maja 41 počinje krvarenje u našem srezu Glinskom. Toga jutra čusmo strašnu pucnjavu u Dodošima, Kraljevčanima i Mačkovom Selu. Došlo je oko stotinu vojnika i ustaša da vrše pretres po selima radi oružja. Nigde ništa nisu našli jer su naši ljudi sve oružje na vreme (još 14-IV) predali pa čak i noževe. Da je tako najbolji je znak što nigde nije bilo otpora iz prostog razloga jer ljudi nisu imali s čim da se odupru i brane. Predali su sve i izvršivali svako naređenje nadajući se da će onda biti mirni. No vlastodršcima u Hrvatskoj treba nevine srpske krvi da bi utolili razbojničkoj zverskoj duši. Srbe pravoslavce to buntovničko i varvarsko cigansko, azijatsko, balkanskozerstvo (*sic!*) pleme treba uništiti u ime kulture i hrišćanstva. O divnog čuda! Pravoslavce u ime Hrista razapinji, pljačkaj i uništavaj, a muslimane protežiraj i širi (valjda opet u ime Hrista i jedino spasavajuće). (7)

Toga dana isprebijaše jadne goloruke ljude i žene u tim selima i četvoricu ubiše i to: u Mačkovom Selu trojicu, a Dodošima jednog Dragana Grmušu. Taj dan je opet bio vrlo rđav. Interesantno da kada su god ustaše dolazile u srpska sela bilo je ružno vreme kao da je i nebo plakalo zajedno sa nama. Opet sam imao sprovod jednog deteta. Kasno dođoh kući sav mokar i blatnjav, a već sam bio dosta iscrpljen fizički, dođoh te legnem da se odmorim. U 10 sati po noći njih 7 ustaša odvoje se od ostalih i krenu iz Čuntića gde su bili zanoćili, uzmu kola i dođu po mene. Plan im je bio da me ubiju te noći. Jer su videli da me vlast na osnovu zakona pisanih ne može streljati pa su ustaše na osnovu ovlašćenja od zvaničnih a koja nisu bila pisana, rešili da me likvidiraju. Dogovorili su se da me odvedu u Petrinju do Kupe, ubiju i bace u vodu. Niko nikada ne bi saznao kako i na koji način sam završio život. Ali Bog je velik i čuvao me je. Šta su nameravali rekao mi je Marko Grčević, narednik.

Kada su stigli u moju kuću bili su opet pijani i pozvali me da se obučem [i] u ime poglavnika pođem s njima. Oprostih se sa mojima i krenem. Rekoše idemo do žandarmerijske stanice, oni proteraše brže konje i počеше se na glas smejeti pitajući me: „Kako ti je sedeti?” Tada sam bio svestan u kakvom se položaju nalazim. Stanem se moliti i opraštati sa decom, ženom i svima ovde i spremati za smrt. Sedeo sam u sredini zgrčen između njih sedmorice. Natrag na sicu sedeli su pravi krvnici – onaj mesar Pešak, koji su već dotle nosili mnogo života na svojoj duši. Na 7 km. od moje kuće Pešak izvadi pištolj i nasloni mi ga na grudi, a onaj oficir kaže: „Izvrši naređenje!” Zažmirio sam, molio se i pred očima imao sliku moje jadne

dečice (koja su još tamo) i očekivao pucanj, ali zver ne puca. Posle me osvetli baterijom i prenese pištolj na čelo. Osećaj hladnog željeza me trgne iz zanesenosti i opet ugledah groznu stvarnost. Oficir je još dva puta ponavljao „Izvrši naređenje”, ali razbojnik ne okida. Neće me ni ustaški metak – ne da Bog! Tako prelazimo 4 km. Dolazimo opet do gostionice Jurice Mihelića. Put pravo vodi u Petrinju, a put desno vodi ka manastiru Sv. Antuna. Oficir naređuje: „Desno”. Pešak kaže: „Zašto ne idemo pravo cilju?” „Desno, kada ja naređujem”, kaže oficir i oni krenuše prema manastiru. Do manastira ima oko 1 1/2 km uz brdo. Neke ustaše izlaze iz kola, ja ostajem sa ostalima u kolima. Nešto se dogovaraju. Oficir ostaje neko vreme u školi gde su ostali zanoćili. Postavljaju zasedu, jer su odustali sigurno od prvog plana, jer je već kasno i moglo bi se otkriti. No, i tu im Bog ne da, da izvrše svoje pakleno delo. Stižemo pred manastir i ulazimo u portu. Sve je tiho, samo se čuje severac a kiša sa snagom propada. Oficir lupa na vrata. Gvardijan se pomalja i pita: „Ko je?” „Ustaše”, reče oficir. Gvardijan silazi i otvara. Unutra ulazi samo oficir i Pešak. Posle jedan po jedan ulaze i ostali sem jednoga, koji je ostao sa mnom. Kroz 15 m. izlazi oficir i kaže mi: „Vi ste slobodni i možete ići kući!” Zamolio ga da kaže gvardijanu da bi sa njim nešto hteo govoriti. Kroz par minuta on se vraća i kaže: „Gvardijan Vas nema vremena primiti.”

Pođem natraške do pola porte, jer oni obično ovako puste čoveka pa ga onda gađaju u leđa, pa se naglo okrenem i stanem bežati, ali ne istim putem, gde su mi postavili zasedu, nego drugim prema Petrinji, što oni nisu verovali da ću bežati prema hrvatskom mestu. Bežao sam preko polja i šuma. Okolo, dok nisam stigao kući oko 2 1/2 po ponoći, sav iznemogao, blatnjav i pocepan. Kod kuće nisu spavali, jer su bili svesni da se neću više nikada vratiti. Nađem ženu i moju dečicu pred Sv. Jovanom gde se mole Bogu za mene.

Sviće nedjelja 4-V 41 [godine]. Već rano se čuju pucnji u Bačugi. Užasno stanje. Idem Sv. Lazaru, otslužih sv. liturgiju i vratim se kući. Očekujemo najgore. Potpuno sam skršen. Neću nikuda da bežim. (8) Bura se sve više primiće mome selu. Već su u Grabovcu. Osam sati s večera nema ih još. Legnem nadajući se da večeras neće ovamo.

Oko 9 sati razležu se pucnji u početku sela. Čuje se plač, vika, urlikanje, pakao. Ležim nepomično, prepušten volji Božjoj i očekujem da dođu. Već raspoznajem po glasu ko plače. Čujem Dušana Končara kako kaže: „Ubijte me među moje 4 dece, razbojnici jedni.” Snažan udar u vrata i „Otvaraj”, čuje se. Mama izlazi i otvara. Ulaze 4 vojnika sa karabinima i šljemovima na glavi. Pitaju za oružje i počinje pretres. Najprije obidoše sve prostorije i otvoriše sve fijke, pa onda ponovo okrenuše od sobe do sobe, od ormana do ormana, pokupiše sve što su tamo našli, a njima odgovaralo. Odneli su između ostalog: zlatan sat, naliv pero, tašnu, kišobran, košulje, kravate, zlatninu i još neke sitnice. Posle jedan uperi pušku na mene i kaže: „Nismo mi ovde badava došli, nama treba novaca. Daj pare ili život.” „Nemam novaca”, kažem. „Onda glavu”, kaže vojnik. „Ja imam samo 200 din. u kući i to vam mogu dati, više nemam”, kažem. „Daj i to”, veli on. Ustanem i tražim novce tamo gde su bili, ali ih nema, jer su ih oni već pronašli i uzeli. Nađem samo 14 dinara sitnih i ponudim i to uzeše. Iz kase crkvene opštine su odneli 3000 dinara. Odoše! Ipak smo sretni jer nas nisu tukli. Evo tako postupa ta slavna i nova hrvatska vojska, koja će da zadivi ceo svet svojom „kulturom” i disciplinom i „junaštvom” po rečima Pavelića i „vojskovođe” Kvaternika.

Okolo nas jauk i pucanje i dalje traje. Kroz 10 m. opet lupanje. Tada dolaze ustaše. „Ustaj, ptico! Majku ti vlašku, tebe trebamo, ako si do sada izvukao glavu, večeras nećeš! Oblači se i ideš s nama! Daj municiju, prokaži četnike!” naređuju mi. „Nemam municije, a prokazati ne mogu nikoga jer ovde nema četnika, a ako ipak moram da poginem zato što sam Srbin i sveštenik, evo me i spreman sam.”

Toga trenutka ulaze u sobu onaj oficir i ustaša Pešak što su me odveli sinoć. „Dobar večer”, kažu. „Dao Bog”, odgovorim. Pešak drži pištolju u ruci i naređuje „Sedni” pokazujući na krevet, „vi do njega”, kaže ženi i pita me: „Je li te ko tukao noćas?” „Nije”, kažem. „Je li ti što fali?” „Ništa.” „Kako si sinoć prošao?” „Dobro”, kažem. „I neće ti se ništa dogoditi i vlas

ti sa glave neće pasti jer si ti prav i samo te drugi klevetaju.” Ja slušam i ćutim, ali mama sirota, misli što on ovako lepo govori da se je on promenuo pa zaplače i veli: „Gospodo, mi sada nemamo ništa, do gole kože smo opljačkani.” „Ko vas je opljačkao?” „Vaši vojnici”, kaže mama, a ja već vidim svoju sudbinu. „Dobro, mi ćemo pretresti vojnike, pa u koga se nađe biće ovde streljan, a ako se ne nađe ništa biće streljan gospodin”, kaže Pešak. U kući je puno ustaša i vojnika koji se već razilaze. Ja sam tada upregao sve svoje moći da im dokažem da to nisu njihovi vojnici odneli i da mi ništa ne fali, ali oni ostaše pri tome da izvrše pretres. Posle pretresa (razume se nisu ništa pronašli jer su vojnici imali dovoljno vremena da odbace stvari od sebe) dovedu trojicu vojnika da mi sude jer sam naneo veliku „uvredu” hrvatskom vojniku. Osudiše me na smrt. Postave mitraljez u dvorištu. Oprostih se sa ženom i decom i krenem u dvorište. Opet Bog ne da da poginem. Onog časa kad sam trebao izaći iz hodnika u dvorište, na samim vratima sretnem se sa natporučnikom Filkovićem (školski nadzornik u civilu). Ustaše ga pozdraviše, a on zapita: „Šta je to?” Oni mi narediše da se povučem u sobu, a oni ostaše u hodniku. Posle 5 m. dođe Filković u sobu i kaže: „Brate i oče, šta je to?” „Eto, gledajte!” „U vaš dom više neće doći”, kaže i udalji se.

Posle pola časa krenuše prema Kraljevčanima gde su zanoćili. Sutradan Filković izvrši pretres i nađe masu stvari koje su vojnici toga dana napljačkali po selima. Sem pljačke toga da-(9)-na su ubili 11 ljudi i to: u Bačugi 5, u Grabovcu 3 i u mome selu 3. Ubili su ih bez ikakove krivice. Ubijaju onde gde im dođe volja za ubijanje. Upravo čoveku neverovatno da to može danas u 20 veku da se događa, ali tako je.

Ja sam posle toga bio toliko oslabio da nisam mogao iz kreveta nikuda. Sutradan se prebacim u susedno selo, a 6 na Đurđevdan odem u Glinu. Tamo me Dr. Juraj Rebok zadrži u bolnici i skriva me 19 dana. Tu sam preživio i glinsku „vartolomejsku noć”. 11 maja u nedelju po podne dođe iz Zagreba 120 ustaša emigranata i u noći pohapse 480 Glinjana; sve Srbe od 15 godina starosti pa dalje. U noći od ponedeljka na utorak izvedu ih 4 km. od Gline i na mostu u Prekopi svih 480 postreljaju. Ubijali su ih ovako: petoricu po petoricu dovodili su svezane, legnu potrbuške glavom nad rakom i onda su ih iz parabeluma gađali u potiljak. Neke nisu dobro gađali pa su ih onako žive bacali u jamu. Kada bi otišli kamionom po druge, onaj bi se jadnik osvestio i počeo da viče, a oni bi ga lopatama dotukli. Kada su napunili dve rake, ostatak su bacali u Kupu. To mi je potvrdio i sam Dr. Rebok da su ubijeni, a kako i gde rekao mi je Dr. Marko Radojčević, a njemu je kazao jedan seljak iz Prekope koji je i sam bio određen od ustaša da ove jadnike zakopava.

Posle toga nastalo je novo hapšenje i ubijanje po selima. Na strašne muke su stavljali naše ljude. Kopali su oči, sekli nos, nokte kidali, klince zabijali po nokte, zube vadili itd. U Bojni su jednoga trgovca zvanog „Čuča” ubili pa ga onda obesili. Kuću mu zapalili, zaklali janje i pod tim drvetom pekli, posle jeli i pili i uz pesmu gađali mrtvo telo iz pištolja. Prave zveri i varvari.

Sedeći u bolnici u razgovoru sa Dr. Rebokom i učiteljem Štefotićem doznao sam šta nameravaju ustaše i kako da uredi novu državu.

U Hrvatskoj ne sme biti Srba, to je prva točka njihovog programa. Oni žele da konačno i radikalno reše pitanje odnosa Srba i Hrvata. Srbe treba istrebiti iz Hrvatske, u istrebljivanju Srba neće se birati sredstva. Intelektualce (prvenstveno sveštenike pravoslavne na račun muslimana hodža?) treba pobiti, opljačati i proterati. Srednji stalež takođe kao i bolje stojeće seljake. Raja – mali čovek – kada ostane sam bez podrške i ikakvog izgleda na bilo kakav spas i pomoć, prevesti u katoličku veru. Ako bi ipak bilo otpora, to primerno takovo selo kazniti i odvesti ljude na prinudan rad, a drugi će se već onda pokoriti. Takovim đavolskim planom misle ustaše iskoreniti Srbe iz Hrvatske. I zaista oni sistematski i postojano izvršuju taj plan. I žure se dok traje ratna bura, da ne bi pokasnili.

Oko 20-V o. g. dođe u bolnicu Dr. Mirko Jerec, veliki župan u Petrinji. Tražio sam od njega da me preda prekom sudu, pa da me on sudi, pa ako sam kriv neka me strelja, pa ću bar kao čovek umreti, a ne da me ustaše u noći izvuku i umlate i bace u vodu ili u kakovu jaraču. On mi reče da mi ne može garantovati život, a na sud me ne može predati jer ne-

mam formalne krivice, nego neka živ ustašama više ne idem na ruke i neka nastojim da se što pre prebacim u Srbiju jer će i tako svi morati tamo ići.

Dođem kući 25-V. Dve noći sam spavao u šumi. Čim su ustaše saznale da sam kod kuće, opet su se spremale da dođu po mene i da me ubiju. Moji parohijani su me molili da bežim i da se sklonim u Srbiju, govoreći: „Oče, idite, jer vi ne možete više od par dana ovde da preživite, a šta ćemo mi imati od toga ako vas jednoga dana nađemo negde u travi mrtvog, a ako se sklonite još ćemo se uvek nadati da ćete nekad doći u našu sredinu i opet dobro nam doći”.

Konačno 26-V. dobijem poruku iz Petrinje neka se sklonim što pre, jer Petrinjci se spremaju da me odvedu i sam reših da idem. 27-V. krenuh. Težak je rastanak sa onim što je čoveku milo i blisko. Išao sam pešice oko 50 km do Brđana kraj Sunje, da bih izbegao Petrinju i Caprag. U Brđanima se ubacim u večernji voz i 28-V. stigoh sretno u Beograd bez igde ičega sa golim životom. Sve sam izubio sem vere da Bog postoji i da će pravda ipak pobediti. Tako neka bude!

Banjani, 4 VIII 1941

Jerej Jovan Obradović, pr[avoslavni] paroh

Sravnili sa originalom: Tačnost prepisa sa originala overava:
V. d. Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej-stavrofor
(potpis nečitak)
Član Velikog Crkvenog Suda (11)

5.

1941. KOLOVOZ 19. DOBRNJE

Boško Bogunović, jerej, paroh malogradački – Arhijerejskom namjesništvu mlavskom u Petrovcu

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

Srpska pravoslavna
Parohija dobrnjska
Br. 26
19 avgusta 1941

VISOKOPREČASNOM ARHIJEREJSKOM NAMESNIŠTVU MLAVSKOM U PETROVCU

Predmet: Bogunović Boško, sveštenik izbeglica izveštava
radi čega je napustio dužnost i izbegao.

Na temelju naređenja Eparhijske vlasti E. br[o]j 900/41 a traženje Sv[etog] Arhijerejskog Sinoda br[o]j 560/41, a prema naređenju toga namesništva br[o]j 513 od 5-VIII-1941 god[ine] podnosim sledeći izveštaj:

1 Boško Bogunović paroh parohije Mali Gradac, srez Glina, Arhijerejsko namesništvo Glina, eparhija Gornjo-karlovačka. Napustio parohiju 6-VII-1941.

2 Posle uspostavljanja Nezavisne Hrvatske počeli su pojedinačni progoni Srba. Neki su ubijeni po selima, neki su odvedeni u nepoznatom pravcu, a drugi su pak šiljani u koncentracione logore. Iako su me uveravali da protiv mene nemaju ništa, ipak sam živeo dosta oprezno. Mnogo noći prospavao sam u šumi, jer je njihova taktika bila da pojedince noću odvedu, i razume se onda ih noć pojede. Na mesec dana pred moj odlazak iz parohije noću su upali u Glinu garda Pavelićeva iz Janka Puste, i odveli su u nepoznatom pravcu sve Srbe

iznad 16 godina. Prilikom hapšenja poznato mi je da je ubijen Ilija Letić trgovac i pekar iz Gline, te su i njegovo mrtvo telo odvezli kamionima zajedno sa ostalim Glinjanima. Sudbina odvedenih Glinjana nije mi tačno poznata, ali se sa 100% sigurnošću računa da su svi poubijani kod Prekope. Od toga momenta uvidio sam da je glavni cilj Pavelićev istrebiti sve Srbe iz Hrvatske. Ljudi seljaci takođe su počeli napuštati svoje kuće i sakrivati se po šumama, a dolaziti kući jedino radi hrane, da bi na taj način sačuvali gole živote.

Među Hrvatima imao sam jednog prijatelja koji je došao na položaj kotarskog pretstojnika, te mi je isti savetovao da se što pre udaljim iz Hrvatske jer mi je život u pitanju. Ja sam ga poslušao, izvadio propusnicu i sa mnogo poteškoća i raznih peripetija prebacio se u Srbiju. Kod kuće sam ostavio ženu i dete, računajući da u njih neće dirati, a tim više što mi je žena kao učiteljica bila postavljena od njihovih vlasti za upravitelja škole u Malom Gracu. Ali ipak nakon moga odlaska uhapsili su ih i to 9 jula tj. i nju i dete. Svu pokretnu imovinu zaplenili su u korist Nezavisne države Hrvatske. Tri dana su ih držali u Glini zatvorene, a onda su ih prebacili u Caprag, gde su ih prethodno opljačkali do gole kože i strpali u logor. U tome logoru su ostali punih mesec dana gde su živeli jako mizerno oskudevajući i u vodi i u hrani, te su tako iscrpljeni i opljačkani prebačeni transportom u Srbiju.

3 Pre moga dolaska stanje u mojoj parohiji bilo je više nego očajno. Pošto je u mojoj parohiji živelo čisto srpski živalj, to se iz početka nismo bojali „ustaša”, računajući da neće smeti dolaziti u naša čisto srpska sela. Ali ipak počeli su tu i tamo da upadaju u sela i to naoružani do zuba, tako da su čak imali sa sobom i puško-mitraljeze. Među njima najviše je bilo muslimana, a razume se i Hrvata. Počeli su da ubijaju mirne ljude koji su vršili svoje poslove po polju. Nama je to servirano kao da su se ti ljudi pobunili (1) protiv vlasti i da su zato ubijani, a mi da se ne trebamo bojati. Međutim to je bila sušta laž, jer ti su ljudi bili zaticani na svom poslu, a nas su tešili da budemo mirni kako bi i na nas došao red da i nas poubijaju. Iz Malog Graca su ubijeni: Vrga Stevan biv[ši] opšt[inski] načelnik, Kuzman Trivanović biv[ši] opšt[inski] načelnik, Pantelija Ličina državni lugar, Kuzman Ličina kovač, te zemljoradnici: Trivanović Ćiro, Trivanović Adam, Gruborović Đuro zvani „Šikić”, Likar Pero, Likar Jovan, i mnogi drugi. Tom prilikom iz okolnih sela odvedeno je noću 5000 Srba u Glinu gde su u pravoslavnoj crkvi poklani a ne poubijani i kamionima njihovi leševi odvedeni u Prekopu gde je biv[ša] jugoslovenska vojska kopala protiv-tenkovske rovove, te su iste tamo zatrpali. Odveden je prota Gligorija Živković iz Bačuge i navodno isti je ubijen. Na najgrozniji način mučen je i ubijen sveštenik Dane Babić. Njemu su odrezali nos i uši, čupali bradu i najposle odrezali mu ud i stavili u usta vičući: „Puši, pope!” Istoga je njegova gospođa zatekla tek malo u životu. Mučen je sveštenik Obrenović Jovan iz Šušnjara.

Jednom reči, stanje Srba u Hrvatskoj nikakvo, jer se tamane ne kao ljudi, pa čak ne ni kao stoka, nego kao gamad koju po njihovom treba istrebiti od čistog i ne pokvarenog hrvatskog elementa.

Za tačnost gornjih navoda jamčim moralno.

M. P.

Jerej Bogunović Boško (s. r.)

Sravnili s originalom: Tačnost prepisa sa originala overava:

V. d. Glavnog Sekretara

Svetog Arhijerejskog Sinoda

Protojerej-stavrofor

(potpis nečitak)

Član Velikog Crkvenog Suda (2)

6.

1941. RUJAN 8. SMEDEREVO

Vasa Živković, jerej, paroh vlahovičke – Arhijerejskom namjesništvu Smederevo

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

VISOKOPREČASNOM ARHIJEREJSKOM NAMESNIŠTVU SMEDEREVO

U vezi na nalogom od 14/27-VIII-E. A. br[o]j 900 iz 1941, slobodan sam izvestiti sledeće:

Bivši sam paroh parohije Vlaović, eparhije Gornjo-karlovačke. Moju parohiju sam morao napustiti 21 juna, nešto više od dva meseca nakon osnutka Nezavisne Hrvatske.

Nezavisnu Hrvatsku stvorili su ustaše, a njihov je cilj: potpuno istrebljenje pravoslavlja i srpstva. Da bi to postigli, služili su se i služe i danas najkrvoločnijim sretstvima. Ništa im nije sveto: ni čast, ni život, ni imovina. Od prvog dana su počela ta njihova „čišćenja” i pljačkanja srpskih imovina.

Da bi se rešili pravoslavlja, trebalo je ukloniti sveštenike. I počeli su. Došli su mladom svešteniku Obrenoviću u parohiju Šušnjar, pet kilom[etara] udaljenoj od moje parohije. Odveli su ga, ponižavali, mučili kao i njegovu porodicu.

Posle nekoliko dana, pohapšeni su svi građani mesta Glina, a među njima i sveštenik, zamenik protojereja, Opačić. Svi su odmah ubijeni nakon mučenja nedaleko od Gline i napola mrtvi pobacani u jame i poliveni vapnom, a nekoji su bačeni u reku. Oko 650 građana, muškaraca, izgubili su na tako svirep način živote. Hapšenja su nastavljena. Moj brat, Gligorije Živković, sveštenik bačuški u blizini nas, odveden je od ustaša u Sisak u zatvor. Kad je obolio, otpremili su ga u bolnicu u Petrinju i jednog dana je nestao iz bolnice. Nitko nije hteo da daje ma kakvo objašnjenje o njegovom nestanku. Niko od Srba u Hrvatskoj nema prava na objašnjenja, nema prava ni na jedno pitanje. Srbi su zaista potpuni bespravnici. Za njih nema zakona. Svaki Srbin može biti sred drumu ubijen od Hrvata, a da ne odgovara nikom na zemlji. Tako je palo bezbroj srpskih glava. Nastavljaju se zverstva.

Sveštenik Babić iz Svinjice, u blizini Kostajnice, ubijen je na najsvirepiji način, i mnogi drugi. I to sve po ustaškom planu istrebljenja.

Svake noći je odjekivala pucnjava od strane ustaša. Pijane ustaše su odlazili po kućama, pljačkali, kundačili i ubijali koga su nalazili po kućama. Mnoge takove noći smo prespavali izvan postelje po brdima i šumama.

Oduzevši svako oružje, goloruke su ih ne samo ubijali vatrenim oružjem, nego su ih i klali. Potpuno nevin narod padao je kao snoplje od tih zverova. U tom i takovom vremenu dobih 19 juna anonimnu poruku da se uklonim iz parohije ili da pređem na grkokatoličku veru, inače da će me oni ukloniti.

Na molbe naroda uklonio sam se jer preći na drugu veru nisam mogao. Nadao sam se da će ta zverstva prestati i da ću se uskoro moći opet vratiti u svoju parohiju i među svoje drage parohijane.

Uklonio sam se!

U parohijalnom stanu, ostala mi je ćerka, učiteljica u istom mestu, udata za aktivnog kapetana sa sinčićem. Nekoliko dana posle moga odlaska zaista su došli ustaše sa žandarmima da zapečate stan sa svim što je u njemu, a mene i moju ženu da odvedu. Međutim nas nisu našli, nego samo moju ćerku koja je ležala bolesna u malariji. Dokazavši im da ne spada kao udata u familiju a i teško bolesna ostaviše je. Onako bolesna preseli se u stan

drugarice, a nakon dva dana zapečatiše stan sa svim što je u njemu. Oduzevši sve zasejano žito i sve ostalo.

Osmog jula izbeže i ćerka sa trogodišnjim sinom, bez (1) igde ičega, spasivši jedva goli život.

I ona nam donese crne glase: da su ustaše u mojoj parohiji, kao i u okolini, ubijali redom muškarce, koji nisu uspjeli da izbegnu u šume. Ubijali su ih na svakom mestu: u dvorištima, na putevima, na poljima itd. a žene nisu smele da se maknu da bi pokopale svoje najmilije. Tih dana iz ustaških usta se čulo: – palo je oko deset hiljada u našem kraju tzv. Baniji. U glinskoj crkvi ih je nekoliko stotina zaklano.

Svaki novi dan, nova zverstva. I tako sve dalje i dalje. Kad će biti kraj tome mučenju i ubijanju pita se svaki Srbin, ali nažalost odgovora nema!

Smederevo 8-IX-1941

Živković Vasa (s. r.)

Tačnost prepisa sa originala overava: Glavni sekretar
Svetog Arhijerejskog Sinoda
(potpis nečitak) (2)

7.

1941. /POSILIJE/ RUJAN 8. SMEDEREVO

Vladimir Bubalo, paroh buzetski – tularski – Crkvenom sudu pravoslavne eparhije šabačke

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

IZVEŠTAJ

koji se odnosi na traženje Visokoprečasnog Crkvenog suda pravoslavne eparhije šabačke C. S. br[o]j 3588 od 28 novembra 1941 godine.

Posle onog tragičnog dana uspostavljanja Nezavisne države Hrvatske nastadoše tragični i sudbonosni dani za srpski deo stanovništva u granicama iste. Nastade vreme ubistava, progona, tlačenja, poniženja, vreme prolevanja mora suza i krvi nevinog stanovništva. Zloglasne ustaške horde harahu na sve strane sejući smrt i strah. Taj njihov zulum beše jedinstven u istoriji čovečanstva. Ni najnekulturniji narod sveta u dvadesetom veku ne bi činio onaka zla kakva činjahu naša dosadašnja braća Hrvati. Vrlo su retki primeri bili čestitih Hrvata, koji bi podigli svoj glas da zaštite jadnu srpske raju, gledajući kako je masakriraju na najgrozniji način.

Živeo sam i službovao u selu Buzeti, arhijerejsko namesništvo glinsko, eparhija Gornjo-karlovačka. Živeći u srcu Banije imao sam prilike da čujem i vidim što su sve činili to zlodusi, zvani „ustaše”. Od prvog dana svoje vlade uneše strah i trepet u duše i srca Srba. Odmah zauzeše bezkontrolisan stav prema nama. Bez ikakvog razloga počеше u mojoj parohiji da hvataju i ubijaju nesrećne Srbe, pod lozinkom, da su „četnici”, i kao takvi neprijatelji hrvatskog naroda i državnog poretka. Mučeni su najgroznijim mukama što se kod ostalih ulevalo strah u kosti, čudeći se šta se to radi. Narod je ostajao zapanjen i bezumljen.

Nastala su ucenjivanja na sve strane, te kada dobiju ucenu, onda opet izvršavaju svoju dragu zamisao. Na mene kao sveštenika od prvog dana obraćena je pažnja i bio sam pod prismotrom stalnom, iako nikad nikom od Hrvata nikakva zla ne učinih. Za to sam znao te se ne udaljavah nikud iz ove svoje parohije živeći na oprezu, da me ne uhvate. Po danu sam vršio svoje parohijske i sveštenečke dužnosti, a po noći sam sa ostalim parohijanima bez razlike na pol i uzrast bežao u šumu sa suprugom svojom ne smejući niko da zanoči kod kuće. To smo činili zbog toga što su se ustaše kao gladni kurjaci obično po noći oko

2–3 sata ujutru uvlačili u naša mirna čisto srpska sela čineći najveća zla. I na najmanji znak uzbune nastala je strašna piska dece i lelek majki, koji su prodirali kroz srž kostiju. Sreća je sva, da je moja parohija bila jednostušna i opkoljena sa tri strane, ųrtava nije bilo dok sam ja bio tamo tako mnogo kao u okolini našoj.

Poznato mi je da je odvedeno i ubijeno u ono vreme oko trideset ljudi iz parohije. Optužen sam kao veliki Srbin i neprijatelj Hrvata. Pretili su mi stalno i raspitivali se za mene. Bio sam tako rekuć u bezizlaznom poloųaju.

Moja supruga oćekivaše dan porođaja, a parohijani gledahu u mene svu nadu i spas. Gledajući ih izoblićene i obezumljene od straha, doneh odluku u „ime Boga”, da ne beųim iz svoje parohije, nego da snosim i delim sudbinu sa svojim vernim narodom. Kako su svi sveštenici iz moga kraja (namesništva) napustili svoje mesto sluųbovanja i prebegli u Srbiju, ja sam poslednji ostao u namesništvu spreman na najgore. Nekoliko smo se puta sastajali obliųnji sveštenici na dogovor bratski, rešavajući naša ųivotna pitanja, ali sam uvek kategorićki zahtevao da moramo deliti sudbinu svoje pastve jer nam to naš poziv i hrišćanska duųnost nalaųe. Ne mislim da sa ovim istaknem neko svoje junaštvo radi ovog ili onog, nego da kaųem i iznesem golu istinu.

Jednoga dana proneo se munjevitom brzinom glas da su svi (1) ljudi /muškarci/ u Glini, sreskom mestu, od 16 godina pa naviše bez izuzetka jedne noći pohvatani i odvedeni u neizvesnost. To beše stvarnost. Pohvatano ih je 260 i za sudbinu ni jednog od njih ne zna se ništa do danas. Od Gline besmo udaljeni svega 9 km. Od te kobne noći ude nemir, mnogi seljaci i pohvatani sa ućiteljima i ćuvarima ųuma. Hrabrom smrću pogibe ućitelj Pećanac Branko iz Dragotine, koji se i pored svega ne odreće srpstva i pravoslavlja. Vredi istaći njegovo junaćko i hrabro drųanje i ućitelja Baltić Milana iz ųibina, koji je spasao svoj ųivot prebacivši se u Srbiju. Najviše zlodela na svojoj duši nosi ućitelj (Hrvat, ustaški logornik iz Maje, našeg opštinskog mesta) Ivan Petraćić, koji je do tada smatran od svih okolnih sveštenika i ućitelja za pravog prijatelja, jer mnogi besmo intimni do tada sa njim, ne znajući šta se u njemu krije, noseći ljute guje na svome prljavom srcu.

Osmoga jula proše godine, iscrpen i izmućen od velikog straha, nespavanja i drugih teškoća, rešim da više nikuda ne begam iz svoje kuće. Noć je prošla relativno mirno, ali izjutra rano zakuca neko grubo na kućna vrata. Jasno nam beše ko je gost. Ustaše behu opkolile kuću i mene sa suprugom u zadnjem momentu blagoslovenog stanja lišiše slobode. Ništa ne pomogne preklinjanje moje supruge, moleći ih da ih poštede, pošto nije sposobna za ikakav put i napor. Oglušiše se o sve molbe. Ne ponesavši skoro ništa sa sobom otpremiše nas u sreski zatvor 9 jula. Tu bismo celi dan i noć. Sutradan svoj svojoj tragediji i najteųim trenutcima ųivota našeg 10 jula u zatvoru milošću Boųjom dobijamo dete – prvo naše ćedo. Nisu ustaše dozvolili ni da porodilju poseti ni lekar ni primalja (babica), govoreći neka vlahinja i srpska ciganka umre, kada sam ih preklinjao da pozovu nekog. Sreski naćelnik je zapretio smrću ako budem alarmirao svet.

Posle toga smo otpremljeni u Capraški logor kod Siska. Tu besmo tri nedelje dana, ųiveći pod najteųim uslovima ųivota. Hrana beše vrlo slaba i neuredna. Spavanje sa ostalom braćom Srbima i sestrama Srpkinjama u neakvim magacinima stešnjeni kao sardine u kutijama. Osim porodilja svi smo ostali bez obzira na fizićku nemogućnost radili na prinudnom poslu.

Nas oko 2500 srpskih duša hrabro izdrųasmo sve muke, poniųenja i zverstva ustaša. Hvala Bogu i slava, nijedan smrtni slućaj se ne desi. Pravismo put prema Sisku (nazvan sveštenićki), kopasmo kanale, vadismo betonske stubove, postavljasmu elektrićne stubove, vozismo kola kao stoka, ćupasmo travu itd., itd.

Zadnjeg dana meseca jula krenuo je prvi transport zarobljenika nemaćkom kompozicijom, praćen jakom straųom ustaškom i hrvatskom vojnom do Zemuna. U Zemunu nas ostaviše da ih ne vide više naše oći. Majka Srbija i narod srbijanski iako izmućen i ispaćen, bratski

nas dočeka i prigrla na svoje tople grudi, nastojeći svim silama da prorade naša zamrzla srca.

Prognanik
Vladimir Bubalo (s. r.)
pr[ivremeni] paroh tularski
arh[ijerejsko] nam[esništvo] tamnavsko

Sravnila s originalom: Tačnost prepisa sa originala overava:
V. d. Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej-stavrofor
(potpis nečitak)
Član Velikog Crkvenog Suda (2)

8.

1942. JANUAR 10. SMEDEREVO

Pajo J. Štrkalj, učitelj – Crkvenom sudu pravoslavne eparhije šabačke

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

PODACI:

O progonu i stradanju Srba pravoslavnih mesta Bačuge, opštine Banski Grabovac, sreza glinskog po Hrvatima-ustašama.

1/ Službovao sam kao učitelj u mestu Bačugi, opštine Banski Grabovac, sreza glinskog. U samom mestu postojala je narodna škola, crkva posvećena sv. Stevanu i parohijski stan. Školskoj opštini pripadala su sela Gornja i Donja Bačuga, Dolčani i Banski Grabovac, a crkvenoj opštini pored ovih sela još i mesto Luščani, u kojima su bili sami Srbi preko 3000 duša, dočim u susednim opštinama bili su Srbi izmešani sa Hrvatima, a u nekim sami Hrvati. Odnos između Srba i Hrvata još u ranijim vremenima bio je dosta loš i većina Hrvata gledali su na Srbe sa prijekim okom, a tu mržnju najviše su širili katolički sveštenici i Hrvati tako zvani frankovci. Ta je mržnja dostigla svoj vrhunac posle 10 aprila čim se proglasila Nezavisna Država Hrvatska, jer je odmah počeo progon, hapšenja i zlostavljanja Srba od strane ustaša.

Ja sam bio više puta hapšen ali nisam bio zlostavljan.

Na 4 maja osvanu u mestu Bačugi 64 naoružanih ustaša iz mesta Petrinje, Čuntića i Prnjavora pod izlikom, da se imade obaviti pretres radi oružja i ako su vrlo dobro znali, da su svi žitelji Srbi do toga dana, koji su posjedovali oružje, predali ga vlastima. Prvo pretresa ustaše su se dobro napili samo da mogu što krvoločnije vršiti nasilje nad golorukim Srbima, te su i staro i mlado i muško i žensko, koga su god stigli izudarali kundacima tako da su više nedjelja bili nesposobni za svaki fizički rad.

Toga dana ubijena su u Bačugi 3 čovjeka. U Bačugi su poginuli: Grubješić Jovan i Vujaklija Đuro bez ikakvih razloga. Jednostavno su ih uhapsili i odveli par metara više njihovih kuća i ubili, streljali na jednoj njivi.

Najveća zverstva i krvološtva toga dana izvršili su nad Simom Metikošem iz Petrinje, agentom šivaćih mašina firme „Singer”. On je toga dana bio u Grabovcu sakupljajući uplate za prodane strojeve. Njega nisu streljali, nego su ga u jednoj kući ubijali sekirama, glavu mu rasjekli i mozak mu postavili na stol, i krv hvatali u jednu posudu u kojoj se voda nosi i nakon toga sve pare pokupili koje je primio prilikom naplate.

Toga dana najbrutalnije su se pokazale ustaše iz Petrinje Španiček Josip, otpušteni sudski činovnik, Krpan Dujo, šofer kod firme Gavrilović, Stjepan Pješak mesar, Marić i Stjepan Pernić i mnoge ustaše iz mesta Čuntića i Prnjavora, čija su mi imena nepoznata. Nakon ovog zlostavljanja, ubijanja i zverstva narod je bio toliko uplašen da su od toga dana svaku noć noćili po šumama, s tim više što su ustaše poslije vršili pretrase, pljačke, ubistva i ostale zločine samo noću.

Na 7 maja odveden je u zatvor u Glinu i ubijen Turopoljac Stevan, trgovac iz Bačuge, što se žalio da su mu ustaše prigodom pretresa 4 maja odneli 22000 dinara.

Na 13 maja mnogi su Srbi iz Bačuge i obližnjih mesta išli poslovno u Glinu, ali čim su stigli u varoš Glinu bili su odmah pohapšeni i zajedno sa Srbima [iz Gline] njih preko 500 nepoznato otpremljeni i poubijani.

Početak mjeseca juna odveden je iz Bačuge sveštenik projerej Živković Gligorije 70 godina star kao taoc u Petrinju, odakle je 21 juna na večer odvezen sa više Srba kamionom, te iza Siska u jednoj šumi ovi streljani. Hapšenje sveštenika Živkovića izgleda da je usledilo po naređenju gvardijana /ime nepoznato/ nastojatelja franjevačkog samostana u Čuntiću u blizini Bačuge i koji je ujedno bio i ustaški poverenik. (1)

U noći između 11 i 13 jula počelo je u većem obimu hapšenje srpskih porodica, koje su bile otpremene u logore, a 25 i 26 jula ubijeno je u Bačugi preko 35 Srba, a isto tako i u susednim mestima Banskom Grabovcu i Luščanima, a mnogi su Srbi odvedeni u Glinu i poubijani ili zaklati u glinskoj crkvi. Ovo ubijanje izvršile su ustaše iz Gline, Zagreba ili Petrinje.

Na 12 juna ja sam bio uhapšen i po ustašama dopremljen u ustaški stan u Petrinji, ali sam uspeo još istoga dana da se oslobodim i da odmah sa celom svojom obitelji i šestero dece krenem u Srbiju i 15 jula sretno sam stigao u Beograd.

2/ Do 14 jula, u koliko mi je poznato, pobešlo je preko 50 Srba u Srbiju, a neki su izbegli sa celom porodicom, a mnogi mnogi su se razbežali po šumama osobito posle 25 i 26 jula, tako da su ostali ovi domovi pusti.

3/ Ustaše su na 4 maja prilikom traženja oružja oduzimali novac i pojedine vrednosne stvari, samo su ljudi to morali držati u tajnosti, a ako bi ko izjavio, sledilo bi hapšenje i ubistvo. Svešteniku Živkoviću oduzeli su 1800 din., dva zlatna sata i još neke predmete, a Turopoljcu Stevanu trgovcu 22.000 i čim se žalio odmah je odveden i ubijen. Trgovcu Vilusu Vasi koji je uhapšen sa porodicom noću 12 i 13 jula i otpremljen u koncentracioni logor, oduzet im je sav novac a celo imanje zaplenjeno u korist nezavisne Države Hrvatske.

4/ Do 14 jula crkve, groblja i druge ustanove nisu stradale. Ovde napominjem, da su jednog dana oko polovine juna došla dva brata iz franjevačkog manastira, samostana u Čuntiću u nameri da pregledaju crkvu sv. Stevana. Prilikom pregleda jedan od njih [koji je] bio prisutan reče: „Slušaj, crkva je vrlo lepa i zgodna na lepom mestu, dosta velika i dosta osvetljena, ali bi ipak trebalo za preuređaj oko 100.000 din.” Iz te njegove izjave vidio sam da i crkve neće dugo ostati pošteđene. A k tomu su mi izjavili da su obišli i pregledali još dve crkve u susednim mestima.

5/ Za vreme mojeg boravka u Bačugi nije niko prešao na katoličku veru ili na koju drugu.

6/ U progonu i ubistvu Srba najviše su se istakli od onih koje ja poznajem: Slavik Oto i njegova 4 sina, Španiček Josip, Krpan Dujo, Pešek Stjepan, Geršić Stjepan, Kunar, Štigel, Stunić, Banić Đuro, učitelj sa Hrastovice, [...] jak Faco, Mrmić ustaški komesar, svi iz Petrinje i još mnogo drugih ali nepoznati i na Čuntiću gvardijan, nastojatelj i [...] franjevaca samostana.

7/ U mestu i okolini nije bilo ni jednog Hrvata, koji bi se zauzeo za nas Srbe.

8/ Fotografije nemam.

9/ Plakata i oglasa o nagonjenju nema a najbo[...] su oglasi i dokazi izjave na javnim zborovima vođa poglavnika i doglavnika.

Za navedene gore podatke i izjave tvrdi

10 januara 1942 god[ine]

U Kladovu srez ključki.

Pajo Štrkalj, s. r. učitelj, izbjeglica

Tačnost prepisa sa originala overava:

V. d. Glavnog Sekretara

Svetog Arhijerejskog Sinoda

Protojerej-stavrofor

(potpis nečitak)

Član Velikog Crkvenog Suda

9.

1942. SIJEČANJ 12. KRNIĆ

Stanko Kangrga, paroh oblajski i bojanski – krnički – Arhijerejskom namjesništvu vladimiračkom

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija

Prepis

Uprava srpske pravoslavne parohije u Krniću

Broj 2 od 1942 godine

Krnić, dana 12 januara 1942 godine

VISOKOPREČASNOM ARHIJEREJSKOM NAMESNIŠTVU VLADIMIRAČKOM U VLADIMIRCIMA

Na tamošnji nalog od 22 decembra 42 (*sic!*) god pod brojem 360 ex 41 g upućen ovdašnjoj upravi parohije radi podnošenja izveštaja o napuštanju svojih prvih parohija i o prilikama u istim, ova uprava parohije podnosi sledeći

IZVEŠTAJ

Službovao sam u dve parohije, Obljaj i Bojna. Obe parohije brojile su oko 3800 duša. Sela parohija su čisto srpska i pripadala su opštini Maja, sreza Glina.

Obljaj ima žandarmerisku stanicu, čiji je komandir za moje vreme tamo bio musliman Smajo Zubović, sa dva u poslednje vreme mlađa Hrvata i jednim ustašom čije ime nije vredno spomenuti. Pored rečenih u selu je službovao učitelj Hrvat Stjepan Kovačević sa ženom. Selo Obljaj inače vrlo siromašno ne samo jedne nego svake godine potrebuje veću količinu hrane za sebe i za stoku. Iz opštine pođe vest, da će se u istoj osnivati za sva sela prehrambeni odbor, pa i za Obljaj. Šest najviđenijih ljudi iz Obljaja pismenim putem budu pozvani u opštinu radi tobožnje prehrane sela. Kako su u opštini Maja kao i u srezu Glina postojali ustaški stanovi ti pozvani ljudi odmah sa strane ustaša sela Maja budu uhapšeni i sprovedeni u Glinu u zatvor. Tako su sprovedeni: Janko Ljubičić, Mile Rakas, Petar Pejić dobrovoljac, Milan Lončar, Dmitar Valjak (*sic!*)⁴ i Lazar Čučković. Strašne muke podneli su rečeni ljudi putujući samo kroz šumu Jošanicu do Gline gde su bili dva dana u zatvoru. Rodbina jasnih ljudi nosila im je hranu, no ustaše nisu ni čuti hteli da im se dadne hrana pa čak ni da ih rodbina vidi. Iz Gline su sprovedeni u Koprivnicu zajedno sa Dr. Đurom Sužnjevićem sreskim lekarom iz Gline, uglednim čovekom u Kordunu i pravim rodoljubom.

⁴ Treba: Baljak.

Majske ustaše su u prvi mah vršile tobože pretraživanje vojnih i državnih stvari, ali glavna im je zadaća bila pljačka mesa, masti i novca. Tako su ustaše u Maji prikupili mesto oružja u srpskim selima niže od Gline i Maje 900 kg. masti, 700 komada šunki a novaca ne zna se ni koliko. Stožernik i zapovednik u Maji je glasoviti učitelj Bolfek.

Narod srpski je strahovao i noćivao po šumama. Prestali su svi poljski poslovi i narod je samo očekivao čas njihova dolaska. Ponekad bi prestalo traženje Srba i njihove imovine po nekoliko dana, samo da bi narod bio u kućama, da ga lakše pohapse i pobiju.

Najstrašniji je bio dan 11 maj kada je tzv. „crna marica” iz Zagreba stigla u Glinu. Pošto su glinski građani pospali i predali se snu, ustaše „crne marice” zajedno sa glinskim i majskim ustašama čiji su vođe bili dr. Juraj Reber (*sic!*)⁵, zloglasni tišler Nikica Vidaković, oba iz Gline. Postaviše stražu na svim izlazima iz Gline, tako da im ne bi nijedan Srbin izmakao. U najvećem zoru a u najlepšem snu upadali su u srpske kuće njih pet ili šest sa uperenim puškama te odvodili polubunovne i poluobučene ljude u svoje kamione. Dok bi se, kome bi bilo dozvoljeno, siroti ljudi spremali, oblačili, porodični plač i zapomaganje, dozvoljavalo je ustašama da sve što im do ruke dođe ponesu sa sobom. Nikud se nije moglo uteći. Neki su se sakrivali po svinjcima a neki bi opet preskakivali visoke zidove da bi umakli u dvorište nekog Hrvata, misleći da će tamo spas naći. Glinski lekar (*sic!*)⁶ Ilija Letić rasan pravi i (1) ugledan čovek, prilikom dolaska kod njega dao je otpor pucanjem, ali odmah bude ubijen, zavijen u krevetski čarfav i mrtav odnesen iz kuće u kamion. Tom prilikom su odvedeni svi Srbi iz Gline od 16 godina i stariji, za čiji se život kasnije nije moglo ništa saznati. Narod misli da su ti Srbi poubijani u hrvatskom selu Prekopi kod Gline i bačeni u već pripremljenu opštu raku, odnosno rovove, pa se priča da su ustaše vikale: „Srpska je vojska ove rovove kopala, pa neka ih Srbi i zatrpavaju.” Tako su svoje živote izgubili: sveštenik Bogdan Opačić, doktor Stevo Branković, trgovac Petar Ćorković, trgovci kumovi Nikola Žutić i Jovan Katić, trgovac Žarko Vujasinović i mnogi drugi istaknuti i zaslužni za veru i narod, Srbi ljudi.

Žene odvedenih Glinjana, da bi doznale ma šta o svojim ljudima, davale su, a neke su ustaše i mamile, novac, da će im tobože nešto za ljude doznati, mnogo novca, ali je sve ostalo neznan do današnjeg dana.

Za sve ovo vreme bio sam u parohiji i vršio svoju dužnost čemu je mnogo doprineo rečeni napred komandir stanice Zubović, koji po njegovom pričanju nije hteo pomoć za stanicu u ustašama, pa je na upit kotarskog pretstojnika Impera: „Koliko ti trebaš ustaša[?]” odgovorio: „Moje je selo mirno, meni ih ne treba”, a Imper reče: „Kako ne treba, koliko si Srba ovamo sproveo, koliko ih je mrtvih kod tebe?”, Zubović odgovori: „Makar ja ne bio živ, prave ljude ne mogu sprovođiti i ubijati”. Ovo mi je pričao sam komandir Zubović, samo znam da ustaše za sve to vreme nisu došle u Obljaj.

Doktor Rebok mi jednoga dana poruči, da mi preti opasnost i da odmah bežim u Srbiju kako znam, a ako mi je nemoguće, da će mi čak i propusnicu izvaditi. U prvi mah nisam verovao njegovoj poruci, a sa mojim narodom mi je bilo žao i rastati se, skrivao sam se nekoliko dana po kućama u parohiji, a osam dana sam proveo u susednoj parohiji u Bosni (Glinica), krijući se sa seljanima i noćivajući po šumama. Svakog dana sam dobivao sve gora i gora obaveštenja, čujem o hapšenju mojih drugova sa kojima sam zajedno radio. Rebok mi je i dalje poručivao, da ako mi je mio život, da bežim u Srbiju, pa kada sam doznao i za hapšenje moga druga Stevana Ćurčića paroha u Ogulinu i o mukama što ih je podneo u Vrgin Mostu, a čuvši od drugih prijatelja da me ustaše traže, na savetovanje svoje i svojih parohijana, odlučim se da i narod i sve svoje ostavim i Božjom pomoću pređem u Beograd, na Spasov-dan.

Posle moga bekstva u Beograd, još su neki vodili „brigu” o meni čak mi govorili: „Šteta što je taj umakao, trebao je da iskusi kaznu” itd. Posle moga odlaska iz Obljaja, razgovarao

⁵ Rebok

⁶ pekar

sam se sa učiteljicom Zorom Zeremski, koja je zajedno sa mnom službovala u Obljaju, te ona priča kako su ustaše, žandarmi i vojska sa bosanske strane napravili pohod na moju parohiju u Bojni i kako su tamo činili nečuvena zverstva. A ljudi vidjevši ih da dolaze, pobjegli su u šume, a žene i decu su ostavili kod kuće, misleći da im se neće ništa dogoditi. Kada je ta masa naišla, napravila je užasnu pljačku, nasilje na ženama i devojkama, palila je kuće i štale, te i ubiju trgovca Jovana Mudrinića, obese ga na krušku pred kuću, a pod krušku sednu i zapovede ženi ubijenog Jovana, da im donese hrane i pića i da ih služi. Ponekom bi se prohtelo da iz puške opali u već mrtva Jovana. Opljačkanu robu braće Mudrinića i seljana odvezli su kamionima.

Rečena učiteljica mi priča, da su sve glinske žene morale darovati svoje kuće (pisati darovnice) Nezavisnoj državi Hrvatskoj, inače nisu mogle nikako biti puštene da beže iz Gline. Tako se je Hrvat Mison, prodavac likera, odmah dočepao „svoje” kuće, koja (2) je bila jedne udovice, čije ime ne znam.

Usled svih tih progona, mučenja, ubijanja i pačenja, neki su Srbi pravili (kako doznajem) molbe za prijelaz u rimokatoličku veru, ali kako sam mogao doznati nisu ih molbe oslobodile svega napred nabrojanog.

Dana 18 juna dobio sam od Njegovog preosveštenstva gospodina Simeona episkopa šabačkog parohiju u Krniću, te mi je bilo posle nemoguće doznati ma šta sa one strane.

U Krniću, 13-I-1942 Paroh: Jerej Kangrga Stanko (s. r.)

Sravnili s originalom: Tačnost prepisa sa originala overava:

V. d. Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej-stavrofor
(potpis nečitak)

Član Velikog Crkvenog Suda (3)

10.

1942. SIJEČANJ 12. KRNIĆ

Jovo Muždekić (*sic!*), paroh hajtički – dupljanski – Arhijerejskom namjesništvu negotinskom

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

ARHIJEREJSKOM NAMESNIŠTVU U NEGOTINU

Po raspisu Sv[etog] arhijereskog sinoda br[o]j 2364 od 14/X-1941 izveštava se:

U mojoj parohiji Hajtić kod Gline bilo je pravoslavnih Srba 2300 duša sa 370 domova, opština Maja, srez Glina. Potpisani je opsluživao od meseca maja parohije: Obljaj, Bojnu, Glinu te jedan deo Glinice u Bosanskoj Krajini, pošto nigdje u blizini nije bilo sveštenika. Intelektualni izvršiocu svih zlodela bili su Dr. Mile (*sic!*) Puk, advokat u Glini i tadanji ministar pravde, sa poveriocima ustaškog stana u Glini Dr. Devčićem, Dr. Rebokom lekarom i Nikolom Vidakovićem, stolarom iz Gline. Sva zlodela vršena su po naređenju Dr. Puka i ustaškog poverenika u Glini, a fizički izvršiocu bili su ustaše iz Zagreba i Gline.

Koliko je Srba izbeglo, nemoguće je sada znati nego se samo zna to da su u Glini sve srpske radnje i trgovine na golo opljačkane, a svi njihovi vlasnici muški, prilikom one kobne noći početkom rata /ratni doživljaji/ poubijani i pobacani u reku Kupu. Žene i deca isterani na ulicu, ako se [ne] htedoše porimokatoličiti. Prilikom toga ubijanja pogibe i sveštenik Bogdan Opačić, a katiheta Jovan Lukić pobeže. Crkve su posle mog odlaska većinom srušene i spaljene. U glinskoj crkvi meseca septembra obavljen je užasan pokolj u tri maha

po ustašama, koji su upušteni u crkvu sa noževima, te su najpre ljude, žene i decu sterali onako kako se slažu sardine u kutiji, zatim su redom zašli, koga zaklali, kome vrat presekli, kome zarili nož u srce, koga boli gde stigoše. Prethodno su se ustaše dobro napojili ljutim rakijama. Krv je lila na crkvena vrata gde je stajala straža. Sva Glina i okolina većinom bi pokatoličena, glinsku crkvu srušise, porušise crkve u Perni, Blatuši, Topuskom, Majskim Poljanama. Prilikom ovih zlodela (1) pogiboše i moja tri sinovca Mile, Damjan i Stanko. Prvi je bio svršeni tehničar, drugi svršeni bogoslov, treći je završavao preparandiju.

U gonjenju Srba najviše se isticao stolar Nikola Vidaković iz Gline, a o kakvim zaštitnicima Srba u Glini ne može biti ni govora. Kakova pismena svedočanstva nije moguće dobiti.

U Dupljanima, 16/I-42.

Jovo Muždekić, paroh

Tačnost prepisa sa originala overava:

V. d. Glavnog sekretara

Svetog Arhijerejskog Sinoda

Protojerej stavrofor

(potpis nečitak)

Član Velikog Crkvenog Suda (2)

11.

1942. SVIBANJ 7. MLADENOVAC

Ilija Zlonoga, Majske Poljane

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija

STRADANJA I MUČENJE SRBA U 1941 GOD[INI] U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ

Na dan proglašenja Nezavisne države Hrvatske, 10 aprila 1941 g[odine] izdato je naređenje da svi Srbi predadu svoje oružje hrvatskim vlastima i sve vojničke stvari: cokule, ćebad, maske i dr[ugo] pod pretnjom smrtno kazne prekog suda. Srbi su svo oružje i opremu predali hrvatskim ustašama sa svojim privatnim revolverima i puškama. Zatim je došlo naređenje od Pavelića i svih hrvatskih ustaša, da svi Srbi moraju preći u islamsku i katoličku veru, jer ko ne bude hteo biće proteran i istrebljen iz hrvatske države. Srbi dobrovoljno nisu hteli menjati svoju veru, našto su hrvatski ustaše blokirali varoši i sela, te hapsili sve Srbe, ljude, žene i decu, pod izgovorom da ih vode na saslušanje. Ovakvo stanje izvršeno je na celoj teritoriji Hrvatske među srpskim življem i pod pretnjom ustaša, i pred puškom i nožem nekoji Srbi morali su prelaziti u islam i katoličku veru, te kada su hrvatske ustaše izvršili zločin nad Srbima da menjaju veru, oni su ih po prelazu na katoličku veru na zverski način svejedno ubili. Navešću jedan konkretan primer: u selu Čemernici, opštine iste, srez Vrgin Most, naredio mi je opštinski beležnik, katoličke vere, Hrvat, da se svi Srbi-ljudi sprema da idu na pokrst iz srpske na katoličku veru. Ljudi su ovo naređenje izvršili, pošto je selo bilo blokirano od hrvatskih ustaša. Beležnik je odveo u Vrgin Most i tamo ih je čekao katolički župnik, gde je izvršen prijelaz iz pravoslavne na katoličku veru. Hrvatske ustaše došle su sa kamionima u mesecu avgustu na dan, dva pred sv. Iliju (2. VIII. – *op. a.*) i sve ove Srbe, kojih je bilo oko 250 uhapsili i odveli u srpsku crkvu Malu Gospojinu u Glini, gde su ih sve u ovoj crkvi, uz pripomoć muslimana-ustaša, na zverski način zaklali sa noževima. Srbi su se našli u strahovitom bezizlaznom položaju, pa su gledajući smrti u oči, gromko vikali „živela kraljica Marija”, „živela Srbija”, „dole zločinac Pavelić i hrvatske ustaše”. Sa ovim povicima nastalo je strahovito mučenje i klanje Srba, da je bilo u crkvi na patosu 10 cm. krvi. Ovog puta zaklano je u ovoj crkvi sem ovih 250 još 550 Srba, a klanje u ovoj crkvi vršeno je više puta na isti način. Posle ovih pokolja Srba, ova crkva srušena je od strane hrvatskih ustaša, a po izričitom naređenju Vidakovića Nikole, tišlera iz Gline,

koji je dobio čin od stolara za majora hrvatskih ustaša. Sresko mesto Glina, Vrgin Most, Topusko, Vojnić zove se Kordun, i Baniju zvali Mala Srbija, pa su ovde najpre započeli sa varvarskim mučenjem ovih čestitih Srba Kordunaša, te su sve njihove domove prethodno opljačkali, potom zalalili, a devojke i žene silovali i potom ih na grozan način sve ubili i t. d.

Sada ću ukratko opisati stradanje moje i mog pokojnog sina Lazara. Na srpski Veliki Petak 1941 godine, u aprilu došlo je oko 60 hrvatskih ustaša u automobilu u moje selo Majске Poljane, srez Glina i svratili u moju kuću, gde su ugledali na zidu sliku poč[ivšeg] kralja Aleksandra I i Petra II, pa su mi rekli da me j... kralj Petar i slike su noževima pocepali i izvršili pretres i tražili puške, zatim su moga sina Lazara uhapsili, lišili slobode i odveli u Glinu te stavili u zatvor pri sreskom načelstvu, a oružja u mojoj kući nije bilo. Među hrv[ataskim] ustašama, koji su moga sina Lazara nezakonito lišili slobode, bio je ustaša kojeg ja lično poznajem: Šima Naglič iz Jukinca, po zanimanju opančar, pandur u opštini Glina ustaša P[r]ajdić, Zibar, zemljoradnik, Devčić Juraj, advokat u Glini, Rebok Juraj, lekar u Glini, Budak, opančar, Petar Kreštelica i njegov brat, oba iz Joševice, srez Glina, koji su bili panduri, [...]sati i ustaše u Glini. Ovo hapšenje moga sina Lazara naredio je Vidaković Ivica, tišler, ustaša iz Gline, i Mirko Puk, advokat iz Gline i sada u hrvatskoj vladi ministar pravde, samo zato što je moj sin Lazar bio veliki Srbin. Moj sin Lazar bio je u hapsu u Glini, gde je mučen, od srpskog Velikog Petka do do kobne majske noći između 11–12 maja 1941 god[ine] kada je izmučen od ovih (1) krvoloka ustaša i polumrtav iz zatvora izveden i na zverski način dotučen, ubijen sa kamenjem i ciglom po glavi i njegov izmrcvareni leš zakopali u zemlju i njegovo troje dece.

Moje stradanje: na 28 aprila 1941 godine u ponedeljak, sedeo sam parku u Glini, interesujući se za sudbinu moga sina Lazara, kada me je uhapsio Prajdić, zidar lonaca i ustaša stražar u opštini Glina, i rekao mi da me hapsi po naređenju žandarmerije u Glini. Kada smo pošli u žandarmerijsku stanicu, ja sam upitao zašto sam uhapšen, našto mi je odgovorio komandir žand[armerijske] stanice, jedan Srbin, da on ništa ne zna o mom hapšenju. Potom me ovaj ustaša Prajdić zgrabi kao zver i odvede me u ustaški stan, te me predade drugom ustaši Naglič Šimi, seljaku iz Jukinca, koji me je sproveo u Petrinju u zatvor, a ustaša Klobučar iz Donjeg Selišta, srez Glina, stražar u opštini Glina mučio me je i tukao i Mika, ustaša iz Kijalca, bio je član hrv[ataskе] seljačke stranke, terao me je da radim teške poslove na srpski Uskrs 1941 god[ine] kao starog i bolesnog čoveka od 76 godina. Iz Petrinje su me sproveli u Staru Gradišku, zatim u Sremsku Mitrovicu. Svuda ovde trpeo sam glad i dobivao za jelo nezačinjen pasulj sa malo buđavog kukuruznog hleba. U zatvoru sam bio godinu dana i za to vreme nisam video vatre, iako je zima 1941/42 bila jača nego 1938/39 god[ine] te od tog ustaškog zuluma, gladi i zime mnogo je izmučenih Srba od 20–50 godina umrlo i mnogo ih je streljano. Ovako izmučen ja sam se prebacio na 1 maja 1942 godine u Beograd, dok su ostali Srbi i dalje ostali u logoru i zatvoru na mukama u Hrvatskoj, a ja očekujem isto da za koji dan umrem, jer sam toliko oslabio da imadem 25 kg telesne težine.

Da vam opišem tragediju svih Srba u Glini, 11. maja 1941 godine. [U] nedelju došli su hrvatske ustaše iz Zagreba u Glinu, tzv. Pavelićeva crna ruka, pa su istoga dana po noći blokirali varoš Glinu i 559 pohapsili i to muškarce od 18–80 godina i sterali u sresko načelstvo, sud, opštinu i ustaški stan i tu ih držali gladne do 12 maja 1941 godine do 23 časa. Potom su ih ustaše iz Zagreba i Gline na 12 maja 1941 godine, u 23 časa, na automobilima, povezane sa žicom, odvezli do Adžerskog mosta, udaljeno od Gline 6 km i tu su ih iz pušaka sve pobili i u zemlju u tri jame sve zakopali i zasuli sa živim krečom, skupa sa mojim sinom Lazarom, a neki su ubijeni i bačeni u reku Glinu. Ovaj slučaj koji je potpuno tačan ispričalo je više preživelih Srba, a među njima Grubić iz Majskih Poljana, srez Glina i Samardžija Miloš, šuster iz Gline, koji je tragičnog dana ranjen u ruku i nogu i pobeгаo od ustaša u noći ispred pokolja, a sada živi u Beogradu kao izbeglica, očevidac ove tragedije. Ubijanje Srba u Glini naredio je Mirko Puk, advokat, Juraj Devčić, advokat, oba iz Gline i Nikica Vidaković, tišler iz Gline, kao intelektualci, a zločin i pokolj izvršili su

ustaše raznih profesija. Među izginulim Srbima u Glini od 559 nalaze se sledeća lica: Jovan Mirković, star[...] suda, Dušan Kralj i Stojan Haler, čin[ovnici] suda, Gajić, lekar, Stevan gajić, trg[ovac], Oreščanin Miloš i Stevan, trgovci, Meandžija Nikola, mesar, Meandžija Jovo, kafedžija, Katić i Žutić, trgovci, Carević, Milić, fin[ansijski] čin[ovnici], Ratković, beležnik, Petar Džakula, lugar, Petar Matijašević, seljak, Simo Janus, seljak, Dokmanović, sr[eski] čin[ovnik], Đuro Sužnjević, sr[eski] lekar, Stanko Rebrača, polic[iski] činovnik u penziji, Baltić, zanatlija, Šušnjar Stojan, kafedžija, Štula Petar, fotograf, Arbutina Nikola, rentijer, Dijaković Ilija, kafedžija, Ilija Letić, pekar i njegov sin, Mile Drezga i moj sin Lazar Zlonoga, svi Srbi žandarmi i ostali nevini građani, kojima se ne mogu imena setiti. Sve su srpske crkve i spomenik Kralja Petra I u Glini srušeni od hrv[atkih] ustaša. U selu Perna, srez Vrgin Most, sve su srpske kuće zapaljene od hrv[atkih] ustaša, a prethodno su iste opljačkali. U zapaljenim kućama izgorelo je mnogo žena i dece, među kojima moja prijateljica Kata Poštić, rođ[ena] Ivanović, sa svoja dva sina Pajom i Ljubanom. U mom selu Majske Poljane, sr[ez] Glina nije srušena srpska crkva s razloga što je jedan učitelj iz sela Brnjeuške, sr[ez] Glina, katoličke vere, Hrvat, štitio ovo srpsko selo i u njemu crkvu. Ovo je činio po mom mišljenju što su Srbi dobri i nije bilo razloga za to, i što su Srbi u ova dva sela prešli pod pritiskom na izložen način u katolicizam. Isto tako tragediji ovih Srba, koje sam napred naveo, kriv je Vrbanac, pol[iciski] čin[ovnik] pri sr[eskom] načelstvu u Glini. (2)

Ilija Zlonoga, s. r.
star 76 godina, iz Majskih Poljana,
kuće broj 59, srez Glina

U Mledenovcu, 7. maja 1942 god[ine]

Prednji iskaz overava: Paroh II mladenovački
Milan S. Popović, sveštenik (potpis nečitak) (3)

12.

1942. SVIBANJ 17. POTOČAC

Mile T. Kapelet, paroh majskepoljanski – Arhijerejskom namjesniku temnićskom

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija

Srpska pravoslavna parohija II potočka

Br[oj] 31

19 maj 1942 god[ine] u Potočcu

VIKOPREČASNOM ARHIJEREJSKOM NAMESNIKU TEMNIĆSKOM DONJI KRČIN

U smislu naređenja Njegove Svetosti od 27/IV iz 1942 g[odine] AEM Br[oj] 1298 iz 1942 podnosim slijedeći izveštaj:

U drugoj polovici meseca maja 1941 god[ine] hrvatski vojnici muslimani vršili su pretragu u kućama u mojoj parohiji, u Majske Poljani, opština Jukinac, srez Glina.

Tom prilikom su mi opljačkali: zlatni lančić i ikonicu majke Božije, jer je imala zlatni okvir.

Upala im je u oči kasa crkvene opštine. Kako nisam od nje imao pri sebi ključ uzeli su je, da je ponesu sobom rekavši, da su u njoj metci. U tome pred[sjednik] c[rkvene] opštine donese ključ od kase. Otvorio je i našao u njoj 10 dinara u 25-to parcima.

Kroz nekoliko dana vršeći patrolu posjete me hrvatski žandarmi. Jedan od njih, komandir ž[andarmerijske] stanice i do rata, zapita me: „Da li su vam ustaši činili već neugodnosti?” Zatim je nastavio i rekao: „Čuvajte se od ustaša i nemojte da vas nađu kod kuće. Žao bi mi bilo da postradate. Ja vam ne mogu pomoći, jer nisam mogao spasiti ni svoje žandare Srbe od njih (ustaša).”

„Slučajno da vas nađu kod kuće dajte im sve samo da vam život ostave.”

Iza toga za nekoliko dana bila je nedjelja, u dva sata posle podne dođe jedna grupa ustaša i nađe me kod kuće. Pisao sam u kancelariji. Vođa njihov Josip Nogić iz susednog mesta Maje, koji je svojedobno bio starešina Jug[oslovenskog] sokola reče mojoj služavci u avliji: „Reci tome gerzu (? – op. a.) da izađe napolje.”

Tu me presluša i upita za Nikolu Samardžiju, obučara iz Gline, rekavši da isti širi lažne vijesti o pogibiji 600 (šest stotina) Srba Glinjana, a koji su stvarno otputovali transportom na rad u Njemačku i da sam ja optužen da ga krijem.

Kroz jedan sat dođe druga grupa ustaša i jedan žandar i svrše isto preslušanje.

Istoga dana u sumrak dođe i treća grupa ustaša vičući i pucajući.

Jedni od njih preturiše sve u kući i uzeše iz špajza svinjsko meso i kobasice.

Drugi uzeše ključ od crkve i sve u crkvi ispreturaše, pod oružjem i kapama.

Sve to je posmatrao crkvenjak koga je jedan od ustaša sprovodio sa uperenim revolverom.

Treći su za to vrijeme mene preslušavali o rečenom Samardžiji, prof[esoru] Paji Vučetiću i ostalim otpuštenim činovnicima rekavši mi, da sam ja s njima držao skupštinu i narod srpski dizao na ustanak.

Kada se povratila ona treća grupa iz crkve jedan od ustaša uvati me za ruku i povuče u zatvoren njihov kamion u avliji. Ja im tada svima rečem: „Ljudi, ako Boga znate, nemojte me odvesti od bolesne dece” – deca su mi болоvala od ospica – Samardžiju uopšte ne poznajem. Ništa vam kriv nisam i stoga ćete me svakad kod kuće naći.” Bilo je i kratko objašnjenje među njima. ostave me i odu.

Iza toga za nekoliko dana pozovu me dve učiteljice Hrvatice, Tereza i Tina Petračić, koje su bile u službi 15 godina u Majskim Poljanama i stanovale u prvoj kući do moga stana i saopšte mi sljedeće:

„Gosp[odine] paroh, vi niste još svesni u kakvoj se teškoj situaciji nalazite. Bile smo kod Dra Reboka, logornika u Glini. Rekle smo da su vas ustaše napadali i pitale smo možete li ostati pošteđeni. On nam je na to rekao, da ste već trebali otići u Srbiju i ako to ne učinite odmah s vama će biti svršeno za tri dana. Isto važi i za učitelja Srbina u Majskim Poljanama. Dakle skrenule smo vam pažnju da vam pretila smrtna opasnost. Ako jednu noć još ostajete nemojte noćiti u kući.”

Poslije ovoga i tolikih ustaških poruka, da će me noć progutati ili kao da sam već pokojni, ja nisam imao kud nego da okušam tu sreću i da krenem za Beograd, ma da i to nije bilo sigurno.

Nisam smeo da putujem sa bradom i matijom kao sveštenik nego kao seljak. Na ruci mi je bio opštinski blagajnik Hrvat da dobijem propusnicu do Batajnice.

Putovao sam ja, učitelj i grupa parohijana.

Pre Vinkovaca ušao je jedan ustaša u naš vagon i saopštio nam, da na sledećoj stanici siđemo iz vagona – imali smo voznu kartu i propusnicu – jer da nemamo prava da se vozimo. To isto je rekao i ostalima putnicima Srbima.

Žene i deca udare u plač i kuknjavu. U Vinkovcima siđemo iz voza. Nađemo nemačkog staničnog oficira i on nam potvrdi i overi propusnice da možemo nastaviti put. Tako dođemo mirno u Beograd. Imovina mi je sva opljačkana od ustaša u mesecu VIII. 1941. Do mojega izlaska iz parohije, t. j. do 17. V. 1941 sahranio sam dva moja parohijana koji su poginuli od ustaša i to: 1/ Dušan Meandžija izvučen je uveče iz kreveta iz kuće i ubijen u avliji sa metcima „dum-dum”. 2/ Nikola Meandžija poginuo je na dan 13. V. 1941 čuvajući stoku.

Na dan 20. V. oko dvadeset mojih parohijana našli su se u Glini poslom; da kupe žito, posete svoje u bolnici i poslove da svrše.

Svi su oni toga dana uhapšeni sa svima Srbima iz Gline, noću između 12 i 13 maja odvezeni kamionima van varoši na 4 km i kraj rijeke Gline ubijeni. Računa se da je toga dana bilo ubijenih Srba oko 600 (šest stotina). Očevidac njihove smrti bio je Srbin Nikola Samardžija, obučar iz Gline, kom je uspelo da pobegne sa mesta pogibije.

Posle toga veliki je strah ovladao među Srbima, naročito u bližoj okolini u koju spadaju i Majske Poljane, jer su udaljene od Gline 4 km.

II Do rata bilo je u mojoj parohiji u Majskim Poljanama 3.157 samih Srba pravoslavaca.

Kao što sam naveo do 17. V. 1941 t. j. dok sam ja bio u parohiji stradalo je 22! Koji su i koliko ih je kasnije, do sada poginulo, ne raspolazem tačnim podacima. No mogu sa sigurnošću tvrditi, da ih je poginulo 100 posle 17/V 1941 godine.

2/ Oko 200 izbeglo je Srba iz Majskih Poljana u Srbiju radi smrtnog straha od ustaša i radi stečenog uverenja gorkim iskustvom da se samo onaj može spasiti ko pobegne.

3/ Prilikom pretrage u mojem stanu kao i u domovima mojih parohijana ustaše su pljačkali i uzimali satove, zlatninu, novac, mast, meso, žito itd. U to sam se lično uverio, a žalili su mi se i parohijani da su i njih pljačkali u rečenim stvarima.

4/ Ustaše su u Majskim Poljanama u crkvu ulazili sa bičem, pod oružjem, pod kapom i u oltaru su razbacivali odežde, utvari i dr. Na prvi dan Uskrsa terali su parohijane 20 km! daleko na rad.

5/ Oko 2500 Srba prešlo je u katolicizam. Obećano im je bilo da će im biti zagarantovan život.

Na pokatoličavanju njihovom radio je najviše katolički pop Žužek iz Gline koji je dolazio među parohijane u M[ajske] Poljane.

Tri učiteljice Hrvatice: Marija Šeperac, Tereza i Tina Petračić kao i učitelj Hrvat Kosta Mihavec služili su u čisto srpskom selu Majskim Poljanama, mojoj parohiji, do rata gde su ostali i posle rata i radili na pokatoličavanju.

Pop Žužek dobio je od Majskopoljančana 1.500 kg pšenice i učitelj Mihavec dobio je motorbicikl.

Meni je poznat slučaj da ga do rata nisu hteli usput na kolima povesti.

6/ Pored ostalih na gonjenju, terorisanju i ubijanju Srba istakao se naročito Josip Nogić i Luka Mazalović iz Maje, srez Glina. Prvi je od njih bio u svoje vreme starešina Jug[oslovenskog] Sokola u Maji.

7/ Pod tač[kom] 5 zauzimala su se navedena lica za Srbe ali s tim da se pokatoliče i materijalno da ih iskoriste.

8/ Fotografija nemam.

9/ Pismenih svedočanstava nemam.

Otpušteni, izbegli činovnici imaju dekrete o otpuštanju iz službe.

Potočac
17. V. 1941. (*sic!*)

/M. P./

KAPELET T. MILE, s. r.
sveštenik

Tačnost prepisa sa originala overava:
V. d. Glavnog sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej stavrofor
(potpis nečitak)
Član Velikog Crkvenog Suda (3)

13.

1942. SVIBANJ ?

Stojan Sužnjević, Donje Selište – Dušanu Surli, parohu rogačkom

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

Izjava izbeglice Stojana Sužnjevića, zemljoradnika iz Donjeg Selišta kod Gline, data na osnovu traženja g. Arhijerejskog Namesnika br[o]j 155 od 5 maja 1942 godine, a po traženju Svetog Arhijerejskog Sinoda S br[o]j 2364 od 1. X. 1941 godine.

1/. U Donjem Selištu bilo je 250 kuća srpskih sa oko 1500 duša, a u opštini Jukinac, kojoj Donje Selište pripada /srez glinski/ bilo je do 2500 kuća sa oko 11.000 srpskih duša. Srbi iz ove opštine su mučeni njih na stotine a pobijeno je koji su neki (*sic!*) velikog mučenja streljani, vešani, bacani u vodu, sečeni na komade. Od moje najbliže rodbine stradao je moj brat, sestra, koja je ubijena iz puške i tašta, koja je sečena i mučena posle ubijena. To su sve radile hrvatske ustaše a po čijoj naredbi nije mi poznato.

2/. Koliko je Srba izbeglo i kuda nije mi poznato. Niti mi je poznato koliko ih je iseljeno ili odvedeno i kuda.

3/. Ja sam pobjegao, čim sam video našu nesreću, ali sam saznao da su srpske kuće i imovina opljačkane i sve polupano i razoreno.

4/. Video sam rušenje srpskih crkava, spomenika kralja Petra u Glini, a šta je i kako posle bilo nije mi poznato.

5/. Svi Srbi, koji su ostali i hteli da sačuvaju život i imanje prelazili su na katoličku veru, ne po slobodnoj volji već pod pritiskom iz straha pred mučenjem i smrću i da bi sačuvali svoju imovinu. Koliko je prešlo ne znam.

6/. U mučenju Srba istakli su se ustaše: Jurica Muretić iz Gline, Joso Žinić iz Gline i bezbroj drugih ustaša, čija imena su mi nepoznata.

7/. I ja sam bio u rukama ustaša, ali sam skočivši u vodu, preplivao reku i tada me je spasio jedan Hrvat Luka Canković [vjerojatno Crnković – *op. a.*]. On se zauzimao za Srbe. Zauzimali su se i neki drugi za Srbe, ali čisto iz koristi za novac.

8/. Fotografija nikakvih nemam.

9./ Pismenih svedočanstava nikakvih nemam.

Izjavu dao Stojan Sužnjević (s. r.)

Kod tačke 7 imam da navedem da me je spasio iz Hrvatske Nikola Zibar, mesar iz Gline i Nikola Vidaković, kome sam morao da dam preko Zibara volove, svu pokretninu iz kuće i još u gotovu 35.000, a sve sam ovo pod pritiskom morao da dam.

Izbeglica Stojan Sužnjević (s. r.)

Saslušao ga i iskaz overava:
Dušan Surla, paroh rogački, s. r.
M. P.

Tačnost prepisa sa originala overava:
V. d. Glavnog sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej stavrofor
(potpis nečitak)
Član Velikog Crkvenog Suda (1)

14.

1943. SIJEČANJ 15/3. MALA VRBICA

Simo N. Mrđenović, paroh dragotinski – malovrbički – Arhijerejskom namjesniku Kladovo

Glinski srez

Gornjo-karlovačka eparhija

Srpska pravoslavna
Parohija malo-vrbička

Br[oj] 160

15/3 januara 1943 g[odine] u Maloj Vrbici

ARHIJEREJSKOM NAMESNIKU KLADOVO

Na vaš akt br[oj] 976 od 1/XII 1941 god[ine], a po naređenju pravoslavnog episkopa Eparhije timočke br[oj] 3269/41 koje je naređenje uslijedilo na raspis sv. Arhijerejskog sinoda br[oj] 2364 od 14/XI 1941 god[ine] podnosim slijedeći

IZVEŠTAJ

Izbegao sam 4 jula 1941 god[ine] iz parohije dragotinske, opštine malogradačke, sreza glinskog, drž[ava] Hrvatska.

U srezu glinskom žive većinom Srbi. Tačan broj ne znam, dok u malogradačkoj opštini Hrvata nema.

Za vrijeme dok sam ja bio u parohiji, najviše je stradalo sresko mesto Glina, iz koga su hrvatske ustaše, u toku noći 12 maja pokupili sve muške Srbe iznad 15 godina, strpali ih u zatvorene aute i poubijali ih na mjestu jedne rijeke između Gline i Siska. Računa se da je tom prilikom ubijeno oko 600 (šesto) Srba.

Ovo iznosim na osnovu iskaza Samardžije Miloša, šustera iz Gline, koji se uspio osloboditi okova kojim su vezani u autu i u momentu kada su ih počeli straljati bacio se u vodu i isplivao pod obalu, gde se skrio od pušanih metaka i tom prilikom ranjen je na više mjesta.

Moja parohija stradala je od ustaša iz sela Maje i žandarma iz sela Klasnića. Noću 15 maja ubili su dvojicu mojih parohijana Iliju Ognjenovića i Jovana Krnjajića iz sela Dragotine. Od ustaša koji su učestvovali u ovom ubistvu poznajem Luku Mazalovića iz Maje i žandarme Vrkljana i Ivezića iz sela Klasnića, ostale ustaše ne poznajem. Poslije ovih ubistava, pomenute ustaše zalazile su često u moju parohiju, izvodili ljude iz kuća, tukli ih sve dotle dok im nisu položili novac što su im tražili, uzimali su iz kuća sve vrednije stvari kao i životne namirnice. Zbog ove pljačke, bili su optuženi od strane Srba i zatvarani, ali su kroz kratko vrijeme pušteni, da vrše još veća nedjela.

Iz moje parohije izbjeglo je samo trojica seljaka u Srbiju, a za to vrijeme nije niko prešao u neku drugu vjeroispovijest osim opšt[inskog] bilježnika i jednog trgovca.

Od strane Hrvata nije se niko zauzimao za postradale Srbe, svi su se u tome složili da Srbe treba istrijebiti, izuzev jednog manjeg dijela koji je predočavao opasnost od osвете i neizvjesnosti kako će se rat završiti.

Iz parohije sam izbjegao tek onda kada mi je saopšteno od mojih žandarma iz Malog Gradca, da ćemo svi biti pohapšeni, a to je bilo na par dana pre opšteg kupljenja sveštenika i njihovih porodica.

Ovaj moj izveštaj nije potpun, niti može biti prava slika stradanja Srba, koje je nastalo tek po izgonu sveštenika u Srbiju. Tada je nastalo sistematsko uništavanje Srba, a specijalno u glinskom srezu, gdje su Srbi u masama hvatani i ubijani u pravoslavnoj crkvi u Glini.

Prilažem jedno pismo koje sam dobio od kuće, a ponio ga je moj seljanin, koji je izbjegao u Beograd i iz Beograda mi poslao pismo i svoj nastavak u njemu.

Uz moj izveštaj prilažem i zapisničku izjavu Milana Krge, izbeglice iz Grubišnog Polja, koji sada živi u Maloj Vrbici.

Izjava je dana u ime svih izbeglica toga mesta.

M. P.

Simo N. Mrđenović
pr[ivremeni] paroh malovrbički

15.

B. D., B. MJ.

DUŠAN ? – SIMI MRĐENOVIĆU I NIKOLA LUKOVIĆ – SIMI MRĐENOVIĆU

/Prepis/

Dragi Simo,

kod mene je dobro. Baba ti je odnela sve glavnije stvari. Jesi li dobio, ne znam a ostale raspolažu drugi. Čiča Mile i Pera odvedeni. Vidi bi li moga tamo đe da otvorim kakvi [ge]šeft.

Pozdrav tebi i Vukici

Dušan

Dragi Simo,

ja sam baš jučer došao iz naše zauvijek nesretne Hrvatske ovamo u Beograd da tražim kakvo mjesto, kao i ostale izbjeglice. Dušan me je molio, da te tražim na telefon i da razgovaram s tobom. Pošto mi to nije bilo moguće dobiti vezu, to ti šaljem ovo pismo Dušanovo i ujedno moj nastavak, jer me je on to molio. Mislio je on da ću moći dobiti te na telefon pa da razgovaramo, ali – dakle to nije moguće bilo. Kod nas je stanje nesnosno bilo, a sad kad su mnoge i mnoge pobili i opljačkali, sada su se malo smirili i to će biti do drugi put. Moj otac odveden, a ubijeni su svi u našoj crkvi u Glini. Sad baš dovršava se rušenje iste crkve, a sav naš narod prešao je na katoličku vjeru, a da nije to učinio ne bi ostao bio nitko. Đuro vaš javlja se iz Italije kao zarobljenik.

Drugo ništa nego primi pozdrav.

Luković Nikola, s. r.

/Milin/

Tačnost prepisa sa originala overava:

V. d. Glavnog sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej stavrofor
(potpis nečitak)

Član Velikog Crkvenog Suda (1)

HR-HDA-306: Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (ZKRZ GUZ), kut. 71, br. 5507/1945. (Glina)

X.
1941. KOLOVOZ 16. ZAGREB
BRKO [RADE RONČAR], SEKRETAR CENTRALNOG KOMITETA
KOMUNISTIČKE PARTIJE HRVATSKE, I VLADO [VLADIMIR
POPOVIĆ], DELEGAT CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE
PARTIJE JUGOSLAVIJE U HRVATSKOJ – [CENTRALNOM
KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE]

(...) Inače sekretarijat C[entralnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] H[rvatske] svjestan je krivice koju snosi za događaje koji su se dogodili u Zagrebu, tj. da se nije snašao i poduzeo potrebne korake da do njih ne dođe, i da na vrijeme i brzo pokrene partijsku organizaciju za akcije koje se postavil[o] pred partijsko članstvo i koje je pred čitavu Partiju postavio C[entralni] K[omitet] K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije].

Mi smo već poduzeli sve mjere da čitava partijska organizacija u Hrvatskoj dâ sve od sebe kako bi digla narod u borbu protiv fašizma i njegovih plaćenika, ovdje frankovaca, ali moramo vam drugovi priznati da je podbacila čitava partijska organizacija u Hrvatskoj, izuzev pojedinih mjesta. Razlozi slabosti partijske org[anizacije] su sljedeći. 1) mlado partijsko članstvo koje je na jako slabom političkom nivou koje ne može da shvati značaj i važnost borbe koja se danas postavlja pred našu Partiju; 2) budući da se većina i uglavnom regrutovalo partijsko članstvo iz redova sindikata i [da je] prošlo kroz Stranku radnog naroda, donesene su navike slabe discipline i neizvršavanja odluka na vrijeme, tako da [je] do sada rijetko koja akcija na vrijeme izvedena; 3) strah koji su frankovci sa svojim terorom nametnuli čitavom hrvatskom narodu održava se i na partijsko članstvo, tako da ima mnogo slučajeva bježanja sa terena, gdje je opasnost i bježanja od straha kad se pred nekog postavi koja akcija. Mi se trudimo svim silama da uklonimo ove uzroke, tj. da učvrstimo partijsku organizaciju koja se prilično raspala, baš zbog gornjih uzroka i drugih razloga, kao što su strijeljanja, hapšenja i progoni ne samo članova Partije već i svih radnika koji su bili aktivniji u klasnim sindikatima. Ovdje bjesni još uvijek nečuven teror nad svakim ko je ma kada govorio protiv fašizma. Naročito je nezgodno što vrbuju za velike novce konfidente iz redova radnika koji su ranije bili u sindikatima i poznavali po radionicama sve aktivnije naše ljude, danas je takva situacija u Zagrebu da mi po poduzećima nemamo aktiva, jer sve proganjaju, hapse i ubijaju što je bilo aktivno po poduzećima.

(...) O akcijama evo posebno vam piše Vlado [Popović] Š[panac]. Što se tiče inače akcija u Lici i Kordunu, za sada su one u stavu odbrane protiv frankovačkog nasilja, postoji opasnost koja se javlja na terenu šovinističke osvete Srba prema Hrvatima, a naročito gdje nije bilo partijske organizacije ili je bila vrlo slaba, isto tako u toj borbi griješi se i postoji opasnost da Talijani ne iskoriste za sebe, jer oni za sada imaju taktiku nemiješanja, pa ih naši i nisu napadali ali su poduzete mjere i naši su drugovi uzeli stvar u svoje ruke, tako da će ubuduće vršiti napade i na Talijane, jer su oni okupatori i doveli su na vlast frankovce.

(...)

Radimir VUJOŠEVIĆ (prir.), *Dokumenti centralnih organa KPJ, NOR i revolucija (1941 – 1945)*, knj. 1: 6. april – 15. septembar 1941, Beograd 1985., 28–29.
 Izvorno: Original u rukopisu, latinica, 3 l., 3 str., A-CKSKJ 1941/171.

XI.

1941. KOLOVOZ ? ZAGREB

VLADIMIR POPOVIĆ, DELEGAT CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE U HRVATSKOJ – CENTRALNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE I GLAVNOM ŠTABU NARODNOOSLOBODILAČKIH I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

(...) *Izveštaj o akcijama. Kordun.*

Glina. Pojavilo se kolebanje kod jednog dijela partijaca, naročito prilikom žešćeg napada na okolna sela. 24-og VII postradala su najviše sela Vlahović, Grabovac, Ravno Rašće i Drenovac. Pohvatano [je] oko 600 ljudi, većinom staraca, žena i djece; 100 je pušteno, a 500 otpremljeno za Gospić. Ostali dio seljaka se povukao u šumu Šamaricu, 430 i dao otpor. Kod povlačenja, seljaci su na inicijativu part[izana] ostavili straže po selima. Pravoslavni popovi i trgovčiči su im se smijali. Naši su nasjeli, povukli straže, a tada su popovi i ustaše pozvali ustaše koji su poklali 16 žena i 10 staraca. U selu [Banskom] Grabovcu razoružano je i ubijeno 10 ustaša, uništene telef[onsko] tele[grafske] veze oko Gline. U selu Ružine (*sic!*) pohapšeno i strijeljano 60 ljudi. Hrvatska Bojna – 150 ljudi pošlo da razoruža Oblojsku [Obljajsku – *op. a.*] žand[armerijsku] stanicu. Bili su izdani i 20 ustaša iz zasjede otvorilo je paljbu. Naši su se povukli bez žrtava. Osim već poubijanih, pohvatano je po svim selima preko 300 ljudi, dovedeno u Glinu i (u) crkvi poklano. Nastala je demoralizacija. Popovi i kulaci pozvali narod na popuštanje. Povratilo se oko 700 ljudi. Ustaški major Vidaković iz Gline dao ih je sve poklati, i to na ovaj način: prvu turu je poklao u odijelima, poslije toga su svukli odijela i dali [ih] prati. Drugu turu je poklao (jer je šteta [trošiti!] sapun) i gole [ih] poklao. Ta odijela prodaje za stare krpe. Seljaci koji su se predali bili su iz 4 sela gdje nije bilo part[izanskih] org[anizacija]. Oko 300 seljaka spremno na svaku akciju.

Vrginmost. I ovdje popovima i kulacima nasjelo 50 ljudi. 39 njih strijeljano. Ostali, vidjevši izdaju, povukli [su] se na pozicije i dali žestok otpor ustašama. Žrtava nije bilo. Ustaše se povukle. Oko 30 ustaša razoružano i dijelom poubijano. U selu Taborištu ubijeno na mjestu 60 ljudi, većinom staraca. Provodi se vojna org[anizacija] i disciplina, komandiri i komesari.

Kirin: Provedena vojna organizacija. Spremni za borbu. Odbili i razoružali oko 20 ustaša. Napadi ustaša su vršeni na sva sela i bili odbijeni. Ima oko 800 boraca.

Vojnić: Poslije izvršenih napada s naše strane nije provedena dobra raspodjela. Ustaše pohvatali oko 400 [ljudi] i sve ih poklali. U šumi se nalazi oko 800 spremnih za borbu. Izvršena vojna organizacija.

Petrova gora: puna je odreda; gdje [je] provedena u jednom njenom dijelu vojna org[anizacija]. Sjekli žice, rušili duž nje ceste i mostove. Borbe sa ustašama se vode svakodnevno. Uništen je jedan kamion sa ustašama, gdje ih je bilo 35; ubijena 3 oficira; uništena 2 motocikla i 3 bicikla. Spremni su za ponovni napad na Vojnić. Oko 200 ustaša preobučeni u ženska odijela, ne mogući ništa ustanicama, u bijesu su palili žito, najviše su palili pšenicu. Zapalili su u neke kuće u selu Petki [Pecki – *op. a.*] Narod kaže: „Oni nam pale selo Perun, a mi ćemo sagraditi grad Perun.” Moral na visini, borbeno raspoloženje. Izjavljuju da kada bi imali 10 mitraljeza i 100 pušaka da bi, pored „herojstva” ustaša, i Zagreb mogli osvojiti. U Petrovoj gori se nalazi preko 2000 boraca. U nju polaze i iz Bosne. Veza je uspostavljena.

Velika Kladuša: Oko 2000 boraca. Vojna org[anizacija] izvršena. Dnevno borbe sa ustašama. U okolici Cetingrada ustaše poubijali oko 2000 žena i djece. Naši oružja imaju prilično (mitraljeza, pušaka i oko 9 topova).

Topusko: 7. VIII naši su došli do pred Topusko. Ustaše se povukle. Nekoliko sela je u rukama naših. U borbama je bilo žrtava i na našoj strani. Poslali smo vojnu i polit[ičku] pomoć. Dobili su zadatak da efikasnije vrše napade za oduzimanje oružja, i to prvenstveno od italij[anskih] vojnika, koji još uvijek stoje po strani, izuzev onog napada sa blindiranim automobilima koji su nestali a o čem smo vam ranije javili.

Naknadno *Srez Sjeniĉak*: Organizovane masovne političke konferencije po svim selima (učesnika od 250 do 500). Sprovedena (266) vojna org[anizacija], spremni za borbu. Napade vršili na ustaše i razoružavali. Od naših je 1 ranjen u svim dosadašnjim borbama. Ustaše dobije pojaĉanje. Svi napadi odbijeni bez žrtava. Kirinski rajon postao nezavisna zona u koga ustaše ne smiju da stupe.

Ovih dana će se održati sastanak s vojnim i polit[iĉkim] rukovodiocima i razmotrili pitanje koncentriĉnog napada. Svuda se seljaci bez prigovora stavljaju pod naše rukovodstvo. Uslijed slabosti part[ijske] org[anizacije] do sada nijesu imali perspektive.” (267)

„75 [VLADIMIR POPOVIĆ, DELEGAT CENTRALNOG KOMITETA KPJ U HRVATSKOJ – CENTRALNOM KOMITETU KPJ I GLAVNOM ŠTABU NOPOJ] [Avgusta 1941. Zagreb]”, u: Radimir VUJOŠEVIĆ (prir.), *Dokumenti centralnih organa KPJ, NOR i revolucija (1941 – 1945)*, knj. 1: 6. april – 15. septembar 1941, Beograd 1985., 266–267.

XII.

1941. RUJAN 10. BEOGRAD

IZJAVA HILMIJE BERBEROVIĆA ODELJENJU SPECIJALNE POLICIJE UPRAVE GRADA BEOGRADA

I. 1941. LISTOPAD ? ZAGREB

II. IZVJEŠTAJ USTAŠKOJ NADZORNOJ SLUŽBI O BORAVKU U BEOGRADU OD 2. DO 13. LISTOPADA 1941.

1.

Z A P I S N I K

Ovo saslušanje Berberović Hilmije, kancelarijskog nadzornika iz Beograda[,] Kolarĉeva 21[,] rođenog 15. aprila 1915. god[ine] u Bos[anskom] Novom od oca Hasana i majke Halime[,] rođena Haitović, neoženjen, nekažnjavan, vere muhamedanske, podanik Države Hrvatske koji na postavljena pitanja izjavi:

Još 1938. god[ine] došao sam u Beograd[,] gde sam stalno živeo sve do ovog rata[.] [U] prvo vreme bavio sam se prodajom raznih artikala po ulicama, a docnije sam dobio nemeštenje kao kancelarijski podvornik kod Centralnog transportnog društva u Beogradu[,] Kolarĉeva br[oj] 1.

Na dan bombardovanja bio sam u Beogradu pa sam istog dana otišao u moju komandu po ratnom rasporedu u Sisak. Tamo sam se javio komandantu 44. pešad[iskog] puka dopunskog. Puk je dobio naređenje da ide u Sl[avonsku] Požegu, pa odatle smo krenuli na položaj u jedno selo kraj Požege. Ne sećam se taĉno datuma, ali mislim da je to bilo 17. ili 18. aprila. Pozvao je [k]omandir ĉete sve vojnike i rekao nam da je rat prestao, te svako da ide svojoj kući. Sa nekim mojim drugovima krenuo sam peške od Požege do moje kuće u Bos[anski] Novi. Kući sam stigao oko 24. aprila. Kod kuće sam ostao svega 8 dana, a

tada sam dobio poziv od vojne komande u Petrinji da se odmah javim vojnom okrugu u Petrinji. Po javljanju odmah sam uniformisan i tu sam ostao u kasarni jedan mesec dana, gde smo vršili vojne vežbe po novim pravilima.

Početak meseca juna moja satnija dobila je naređenje da ide u Glinu, te da u srezu Glinskom uspostavi red i mir i da pokupi sve oružje od naroda. Pred polazak celu satniju iskupio je komandir Josip Dobrić[,] satnik rođen u Splitu, po zanimanju je bio učitelj u građanstvu, naredio nam, da imamo izvršiti pretrese kod svih kuća i prostorija po selima kud budemo išli bez obzira da li su kuće pravoslavne ili katoličke. Isto nam je naredio da možemo ubiti svakoga ko nam se bude protivio.

Po dolasku u Glinu prvo smo izvršili pretres zgrada pa smo zatim išli po okolnim selima. Ovo pretresanje trajalo je oko 15 dana.

Kad je pretresanje bilo završeno, došli su ustaše iz Zagreba i iz Petrinje i tada smo dobili naređenje da po selima skupimo sve pravoslavne muškarce od 20 do 40 godina starosti. Prilikom ovoga kupljenja u selu Čemernici jedan se pravoslavac protivio i pucao je na nas. Tom prilikom ranio je iz puške jednog mog druga, te sam ja tada upotrebio oružje i ubio ga. Ne sećam se kako se je ovaj ubijeni zvao. U prvo vreme vršili smo hapšenje samo muškaraca. Iste smo kupili po selima i vodili u Glini [a] tamo smo ih ostavljali u sudski zatvor. Ovi su u zatvoru ostajali nekoliko dana dok se zatvor ne napuni, tada su ubijani[.] [U]bijanje je vršeno na više načina.

Neke su zatvarali u pravoslavnu crkvu u Glini[.] [U] crkvu je moglo stati oko 1000 ljudi. Tada je komandir satnije određivao 15 ljudi koji imaju da vrše klanje. Pre nego što pođu na ovaj posao njima je davano alkoholno piće i to: nekome rum, nekome rakija ljuta. Pa kad se napiju[,] onda su ih sa noževima slali unutra. Za vreme klanja pred crkvom je bila postavljena straža. Ovo je bilo potrebno s toga, što su se neki pravoslavci penjali u zvonaru, pa su zatim skakali sa zvonare u portu. Sve ove ubijali su stražari u porti.

Ja sam bio određen u tri maha da vršim klanje u crkvi. Svakom prilikom sa nama su išli i neki oficiri[,] Dobrić Josip i Cvijetkovin Mihajlo a pored njih je bilo i ustaških oficira. (1/1169) Po ulasku u crkvu oficiri su stajali kod vrata i posmatrali naš rad a mi smo vršili klanje.

Ubijanje je vršeno na taj način što smo neke udarali nožem pravo u srce, neke klali preko vrata a neke udarali gde stignemo.

Ako neki Srbin ne bi bio od prvog udarca smrtno pogođen[,] toga su ustaše doklali nožem. Za vreme ovoga klanja nije gorela svetlost u crkvi već su bili određeni specijalni vojnici, koji su rukama držali baterijske lampe i tim nam osvetljavali prostor. U više mahova desilo se da je neki Srbin naleteo pesnicama na nas ili pak udario nekog u stomak[,] ali taj je odmah bio iskasapljen.

Za vreme ovoga klanja bila je velika galama u crkvi. Prisutni Srbi su svi vikali: Živeo Kralj Petar[,] živeo Jugoslavija, živeo Kraljica Marija, živeo Srbija, živeli Srbi, dole Pavelić, dole Ustaše, dole Hrvatska država. Ovo klanje počinjalo je uveče oko 22 časa pa je trajalo ujutro do 2 časa. Za vreme dok je poslednji bio živ ove su manifestacije trajale. Ovakovo klanje u crkvi desilo se 7 do 8 puta, a ja sam učestvovao 3 puta. Za vreme ovoga klanja uvek smo bili uprljani krvlju toliko, da se uniforma nije mogla očistiti, već smo je zamenjivali u magacinu a docnije prali. Posle svakog klanja crkva je prata. Kad se završi klanje dolazili su kamijoni (*sic!*) koji su nosili leševe. Obično su bacali u reku Glinu[,] a neke su zakopavali. Neke su pravoslavne izvodili iz zatvora i vodili na obale reke Gline gde su ih streljali iz mitraljeza. Ovo streljanje je obično bilo u grupama od po tri[,] četiri stotine lica odjednom. Ovi su svi pored obale postavljeni, povezani špagom u dve vrste jedan drugom za ruku i tako stojeći gađali su ih iz mitraljeza koji su bili u neposrednoj blizini. Ovo streljanje vršili su ustaši, mi smo vršili obezbeđenje strelišta. Leševe onih lica koji su streljani pored obale bacali su u reku Glinu. Neke grupe Srba izvođene su iz zatvora i straljni su u blizini šumice, u blizini Gline, pa su posle zakopavani na mestu gde su streljani. Prikupljanje Srba

vršeno je na taj način što je u jedno određeno selo išlo oko 70 ustaša i oko 30 nas vojnika, a svi smo bili pod komandom ustaških oficira. Selo je uvek prvo opkoljeno pa je onda unutra izlazila određena grupa koja je onda pod stražom sprovodila u Glinu u sudski zatvor. U prvo vreme dovodili smo samo muškarce a docnije naređeno je da se dovode i ženska lica od 15 do 50 godina. Prilikom ovog dovođenja video sam u više mahova da su ustaše a i neki moji drugovi vojnici silovali žene i devojke, pa su ih posle odvodili u Glinu. U Glini su iste stavljali u sudski zatvor a zatim su predvedeni u neke rekvirirane kuće, od kojih je bio načinjen logor, gde su ostale 8 do 10 dana, pa su zatim puštane da idu svojim kućama. Video sam da su neke ustaše kao i vojnici noću dolazili u logor odakle su izvodili ženske koje su hteli, pa su zatim nad ženama izvršili obljubu negde na periferiji grada, pa su ih onda ponovo vraćali u logor. Od strane oficira ovo nije bilo zabranjeno i sami oficiri su ovo vršili.

Moja satnija imala je za zadatak da vrši prikupljanje Srba u Glini u srezu Glinskom, ali je bilo naređeno, da se svi Srbi iz srezova: Topuskog, Vrgin mosta i Gline imaju prikupiti u Glini i tu streljati. Ja neznam tačno koliko je Srba ubijeno, ali sam čuo, da se priča među mojim drugovima da je u Glini ubijeno oko 120.000 Srba i to iz napred navedenih srezova. Prilikom prikupljanja Srba, većina Srba je izbegla u šumu s oružjem. Oni se i danas nalaze u Petrovoj Gori. Jednom prilikom išle su ustaše da ih pohvataju, ali su ih Srbi napali i potukli. Oko 20. avgusta t[ekuće] g[odine] došao je proglas kojim se svi Srbi pozivaju da se vrate svojim kućama i svome poslu i tada smo dobili naređenje da nikoga ne smemo dirati niti napadati. Ko ovo bude učinio biće streljan po vojnom prekom Sudu. Ja sam ostao u Glini do 5. septembra t[ekuće] g[odine] a tada sam otpušten jer su pozvani drugi vojnici na vežbu. Iz Gline sam doputovao u Beograd, u nameri da se uposlim na svome starom mestu, ali sam uhapšen od strane policije. Po prednjem nemam ništa više da kažem[,] a zapisnik mi je pročitan u kome su ove moje reči tačno obeležene. Pismen sam.

Berberović Hilmija s[voje]r[učno] (2/1170)

Dokument je nepotpisani prijepis, bez naznake mjesta i vremena nastanka. U gornjem desnom kutu na str. 1169 olovkom je upisano „Herr Dr Aleksander Matić Richter”. (HR-HDA-1549: Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti NDH i NOP (ZIG NDH), I-75, 1169-1170 (arhivska paginacija I-75, 1057-1058).) O Hilmiji Berberoviću postoje i životopisne bilješke, koje nam nisu bile dostupne u: National Archives of Canada, Manuscript Division: Pero Bulat Collection, MG 30, D 325 (finding aid No. 1734): Berberovic, Hilmija: biographical notes, 14.32.

(https://www.google.ca/books/edition/Pero_Bulat_Collection_MG_30_D_325/BL6KNAAACAAJ?hl=en/5.9.2022./)

2.

I Z V J E Š T A J

s boravka u Beogradu za vrijeme od 2. do 13. listopada 1941.

Nastavljajući ispunjavanjem zadatka, koji nam je bio povjeren od strane Upravitelja Ustaške Nadzorne Službe, u gore smo se označenom razdoblju ponovno nalazili u Beogradu, gdje smo osim osoba, spomenutih u prvom izvještaju, došli u češći kontakt još i sa slijedećima:

[**Vladimir**] **Lolić**, bivši referent u odsjeku za zdravstvo banske vlasti u Zagrebu i poznati nogometaš zagrebačke „Concordije”, koji se već od prevrata kao izbjeglica nalazi u Beogradu, gdje je namješten kod Direkcije državnih željeznica. Iako rođen u Zagrebu, kao pravoslavac, imao je za vrijeme svih jugoslavenskih režima izvanrednih veza na svim stranama tako, da i danas između emigranata iz Hrvatske uživa kod Srba naročitu naklonost. Ova se potencirala činjenicom, da je njegov brat – aktivni časnik bivše jugoslavenske vojske – bio onaj, koji je ponajprije izveo bivšega bana dra Subašića s područja Hrvatske, a zatim

uz istoga i sve najuglednije beogradske političare, kao i „predstavnike” Hrvatske, a zatim uz istoga i sve najuglednije beogradske političare, kao i „predstavnike” Hrvata u „vladi” generala **Simovića**, prebacio u Afriku, odakle su nastavili put dalje, dok je on zajedno s avionom, kojim je upravljao na tom pothvatu, ostao kao pilot u afričkom korpusu britanske vojske. Nekim potajnim kanalom uspjelo je istome uspostaviti vezu s Beogradom, kamo dostavlja izvanredne vijesti svojih pretpostavljenih kao i „jugoslavenske vlade” iz Londona svojemu bratu, koji ih opet upućuje na mjerodavna srpska mjesta. Pošlo mi je za rukom otkriti tek toliko, da te vijesti dolaze usmenim putem preko Švajcarske. Prema tim vijestima, postoji neprestani kontakt između bivše Jugoslavije i „prijateljski” joj naklonjenog prijateljstva (*sic!*) s jedne strane preko Švicarske, a s druge opet preko Lisabona, Italije, Splita i Crnogore, budući da se glavni stožer čitave diplomatske djelatnosti nalazi u glavnom gradu Portugala, gdje jednu od najvidnijih uloga igra već ranije spominjani bivši šef vanjske špijunaže za bivšu Jugoslaviju – **Vladeta Milićević** – i gdje se nalazi središnjica za primanje svih vijesti iz Londona i njihovo dalje raspačavanje. Kako bi proizlazilo iz posljednjih vijesti, primljenih preko Švicarske, navodno je spremljen čitavi plan jednoga ustanka, prema kojemu su podijeljene uloge svim četničkim jedinicama, koje se nalaze na području bivše Jugoslavije. Osim onih, koje se nalaze u Bosni i Lici, a koje bi navodno imale i u danom času ostati na svojim položajima u svrhu obilnih represalija za progone pravoslavaca u tim krajevima, nalazi se navodno negdje između Crnogore i Hercegovine skupina od kojih 50 tisuća ljudi, koji bi uz istu količinu onih s Drine imali ostvariti pohod na Zagreb tako, da bi taj bio opsjedan sa 100.000 četnika. Kako i sada još tvrde najviđeniji ljudi u Beogradu, četnici na području N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske] primaju djelomično pomoć iz Srbije, a dobrim dijelom iz Italije, koja bi navodno onda imala uz pomoć četnika osvojiti čitavu Hrvatsku, nakon čega bi čitavu Dalmaciju i panonsku Hrvatsku pripojili Italiji, dok bi sve ostalo omogućilo ostvarenje velike Srbije. Prema tim istim vijestima, postoji navodno već sporazum u tom pogledu između Italije i Reicha, ali osim toga navodno Italija vodi tajne pregovore – za svaki slučaj – i s britanskim predstavnicima tako, da bi na svaki način osigurala ostvarenje svojih težnji.

Ing. [Nikola] **Kabalin**, bivši jugoslavenski ministar, iz Zagreba, koji je neposredno pred preokretom pobjegao u Split, a odanle u Beograd, nalazi se u užem krugu onih izabranih, čija je djelatnost veoma uvažena i koji bez svake sumnje podržaje vezu s opozicionalnim elementima iz Hrvatske, ka-(1/521)-ko je to već opširnije objavljeno u izvještaju od 17. kolovoza o[ve] g[odine]. Prilikom sadanjeg posjeta u stanu istoga, Krunska ulica 10/II. kat lijevo, njegova je aktivnost dokazano ustanovljena, jer je u jednom času, kada je isti na čas ostavio sobu, uspjelo se domoći prepisa priloženog zapisnika. Već i prije toga saznali smo, da je u dva navrata posjetila samoga vođu Reicha jedna deputacija Srba emigranata iz Hrvatske, kojima su se navodno u znak vječnoga „bratstva” pridružili i neki Hrvati izbjeglice, moleći zaštitu za svoje suvjernike odnosno sumišljenike unutar N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske], koji da su po sadanji režim u Hrvatskoj nepoželjni i krvavo proganjani, iako predstavljaju dobar dio sveukupnoga pučanstva. U takovoj je jednoj deputaciji sudjelovao i ing. Kabalin, a kao rezultat iste je dobiveno obećanje, da će se sa strane njemačkih vojnih vlasti povesti potanji izvidi o pravom stanju stvari. U tu je svrhu navodno bila određena jedna komisija, koja je svoj posao završila polovicom srpnja o[ve] g[odine] i koja je podnijela najvišem mjestu Njemačke svoj izvještaj, dostavivši kopiju istoga i spomenutoj već deputaciji, koja ju je onda umnožila i uputila svim svojim članovima. Inače je spomenuti ing. Kabalin za vrijeme svog razgovora bio vanredno rezerviranim i opreznim; domogavši se zadnjega dana našeg boravka u Beogradu priloženog zapisnika, nastojali smo ne izazvati njegovu sumnjičavost tim više, što je za vrijeme našega ranijeg posjeta istome – u kolovozu o[ve] g[odine] – bio daleko razgovorljivijim te čak potvrdio našu informaciju o boravku prije spomenutih deputacija u Njemačkoj.

Dr. **Aleksandar Matić**, sada sudac u Beogradu, a ranije državni odvjetnik u Zagrebu, spominjan je već u prvome dijelu ovoga izvještaja, što se ovime ponavlja s razloga, jer je za vrijeme zajedničkog posjeta u njegovom stanu, Francuska ulica 5/III. kat, pošlo za

rukom dobiti zapisnik o preslušanju ustaše **Hilmije Berberovića**, rodом iz Bos[anskog] Novog, koji je odgovarao pred beogradskim sudom zbog svoje djelatnosti u Bosni i koji je navodno osuđen na smrt.

Dr. **Pečarević Juraj**, advokat i poznati zagrebački jugofil, također spada među naročito aktivne izbjeglice iz Hrvatske, kojima je na srcu želja, da se ponovno vrate prošla vremena, i koji stoga živo surađuje u svemu, što bi išlo na štetu sadanje N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske], a na korist navodnoga „bratskog i zajedničkog” nastojanja svih jugoslavenskih naroda.

Dr. [**Danilo**] **Stojsavljević**, pravoslavac i bivši javni bilježnik u Zagrebu, danas predstavlja jednoga od najopasnijih emigranata, čija je svrha naročito izazvati reakciju kod svih slojeva srpskoga naroda zbog „nepravednih” progona, kojima su podvrgnuti Srbi u Hrvatskoj, gdje da se mora prije ili kasnije provesti osveta u punom smislu riječi.

Osim ovih i navedenih u prvom dijelu ovog izvještaja, saobraćali smo uglavnom mnogima od onih, koje spominje naš izvještaj od 17. kolovoza o[ve] g[odine], a među kojima su spominjani **Boško Nastasijević**, šef kabineta **Dragiše Cvetkovića**, **Hipokrate Balabanović**, bivši konzul na Rijeci, prof. **Aralica** iz Zagreba, dr. **Georgijević**, advokat iz Zagreba, **Cano Cvetković**, viši redarstveni komesar iz Zagreba, dr. **Mrvoš**, industrijalac **Marsano**, trgovac **Bačić**, prota **Ivanić** iz Zagreba, g[ospo]đa prof[esora] **Nenadića**, te mnogi drugi. Osim ovih, spominjemo još dvojicu:

Miletić, bivši ravnatelj Zadružne štamparije u Zagrebu, gdje se je tiskao poznati „Jugoslavenski Lloyd”, a koji se također nalazi u Beogra-(2/522)-du već od prevrata, premda ga se navodno zove natrag na njegovo mjesto uz pružanje svih garancija. On to odbija, jer da je uvjeren, kako će bez kapitulacije moći doskora u Zagreb, gdje da će prema uvjerenjima njegovih prijatelja i političkih istomišljenika doskora doći do temeljite promjene situacije, koja će tada glasiti u korist svih onih, koji su sad proganjani. Poglavlje za sebe zaslužuje

Fülöp Eugen, slovački novinar, slovački novinar, koji si je već u vlaku na putu prema Beogradu dozvoljavao veoma teško komentiranje na račun prilika i poretka u Hrvatskoj, gdje da – prema njegovim riječima – sve ide nizbrdica takovom vrtoglavom brzinom, kakovu ne može danas više apsolutno ništa prepriječiti. Čovjek, koji se s izrazitom simpatijom i oduševljenjem sjeća svega, što je bilo pozitivno u doba Čehoslovačke, kojoj je ostao vjernim poklonikom, i čovjek, koji se očito prik[lon]juje ljevičarstvu, zaista ne bi trebao ni smio biti zvan da zauzima tako vidno mjesto, kakovo mu danas pripada u ime Slovačke, kojoj otvoreno predpostavlja bivšu Čehoslovačku, niti u odnosu naprama Hrvatskoj, koja goji iskrene simpatije prema bratskome Slovačkom narodu. Njegovo kritiziranje prelazilo je svaku granicu pristojnosti tim više, što je objektom njegovog opažanja – svejedno, da li više ili manje točnog! – bila država, koja mu pruža svoju gostoljubivost i koja u njemu gleda iskrenog prijatelja i konstruktivnog suradnika. Naglašujemo, da prema njegovim riječima Hrvatska stoji pred nesavladivom krizom, koja će ju vratiti u sklop „velike” Jugoslavije ili opet u žrtvu ovog ili onog susjeda.

Iz izjava, do kojih nam je uspjelo doći od najistaknutijih do najprimitivnijih stanovnika Beograda, bili to starosjedioci ili doseljenici, bili to Srbi, Jugoslaveni ili Hrvati po imenu, bili to pravoslavni ili katolici, izbija svom snagom neoboriva činjenica, da čitav tamošnji narod vjeruje, kako se nalazi neposredno pred velikim događajima, koji će promijeniti tok povijesti i na koje se savjesno priprema. Promjena, koja je nastala iza našega prvog posjeta, a koja je donijela okupiranoj zemlji vlastitu vladu, nije po uvjerenju objektivnog posmatrača drugo nego li izraz slabosti odnosno pomanjkanje ozbiljne volje sa strane okupatorskih vlasti, da se Srbija okupira i stvarno, a ne samo formalno. U unutrašnjosti današnje Srbije ingerencija je njemačkih snaga tako minimalna, da bi se s pravom moglo reći, da je tek Beograd u vlasti Nijemaca, dok je sva unutrašnjost zapravo država u državi. Četnici, kojih se glavni dio nalazi u ogromnoj Omotskoj šumi, jugoistočno od Beograda, gdje ih imade navodno preko 200.000, s ogromnim zalihama municije i životnih namirnica, drže u svojoj ruci sve osim glavnoga grada i pruge, koja osigurava uz ozbiljne na-

pore Nijemcima napredovanje prema istoku. Ti isti elementi prisvajaju za sebe sve, što se otprema okupatorskim vlastima, a njihova djelatnost ide navodno tako daleko, da postoji stvarno i neki tajni pakt između okupatora i okupiranih, prema kojemu svaki u svom području imade posve slobodne ruke. Prema pripovijedanju jednog očevidca, na pruži Niš – Beograd uništeno je na jednom mjestu pruge u dužini od par kilometara, a tračnice su četnici ponijeli sobom, kako se uslijed pomanjkanja željeza ne bi mogla uspostaviti veza, čime se onemogućuje promet teretnih vlakova, koji tako padaju u njihove ruke. Na jednoj postaji iste pruge navodno su četnici pritvorili sve prometno osoblje, preuzeli njihove uloge i tokom čitavoga jednog dana obavljali sve prometno poslovanje puštajući u najvećem redu sve putničke vlakove i domogavši se triju teretnih vlakova, koji su bili krcati hranom i oružjem te benzinom. Nakon ispražnjenja istih, povukli su se na svoje položaje, pustivši prije toga pritvoreno prometno osoblje na slobodu. Odnos, dakle, između Nijemaca i Srba nije ni u jednom pogledu povoljniji, nego iz dana u dan postaje napetijim, uspr-(/2523)-kos razboritog nastojanja njemačkih vojnih vlasti, koje nude lojalnu suradnju.

U pogledu odnosa Srba prema Hrvatima, tu je već sada mržnja poprimila strahovite razmjere – hvala uglavnom nastojanju svih emigranata iz Hrvatske – tako, da se dnevno Srbijom šire najalarmantnije vijesti bilo o N[ezavisnoj] D[ržavi] H[rvatskoj] bilo o njenim prvacima, a u prvom redu o samom Poglavniku, koji da je svoju obitelj već poslao u Švicarsku, da je zbog uvjerenja nemogućnosti svladavanja otpora u Hrvatskoj ponudio što skoriji dolazak Vojvode od Spoleta moleći ga da dovede oko 250.000 vojnika, koji bi uspostavili red, itd. itd.

Sve u svemu nova situacija nije nimalo promijenila pravo stanje stvari, jer je apsolutno evidentno, da cjelokupni srpski narod stvara iz dana u dan sve jaču i vidniju opoziciju okupatorskim vlastima, koje takovom stanju stvari ne posvećuju dovoljno pažnje. Očito je za objektivnog promatrača, da se tamo sprema nešto, što bi bilo teško definirati, ali gdje će čitav narod staviti na kocku sve svoje i sebe samoga. Vjera u pobjedu saveznika i želja, da pobijede Rusi, neosporno je živa, iako se ne bi moglo reći, da je boljševizam kao takav preoteo tamo maha. Narod ne poznavajući i ne trošeći vrijeme na to, da iz bliza upozna ovu ili onu ideologiju, objeručke prihvaća sve, odakle misli, da bi prije ili kasnije moglo doći pomoći ili promjene u njegovu korist. A da pri tom daje veliku važnost Rusiji, nije ni čudno, ako se uvaži, da je Rusija oduvijek bila zaštitnicom Srbije, koja se i sada najviše pouzdaje u nju.

Pri koncu još nadodajem, da je spomenuti predstavnik slovačke izvještajne službe u Hrvatskoj, **Eugen Fülöp**, došao u Beogradu u kontakt s drom **Jurjem Pečarevićem**. Na primjetbu istoga, da se usprkos svemu mora priznati, kako dr. **Pavelić** malo obećaje, manje govori, ali zato mnogo radi, odvratio je **Fülöp**, da je to ionako jedino, što ima pozitivna, dok traje 4–5 milijardi otetoga novca, jer je politička nesposobnost na svim linijama široko dokazana.

Za dom – spremni!

Dodatak: Posljednjega dana našeg boravka u Beogradu bila su obješena dvojica ustaša, koje je navodno uspjelo uhvatiti na području Beograda, kamo su se prebacivali redovito s misijom, danom im u Zagrebu, a na temelju koje su imali zadaću ubijati njemačke vojnike, čime bi izazivali reakciju okupatorskih vlasti, koje bi se onda osvećivale na srpskome življu. Imena tih ljudi kao ni istinitost podataka, da su priznali inkriminiranu im misiju, nije nam uspjelo ustanoviti. Za dom – spremni! (4/524)

(4 l., 4 str., strojopis, latinica, b. m., b. d., bez potpisa)

HR-HDA-1549: Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti NDH i NOP (ZIG NDH), I-77, 521-524 (arhivska paginacija I-75, 518-521).

XIII.
1941. RUJAN 13. LASINJSKO DUGO SELO
STEVAN MAĐAREVIĆ, SELJAK – ANDRIJI
ARTUKOVIĆU, MINISTRU UNUTARNJIH
POSLOVA NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE

1.

1941. RUJAN 17. ZAGREB

Ministarstvo unutarnjih poslova Nezavisne Države Hrvatske – Velikoj župi Pokuplje

BANSKA VLAST BANOVINI HRVATSKE – ZAGREB

Broj zapisnika: 31951

Dan primitka: 17. IX. 1941.

Referent: T. Majcen

Tko podnosi: Mađarević Stevan

(...)

Predmet: Zaštita mirnih stanovnika grko-istočne vjere.

Velika župa Pokuplje Karlovac

Ustupa se na uvid i uredovanje izvještaj seljaka Stevana Mađarevića [iz] Las[injskog] Dugosela, općine Lasinjske, kotara Pisarovina s napomenom da se sve dobronamjerne stanovnike grkoistočne vjere pusti na posjedima u miru.

Tajnik: (potpis nečitak)

1 prilog

Prilog

1941. rujan 13. Lasinjsko Dugo Selo

Stevan Mađarević – dr. Andriji Artukoviću, ministru unutarnjih poslova
 Nezavisne Države Hrvatske

Las[injsko] Dugoselo 13. IX. 941.

Ministru unutrašnjih poslova

G. Dr Andriji Artukoviću

Zagreb

Pučanstvo Las[injskog] Dugosela, općina Lasinja, kotar Pisarovina, našli smo letke koji su pušteni iz našeg avijona od 13/8 1941. u kojem poziva pučanstvo ovog kraja da se svatko vrati k svojim kućama i svom dnevnom poslu.

Mi ovđe nismo nikuda bježali daleko, a kad smo bježali, bježali smo od v[elikog] straha u najbliže živice i šume.

Već duže vremena u ovoj našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj čuli smo od pučanstva donjeg kraja, kotar Glina i kotar Petrinja, da se pravoslavni narod ubija. Mi sve to ovđe nismo vjerovali i držali smo da je laž, jer nismo nigđe čuli da igđe koja država ubija svoj narod, pa neće ni naša Nezavisna Drž[ava] Hrvatska kada smo istoj pokorni i u njoj živimo.

Godine 1914 – 1918 bili smo pod Austrougarskom monarhijom i borili se protiv Srbije, pa bi i danas bili vjerni našoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj! Pred 2 mjeseca opazili smo da se takovo hvatanje i ubijanje nevinih ljudi sve bliže primiče. A u susjednoj općini Bović, kotar Vrginmost, nalazi se jedan zaselak od 10–12 kuća rimokatoličke vjere među nama pravoslavnim i oni su svi dobili puške iz Bučice od tabornika Šilobod i odmah su dvojica od njih išli u zaselak Vidović iz Stipana da sprovedu nekvu istragu, a pred par dana istih ustaša djeca su se bacala kamenjem na nekoje osobe iz Vidovića koji su prali i čistili svoje konje na potoku Trepči. Dva i više puta išli ista dvojica Lukinić ustaša u isto selo Vidović gdje su jednog toga ustašu uhvatili i odveli u šumu i tamo ga ubili, od toga dana nastalo je veće zlo, jer došlo je pojačanje u Lukiniće sa više ustaša koji su odmah počeli hvatati kod kuće nevine ljude i odmah odvoze sa autom prema Glini; koji čovjek opazi da oni tako idu da hvataju počne mnogi da bježi ustaše ga na bježanju ubiju i djeca i žene od straha sve od svoje kuće pobjegne, a ustaše sve kod kuće istih opljačkaju, kao obuću, odjeću, posteljinu, i svinje i žito i ktome polupaju prozore i posuđe.

U Lukinićima ima puno svakojake napljačkane robe i rakije i pšenice koje oni sami prodavaju kako hoće. Ove ovđe u Lukinićima ustaše nevide istrage i da red drže nego ubijaju i pljačkaju.

U susjednom selu u Trepči ubili su kod svojih kuća 4 žene koje imaju djecu i tako su nekoju ostavili mrtvu ležati dok ju svinje i psi nisu jeli i razvukli po dvorištu jer ih nije istog dana imao tko zakopati kada se je cijeli narod razbježio od straha, kao zecovi pred lovcima. Neznam da li su to prave ustaše ili kakvi drugi samo stalno svaki put takve pljačke i ubijanja i hvatanja idu š njima nekoji od Lukinića i svi sa vojničkim puškama koji pucaju stalno, ovdje narod nije pokosio staru travu jer ne može kada oni stalno pucaju i pljačkaju. Oni kažu da su to četnici i komunisti pljačkali. Mi ovdje ne znamo za četnike i komuniste samo znamo da je zlo, jer ovuda su cigani bosanski išli i tražili novac i robu i plašili narod da će ga ustaše odmah ubiti ako im ne damo ništa. Oko 14–15 kolovoza prije podne nastala je pucnjava najprvo kod Lukinića, Kirin, Bović a poslje Ostrožin, Vrginmost i poslije sam vidio gdje crkve gore Bović, Kirin, a poslje Stipan i više kuća zgrada. Pred noć ista oružana vojska išla je kroz moje selo samo su jednog čovjeka ubili koji je bježa od svoje kuće od straha, a uzorni ratar Nikola Radojčević i njegova 2 sina iz L[asinjskog] Dugosela oni su odvedeni sa Lukinićima u Lukiniće i tamo ih tukli a poslje ubijali iz pušaka dočim je stariji sin Milan pobjegao i došao natrag živ. Na međi općine Lasinje i Bović nalazi se drveni most na Trepči i tu u blizini nalazi se jedna zadruga Mraović koji imadu i (vodenicu) mlin, od takvog hvatanja i ubijanja cijela zadr[uga] je pobjegla samo je ostao stari otac 81. god[ina] i njega su ustaše starog i slabog i bolesnog zaklali u njegovu dvorištu. Na 12 rujna išla je mala deputacija u Karlovac i javljeni su svi ovi događaji kao i prečitana slično ovaki dopis, kod žandarmerijskog voda, Komanda mjesta i Župi g. Pod Župan.

Usljed gore izloženog molim da g. Ministar izašalje ili izda očevid o uvjerenju mojih dokaza, a pravoslavnu vjeru zamijenili sa rimokatoličkom i službenim putem kod općine Lasinja po duši 30 din platili.

U nadi čekajući da se dokine ovako zlodjelo.

Most na Trepči koji je bio srušen seljaci su napravili iz bližih sela.

Vjeran Nezavisnoj Hrvatskoj Državi!

seljak Mađarević Stevan
Las[injsko] Dugoselo 139.

Oprostite G. Ministre što Vam to javljam po seljačkom govoru.

2.

1941. RUJAN 22. KARLOVAC

Ravnateljstvo za javni red i sigurnost Velike župe Pokuplje, Karlovac – Kotarskoj oblasti u Pisarovini

Velika župa Pokuplje
 Karlovac
 Primljeno dne 22. IX. 1941.
 Broj 720 Prs 1941
 Karlovac, 22. IX. 1941.

Kotarskoj oblasti u Pisarovini

Dostavlja Vam se akt u originalu time da po svojim organima povedete izvide i podnesete iscrpan izvještaj.

Ravnateljstvo za javni red i sigurnost
 Velike župe Pokuplje
 Upravitelj: Betlehem

3.

1941. RUJAN 25. PISAROVINA

Kotarska oblast u Pisarovini – Oružničkoj postaji u Lasinji

(...)

Kotarska oblast u Pisarovini
 Primljeno, dne 25. IX. 1941.
 Pr Broj 189
 Pisarovina, dne 25. IX. 1941.
 Predmet: Mađarević Stevan protužba protiv Ustaša iz Lukinić brda.

Oružničkoj postaji Lasinja

Istim pozivom te hitan povrat spisa.

(...)

Upravitelj kot[arske] oblasti:
 (potpis nečitak)

4.

1941. LISTOPAD 21. LASINJA

ORUŽNIČKA POSTAJA LASINJA – KOTARSKOJ OBLASTI PISAROVINA

Oružnička postaja Lasinja
 Tajni broj 67

Upravitelju Kotarske oblasti Pisarovina

Lasinja, 21 listopada 1941.

Na osnovu prednjeg naloga izvještavam, da sam prednju tužbu Mađarević Stevana iz Las[injskog] Dugog sela dne 15 i 16 listopada t.g. lično provjerio i ustanovio slijedeće i to:

Da su seljaci sela Las[injsko] Dugo selo, Trepča, Stipan i Šljivovac, općina Lasinja, kotar Pisarovina, zaista morali bježati pred ustašama iz slijedećih razloga:

23 srpnja 1941. došla je u zaselak Vidović, selo Stipan, kotara Pisarovina, ustaška ophodnja iz Lukinića, kotara Vrginmost, koja se je sastojala od ustaša Lukinića Stjepana i Klasnića

Slavka i zatražila od seljaka S. Vidovića, da joj preda vojne cipele, ali se je on izgovarao da ih nejma.

U među vremenu razgovora ustaša i Vidovića, pridošli su Vidović Nikola, Vidović P. Mile i Kličković Mile, te bez ikakvog razmišljanja nenadno napali ustaše Klasnića i Lukinića od kojih su prvog razoružali, a drugog uhvatili i pod izgovorom sa oduzetim puškama odveli ga da ga predaju ovoj postaji, što nisu učinili, već su ustašu Lukinića odveli u šumu Kremešnica i tamo ga iz njegove puške ubili, koji je 27. VII t.g. pronađen po podpisatom u označenoj šumi mrtav. Od toga dana nastalo je previranje među pravoslavicima sela Trepča, Šljivovac, Stipan i Las[injsko] Dugo selo, a Vidović Nikola i Kličković Mile pojavljivali su se po selu i dizali pravoslavce na ustanak. Isti pravoslavci su od strane podpisatog pozvani da ih uhvate ili pokažu podpisatom to nisu htjeli učiniti, već su se uvijek sa lijepim riječima lojalnosti izgovarali da za njih ne znaju i ako su stalno bili među njima.

29 srpnja t. g. naišla je ustaška postrojba iz Gline i u selu Stipan, Šljivovac i Trepča uhvatili 24 pravoslavca raznih godina i odveli ih u Bović, za koje se sada ne zna dje su.

Dalje su nailazile pojedine ustaške postrojbe i kao odmazdu za ubijenog ustašu ubili 9 komada pravoslavaca sa ovog područja, ali još nisu izvršili onaj broj koji je trebalo pobiti kao odmazdu za nestalog ustašu Lukinića.

Noću od 4–5 kolovoza odmetnici Vidović i Kličković ubili su seljaka Klasnić Imbriju.

Noću od 6–7 kolovoza udruženi pravoslavci pod vođstvom Vidovića i Kličkovića u Las[injskom] Dugom selu posjekli su 3 brzoglasna stupca, 7. VIII. t.g. u Las[injskom] Dugom selu razoružali su ustaše Vuksan Josipa i Zmajlovića Marka oba iz Lasinje, kotara Pisarovina, od kojih su Zmajlovića još i izuli. Neustanovljenog dana do 8. VIII. t.g. također su srušili most na potoku Trepča i radi toga su dalje nastupile ustaške postrojbe te vršile odmazdu za ova kažnjiva djela, jer seljaci pomenutih sela nisu htjeli prave krivce opisanih inkriminiranih radnji odati, već su se uvijek izgovarali, da ne znaju ko je to učinio i ako su im počinitelji bili dobro poznati.

Što se tiče odnošenja raznih živežnih namirnica od strane ustaša istina je i da je toga bilo, ali šta su četnici Vidović i Kličković opljačkali 8. VIII. 1941. trgovinu Romčević Marka iz Trepče, kotara Pisarovina i odnijeli robe u vrijednosti 250.000 tisuća Kuna, to Mađarević u svojoj pritužbi nigdje ne spominje i ne traži zaštitu vlasti pred četnicima, već samo traži, da se Hrvati uzmu na odgovornost za djela koja su učinili u izazvanom stanju, a oni vlasni kad Hrvate ubijaju u vlastitoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, to oni smatraju nekim plemenitim radom, dok ono što Hrvati učine kao odmazdu za svoje stradale ljude nazivaju zločinstvima.

Izgleda da Mađarević misli da mu je još biv[ša] vlaška Jugoslavija u kojoj vlah smije po njegovom mišljenju sa Hrvatima raditi ono što mu je volja, dok Hrvat ne smije ni da kaže da je Hrvat i samo slovo „U” koji Hrvat nosi to je po mišljenju Mađarevića i općenito vlaha jedan zločin i da se svakoga onoga koji nosi U mora ubiti i onog koji ubije Hrvata za slovo U ima se pohvaliti a Hrvat kad ubije vlaha treba sve Hrvate za njega poubijati.

O odvođenju nekih nevinih ljudi od strane ustaša kao što tužitelj napominje Niku Radičevića i njegove sinove Radičević je bio jedan čovjek nasilnik za vrijeme biv[še] Jugoslavije, koji se je uvijek istica protuhrvatski i zato je svoja nedjela platio sa glavom, a ovako bi trebalo postupiti sa svakim vlahom u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj „Jer u moru mjere i u vlahu vjere nije”, svi jedno misle oni koji su kod kuće, u kolijevki, na polju kod rada i oni u šumi sa puškom u ruci svi su raspoloženi protivhrvatski i kao sa takvima treba da računamo, jer dok njih ima u Hrvatskoj Državi dotle neće biti javna sigurnost, red i mir na svom mjestu, već će uvijek biti prepada i rovarjenja i napadanja na Hrvatsku imovinu i na živote Hrvatskih sinova, pa je mišljenje podpisatog da sa njima treba ubrzati i skratiti postupak od reda dje se koga stigne skidati sa života, jer u koliko se budu dalje zadržavali u toliko će biti dalje stradanja i zlopatnji.

I sam je potpisati do 16 listopada 1941. 22 sata mislio o njima drugačije, jer do tada nisam iskusio njihovo zločino djelo, kad sam idući sa putem povraćajući se na postaju bez da sam protiv njih ma kakve mjere preduzimao bio napadnut i ubijen mi je jedan domobran mladić od 21 godine života kojom prilikom su ugrabili strojnu pušku od istog ne u namjeri da sa njom dobra, već zla djela protiv Hrvata rade.

Obzirom na sve izloženo mišljenja sam, da bi trebale nadležne vlasti da se ponovno organizuju takozvane divlje ustaše u svima mjestima među Hrvatima i da ih se dobro naoruža, te da im se da vlast, da sa vlaškom gamadima raspravljaju onako kako je to bilo početo i da se ne prestaje, dok se podpuno sa Hrvatske grude zemlje oni izdajnici i tuđi plaćenici ne očiste.

Svaku pritužbu ponešenu od strane vlaha treba smatrati kao jednom smicalicom jer sa njom imaju namjeru dovesti državne Hrvatske vlasti u zabludu i njoj ih tobožnjom izjavom lojalnosti i prelaza na rimokatoličku vjeru održavati, dok oni dobiju na vremenu i od organa koje mučki ubijaju danomice održavati a sebe naoružavati, da onda nastave sa napadima na pojedine oružničke postaje oružničke odrede ustaša i domobrana i ojačavati se sa oružjem, koje će jednog dana biti na štetu općenito Hrvatskog naroda.

Nastupa vrijeme bezobzirnosti i ozbiljnosti, te treba inicijativu držati u rukama a nikako drugoj strani protivnika dopustiti, da inicijativu dobije u ruke, ako se želi dobro državi i narodu, koji je danas upro oči u državu i državne vlasti, da ga zaštite.

Za Dom Spreman!

Zapovjednik, narednik:
Petar Nikolić, v. r.

5.

1941. LISTOPAD 23. PISAROVINA

Kotarska oblast u Pisarovini – Velikoj župi Pokuplje u Karlovcu

Broj: 246 Pr-1941

Predmet: Mađarević Stevan i dr. pritužba

Na broj 720 Prs 1941./ Velika župa Pokuplje

Vraća se u vezi izvještaja ove oblasti broj 188 Pr od danas.

Nalogu nije odmah udovoljeno, jer područna obćinska postaja i ako požurivana nekoliko puta, nije radi prenatrpanosti posla dostavila ovoj oblasti zatraženi izvještaj.

Za Dom spreman!

Upravitelj kotara:
(potpis nečitak)

6.

1941. LISTOPAD 28. KARLOVAC

Župska redarstvena oblast Karlovac – Ministarstvu unutarnjih poslova Zagreb

Pozivom na broj Naslova 31.951 od 18. IX. 1941 dostavlja se cio predmet.

Za Dom spremni!

Redarstveni upravitelj
Betlehem v. r.

HR-HDA-223 MUP NDH, opći spisi, I-A, 1941., br. 31915 od 17. rujna 1941.

XIV.

1941. STUDENI ? LONDON

RUDOLF BIĆANIĆ, „MIŠLJENJE O MEMORANDUMU SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE GENERALU DANKELMANNU”

MIŠLJENJE O MEMORANDUMU SRPSKE PRAVOSLAVNE CRKVE GENERALU DANKELMANNU

Srpska pravoslavna crkva uputila je u mjesecu augustu 1941 generalu Danklmannu, zapovjedniku njemačke oružane sile u Srbiji memorandum o progonima Srba u Hrvatskoj. Memorandum je potpisao u ime Srpske pravoslavne crkve episkop budimljanski Valerijan, vikar Nj[e]gove] Svetosti Patrijarha.

Memorandum je sastavljen tako, da predstavlja napadaj političke prirode na hrvatski narod kao cjelinu, po svojim generalnim optužbama i često krivo prikazivanim činjenicama. On je nedokumentiran, te nije predočen originalni tekst, niti ovjerovljen prijepis, nego samo ciklostilom umnoženi primjerak.

Kr[aljevska] jugoslavenska Vlada [je] zaključila, da se Memorandum ne objavljuje, dok se ne ispitaju i ne provjere činjenice. Usprkos toga je objavljen. Zbog toga se mora odrediti stav prema tome memorandumu. To je moguće nakon pribavljenoga materijala, koji je zatražen. No međutim, u očekivanju toga valja već sada staviti svoje prethodne primjedbe na osnovu točne i objektivne analize samoga teksta toga dokumenta.

1 Općenito ubijanje.

Žalosan je fakat, da je **stanje u državi gore** nego ga prikazuje Memorandum. Ubijanje Srba od strane Hrvata ne može se smatrati kao jedna posebna i odvojena pojava, pa na osnovu toga donositi zaključke. Naime krvoproliće i bratoubilačka borba vodi se u većem opsegu, što mora još više boljeti svakog pravog patriotu. Fakat je da ustaše ubijaju i Hrvate, naročito pristaše H[rvatske] S[eljačke] S[tranke] i komuniste, a da Srbi (četnici i odredi pukovnika Draže Mihajlovića) ubijaju Hrvate, muslimane i katolike. Isto je tako teška činjenica, da u Srbiji vlada pravi građanski rat, te da Nedićeva srpska dobrovoljačka vojska ratuje sa jugoslavenskom vojskom pukovnika Mihajlovića i s komunističkim partizanima. Broj žrtava je samo na tom frontu svakoga dana sve veći.

Tako stvarna situacija izgleda ovako:

- 1 Hrvati ubijaju Srbe
- 2 Hrvati ubijaju Hrvate
- 3 Srbi ubijaju Hrvate
- 4 Srbi ubijaju Srbe

Te žrtve još povećava[va]lju borbe, atentati i sukobi s njemačkim i talijanskim trupama, što predstavlja poglavlje za sebe.

To je općenito ubijanje: rat pomiješan s građanskim ratom i gerilskim četovanjem raznih pojava i grupa. Izdvojiti iz te skupine pojave napose jedan slučaj ili niz slučajeva, pa ma kako teški oni bili, predstavlja jednostrano i tendenciozno prikazivanje događaja. Do koje će se mjere razviti ovo stanje do konca rata ne možemo znati. Jedne strahote zasjenjuju druge, i sve dalje idemo u ratne grozote.

2 Njemačka politika.

Situacija, opisana u Memorandumu rezultat je smišljene n[j]emačke politike. Za potvrdu ove svoje tvrdnje navodim slijedeće karakteristične činjenice:

a) Progoni i ubijanja Srba u velikom opsegu započela su u drugoj polovini mjeseca juna, najviše dne 22.6.1941, dakle neposredno prije ili upravo u dane početka sovjetsko-njemačkog rata. Nijemci su imali računa, da izazovu sukobe Hrvata i Srba, i raspale strasti, da se ne bi slavenski narodi orijentirali prema Rusiji, i izazvali nemire složno. To mišljenje potvrđuje g. Sekulić u svome izvještaju: On veli (str. 32): „Opšte je uverenje, da su Nemci, u nameri da obezbede svoju pozadinu pri napadu na Rusiju, preuzeli inicijativu, koja je naišla na veoma povoljan teren... Pre početka operacija protiv Rusije masovnih ubojstava nije bilo sem pojedinačno.”

b) **Njemački garnizoni** postojali su u mjestima ili blizu mjesta, gdje je bilo ubijanja. Tako su se njemački garnizoni nalazili osim u Zagrebu, naročito u Osijeku, Brodu, Sisku, Sarajevu, Banjoj Luci, Bihaću, Prijedoru (što priznaje i Memorandum), Zemunu itd. Naročito ističem Banja Luku, gdje je komandant njemački general Portner. Posvuda također postoje i Gestapo i organizirane njemačke „narodnosne skupine”. Bez znanja Nijemaca nije se po tome mogao pripremiti napad na Srbe. Garnizoni, koje su imali, davali su im dovoljno snage, da spriječe akciju ustaša, da su to htjeli. A i da nisu imali vojske, njihov je utjecaj na ustaše tako svemoćan da su mogli spriječiti svaku inicijativu. (1) /.../ (2) Pogotovo su mogli spriječiti masovna ubijstva velikog broja ljudi. Fakat, da to nisu učinili, pokazuje, da su htjeli sukobe, i da su pustili da se razviju do mjere, do koje im je to bilo potrebno. Kada su se Srbi i Hrvati počeli međusobno da istrebljuju do mjere, koja je ugrožavala egzistenciju poretka uopće, i značila dezorganizaciju čitavoga života, onda su Nijemci zaigrali drugu igru i počeli gušiti nemire i sukobe. (Vidi *Zürcher Zeitung* od 25.8.41. koji citira vijest iz Berlina: „Najavljuje se promjena politike prema velikoj srpskoj manjini. Umjesto bezobzirnog potlačivanja, pokušava se zajednički život, jer je dosadašnja politika ozbiljno ugrozila budućnost hrvatske države.”) Pri tome su si Nijemci prisvojili ulogu „pravednoga” suca i nosilaca reda i mira, koju im ulogu pripisuje i Memorandum (vidi str. 1).

Međutim istovremeno i Memorandum priznaje njemačku odgovornost tražeći, da prestanu progoni, jer će „inače odgovornost pasti na nemački narod i baciti senku na njegovu čast” (Mem[orandum], str. 2).

c) Činjenica je, da je **njemačka štampa**, osim koncem augusta, rado pisala o sukobima, govoreći, da su sada „ova dva naroda podijeljena jazom, preko kojega danas ne vodi nikakav most” (*Gräzer Tagespost*, 14.10.41.) Nijemci očito računaju, da će nastati međusobno osvećivanje u tome kraju, gdje još nije zaboravljeno doba krvne osvete i tako, od njih posijano sjeme dalje djelovati.

d) Odgovornost Nijemaca povećava i fakat, da su krvoprolića počela nakon što je propao njemački pokušaj, da pridobiju dr. Mačka za suradnju. (Posjet glavnokomandujućega njemačkoga generala dr. Mačku polovinom juna.) Nijemci su očito vidjeli slabost Pavelića, i njegovu nemogućnost, da normalnim putem ojača svoju t. j. njihovu vlast. Kada nije dobivena potpora dr. Mačka, počelo se drugim metodama: raspaljivanjem strasti i krvlju.

3 Uloga Talijana.

Premda se općenito misli, da Talijani nisu sudjelovali u krvoprolićima, ipak je njihova uloga značajna i nesumnjiva. Dovoljno je istaći ova tri fakta:

1 da su **Talijani davali oružje** Crnogorcima i Hercegovcima Srbima koji su počeli ustanak pred Vidovdan, kada je nastalo „gibanje”. (Vidi *Novi List* od 26.6.1941. i službeni demanti Pavelića, ali ne i demanti Talijana da su oni naoružavali četnike. Isto to potvrđuje i g. Sekulić u svojim usmenim izjavama.)

2 da su **Talijani mirno promatrali sukobe i krvoprolića**, što potvrđuje pismo bivšeg ministra R.: „Talijanske su vojne vlasti mirno promatrale to klanje i opravdavale to time, da nemaju ovlaštenja da se miješaju u unutarnje stvari (3) Hrvatske.”

3 da su Talijani u drugoj polovini augusta okupirali jedan velik dio krajeva, gdje su vršena ubijanja (uz veliko područje, gdje ubijanja uopće nije bilo s motivacijom, da „postoji apsolutna nužda da se osigura javna sigurnost.”)

Igra je Talijana očigledna: najprije izazvati nemire, a onda okupirati dio Hrvatske, „da se održi red”.

4 Odgovornost Ustaša.

Za svoju smišljenu politiku Nijemci su odabrali Ustaše i Pavelića. Točno je to, što kaže Memorandum, da je ova čitava akcija morala biti unapred spremljena. To prema tome nije spontana reakcija hrvatskih širokih narodnih slojeva, nego smišljena akcija organizirana od jedne skupine, koja je je pokrenula. Da je akcija organizirana, vidi se iz ovoga:

1. što je nekoliko dana prije početka krvoprolića započela u Zagrebu sistematska kampanja u dirigitiranoj štampi, naročito *Hrvatskom Narodu* i *Novom Listu*, s namjerom da se razdraže Hrvati protiv Srba, kako bi se kasnije krvoproliće moglo prikazati kao djelo osvete za učinjena zlodjela. U vremenu oko 20. juna (dan atentata u Narodnoj skupštini 1928) pisani su u novinama članci o ubijstvu Stjepana Radića, dra Milana Šušljaja, itd. Naslovi su uzbudljivi, kao „Jedan dio krvavih žrtava za slobodu Hrvatske [od] 1918. do 1941.”, „Pokolj Hrvata u beogradskoj narodnoj skupštini”, „Tragična ustaška smrt”, „Senjske žrtve 3.8.1937.”, „Majka mučenika o sinovima mučenicima”, itd.⁷ U tim su člancima u detalje opisivana mučenja i zlostavljanja ljudi za vrijeme diktature, a naročito za t[ako] zvane ličke afere (1932).

2. Što su krvoprolića započela istoga dana i u udaljenijim krajevima.

3. Što su to otvoreno **govorili i pisali ministri Pavelićeve** vlade kako to spominje i memorandum.

Točno je, da ustaše, kao sljedbenici frankovaca „ne priznaju” srpski narod i Srbe u Hrvatskoj. To je poznata činjenica, koja ujedno pokazuje bitnu programatsku i političku razliku prema Hrvatskoj seljačkoj stranci, koja je za politiku sporazuma sa srpskim narodom.

Prema tome, ideja o tome da treba u Hrvatskoj 1/3 Srba poklati, 1/3 iseliti i 1/3 pohrvatiti sasvim odgovara frankovačkom, odnosno ustaškom shvaćanju u rješavanju srpskog pitanja u Hrvatskoj, ali znači ujedno potpuno nepoznavanje ili zlonamjerno izvrtnje historije i postojećih činjenica, kada takvi planovi pripisuju 4/ ili barem odgovornost za njih hoće svaliti na hrvatski narod. To vrijedi utoliko više [kada] se zna kakva je neznatna manjina frankovaca i ustaša u Hrvatskoj. To je isto tako slično, kada bi netko htio naducisti (*sic!*) po Ljotićevcima da sudi srpski narod.⁸

4. Razlozi ustaške politike u Hrvatskoj igrali su važnu ulogu. Ustaše su brzo proigrale ulogu fasade koju su im dale njemačke bajunete. Progon židova u Hrvatskoj (kojih nije bilo više od 30.000) nije mogao raspaliti strasti u masama, ma da su ga naduvali kroz mjesec. Fakat, da i Memorandum priznaje, da je bilo relativno malo ubijstava Srba upravo u prvim danima bezvlada i stvaranja nove vlasti (ustaške) pokazuje i opet da to nije bila spontana politika naroda, nego organizirana akcija, jer takove spontane stvari nastaju obično u doba prelaza od jedne vlasti na drugu. Međutim, činjenica da je do krvoprolića došlo tek nakon dva m[j]esece, pokazuje druge ciljeve. Ustašama je trebalo, da prikriju svoje neuspjehe u nutarnjoj i vanjskoj politici. Zato su počeli s proganjanjem Srba. Mislili su očito, da će odnose između Hrvata i Srba na terenu toliko zaoštriti općenitim i brutalnim ubijanjima i mučenjima, da će nastati općenito klanje i osvećivanje pa onda Hrvatima neće preostati drugo, nego da stanu uz vlast i ustaše, pa se tako vežu i za ustaški pokret.

⁷ U engleskoj verziji istog teksta stoji: „...as for instance: ‘Some of the martyrs for the freedom of Croatia, from 1918 to 1941’; ‘The Butchering of Croats in the Skupstina in Belgrade’; ‘Tragic Death of Ustashis’, ‘The Victims of Senj, August 3rd, 1937’, ‘The martyred mother of her martyred sons’, etc.” [op. a.]

⁸ U engleskoj verziji istog teksta stoji: „This attempt may be compared to a judging of the Serb nation by the standards of the Ljotich Party.” [op. a.]

Tako se ima tumačiti pokušaj, odmah u polovici augusta 1941 da pridobiju izvjesne funkcionere H[rvatske] S[eljačke] S[tranke] za sebe i za suradnju.

Međutim, činjenica je da im to nije uspjelo, nego u iole značajnom broju, nego da su se zbog njihovih zlodjela počeli odvrćati od njih i njihovi razumniji pristaše pokazuje

5. Politika uništavanja Srba, provođena od ustaša, našla je ohrabrenje u poznatim **meto-dama Hitlerovske politike** u Poljskoj, kao i mađarskim u Vojvodini. Očito je samo jedna primjena te politike, i spada u opći okvir „rješenja” pitanja miješanih krajeva u Novom poretku.

5. Izvrtanje Historije.

Moramo se ograditi najodlučnije od ostalih političkih tvrdnja u Memorandumu, koje predstavljaju historičke neistine. Kao na pr[imjer] tvrdnja, da je „srpski narod stvorio Jugoslaviju svojom krvlju”. Ta tvrdnja nije historički točna, kao što nije točna ni daljnja tvrdnja, da je „srpski narod od svoje braće Hrvata i Muslimana pretrpeo teže i bolnije udarce u vremenu od 1914-18. nego li od neprijatelja svojih”.

Takva tvrdnja znači negiranje čitave hrvatske politike. Govoriti o tome, da je Jugoslavija stvorena samo srpskom krvlju znači produženje megalomanskih (5) shvaćanja izvjesnih srpskih političkih krugova koje je zatrovalo odnose između Srba i Hrvata u Jugoslaviji, i Hrvate odbilo od jugoslavenske ideje. Ono znači negiranje značaja pobjede velikih saveznika u Svjetskom ratu s jedne strane, a s druge strane negira čitavu politiku Jugoslavenskog odbora, dra Trumbića i Supila, jugoslavenske dobrovoljačke divizije, čitavu borbu Hrvata i Slovenaca za vrijeme Svjetskoga rata i još mnogo prije toga, kada se za jugoslavenstvo u Srbiji ni znalo nije niti htjelo se za njega znati. Negira se politika Hrvatsko-srpske koalicije i Narodnog v[i]jeća, te naročito zaključke Hrvatskog sabora od 28.10.1918. i djelovanje Stjepana Radića u Hrvatskom saboru. Ne vodi se računa o progonima Hrvata, sabotaži, prebjegavanju u stotinama hiljada Saveznicima (naročito u Rusiji), zelenom kadru i drugim pojavama hrvatske borbe protiv Austro-Ugarske, a za zajedničku državu sa Srbima i Hrvatima. (6) Tvrdnja pak, da je „srpski narod pretrpeo od svoje braće Hrvata i muslimana teže i bolnije udarce nego li od neprijatelja svojih u vremenu 1914-1918.”, predstavlja neistinu, koja se sada, koliko znamo, po prvi puta pojavljuje u jednom službenom dokumentu.

Istina je, da je za vrijeme prošloga Svjetskoga rata u Austro-Ugarskoj bilo progona Srba, kada je ona bila u ratu sa Srbijom. No pored toga, da su austrijske vojne vlasti i njihovi plaćeni agenti organizirali i izvan ratnoga područja demonstracije protiv Srba i nekoliko procesa, ništa ne može umanjiti fakat, da su Srbi za vrijeme Svjetskoga rata sjedili zajedno sa hrvatskim strankama u **hrvatskoj autonomnoj vladi** u Zagrebu te u hrvatskom saboru, i u hrvatskim delegacijama u peštanskom parlamentu, te sudjelovali u administraciji, i bili visoki činovnici na odgovornim položajima, itd. Zar je zaboravljeno djelovanje tolikih hrvatskih rodoljuba, koji su spašavali Srbe od austrijskih i mađarskih vlasti? Zar se prelazi preko činjenice, da je na desetke tisuća srpske djece iz Bosne i Hercegovine, Like i sjeverne Dalmacije spašeno bilo od gladi, djelovanjem hrvatskih vlasti? Zar bi bio moguć zajednički revolucionarni rad Srba i Hrvata, da su se Hrvati ponašali tako, kako bi Memorandum to htio. **Doista, te protuhrvatske tvrdnje karakteristične su za mentalitet sastavljača Memoranduma.**

Protiv onih tvrdnji Hrvati imaju da kažu, da su u Jugoslaviji doživjeli razočaranja. Pogažena su svečana obećanja i obaveze, koje su dane Hrvatima, kao na primjer Krfska deklaracija, Ženevski pakt, zaključak Hrvatskog sabora od 29.10.1918., akt od 1. decembra i Vodovdanski ustav. Godinama je plijenjena od 1924. dalje, od strane cenzure u novinama adresa Narodnoga vijeća i odgovor regenta Aleksandra od 1.12.1918. Zabranjeno je bilo hrvatsko ime i simboli, hrvatska samouprava razrušena, a Hrvati proganjani, zatvarani i mučeni. **Nikada Hrvati, po svom legitimnom narodnom vodstvu, pa ni u najtežim**

trenutcima nisu za sve to krivili srpski narod: niti za zlodjela, niti za pogaženu riječ, niti za progone.

Prema tome nikakvo „oprostenje greha” nije potrebno, kako to kaže Memorandum, a uvredljive reči o „zabluđenoj braći Hrvatima i muslimanima” nijesu na mjestu niti Hrvati takove lekcije primaju. Pogotovo ne u savezu s aluzijama o „isterivanju manjina”, g. 1918., koja se aluzija ne može odnositi na Hrvate katolike i muslimane, jer su oni u svojoj domovini i ne daju se tretirati ni od koga kao neka manjina, niti se je tko usudio dosada da ih tako tretira. (7)

6. Katolička Crkva.

Memorandum okrivljuje Katoličku Crkvu, na više mjesta. Ostavljajući, da sami predstavnici Katoličke Crkve, nakon provjeravanja optužaba daju meritoran odgovor, moramo se ograditi kao katolici, protiv ovoga napadaja. Nije nam poznato, da bi se Katolička Crkva danas ma u kojoj zemlji služila takvim metodama, koje opisuje Memorandum. Lokalne pojave raznih fanatika ustaša ne mogu da budu mjerilo općega rada Katoličke Crkve, pogotovo kada se znade za držanje katoličkog episkopata, a naročito nadbiskupa zagrebačkog Stepinca, koji je odlučno protestirao protiv krvoprolića i progona.

7 Boljševičke metode.

U pogledu „boljševičkih metoda”, kojima se služe ustaše, kako veli Memorandum, moramo reći, da je suviše bilo postaviti takvo pitanje generalu Danklmannu. Metode, koje su opisane u Memorandumu, su krvave, zločinačke, nažalost poznate metode, kojima se služe njemačke okupatorske i quislingovske vlasti i u drugim zemljama: u Sloveniji, Poljskoj, Sovjetskoj Rusiji, Českoj i svuda po Evropi u manjoj ili većoj mjeri: koncentracioni logori, tučenja i mučenja, ubijanja i zlostavljanja, tjeranja iz domova i nasilna preseljavanja i odnarođivanja. Ta tehnika Gestapo našla je plodno tlo u ustaškom pokretu Pavelića, u fanatizmu muslimana, sadizmu dra. Gutića i sličnih, neobuzdanosti bez osjećaja odgovornosti šefa ustaške javne bezbjednosti Eugena Kvaternika, učenika Gestapo, koja ga kontrolira. (8)

II.

Što se tiče drugoga dijela Memoranduma, koji navodi „podatke o nedelima hrvatskih vlasti prema delu srpskog naroda na teritoriji Hrvatske države” (Memorandum, str. 2), nije moguće odavde iz Londona provjeriti konkretne slučajeve. Moguće je samo općenito dati svoje mišljenje, na temelju analize samoga dokumenta, ističući, da su ti zločini tuđi duhu i tradiciji hrvatskoga naroda, i metodama njegove političke borbe, a naročito nauci i ideologiji Hrvatske Seljačke Stranke, koju danas slijedi čitav hrvatski narod, osim neznatne ustaške manjine. Memorandum ne uzima u obzir tu činjenicu i pripisuje počinjena zlodjela Hrvatima bez razlike.

Objektivnoj istini za volju smatram, da je potrebno umjesto raspaljivanja strasti i bratoubilačkoj borbi, mirno i svrhno analizirati taj dokumenat. Tako će se najbolji koristiti smirivanju strasti i sređivanju hrvatsko-srpskih odnosa.

1. Broj.

Memorandum pretpostavlja, da broj ubijenih iznosi **180.000 žrtava**, ističući, da je obzirom na tešku situaciju u nemogućnosti da provjeri taj broj (Memorandum, str. 3). Međutim, propaganda je taj broj brzo podigla na dvostruki broj od 360.000 ljudi. Taj broj odgovara broju žrtava od 3 mjeseca borba na Sovjetskoj fronti, gdje se borbe vode s najmodernijim oružjem, u najvećoj ofenzivi svijeta.

Pažljivom analizom Memoranduma uzimajući u obzir sve momente, gdje se spominje ma kakova mogućnost kvantitativne ocjene, vidi se, da Memorandum 1.) citira **imena**

39 ubijenih svećenika i 554 imena svjetovnih lica, 2.) spominje **određene brojke**: za 1676 ubijenih žrtava, 3.) navodi kao **procjenu** broj od 28.979 žrtava (računajući tamo gdje Memorandum kaže „više hiljada”, broj žrtava kao 3.000).

Na osnovu tih činjenica, a znajući, kako je u tako uzbudljiva vremena teško dobiti pouzdane podatke o tako strašnim događajima, kada su strasti raspaljane, a mašta grozničavo radi, mislim da se može ocijeniti u **Memorandumu navedeni broj ubijenih kao precijenjen**. Biti ćemo sretni i iskreno želimo, da kasnija ispitivanja i provjeravanja potvrde naše mišljenje, da je broj nesretnih žrtava i ljudskih stradanja do polovine augusta bio manji. (9)

Kao primjer, kako Memorandum (možda i nehotice) podliježe psihozi, navodimo dva primjera koji izgleda[j]u teško vjerovatni:

Točka 14.

Bogdan Komadina je bio streljan u Bosanskoj Gradišci, zatim bačen u rijeku Savu, koju je preplivao iako teško ranjen u vrat i prsi, i živ stigao u Beograd.

Točka 18.

U selu Koritima (kotar Gacko) bacani su ljudi u 40 metara duboku jamu. Na to su bacane na njih bombe. Jedan od ljudi uspio je da se izvuče i pobjegne u Crnu Goru, do Vučedola. Odanle je došao načelnik općine i našao u jami u selu Koritima još 8 živih ljudi.

Tko i malo poznaje puteve na granici Hercegovine i Crne Gore, zna, da se, između Gacko i Nikšić nalaze planine Njogoš (5660 m) i Golija (6597 m). Nije vjerovatno da bi ranjenik 40 m duboko u jami u koju su bacane bombe mogao izići živ, preći preko tako moćnih planina i još da se vrate ljudi natrag i nađu žive ljude u jami.

2 Pitanje odgovornosti.

Memorandum općenito govori o odgovornosti hrvatskih vlasti i hrvatske države, tako da **stvara dojam, da su Hrvati poklali 180.000 mirnoga srpskoga stanovništva** u njihovim domovima. Želeći da se ustanovi krivična i politička odgovornost za počinjena zlodjela, analizom Memoranduma dolazi se do slijedećih kategorija, koje valja ispitati:

1 da li su žrtve ubijene za vrijeme ratnih operacija od neprijateljske vojske (njemačke, talijanske, mađarske);

2 da li su žrtve ubijene u gerilskim operacijama i borbama četnika, s oružjem u ruci, sa ustašama i s njemačkom i talijanskom vojskom;

3 da li su žrtve streljane od ustaškog „izvanrednog narodnog suda” ili od prijekog suda, ili redovnog suda;

4 da li su žrtve ubijene u lokalnim sukobima domaćeg stanovništva (naročito Srba i muslimana);

5 da li su ubijstva rezultat kaznenih ekspedicija, pacifikacija ili „stišavanja nemira”;

6 da li su naprosto organizirani pogromi mirnoga stanovništva, a muškarci, žene i djeca u domovima napadnuti i poubijani, mučeni i odvedeni. (10)

Sva su ta fakta od važnosti za ustanovljenje odgovornosti i stepena krivice. Međutim, Memorandum ne daje u tome pogledu jasnu sliku, nego samo kaže, da su ljudi ubijeni. Zato ga je potrebno nadopuniti. Analiziramo li s te strane sam tekst Memoranduma поближе, možemo dobiti samo ove zaključke:

Postoje tri skupine slučajeva:

1 razna ubijanja, počinjena od ustaša na raznom teritoriju, i u razno vrijeme, kao u kotarevima Bjelovar, Dvor, Glina, Osijek, Brod, Sr[ijemski] Karlovci. To su većinom sporadični slučajevi, koji nemaju u tolikoj mjeri karakter masovni.

2 ubijstva u istočnoj Lici i istočnoj Hercegovini, započeta oko 22. juna (oko 7.000 slučajeva u Hercegovini i oko 4.000 slučajeva u Lici);

3 ubijanja u Bosanskoj Krajini najviše u vrijeme oko 31. VIII., kada su počele „kaznene ekspedicije” ustaških letećih odreda.

3. Žrtve prema kraju.

Ako svrstamo u Memorandumu spomenute žrtve prema kraju i prema broju iz pojedinih krajeva, uzevši sve procjene i brojke Memoranduma u obzir, dolazimo do slijedećih podataka:

1. Bosanska Krajina	18.643	ubijena	
2. Hercegovina	7.103	"	
3. Ostala Bosna	40	"	(Vlasenica)
4. Lika	4.000	"	
5. Kordun	1.491	"	
6. Gornja Hrvatska	243	"	(Bjelovar)
7. Slavonija	203	"	(Kotari: Našice, Gradiška, Osijek, Brod)
8. Srijem	196	"	(Vukovar, Srijemski Karlovci)

4. Počinitelji.

Memorandum spominjući osobe, koje su počinile ubijstva, govori različito. Dok sam Memorandum govori o počiniteljima kao o „Hrvatima i hrvatskim upravljačima”, u „Podatcima” (drugi dio Memoranduma), gdje se navode konkretni slučajevi, govori se ovako.

1. da su ubili Hrvati (u dvije točke Memoranduma: Bileće i Podr[avska] Slatina)
2. da su ubili Hrvati i muslimani (1. točka Memoranduma)
3. da su ubijali ustaše, ustaški leteći odredi i muslimani (u 21 točki)
4. da su ubijali po dolasku ili pod pokroviteljstvom hrvatskih vlasti (5 točaka)
5. da su ubijali ustaše i hrvatska vojska (2 točke: Prijedor i Donji Lapac)
6. da su ubijali komunisti (1 točka)
7. da su ubijali Mađžari (1 točka)
8. ne navodi se pobliže, tko je vršio ubijanja (u 24 točke)

Prema tome ne navodi se u najvećem broju slučajeva tko je vršio ubijstva. Zatim dolazi daleko pretežni broj slučajeva, gdje se kaže da ubijstva vrše (11) **ustaše**. Tek u sama dva slučaja je izvještaj sastavljača Memoranduma izjavio, da su ubijstva vršili Hrvati, bez pobližega navođenja. Značajno je, da je u samome tekstu Memoranduma upotrijebljen termin baš ovih dvaju slučajeva, a nije uzet izraz, koji upotrebljavaju najviše same žrtve i svjedoci, t[o] j[est] ljudi iz naroda, koji prilično točno distingviraju.

Ako uzmemo napose podatke o stanovništvu po vjerama (koji se za Hrvate i Srbe u tim krajevima skoro pokrivaju sa nacionalnom statistikom) prema državnom popisu stanovništva od 1931., vidimo, da u tim krajevima [gdje] je bilo najviše ubijanja, većinu stanovništva čine Srbi (pravoslavni) i muslimani. Evo nekoliko primjera:

Istočna Hercegovina:	Pravoslavni	Katolici	Muslimani
Bileća	17.090	436	3.702
Gacko	9.426	83	5.724
Nevesinje	18.018	1.348	5.917
Trebinje	17.011	998	5.539

Bosanska Krajina:

Krupa	31.502	345	15.087
Cazin	11.072	895	35.313
Prijedor	32.350	6.006	16.113
Ključ	24.814	1.543	10.901
Sanski Most	28.285	6.727	11.652

Karakteristično je, da je u tim kotarevima najveći broj pravoslavnih, toliko velik, broj katolika razmjerno veoma malen, dok je broj muslimana znatan. Pretežna manjina Hrvata nije mogla da izazove sukobe niti je to razumno očekivati bilo kod tako maloga broja. Morala je doći i inicijativa i sila izvana, da se može zlodjela izvršiti.

Tom prilikom ističemo, da nema vijesti u Memorandumu o ubijstvima Srba iz drugih bosanskih i hercegovačkih kotareva, gdje su Hrvati ili muslimani u većini. Znači, da je i to bila ne spontana akcija naroda, nego smišljeni plan udara na krajeve sa srpskom većinom, organiziran od ustaškog vodstva.

Treba naglasiti, a to ne spominje Memorandum, da su u kaznenim ekspedicijama i letećim odredima protiv Srba sudjelovala i njemačka vojska, a također i članovi njemačke manjine (čak iz Vršca). Po imenima poginulih u hrvatskim novinama vidi se da je tako. Od Hrvata su najviše članovi i vođe tih kolona bili ljudi iz Paveličeve ustaške legije iz Italije.⁹

8. Ubijene žrtve.

U pogledu osoba, koje su ubijene, Memorandum spominje razna imena ljudi istaknutih i nepoznatih. Među imena istaknutih ljudi ima ih raznih političkih stranaka i mišljenja, počevši od onih, koji su se prema Hrvatima odnosili najneprijateljskije, pa do imena ljudi, koji su bili ne samo poštovani kao politički prijatelji Hrvata, nego naročito voljeni i cijenjeni. Naročito među tima želim istaći dra. Vujčića iz Karlovca te Dušana Brankovića, nar[odnog] poslanika Zemljoradničke stranke iz Bosanske Krajine. Ta su dva čovjeka godinama i u najteže doba surađivala sa hrvatskim seljacima, dijeleći s njima i dobro i zlo. Na skupštinama H[rvatske] S[eljačke] S[tranke] bili su veoma rado slušani govornici i osobito poštovani kao karakterni ljudi i iskušani prijatelji. Onaj, koji ih je ubio, morao je imati samo tu jednu namjeru, da posije nepovjerenje, mržnju i osvetu između Srba i Hrvata, jer su se ta dva čovjeka borila uvijek za sporazum, ljubav i slogu Srba i Hrvata.

III.

Kako smo u uvodu spomenuli, žalosni slučajevi žrtava, navedenih u Memorandumu nije su jedini. Kroz čitavo vrijeme dalje nastavljene su bratoubilačke borbe, koje su poprimile veoma teške oblike s obje strane, sigurno na zadovoljstvo Nijemaca i Talijana.

Odmah u početku nastala su ubijanja Hrvata od strane Srba također, domaćih četnika u Bosni, a također i kaznenih ekspedicija u istočnoj Bosni iz Srbije.

U točki 35 Memoranduma spominje se, da su „varošica Čapljina, Gabela, Berkovići, Tasovčići uništene i porušene, a neka od njih popaljena i porušena, te da broj žrtava iznosi više hiljada.”

Međutim, državna statistika kaže, da ova mjesta nastavaju ovi stanovnici (po posljednjem popisu g[odine] 1931):

Općina	Pravoslavni	Katolici	Muslimani
Čapljina	2.772	6.786	2.797
Stolac	693	762	2.705
Sela (statistika 1921)			
Gabela	327	732	-
Berkovići	1.367	7	205
Tasovčići	436	158	238

Znači, da su neka od tih mjesta sa srpskom većinom, a druga u pretežnoj većini naseljena Hrvatima (katolicima i muslimanima). Memorandum ima pravo, kada žali i ove žrtve. Memorandum je trebao istaći, istini za volju, kakvi su stvarni razmjeri stanovništva u tim

⁹ Cijeli ovaj odlomak ispušten je u engleskoj verziji [op. a.].

porušenim i uništenim mjestima, u kojima su stradali ne samo Srbi, nego također i Hrvati, što priznaje i sam Memorandum indirektno.

Tako na primjer, slovenački izvještaji tvrde, da sami Srbi računaju, da je poubijano 50.000 Hrvata u istočnoj Bosni, pretežnom većinom muslimana, i to bez razlike muškarci, žene, djeca, starci. Ponavljaju se strahote za drugu stranu. Prvi glas o tome može se naći već 1. VII. u *Novom listu* iz Zagreba, gdje sarajevski načelnik izjavljuje, da je Sarajevo puno izbjeglica iz istočne Bosne. Kasnije je tih vijesti sve više. Bolnice su pune ranjenika, novine pune opisa raznih strahota. U Zagrebu je osnovan poseban komesarijat za izbjeglice pred četnicima. Na hiljade djece smješteno je po Hrvatskoj, koja često ni ne znaju ime roditelja ni i s kojega su kraja.

Raspaljene strasti djeluju dalje. Ubijstva se nastavljaju. Stradavaju i krivi i još više nevini. To je žalosna druga strana, koju ne spominje Memorandum.

Činjenica, da se Srbi četnici bore i to već toliko dugo u Bosanskoj Krajini i Hercegovini pokazuje, da nisu svi izginuli i pobjegli nego da se mogu s uspjehom opirati ustašama i Nijemcima. To znači da imaju potporu u domaćem mnogobrojnom stanovništvu, jer je bez toga gerilski rat nemoguć kroz dug period od više mjeseci.

IV.

Sa žaljenjem valja spomenuti, da je jugoslavenska propaganda obilno ali jednostrano iskoristila Memorandum u propagandističke svrhe, usprkos zaključku Vlade, da se Memorandum ne objavljuje, dok se ne ispita. Pojedinci su još pošli dalje, pa su, kao i Memorandum, optuživali hrvatski narod za počinjena zlodjela. Međutim, ista ta **jugoslavenska propaganda nije spomenula nijedan slučaj solidarnosti, suradnje Hrvata i Srba, nego ih je čak prešutila.** Od oskudnih informacija, koje sam privatno mogao skupiti, spominjem ove slučajeve:

- 1.) solidarnost Hrvata i Srba u zatvorima i koncentracionim logorima (vidi pismo Srbina Save g. dru Šuteju od mjeseca oktobra 1941.),
- 2.) zajednička sudbina Hrvata i Srba u koncentracionim logorima, i strijeljanja i mučenja. (Vidi pismo bivšeg ministra R. o slučajevima u Jadovnu, koji logor spominje i Memorandum, ali ne kaže da su tamo zatvoreni i strijeljani i Hrvati kao i Srbi);
- 3.) držanje hrvatskih seljaka iz okolice Zagreba, koji su donosili Srbima spontano hranu, te su bili kažnjavani od ustaških vlasti za to (vidi slovenski američki list *Glas naroda* od 21. X. 1941.);
- 4.) simpatije koje se u Zagrebu javno iskazuju Srbima (vidi iste novine);
- 5.) držanje episkopata Katoličke crkve, naročito nadbiskupa Štepinca, koji su protestirali protiv krvoprolića. Isto tako držanje katoličkog svećenstva u Lici i drugim krajevima, koji su pomagali i zaštićivali progonjene (vidi pismo bivšeg jugos[avenskog] ministra dra. R.).

Pored tih konkretnih slučajeva, navedenih od lica koja su došla iz Hrvatske, vidimo također iz novina pojave, koje pokazuju raspoloženje naroda hrvatskoga. (13) Evo nekoliko primjera:

- 1.) Dr. Gutić u govoru svojim pristašama, koji citira Memorandum, odmah opominje, neka nitko ne dođe da se zanima za progonjene Srbe. Znači, da se je bojao, da bi to čak **njegovi** pristaše po svome raspoloženju učinili, pa je to unaprijed spriječio.
- 2.) Dr. Budak morao je na svojoj skupštini u Ivancu u sred Hrvatskoga Zagorja, dne 8. VIII. o[ve] g[odine], da se brani od protesta onih, koji su ga došli slušati zbog progona Srba;
- 3.) Ivan Meštrović i dr. Politeo – vrlo ugledan akademičar i predsjednik zagrebačke Advokatske komore – posjetili su onih dana Pavelića. Svatko zna, da su se oba ova čovjeka uvijek odlučno zalagala protiv svak[og] zlostavljanja ljudi, čak pojedinaca, a kamo li proganjanja čitavih naroda i to naročito Srba. Njihovo političko uvjerenje je izvan sumnje a

s Pavelićem nemaju nikakvih dodirnih tačaka. Njihova neovisnost i poštenje također je nesumnjiva. Razlog njihovom posjetu mogao je biti protest protiv progona Srba.

4.) Još da spomenemo dra. Mačka. Istina, njega ne spominje Memorandum. Ali je g. Sekulić u svome izvještaju učinio nedostojan napadaj na čovjeka, koji je u nemogućnosti, da se brani. Tko god poznaje dra. Mačka (a ovdje ima mnogo ljudi, koji će posvjedočiti da je istina što tvrdim, i to bez razlike i Hrvati i Srbi i Slovenci), znade koliko je dr. Maček po svome životnom naziranju i uvjerenju pravičan i dobar čovjek – čovjek u pravom smislu riječi. Dr. Maček se je uvijek zauzimao i protestirao protiv nečovječnoga postupka i protiv pojedinaca, koje mu drago narodnosti oni bili, kao i koje političke stranke ili uvjerenja, seljačke, komunističke, građanske. Svi progonjeni utjecali su se godinama k njemu. I danas, kada je dr. Maček u zatvoru, zatvoren od ustaša i Nijemaca, čini ga se odgovornim za zlodjela ustaša zato što je bio u nemogućnosti da dade ma kakvu izjavu. Zar poslije svega što je Dr. Maček učinio za sporazum Hrvata i Srba, poslije toliko godina političkoga i javnoga rada, poslije njegovoga odlučnog stava prema Paveliću i prema Nijemcima, zar ima Srba, koji mogu dru. Mačeku predbacivati na onako nedostojan način, da ne daje izjave, kada ne može, ili barem da „ne plaće s njima” u današnja teška vremena. Pretpostavljati kod dra. Mačeka druge osjećaje nego što je naj-(14)-dublje žaljenje i suosjećanje, znači nanijeti mu najveću uvredu.

Napadaj dra. Sekulića na dra. Krnjevića lako je suzbiti pukim čitanjem govora dra. Krnjevića na radiju 14. VIII. 1941., prvoga govora koji je mogao održati hrvatskome narodu u domovini.

Postavlja se pitanje, **zašto je oficijelna jugoslavenska propaganda prešutila momente solidarnosti Srba i Hrvata, a iznijela samo momente sukoba? Tko je imao tu svoj politički račun?**

V.

Na koncu analize želim spomenuti samo ovo:

1 da je Memorandum bio upućen generalu Danklmannu, komandantu njemačke oružane snage, i to neposredno prije nego li je general Nedić sastavio svoju vladu. Nije li tako sastavljeni Memorandum uperen protiv hrvatskoga naroda, imao i taj politički cilj da srpsko javno mnijenje ogorči protiv hrvatskog naroda i da ono lakše primi Nedićevu vladu. Fakat je, da je Memorandum potpisao episkop Valerijan, koji je također jedan od 4 episkopa Pravoslavne crkve, koji su potpisali poznati apel srpskome narodu augusta mjeseca.

2 Dr. Sekulić u svome izvještaju (str. 6) kaže, da je prelazio granice od Beograda do Carigrada septembra 1941 s jugosl[avenskim] pasošima kao da nema njemačke okupacione vlasti. Zar je moguće pomisliti, da se danas prelaze granice u Evropi koje su pod paskom Gestapoa, a s velikim dokumentima, bez pregleda, kao da nema Gestapoa. To nas navodi na, uostalom ničim nepotvrđenu misao, da je Nijemcima bilo u interesu, da baš navedeni Memorandum koji optužuje hrvatski narod, a ne Pavelića i ustaše, stigne u London i izazove sukob između Srba i Hrvata također i u vladi u Londonu. Ne sumnjam u patriotizam dra. Sekulića, ali se pitam, nije li dr. Sekulić našao na svom putovanju unaprijed otklonjene zapreke, na koje su drugi putnici nailazili i poslužio tako kao nesvj[esno] oružje jednom njemačkom manevru? (15)

Zaključak.

Odjek žalosnih događaja u Hrvatskoj je u srpskom narodu jedinstven, kako kažu izvještaji, koje možemo čitati: osveta, ili, kako kaže dr. Sekulić: **krajnja žudnja na osvetu**, koja traži, da baš iz tih krajeva **nestanu** svi oni, koji nisu Srbi?

Politika osveta rodit će onda kod Hrvata, koji se ne žele identificirati sa ustašama, opet žudnju za osvetom nad Srbima, i kamo ta politika onda vodi? Mogu li odgovorni i razumni ljudi 20. stoljeća da se rukovode takvim strastima kako se rađa Novo Doba, ili im je dužnost, da razumom vode politiku? Zar će biti moguć život naroda pod takvim uslovima?

Djelovanje izvjesnih ličnosti u Londonu i u Americi izgleda kao da je pod istim direktivama osvete. Ne može se reći, da li tako misli čitav srpski narod, ili samo jedan izvjestan krug ljudi, jer ima privatnih informacija koje tako ne govore.

Situacija je ozbiljna! Zadaća je svih dobronamjernih ljudi a najprije odgovornih da nađu načina, kako da se spriječi međusobno ubijanje i stradavanje nevinih žrtava, te da sve energije naroda hrvatskoga i naroda srpskog [ujedine] u borbi protiv zajedničkih narodnih neprijatelja Nijemaca i Talijana, koji se današnjim sukobima mogu samo veseliti. (16)

(strojopis, latinica, str. 1–16, ispravci na nepaginiranoj str. 17)
HR-HDA-1005: Bičanić, Rudolf (fond), kut. 11, fasc. XXXIX.

XV.

1941. PROSINAC 10. TOPUSKO

12. SAT – GLAVNOM STOŽERU USTAŠKE VOJNICE ZAGREB

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

12. SAT

Broj 553

Topusko, dne 10. prosinca 1941.

GLAVNOM STOŽERU USTAŠKE VOJNICE

ZAGREB

Izveštaj 12 sata:

Na sedmog o[vog] mj[eseca] pobunjenici u 12 sati u noći razvalili su most kod Blatuše i željezničku prugu, i odnijeli jednu željezničku šinu sa pruge na stotinu pedeset metara daleko u šumu. Vlak je stigao iz Gline, u 8.45 u Topusko, koji je imao da putuje prema Vrginmostu, nije smio krenuti, jer je bila iskidana brzoglasna veza između Topuskog i Vrginmosta. Kolodvor je zatražio od mene pomoć da ispratim vlak do Vrginmosta. Ja sam to i učinio. Otišao sam na kolodvor sa 62 ustaša, i krenuo, sa vlakom, prema Vrginmostu. Kad sam došao pod Blatušu, to jest na drugi most, koji se nalazi na pruži, prema Vrginmostu. A kako sam, već prije naglasio, taj most, koji je bio razvaljen tu sam vlak zaustavio. Dao sam se na posao da most popravim. Nu međutim kako je bilo radnika u vlaku, odmah sam i njih zaposlio sa svojim ustašama. Za dva sata most je bio gotov. Brzoglasne štange nisam mogao popraviti jer je bilo devet potrganih. Išao sam u okolna sela, pitajući pučanstvo, da li su koga vidjeli koji je kvario noćas prugu. Neki su mi odgovorili, da oni nijesu vidjeli ništa, ali da su čuli veliku larmu, oko dvanajest i četvrt u noći. Mnogo je pučanstva pobjeglo tog jutra u šumu, prema Kladuši. Neki su tvrdili da su to došli iz Petrove gore, iz Bovića. Prošlog tjedan odbjelo je mnogo toga iz ovoga kraja, te su pokušali napraviti nered i stvarati paniku.

Danas ovdje vladaju razna mišljenja o kotarskom predstojniku iz Vrginmosta, na temelju toga, tvrdi pučanstvo i vojne vlasti, da je kotarski predstojnik išao u Boviće pregovarati sa pobunjenicima na 29 studenoga a vratio se prvoga prosinca t[ekuće] g[odine]. Mnogi tvrde, da je njegova krivnja, u tome što je išao pregovarati a o tome nije nikoga obavijestio. Prvo ovaj slučaj tvrdi, oružnička postaja iz Čemernice, drugo zapovjedništvo Domobranstva iz Vrginmosta, a također i pučanstvo u Topuskom. Kako se nisam, u naznačeno vrijeme nalazio ovdje, nego na službenom poslu u Zagrebu, zbog toga nisam mogao odmah izvijestiti o ovome slučaju (163) dok nisam ispitao pučanstvo i vlasti o tome.

Na temelju svega ovoga, što se je odigralo, sam zaključujem, i sumnjivo mi je njegovo pregovaranje sa pobunjenicima. Ja sam brzoglasno pitao, jeli on bio na dvadeset devetoga u Bovićima. Rekao mi je da je bio razgovarati sa nekim općinskim bilježnikom. Ja sam

dodao pitanje, da nije slučajno išao pregovarati sa pobunjenicima. On mi je rekao, da nije. Ja sam mu rekao: „Govori se, dragi prijatelju, da jesi tamo bio, i da si se zadržao dva dana.” Odgovorio je da nije bio, nego samo četiri sata. Kako se narod tuži na njega, tako se tuži na općinskog činovnika u Bovićima i učiteljicu u Bovićima. Domobranci i oružništvo pobjeglo je toga sela i danas se on nalazi u rukama pobunjenika. Dotični činovnik i učiteljica i danas se tamo nalaze i njima se nije ništa dogodilo. U Boviće može ići samo predstojnik i njegov poštar i više niko.

Na drugog o[vog] mj[eseca] [u] općini Čemernica pobunjenici su uspjeli, obnoć da dođu u selo, opljačkali su neke stvari, i odveli jednog starca a druge noći došli su ponovo te opljačkali petnajest tisuća iz jedne kuće i nešto posteljine. Jedan je došao, izvesti[o] me je o svemu, što se je tamo dogodilo, i tražio od mene pomoć, da bi ja taj isti dan išao gore, jer da se oni još nalaze u okolici. Ja nisam taj dan odmah otišao dok se nije smrklo. Kada se je smrklo poslao sam svoga zamjenika Ivana Bulića, poručnika sa četrdeset ustaša. On je otišao do oružničke postaje u Čemernici, nikakvih akcija nije poduzimao, po noći, nego je čekao do četiri sata ujutro. Opkolio je selo, i pošao po kućama, da vidi šta se u kojoj nalazi. Međutim, živa nije našao ništa, jer je sve izbjeglo, u kućama je bilo nešto živžnih namirnica, mesa, masti itd., ali on nje uzeo ništa drugo osim dvije kante masti, i to iz te kuće, kojoj je vođa pobunjenika. Ovaj isti pobunjenik, kad je pravio nered, na drugog i trećeg o[vog] mj[eseca] psovao je Poglavnika i ustaše. Kako nismo njega mogli dobiti u taoce, uzeli smo njegovu mast, koja se danas nalazi u mom prehrandbenom skladištu. Za ovu mast zauzeo se kotarski predstojnik iz Vrginmosta, traži od pučanstva neke prijave i preslušava, koliko je masti bilo i kako je odnesena. Kotarski predstojnik ne vodi računa, o jednom životu iz Čemernice, i novcima koje su pobunjenici odnijeli iz sela, i ovdje je dobar dokaz kakav je on Hrvat, kada se Poglavnik i Hrvatska [p]suje, sa strane pobunjenika, onda on to ne uzima u obzir i ne smatra to za zločin. Na temelju ovoga molim da se postupi, sa kotarskim predstojnikom po ustaškim načelima. Ja od danas s njime prekidam svaku vezu, a o njemu ću izvestiti ukratko još je-(164)-dnom, kada budem dobio dalnje vijesti o njemu, i to od oružničke postaje iz Čemernice i Zapovjedništva Domobranstva iz Vrginmosta.

Zapovjednik 12 sata
Ustaški poručnik:
Martin Grabovac v. r. (165)

HR-HDA-1549: Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti NDH i NOP (ZIG NDH), III-80, 163-165.

XVI. 1942. OŽUJAK 12. – 14. VELIKA KLADUŠA REZOLUCIJA DRUGE KONFERENCIJE KPH ZA OKRUG KARLOVAC

REZOLUCIJA okružne konferencije KPH za okrug Karlovac

Delegati okružne konferencije, koja se nakon mnogogodišnjih ilegalnih uslova održala u Vel[ikoj] Kladuši pod povoljnijim uslovima, zahvaljujući borbi partizana koji pod vodstvom Komunističke Partije vode upornu borbu za slobodu svog naroda, naglašuju svoju odanost Partiji i njenom Centralnom Komitetu i usvajaju u potpunosti partijsku liniju, koja im je omogućila da u današnjoj narodno-oslobodilačkoj borbi postignu niz značajnih uspjeha.

Konferenciji je prisustvovalo 53 od 57 izabраниh delegata. Po socijalnom položaju od 53 delegata bilo je 17 radnika (od toga 9 industrijskih), 19 seljaka (11 siromašnih, 8 srednjih), 6 namještenika, 8 intelektualaca, 1 sitni trgovac, 1 obrtnik i 1 kućanica. Po narodnosti bilo je 17 Hrvata, 32 Srbina i 1 Slovenac.

U međunarodnoj situaciji najznačajniji je momenat odlučna prekretnica koja je nastupila u ratu između SSSR i njegovih saveznika i fašističkog imperijalističkog bloka. Radničko-seljačka Crvena Armija pod mudrim vodstvom druga Staljina odbila je fašističke horde od sovjetskih centara, preuzela inicijativu u svoje ruke i boreći se sama (protiv koalicije fašističke Njemačke i njezinih vazala Italije, Mađarske, Rumunjske, Finske, Slovačke i drugih), lomi Hitlerovu ratnu mašinu i tjera fašističke razbojnice sa teritorija Sovjetske Unije. Slavna Crvena Armija zadala je neprijatelju odlučujuće udarce, no neprijatelj je još jak i mnogo je napora još potrebno da bi on bio uništen. Ali fašistički razbojnici će biti uništeni jer je borba SSSR pravedna i jer se na strani SSSR bore svi slobodoljubivi narodi svijeta. (193)

U zemljama Jugoslavije fašistički su okupatori zaveli najcrnju reakciju. Na dnevnom su redu pljačke, zvjerska nasilja i masovni pokolj nedužnog stanovništva. U cilju uništenja naših naroda fašistički okupatori pokušali su svim silama da izazovu bratoubilački rat između Srba i Hrvata. Pomagači fašističkih razbojnika u vršenju krvničkog posla izdajnik Pavelić i ustaški zločinci išli su zatim da pretvore našu zemlju u krvavu klaonicu, a Nedićeve i Ljotićeve bande sa četničkim vojvodama pokušali su da skrenu borbu naroda putem bratoubilačkog rata. Usprkos saboterske uloge vođa raznih stranaka našoj je Partiji pošlo za rukom da okupi narodne mase u borbu protiv okupatora. U borbi protiv okupatora i njihovih slugu na inicijativu K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije] stvara se borbena jedinstvo naroda Jugoslavije. Na poziv K[omunističke] P[artije] formirani su u svim zemljama Jugoslavije partizanski odredi, koji su se pretvorili u moćnu narodnu vojsku usprkos svih nastojanja okupatora da ih uništi, usprkos svih upinjanja ustaša, usprkos svih pokušaja velikosrpskih šovinista da oslanjajući se na propagandu jugoslavenske vlade preko Londonskog radija razbiju partizane, oslobodiće naroda. Zahvaljujući K[omunističkoj] P[artiji] koja se stavila na čelo narodnih masa, narodno-oslobodilačka borba pošla je pravim putem, putem nemilosrdne borbe protiv okupatora i svih njihovih slugu, to je ujedno garancija da će se borba voditi pravilno i uspješno do kraja. Uslijed toga ugled i uticaj K[omunističke] P[artije] na narodne mase svakim danom raste sve više.

U sprovođenju partijske linije, u upornoj borbi za stvaranje borbenog jedinstva Hrvata, Srba i Muslimana u neumornom nastojanju da se organiziraju narodno-oslobodilački odredi, okružna organizacija imala je da svlada niz teškoća. Fašistički okupatori su preko svojih ustaških plaćenika vršili nezapamćen teror, pljačku, pokolje i spaljivanje čitavih sela. Ustaški izdajnici izvršujući naredbe svojih gospodara pokušali su da mobiliziraju čitav hrvatski narod u bratoubilački rat protiv Srba. Ustaški zločinci prisiljavali su hrvatske seljake, da se začlanjuju u ustaške organizacije i silom su ih tjerali da pale srpska sela a one koji su se tome oduprli strijeljali su (kotar Vrginmost).

Kada okupatoru nije uspjelo da preko ustaških razbojnika razvije bratoubilački rat u ovom okrugu, tražio je izdajnike iz redova srpskog naroda, te je raspirujući šovinističku mržnju između Srba i Hrvata pokušao da ogorčenje srpskog naroda iskoristi u svoje imperijalističke ciljeve. Šaćica plaćenika iz redova malobrojnih četnika, razvila je svoju razornu djelatnost i od sabotaže i kočenja narodno-oslobodilačke borbe prešla na organiziranje atentata i napada na naše rukovodeće drugove partizanske komandante i oficire. (194)

Sabotersko i kukavičko držanje vođa H[rvatske] S[eljačke] S[tranke], njihova pasivnost i izdaja narodnih interesa otežavala je i na terenu našeg okruga mobiliziranje hrvatskih masa u narodno-oslobodilačku borbu, kočila je borbu hrvatskog naroda protiv okupatora i ustaša [i] sprečavala stvaranje borbenog jedinstva Hrvata i Srba u borbi za nacionalnu nezavisnost i slobodu.

Ali manevri okupatora, njihovih slugu i pomagača, da nametnu bratoubilački rat nisu uspjeli. Na poziv K[omunističke] P[artije] svi su rodoljubi pristupili u narodno-oslobodi-

lački front, a najborbeniji od njih stupili su u partizanske odrede i povelili odlučnu borbu protiv okupatora i njihovih slugu. Započevši sabotažnim akcijama u Karlovcu, pa preko partizanskih borbi kod Tušilovića, Bovića i Kirina, požar narodnog ustanka zahvatio je čitav srpski dio našeg okruga.

U početku narodno-oslobodilačke borbe u većini naših partijskih organizacija došlo je do kolebanja. Niz naših partijskih organizacija nije odgovorio zadaćama koje je pred nas postavila Partija i narod. Ali zahvaljujući odlučnosti većeg broja partijaca iz našeg okruga i pomoći koju nam je ukazao C[entralni] K[omitet] K[omunističke] P[artije] H[rvatske] osobito slanjem druga Josipa Kraša člana C[entralnog] K[omiteta] za pojačanje našeg O[kružnog] K[omiteta] i drugih aktivista naša se partijska organizacija ubrzo snašla i prešla na sprovođenje partijske linije u život.

U nemilosrdnoj borbi za protjerivanje okupatora i uništavanje ustaša naša je okružna organizacija dala na desetke žrtava. U prvim danima ustaškog pokolja umoren je član O[kružnog] K[omiteta] drug Nikola Kukić, u Veljunu su ubijeni svi članovi partijske organizacije, u glinskom kotaru ubijeno je 48 rukovodećih drugova, u Ogulinu je umoren drug Dmtar Trbović iz Drežnice, a u gospićkom logoru streljan je drug Milenko Ivanović iz Plaškog. Po prijekom sudu u Karlovcu strijeljani su član O[kružnog] K[omiteta] Herta Tuza, član M[jesnog] K[omiteta] drug Josip Bukvić, članovi Partije drugovi Božidar Piškurić, Milan Vidović, Pavao Pavlić, Avdo Baltić, omladinci Drago Armanda, Josip Železnik, Slobodan Najdanović i drugi. U Zagrebu je strijeljan član O[kružnog] K[omiteta] drug Radivoj Stanislavljević. Od četničke ruke pali su u prvim danima organiziranja narodne borbe drugovi Tone Horvat i [Milan] Dejanović. U borbi s ustaškim policijskim psima pao je u Karlovcu član C[entralnog] K[omiteta] drug Josip Kraš. Fašistički okupatori strijeljali su u Jasenku i Ogulinu druga Marka Trbovića, člana M[jesnog] K[omiteta] Drežnica, Jocu Tatalovića, Nikolu Tatalovića i druge. U oružanoj borbi protiv okupatora i ustaša dali su svoje živote drugovi Ilija Dakić, [Ilija] Hrستیć, Stjepan Milašinčić, Mićo Barać, Miloš Petrović, Ivica Gojak, Vilim Galjer i mnogi drugi. (195)

I. Uspjesi u radu naših partijskih organizacija

1 Naša je partijska organizacija uspjela, da se stavi na čelo narodnog ustanka u srpskom dijelu našeg okruga. Bratoubilački rat između Srba, Hrvata i Muslimana, koji je nastojao da raspiri okupator i njegove sluge ustaše ili četnici, nije se razbuktavao na teritoriju našeg okruga. Uslijed toga ugled K[omunističke] P[artije] u našem okrugu stalno raste i ona je upornom borbom svojih članova za interese naroda borbom za nacionalnu nezavisnost i slobodu osvojila povjerenje narodnih masa.

2 U okupljanju naroda u narodno-oslobodilački front naša je partijska organizacija imala velikih uspjeha. Po svim selima, općinama i kotarima oslobođenog dijela našeg okruga na inicijativu naše Partije formirani su narodno-oslobodilački odbori. Narodno-oslobodilački odbori izvršili su golem posao na mobilizaciji narodnih masa u borbu, a osobito je njihova zasluga što se uspješno sprovela evakuacija i smještaj dvanaest tisuća izbjeglica iz kotara Vrginmost pred ustaškim terorom.

3 U ranije vrijeme organizacije Narodne pomoći pokazale su veliku aktivnost u pomaганju španjolskih dobrovoljaca zatočenih u koncentracionim logorima u Francuskoj, a u početku organiziranja narodno-oslobodilačke borbe mnogo su doprinijele snabdijevanju partizanskih odreda potrebnim materijalom.

4 Članovi Partije dajući po direktivi C[entralnog] K[omiteta] inicijativu za organiziranje narodnog otpora uspjeli su da se postave na čelo partizanskog pokreta i razmjera. Partizanski odredi su danas postali snaga koja je ne samo zadala fašističkim okupatorima i ustašama teške udarce nego i oslobodila velik dio našeg okruga.

5 Okružna je partijska organizacija od posljednje okružne konferencije održane krajem srpnja 1940 brojčano znatno porasla. Prolazeći kroz borbu mnogi su se naši drugovi os-

posobili za samostalan rad i za rukovođenje borbom narodnih masa. Naša partijska organizacija dala je velik broj komandira, komandanata i komesara.

Rad među omladinom razvio se na oslobođenom teritoriju u svom zamahu. Komunistički omladinci oduševljeno su se pridružili narodno-oslobodilačkoj borbi i dali velik broj boraca prokušanih i očeličenih u borbi. Okružni komitet je, iako kasno, dao direktive za stvaranje skojevskih organizacija koje su u okupljanju omladine imale velikog uspjeha.

Rad među ženama također se na inicijativu naše Partije razvio na oslobođenom teritoriju. Po selima i mjestima oslobođenog teritorija for-(198)-mirani su odbori antifašističkog fronta žena, koji su za kratko vrijeme postigli znatne uspjehe u pokretanju žena u narodno oslobodilačku borbu i u podizanju političke svijesti žena.

Za podizanje teoretskog nivoa partijskog članstva O[kružni] K[omitet] je organizirao partijske kurseve koji su, iako kratkotrajni, dali dobre rezultate.

6 U propagandističkom pogledu naša je okružna organizacija koraknula znatno naprijed. Dok ranije nije bilo nikakvog partijskog organa, od prvih početaka narodno-oslobodilačke borbe, O[kružni] K[omitet] je radi obavještavanja drugova u borbi i radi mobilizacije masa počeo da izdaje „Obavještenja OK KPH Karlovac”, zatim list „Partizan”, organ narodno-oslobodilačkog pokreta, a najposlije „Našu borbu”, glasilo O[kružnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] H[rvatske] Karlovac. U cilju popularizacije partijske linije O[kružni] K[omitet] je umnožio niz letaka i proglasa C[entralnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] H[rvatske] i C[entralnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] J[ugoslavije], umnažao je i „Vjesnik” jedinstvene nacionalno-oslobodilačke fronte, kao i „Bilten” Vrhovnog Štaba narodno-oslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije. Isto tako izdao je desetine letaka za teritorij karlovačkog okruga. U popularizaciji naše Partije na zborovima, konferencijama itd. na oslobođenom teritoriju postignuti su znatni uspjesi.

II Neuspjesi, greške, nedostaci u radu naših partijskih organizacija

1 Okružna partijska organizacija nije uspjela da riješi najglavnije pitanje u sprovođenju partijske linije da stvori borbeno jedinstvo Hrvata, Srba i Muslimana na čitavom teritoriju karlovačkog okruga u borbi protiv okupatora i ustaša. Iako se propagandistički u tom pravcu mnogo radilo naše partijske organizacije nisu odmah prevladavale neshvaćanje važnosti mobilizacije hrvatskih masa, koje se uvriježilo kod mnogih drugova i nisu u organizacionom i akcionom pogledu efikasno pristupile sprovođenju partijske direktive u život, te nisu sprovele borbenu mobilizaciju hrvatskih masa u prvom redu radnika. Kod sprovođenja partijske linije bilo je u našim organizacijama i desno oportunističkih i sektaških skretanja. Neshvaćanje karaktera narodno-oslobodilačke borbe, oportunističko izbjegavanje odlučne borbe protiv okupatora i druga iskrivljavanja partijske linije znatno su otežala razvijanje narodno-oslobodilačke borbe.

2 Uslijed nesprovođenja mobilizacije hrvatskih masa narodno-oslobodilački front u hrvatskim krajevima ne postoje narodno-oslobodilački odbori izuzev u par sela. Osim toga u neke narodno-oslobodilačke odbore u srpskom dijelu Korduna uslijed nebudnosti naših drugova uvu-(197)-kli su se saboterski i neprijateljski elementi, koji nastoje diskreditirati pred narodom narodno-oslobodilačke odbore i našu Partiju.

3 Naša partijska organizacija nije uspjela da ponovno uspostavi organizaciju narodne pomoći u Karlovcu koju je neprijatelj razbio. Organizacije narodne pomoći u ostalim okupiranim mjestima raspršile su se.

4 Neshaćanje partijske linije od strane naših drugova u partizanskim odredima stvorilo je u prvo vrijeme teškoće i u mobilizaciji srpskog stanovništva. Ali najveća slabost partijske organizacije u tom pogledu jest u tome što nije uspjela da u partizanske odrede mobilizira dovoljan broj hrvatskih radnika i seljaka iz karlovačkog okruga. Golema većina partizana su Srbi, a mogućnost mobilizacije domobrana u partizane, koja je postojala, nije se iskoristila (400 domobrana u Vojniću).

5 Jedna od glavnih slabosti naše partijske organizacije još uvijek je nedovoljan broj radnika i to u prvom redu industrijskih proletera u njegovim (*sic!*) redovima, zatim nepostojanje partijskih organizacija u mnogim hrvatskim selima i mjestima.

Kod primanja novih članova u Partiju na oslobođenom teritoriju učinjeno je niz pogrešaka. Nije se dovoljno pazilo koga se prima, naši kotarski komiteti nisu u tom pravcu dovoljno kontrolirali ćelije, tako da su u nekim mjestima u partiju ušli ljudi koji nisu dostojni da nose ime člana K[omunističke] P[artije]. Čak se u Partiju uspelo uvući i nekoliko nepouzdatih i neprijateljskih elemenata. Sam Okružni Komitet nije u tom pravcu pružio dovoljnu pomoć Kotarskim Komitetima Veljun i Vojnić. Krupan nedostatak u radu naše partijske organizacije jest slab rad ćelija i kotarskih komiteta koji još nisu uspjeli da postanu stvarni organizatori i rukovodioci narodnih masa.

Pojava grupaštva u Sjeničaku koja se razvila iz ličnih neslaganja prenijetih u Partiju, bila je uzrok slabog rada partijske organizacije u kotaru Vrginmost, i umrtvljenja partijskog života u njima.

Kod organiziranja omladine na oslobođenom teritoriju pravljene su krupne greške. U S[avez] K[omunističke] O[mladine] J[ugoslavije] se začlanjivala sva omladina, a zapostavljao se rad na organiziranju Saveza mlade generacije. U hrvatskim krajevima, izuzev Karlovca, nije [se] uspelo organizirati ni S[avez] K[omunističke] O[mladine] J[ugoslavije] ni Savez mlade generacije.

U radu među ženama zapostavljao se osobito u početku rad na prosvječivanju žena. Na okupiranom teritoriju nisu formirani antifašistički odbori žena, te čak ni one žene koje su se ranije okupljale u naprednim ženskim organizacijama ne uzimaju aktivnog učešća u narodnooslobodilačkoj borbi. (198)

6 Partijske organizacije i rukovodstva na oslobođenom teritoriju dobili su vrtoglavicu od uspjeha, te su time i kod masa stvorile iluziju da je Kordun definitivno oslobođen. Zanošeci se postignutim uspjesima, Okružni Komitet dao [je] inicijativu za formiranje Narodno-oslobodilačkog odbora za Kordun, što je znatno doprinijelo širenju štetnih shvaćanja i uljuljkivanja masa. Komunisti u odredima pod utjecajem takvog shvaćanja nisu davali inicijativu za vršenje ofenzivnih akcija, nego su dozvolili da se ove operacije ograniče na obranu oslobođenog teritorija.

Osim toga su se mnogi partiji i partijske organizacije na oslobođenom teritoriju zanosili legalističkim iluzijama te nisu poduzimali potrebne mjere za djelovanje partijskih organizacija i pod težim uslovima.

7 Okružna organizacija u posljednje vrijeme nije održavala stalne veze s Centralnim Komitetom, te tako C[entralni] K[omitet] nije bio u mogućnosti da našim partijskim organizacijama ukazuje potrebnu pomoć.

III Naši zadaci

Nakon svestrane diskusije o svim pitanjima koja se odnose na današnju narodno-oslobodilačku borbu i na sprovođenje partijske linije u život, okružna konferencija postavlja pred novo izabrani Okružni Komitet pred sve partijske organizacije i sve članove karlovačkog okruga slijedeće zadatke:

1 Pojačati budnost prema svim nastojanjima fašističkih okupatora, ustaša, četnika i njihovih pomagača da skrše narodno-oslobodilački pokret kome na čelu stoji K[omunistička] P[artija]. Poraditi na tome da se u borbu mobilizira čitav naš narod, svi rodoljubi hrvatski i srpski, a u prvom redu proletarijat iz industrijskih centara Karlovca i Duge Rese, da se iskuje borbena jedinstvo Hrvata, Srba i Muslimana. Razbiti iluzije o definitivnom oslobođenju očišćenog teritorija i ubijediti narod i partizane da je pojačanje ofenzivne djelatnosti najbolja obrana oslobođenog kraja. Uz to uporno raditi na tome da se čitav narod našeg okruga digne na oružani ustanak i da uza sve teškoće i ne žaleći žrtava nemilosrdnom

borbom protiv okupatora i njihovih slugu ispuni svoju dužnost prema svome narodu u borbi za slobodu.

2 Poraditi svim silama na ostvarenju borbenog jedinstva srpskog i hrvatskog naroda, davati inicijativu za stvaranje narodno-oslobodilačkih odbora u hrvatskim krajevima i osigurati rukovodstvo Partije u tim odborima. Nastojati da se narodno-oslobodilački odbori, koji su formirani na oslobođenom dijelu našeg okruga saobraze potrebama narodno-(199)-oslobodilačke borbe, da se učvrste i iz njih uklone svi saboteri i protunarodni elementi, da se oni pretvore u prave nosioce narodne vlasti.

3 Ustanoviti što prije organizaciju narodne pomoći osobito u okupiranim krajevima, a naročito u Karlovcu.

4 Svim svojim snagama raditi na učvršćenju i jačanju narodno-oslobodilačke vojske. Što šire razviti prolijetnu kampanju za jačanje partizanskih odreda, organizirati partizanske odrede i u hrvatskim krajevima i u partizanske odrede mobilizirati što veći broj radnika. Preko partijaca u partizanskim redovima poduzeti mjere da se pojača ofenzivna djelatnost partizana. Da bi se ojačala borbena sposobnost partizana, dati inicijativu za čišćenje partizanskih redova od izdajničkih, štetočinskih i kolebljivih elemenata. Partizanima još više nego do sada objašnjavati karakter i golem značaj današnje borbe. Uspostaviti vezu s domobranima, oficirima, i podoficirima, organizirati pobune u vojsci, pripremiti prelaz čitavih jedinica na stranu partizana.

5 U svrhu osposobljavanja okružne organizacije za ispunjavanje zadataka koje pred nas postavlja Partija i narod, potrebno je:

a što prije ojačati partijske organizacije u hrvatskim krajevima i uvesti u partiju što veći broj radnika osobito industrijskih.

b ukloniti iz naših redova sve nedostojne da nose ime člana K[omunističke] P[artije].

c pojačati rad partijskih organizacija u vojnim jedinicama.

d što prije ojačati i učvrstiti skojevske organizacije osobito u hrvatskim krajevima. S[avez] K[omunističke] O[mladine] J[ugoslavije] nije organizacija u kojoj se okupljaju svi omladinci bez razlike, već organizacija mladih komunista, koji se zalažu za sprovođenje partijske linije u život. Poraditi na stvaranju Saveza mlade generacije i svu omladinu okupiti u njemu.

e Pojačati rad komunista na organiziranju antifašističkog fronta žena i među hrvatskim i muslimanskim ženama. Već stvorene odbore ojačati i učvrstiti. Posvetiti osobitu pažnju aktivistima A[ntifašističkog] F[ronta] Ž[ena] i najbolje među njima uvoditi u Partiju.

f Što prije podići politički i teoretski nivo naših članova. U tu svrhu organizirati permanentni partijski kurs kao i predavački kurs na kome će se obrazovati predavači za kotarske kurseve. Isto tako čestim sazivanjem aktiva, osobito općinskih i davanjem konkretnih zadataka, provjeravati drugove i osposobljavati ih za rukovođenje masama.

g Poduzeti sve mjere potrebne da naše ćelije i naš[i] Kotarski Komiteti postanu stvarni rukovodioci naroda na svom teritoriju, da ćelije najbudnije prate i reagiraju na sve događaje na svom području, da utiču na javno mišljenje i da organiziraju politički život naroda.

h Osigurati rukovodeću ulogu Partije u vanpartijskim organizacijama. (200)

i Budno paziti da se u Partiju ne uvuku razorni štetočinski i kolebljivi elementi.

j Pojačati disciplinu i odgovornost za povjereni rad ili sektor partijskog rada.

k Pripremiti partijske organizacije i članove Partije na perspektive razvitka narodno-oslobodilačke borbe, ukazati im na mogućnost snažnijih zaokreta u taktici naše Partije, i već danas posvetiti proleterskim elementima i siromašnom seljaštvu posebnu pažnju.

l Čuvati jedinstvo Partije kao zjenicu oka, jer je u narodno-oslobodilačkoj borbi koja se vodi pod vodstvom K[omunističke] P[artije] jedinstvo partijskih redova važnije nego ikada.

Konferencija je potvrdila isključenje iz Partije: Anton Grdešić, zbog dezerterstva, [Nikola] Šavor, Drago Smoljanović zbog dezerterstva, J[anko] K[aras] zbog kukavičluka i ni-

ske partijnosti, Nenad Drakulić, zbog dezerterstva, Nikola Ladešić, zbog dezerterstva, V[iktor] K[oričan], zbog dezerterstva, Pero Tomić, zbog nediscipline i niske partijnosti, Čedo Radulović, zbog ne-(201)-izvršavanja naređenja, Stojan Radulović, zbog neizvršenja naređenja, Branko Matić, zbog niske partijnosti i kočenja stvaranja partizanskog odreda, Ilo Ivošević kao partiji tuđ elemenat, Dušan Radojčić zbog niske partijnosti i nediscipline, Mile Manojlović zbog grupaštva kao antipartijski elemenat tuđ komunističkom pokretu, Stanko Maslek zbog grupaštva, Branko Nikoliš zbog grupaštva.¹⁰

Ovu je rezoluciju potvrdio C[entralni] K[omitet] K[omunističke] P[artije] H[rvatske]. (202)

Dokumenti Druge konferencije KPH za okrug Karlovac 1942. godine
(prir. Đuro Zatezalo), Karlovac 1942., 193–202.

XVII. 1942. RUJAN 30. BEOGRAD JOVO MEANDŽIJA – KOMESARIJATU ZA IZBJEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

Z A P I S N I K
od 30. septembra 1942 godine
sastavljen u Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu

MEANDŽIJA JOVO, zvaničnik Sreskog načelstva u Glini, rodом iz Majskih Poljana, opštine Jukinac, sreza Glina, star 44 godine, sin Luke i Ane, rođ[ene] Lončar, oženjen, otac četvero dece, sada u Beogradu, Sarajevska ulica broj 5, iskazan sa izbegličkom legitimacijom broj 113210, iskazao je:

Ja sam zvaničnik Sreskog načelstva, a bio sam prideljen na rad zadružnom povereniku u Glini. U tom svojstvu zatekao me je slom Jugoslavije. U Hrvatskoj državi nisam vršio dužnost, ali sam primao platu sve do meseca aprila 1942 godine. Stanovao sam stalno kod moje kuće u Majskim Poljanama.

Selo Majske Poljane jest čisto srpsko selo. Tamo ustaše nisu dolazili čitave prošle godine, jedino su u mesecu avgustu 1941 godine prošli kroz Majske Poljane, ali se nisu tamo zadržavali, niti su koga dirali.

¹⁰ Objedinjena bilješka u vezi s partijskim kaznama: Anton Grdešić, poginuo kao komesar partizanske čete ljeti 1942. godine u Perjasici. Drago Smoljanović, pobjegao 1941. godine iz Karlovca u Beograd. Janko Karas, učesnik N[arodno] O[slobodilačkog] R[at]a od 1941. godine, umro 1948. Nenad Drakulić, u augustu 1941. godine sklonio se i ilegalno živio u Gradskoj bolnici Karlovac na zaraznom odjeljenju. Poslije hapšenja brata dra Dragomira Drakulića otišao je na Sušak gdje se povezao s komunistom Mošom Albaharijem (ranjen i zarobljen te strijeljan od Talijana u Rimu), Velimirom Rodicom i drugim komunistima i uz njihovu pomoć otišao u partizane na Tuhobić oktobra 1941. godine. Odluka o isključenju iz K[omunističke] P[artije] J[u]goslavije s Druge partijske konferencije nije mu zvanično saopćena. O njoj je samo čuo zimi 1942. Detalji o tome su navedeni u njegovim partijskim dokumentima. Centralni komitet S[aveza] K[omunista] J[u]goslavije – kontrolna komisija – nakon provjere preko C[entralnog] K[omiteta] K[omunističke] P[artije] H[rvatske] neposredno poslije rata priznala mu je neprekidni partijski staž. Nosilac je „Partizanske spomenice 1941. godine”. Nikola Ladišić, nije mu nikad saopćeno isključenje iz članstva K[omunističke] P[artije] J[u]goslavije. Član je Partije neprekidno od 1940. i nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine”. Viktor Koričan, član K[omunističke] P[artije] J[u]goslavije od januara 1940. Zbog ove kazne isključenjem ima prekid partijskog staža od jula 1941. do februara 1942. godine, a koje vrijeme je bio tri mjeseca u ustaškim zatvorima u Zagrebu i Karlovcu, a zatim ilegalno radio u Karlovcu. Nosilac je „Partizanske spomenice 1941. godine”. Pero Tomić Gojić, učesnik N[arodno] O[slobodilačkog] R[at]a od 1941. godine. Čedo Radulović, nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine” i ima neprekinuti partijski staž od 1941. godine. Stojan Radulović, nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine”. Branko Matić, član K[omunističke] P[artije] J[u]goslavije neprekidno od septembra 1941. godine. O odluci s Druge partijske konferencije nije nikada obaviješten. Bio je jedan od organizatora ustanka na području Gorskog kotara. Nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine”. Ilo Ivošević, nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine”. Dušan Radojčić, nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine”, umro 1969. godine. Mile Manojlović Gedžo, učitelj iz Gornjeg Sjeničaka, predsjednik Kotarskog N[arodno] O[slobodilačkog] O[dbora] Kirin – Sjeničak, poginuo pod neutvrđenim okolnostima 1942. godine. Stanko Maslek, nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine”. Branko Nikoliš, nosilac „Partizanske spomenice 1941. godine”. (201–202)

Moj brat Meandžija Dušan otišao je na dan 1. maja 1941 godine u selo Glinsku Poljanu, opštine Gora, sreza Petrinja, da tamo pomogne obraditi poljske poslove našoj sestri Draginji udatoj Petrović. Odma drugi dan po njegovom dolasku, t.j. na 2. maja 1941 godine u prvi sumrak, došao je u kuću sestrinu domaći Hrvat Ančić Josip, zemljoradnik sa nekoliko drugih domaćih seljaka naoružanih vojničkim puškama, te su izveli moga brata iz kuće na polje i odmah ga u selu ubili pod izlikom, da je on bio četnik.

U noći od 11. na 12. maja 1941 godine izvršen je sveopšti pokolj Srba muškaraca u Glini. Tu noć su pokupljeni svi Srbi muškarci i zatvoreni, a zatim odvedeni izvan mesta i ubijeni.

Na 12. maja 1941 godine ne znajući Srbi-seljaci iz okolnih sela o ovome pokolju, koji se dogodio u Glini, došli su mnogi u Glinu, da posvršavaju svoje poslove. Glinski ustaše sve su te Srbe u Glini kupili, zatvarali, a zatim sledeću noć izveli izvan Gline i pobili. Tako su poginuli iz Majskih Poljana: Lončar Sava, Žigić Petar, Džakula Petar, Meandžija Đuro, Pavlović Petar, Lončar Nikola, Rebrača Danica, Samac Stojan, Samac Staka – svi zemljoradnici, te više drugih, kojima se ne sećam imena.

Posle toga Srbi su se uplašili i nisu više dolazili u Glinu. Tada su se hrvatske vlasti i to kotarski sud i kotarska oblast poslužili varkom, samo da namame Srbe u Glinu, kako bi ih ustaše lakše mogli poklati. Kotarski sud i kotarska oblast dostavili su poje-(1)-dinim Srbima službene pozive, da odmah pristupe radi saslušanja. Srbi su na početku tome poverovali, pa su se odazivali pozivu i dolazili u Glinu, ali su ih ustaše tamo dočekivali, odvodili i ubijali.

Kada su Srbi videli i ovu varku, nisu se više odazivali nikakvim pozivima, već su bežali, čim bi koji organ vlasti došao u selo.

Ovakovo je stanje trajalo po prilici do meseca maja 1942 godine. Srbi su se sakrivali, čim bi opazili organe hrvatske vlasti, ili hrvatsku vojsku i tako se u glavnom spasavali.

Na 18. maja 1942 godine došlo je u onaj kraj mnogo hrvatske vojske sa ustašama pod komandom domobranskog pukovnika Mraka. Vojska i ustaše opkolili su sela: Majske Poljane, Brnjeušku, Rovišku, Majski Trtnik i Ravno Rašće. Vojska i ustaše otvorili su odmah vatru iz mašinskih pušaka na sva sela. Srbi su iz sela kao izbezumljeni bežali, a ustaše i vojska su na njih pucali. Tada je mnogo Srba iz ovih sela poginulo. Znam, da su tada u begstvu ubijeni moji susedi Paspalj Vujo i Zlatović Miloš.

Posle toga ustaše i vojska temeljito su opljačkali sva ova sela. Odvezli su sobom žito, brašno i sve živežne namirnice; zatim, robu i pokućstvo. Čak su porušili i peći u kućama, te odneli platice od njih. Ja sam se sa svojom porodicom spasio begstvom.

Posle izvršenog pokolja i pljačke ustaše i vojska su se povukli iz ovih sela, a preostali narod se je povratio u svoja potpuno pusta sela.

Sav narod bi vrlo rado prešao u Srbiju, jer više ne može podnositi zverstva ustaša i hrvatskih vlasti, ali nema sredstava za put, a s druge strane hrvatske vlasti onemogućuju to raznim strogim mjerama.

Ja sam krenuo na put sa svojim sinom Perom, starim 16 godina na 10. decembra 1942 godine sa krivotvorenom propusnicom, koju sam kupio od jednog opštinskog organa iz Jukinca za 1.000 Kuna. Iz Zemuna sam se sa sinom prebacio u Beograd na 11. septembra 1942 godine, a prevezao nas je čamcu jedan ribar, kojem sam platio 1.200 Kuna.

Drugo ništa mi nije poznato, a na iskazano i pročitano mi mogu se zakleti.

D o v r š e n o .

Saslušao i overava:
Rodić Đuro, s. r.

Zapisničar:
Tatalović Nevenka, s. r. (2)

Meandžija Jovo, s. r.

HR-HDA-306: Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (ZKRZ Zh), kut. 690: Okružna komisija ... Banija: Glina.

XVIII. 1942. JESEN. BANIJA IVAN ŠIBL O BANIJI 1942.

(...) Na odlasku želim nekoliko riječi posvetiti Baniji...

Kada partizan uđe u bilo koju kuću oslobođenog teritorija Banije, ušao je u svoju vlastitu kuću. Svi ljudi oko njega njegovi su ratni drugovi. Ako je došao blatnjav i moker (partizani dolaze obično blatnjavi i mokri), ujutro će naći suho, očišćeno i pokrpano odijelo i dobro osušene, podmazane cipele, a u svojem partizanskom torbaku kruha i mesa i još koječega drugog, već prema tome čega u kući ima. I to bez razlike svaki partizan, bio Srbin, Hrvat ili muslimanske vjere, poznat ili nepoznat, starješina ili običan borac.

Seljaci daju hranu i podvoz. Oni su vodiči sve do pred neprijateljski položaj. Često je prvi neprijateljski metak njihov. Kad partizani spavaju, oni im drže stražu. Znaju za sve bolnice i zemunice skrivene u šumama. Znaju za njih i ne odaju ih. A kad se partizanske čete povuku pred nadmoćnijim neprijateljem, njihova sela ostaju nezaštićena. Pale im kuće i otimaju sve čega se domognu. Kolju ih i odvođe u logore. Ubijaju sve, od djeteta u kolijevci do nemoćnih staraca i starica koji više ne mogu bježati. A oni ne proklinju partizane, jer partizani su njihova vojska. Razumiju da tako mora biti i ne gube vjeru u pobjedu ni onda kad im je najteže.

Najbolje i najdraže što imaju šalju u partizanske čete. To su kršni momci i jedre djevojke, većinom u dobi između šesnaest i dvadeset godina. I ako je koji takav mladić još kod kuće, to nije zato što ne bi želio u Odred, nego zato što Banija nema toliko pušaka, čak ni lovačkih, koliko ima dobrovoljaca.” (120–121)

Ivan ŠIBL, *Sjećanja II. Ratni dnevnik*, Zagreb 1986., 120–121.

XIX. 1943. RUJAN 14. ? DR. IVAN RIBAR – JOSIPU BROZU TITU O HRVATSKO-SRPSKIM ODNOSIMA U HRVATSKOJ

14. septembra 1943.

Vrhovnom komandantu drugu Titu,

(...)

Proučili smo sav dosadašnji rad Zavnoh-a. Rade odlično po svim pitanjima unutarnje politike, tako da Avnoj i nema šta da radi po tim pitanjima na teritoriji Hrvatske. Ja lično moram da primijetim, da tu i tamo zapažam to ljubomorno *isticanje* i Zavnoh-a kao jedinog rukovodećeg političkog tijela za Hrvatsku utoliko što njegov izvršni odbor, odnosno pretsjedništvo uopšte ne dopuštaju uticanje ili savjetovanje *Avnoj-a*. Imaju u Hrvatskoj dva osnovna kardinalna pitanja uz to vrlo osjetljiva i treba dobro paziti, kako će se ona da rješavaju. Prvo je pitanje „hrvatsko-srpsko”, a drugo „hrvatska seljačka stranka”.

Po prvom po mom mišljenju trebali bi da rade I[zvršni] O[dbor] Zavnoh-a zajedno s nama od AVNOJ-a, jer to pitanje ne spada samo u sferu Hrvatske, već i cijele Jugoslavije. Srba ima sem u Sloveniji svuda u Jugoslaviji i ono treba politički da se rješava jedinstveno. Jer Srbin u Hrvatskoj ne smije da osjeti, da je Srbijancu, dakle Srbinu u Srbiji bolje nego njemu. Međutim to se neće sa strane Zavnoh-a jer da je to posao Srba i Hrvata u Hrvatskoj a ipak danas se osjećaju u Lici, a još više na Kordunu, a najviše u Baniji i te kako separatistič-

ke tendencije kod srpskog elementa, a na štetu jedinstva i narod[*o*] oslob[odilačke] borbe. Četnički element među Srbima je u porastu, oni se grupišu, a što je najgore nastupaju zajedno s ustašama. – Baš jučer napali su nas s jakim odredima zajednički i nanijeli nam mnogo štete u ljudstvu, a da ne govorim u materijalu. – Taj porast četnički, pogodovan danas od Nijemaca i poglavnika datira od osnivanja Zavnoh-a ili bolje reći od masovnog priliva Hrvata u naše borbene redove. Tuđa izdajnička propaganda našla je među Srbima Like, Korduna, a osobito Banije odziva a to se u glavnom sastoji u tome, da će u slobodnoj i nezavisnoj Hrvatskoj, kako ju zamišlja i propaganda Zavnoh, Srbi biti zapostavljeni i da je bolje, da ostane onakva Jugoslavija, kakva je bila sa Srbinom kraljem na čelu vođenog od velikosrpske klike. – I zaista danas po hrvatskim krajevima među Hrvatima širi se nevjerovatan val narodnooslobod[ilačkog] pokreta, dok među Srbima, mislim na one, koji su kod kuća, zavladao je hladnoća, nezainteresovanje za našu borbu. Da li je to od zamora ili od silnih gubitaka, žrtava, koje su Srbi jedini do danas podnijeli ili od straha pred budućnošću uslijed silnog zamaha, koji su sada Hrvati unijeli u pokret, ne može još da se kaže ali tačno je, da za nešto takova kod Srba, a naročito za porast četništva ne daju Hrvati nikakva povoda ...

Branko PETRANOVIĆ i Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavenski federalizam. Ideje i stvarnost. Tematska zbirka dokumenata*, tom 1: 1914 – 1943, Beograd 1987., 787–788. (Izvorna signatura: Arhiv CK SKJ, br. dok. 4384)

XX.

1944. SVIBANJ 2. GLINA

IZVJEŠTAJ KOTARSKOGA NARODNOG SUDA GLINA O ZLOČINIMA OKUPATORA I DOMAĆIH IZDAJNIKA IZVRŠENIH PUTEM SUDSKIH I UPRAVNIH VLASTI U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ U GRADU GLINI – ODJELU ZA SUDSTVO I UPRAVU ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE (?)¹¹

IZVJEŠTAJ

Kotarskog narodnog suda

o zločinima okupatora i domaćih izdajnika izvršen[*ih*] putem sudskih i upravnih vlasti u N[ezavisne] D[države] H[rvatske] u gradu Glini.

Glavni su zločini i gotovo svi izvršeni po upravnim vlastima N[ezavisne] D[države] H[rvatske]. Kotarski sud u Glini nije imao nikakvog udjela ni u presuđivanju ni u izvršenju. Od upravnih vlasti najvažniji je čimbenik bilo Kotarsko predstojništvo u Glini i to formalno u svim odlukama, dok je stvarno glavni naredbodavni organ bio ustaški logor u Glini.

Prvi zločinački akti izvršeni su 11. V. 1941. i narednih dana t. j. toga je dana doš[*l*]o u Glinu oko 30 ustaša emigranata koji su uz pomoć ustaša Glinjana i gradske redarstvene straže u noći od 11. do 12. svibnja 1941. pohapsili u glavnom sve Srbe muškarce od 16 do

¹¹ „22. 1944, siječanj 17, Odjel za sudstvo i upravu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske dostavlja okružnim N[arodno] O[slobodilačkim] O[dborima] dopis u vezi s osnivanjem i radom sudova N[arodno] O[slobodilačkih] O[dbora]”, *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1944 (Od 1. siječnja do 9. svibnja)*, Zagreb 1970., 91–92; „128. 1944, travanj 17. Upute Odjela za sudstvo i upravu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske sudskim odjelima okružnih N[arodno] O[slobodilačkih] O[dbora] o nekim načelima postupka sudova N[arodno] O[slobodilačkih] O[dbora]”, Isto, 450–452; „145. 1944, travanj 25. Izvještaj Odjela za sudstvo i upravu Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske Izvršnom odboru Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske o radu Odjela između Drugog i Trećeg zasjedanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske i o razvoju narodnog sudstva na oslobođenom području”, Isto, 496–503.

60 godine njih oko 380 te oko 150 iz okolice koji su se u Glini zatekli te su ih u noći od 12. do 13. maja poubijali u Prekopi i Hađeru. Kako u zatvoru nije bilo dovoljno mjesta bili su do odvoženja u Prekopu zatvoreni u gradsku bolnicu koja je u tu svrhu upotrebljena kao zatvor.

U mjesecu srpnju počelo se sa hvatanjem Srba po selima.

Dva tjedna poslije pokolja u Prekopi i Hađeru poubijano je u Prekopi oko 30 Srba što ljudi što žena među njima i Dr. [Đuro] Sužnjević liječnik iz Gline.

U mjesecu srpnju iste godine došao je u Glinu pokretni prijevremeni sud čiji je član bio glinski trgovac Josip Mison te je ovaj sud osudio na smrt oko 25 Glinjana koji su ubijeni, a oko 120 je odvedeno u logor. Smaknuće je izvršeno u Kihalcu.

Pred ovaj prijevremeni sud doveden je narod iz Bosne naročito iz Banja Luke, Jajca, Bijeljine i drugih mjesta među kojima je bio i veći broj Židova. Isto tako sudio je ovaj sud i narodu iz Srijema te ih je bilo dosta iz Vukovara.

Prilikom ubijanja žrtve su mučene na najgori način: paralo se prsa i živim ljudima vadilo srce tako da su žrtve poludile od muka. Tu su se istakli kao glavni krvnici braća Krešt[e] lice i to Nikola pisar, Stevo živoder i Pajo pećar, koji su od ranije bili u Glini na glasu kao ljudi lošega karaktera. Zatim su se svojim krvoločtvom istakli Francek Butorac mesar, Žinić Joso mesar, Kalajdžić Pavao slastičar, Janko Kihalić činovnik i neki financ Živčić. Organizatori su tri brata Vidakovića od kojih je Stipo za vrijeme Jugoslavije bio optužen zbog fal[s]ifikovanja novca i radi ubijstva župnika u Viduševcu.

Prema mišljenju četrnaestice Glinjana koji su prisustvovali saslušavanju na poziv ovoga suda na samome Glinskome kotaru ubijeno je posredstvom upravnih vlasti oko 8.000 ljudi dok se ovdje ne ubrajaju ubijstva izvršena po ustašama i drugim izdajnicima.

Nije se moglo ustanoviti točan broj zaklanih u Glinskoj crkvi. Ustanovljeno je da je klanje vršeno dva puta. Župnik Franc Žužek iz Gline izjavio je da je bio u crkvi prije klanja te se po njegovom računu tamo moglo nalaziti oko 900 ljudi. Crkva je bila prepuna, zraka nije bilo, nužda se izvršavala u crkvi a crkveni namještaj bio je razoren.

30. VIII. 1941. u 11 sati u noći dežurni električar u munjari Ante Šešerin danas podpredsjednik Gradskog N[arodno] O[slobodilački] O[dbor] u Glini dobio je nalog da ugasi javnu rasvjetu. Tada je počelo klanje u Glinskoj crkvi. Ulice su bile u mraku a ustaše su reflektorima obasjavali prostor oko crkve da nitko ne bi umakao. Glavni organizator klanja bio je Janko Kihalić. Marko Bakšić iz Gline istaknuo je da se iz crkve prolamao vrisak žrtava te da su mnogi skočili sa tornja crkve na pločnik i sami na taj način dokončali svoj život. Svi prisutni na konferenciji sa župnikom jednoglasno potvrđuju, da je u jutro kanalom pred crkvom tekla krv iz crkve i ako su ustaše čistile pred zoru prostor pred njom. Klanje u crkvi izvršili su ustaše i mladići oružnici koji su u tu svrhu iz Karlovca dovedeni. Zna se da je jedan od koljača bio ustaša Ledicki.

Poslije ovoga pokolja došlo je hvatanje ostataka Srba i to većinom staraca te žena i djece te je čekićem ubijeno oko 80 ljudi.

Pokretni prijevremeni sud zasjedavao je u Glini po drugi puta 1942 god[ine] ali je sudio u glavnom Bosancima i Hercegovcima. (107)

U Glini su prema tome bili glavni koljači:

Vidaković Stipo i Nikola te njihov otac Mate.

Butorac Francek mesar, Žinić Joso mesar, Kalajdžić Pavao slastičar, Živčić financ, Naglič Šimo opančar /naročito je mnogo klaio djecu/ i Janko Kihalić činovnik.

Organizatori i naredbodavci su bili:

Dr. Rebok, bivši liječnik u Glini, ustaški logornik Gline a poslije stožerni[k] za veliku župu.

Isto tako izvršavani su zločini na glinskom kotaru po naredbi velikog župana Mirka Jereca ranije advokata u Glini.

Nadalje se istakao Mato Tiljak i Josip Mison kao član pokretnog prijekog suda.

U koncentracione logore odpremalo se na osnovu zaključka konferencije općinskih bilježnika pod predsjedanjem kotarskog predstojnika.

Kotarski predstojnici su za vrijeme N. D. H. bili:

1. Milić /Srbin/
2. Imper
3. Hajim
4. Turk
5. Simeon

od kojih se naročito istakao svojim nasiljima Hajim.

Ustaški logornici su bili:

Dr. Rebok, Tiljak i Vidaković te konačno Tomac.

Glavni organizator i inspirator svih zločina bio je glinski advokat i kasnije ministar u Pavelićevoj vladi Dr. Mirko Puk koji je još za vrijeme Jugoslavije održavao tajne sastanke u Glinskoj rimokatoličkoj crkvi i u bolnici kod Dr. Reboka. Isti je iz Gline otputovao u Zagreb 27. III. 1941. gdje je i ostao. Kao ministar dolazio je u Glinu održavajući govore te je davao potrebna naređenja za izvršivanje zločina.

Ne može se točno odrediti koji su zločini izvršeni na temelju odluka upravnih vlasti jer je njihov djelokrug bio malen te su radili – kako smo napomenuli – po naređenjima ustaškog stožera i ustaša koji su dolazili po specijalnoj dužnosti i sa ovlaštenjima izravno iz Zagreba.

Prema priležecem izvještaju o pokolju i zločinima u Glinskom kotaru, bez grada Gline, a koji obuhvaća vremensko razdoblje do 30. X. 1942. vidi se da je u glavnom putem upravnih vlasti ubijeno između 2 do 5000 ljudi, a u koncentracioni logor odvedeno isto toliko. Iz priloženog izvještaja se vidi da su ubistva vršena na najsvirepiji način (prebijanje kostiju, bacanje u jamu još poluživih ljudi, bacanje u vatru, ubijanje čekićima, rezanje dijelova tijela i t. d.), da su u njihovom izvršavanju učestvovali i civili u vezi sa ustašama ili spontano. Tako su 21. VIII. 1941. pod vodstvom Jusaka Mašinovića i Mehmeta Mahinića iz Vrnograča na najzvjerskiji način sjekirama mrcvarili narod iz Zborišta i Gradine vršeći zločine kosama, roguljama, sikirama, kopljima i sl. Redovno su prethodno silovali djevojke, pa ih po tome gole naticali na kolje. Djecu od pola do šest godina presjecali su po pola. Tako je na pr. 20. VIII. 1941. muslimanski živalj potukao u Zborištu 240 ljudi, žena i djece. Kod tih zločina masovno su učestvovali muslimani iz Vrnograča, Bužima i okolnih muslimanskih sela. U svome životinjskom bijesu išli su tako daleko da su na pr. Iliju Radića iz Crkvina prvo ubili i po tome prikačili za konje i odvezli na stočno groblje gdje su ga ostavili.

Inicijativom velikog župana župe Gora Gvozdića iz Petrinje ubijeno je preko 70 duša u Šušnjaru. Ovaj slučaj navodimo radi toga što je po svršenom djelu došao u Šušnjar zločinac Gvozdić, veliki župan da tobože izvidi na licu mjesta što se dogodilo te je počeo davati ponekima pomoć od 500 do 3000 Kuna po osobi za poklane žene, djecu, očeve, braću i sestre. Ova su zvjerstva izvršile ustaške jedinice sa ženama domobranima i omladinom iz Gline.

U Glinu su dovedeni ljudi čak iz kotara Vrginmost pod vidom krštavanja te ih je prema neprovjerenim podacima dopremljeno oko 2000 od kojih je oko 900 zaklano u crkvi a ostali pobijeni u okolici.

Prilikom hapšenja Srba u svibnju 1941. odmah je uhapšeno i smaknuto 20 članova Komunističke partije koji su ranije bili u evidenciji bivših vlasti kao takovi.

Prije masovnog hapšenja u maju 1941. održan je u novoj bolnici u Glini sas-(108)tanak kome su prisustvovali ministar Dr. Puk i Jerec te je Puk održao govor rekavši da Srbe treba pohapsiti jer se spremaju da ubiju Hrvate.

U Glini je bilo 14 Židova koji su 27. srpnja odvedeni navodno za logor. Jedan je dio pobjegao na Hrvatsko Primorje, dok je sudbina ostalih nepoznata.

Podaci o radu upravnih vlasti na Glinskom kotaru poslije oktobra 1942 nisu mogli biti prikupljeni jer se to nije moglo uraditi u datom roku od pet dana. Ovi su podatci zatraženi i čim stignu mi ćemo ih naknadno priposlati.

Već sada možemo reći, da su podatci sadržani u priloženom izvještaju do mjeseca oktobra 1942 provjereni te je prema njima ubijeno Srba sa Glinskog kotara oko 2.000, a odvedeno u koncentracione logore samo u mjesecu maju 1942 preko 800. Veći broj ubijenih na Glinskom kotaru čine Srbi iz ostalih kotareva i drugih krajeva, jer su ustaše skidale narod sa vlakova i kako smo već ranije naveli dovodili ovamo narod iz Bosne i Hercegovine te Srijema i ovdje pobili.

Najveći je broj ljudi pobijen u Prekopi, Hađeru, Glinskom Novom Selu.

Zatvor kojim se služila upravna vlast u Glini bio je zatvor kotarskog suda te kotarskog predstojništva, a kada su ovi bili prepuni i bolnica.

Zatvorenici nisu dobivali hranu već su gladni vođeni na gubilište.

Sa zatvorenicima se postupalo najgrublje te su često morali da prolaze uz stepenice sa kata na prizemlje i obratno prolazeći između ustaša koji su ih kundačili. Sobe su bile prepune, širile su se bolesti.

Kako se ne može razgraničiti kompetencije postojećih upravnih organa u N[ezavisne] D[države] H[rvatske] jer toga nije bilo to se ne može točno razlučiti koliko su zločini izvršeni po pojedinim upravnim organima. U ostalom svaki pokušaj da se ova nasilja svedu na bilo kakovu formalnu proceduru ostao bi bezuspješan, jer je odmah ispočetka bilo vidljivo da su svi akti puka samovolja i nasilje te se za počinjena djela nije nikome polagalo računa. Tako ni oni sami nisu znali koliko su ljudi pobili ni odakle već je bilo glavno da se ubija. Kada stignu podatci za općine Glinskoga kotara za vremensko razdoblje od oktobra 1942 do njihovog oslobođenja moći ćemo upotpuniti ovaj prikaz.

KOTARSKI NARODNI SUD
GLINA 2. maja 1944.

Sekretar suda:
(potpis nečitak)

Predsjednik suda:
Meandžija v. r.

[Rukom dopisano:]

S. O. h. 410-44
19.5.1944.

Br. 410/44
U spise za Kongres!
20/V 1944.¹²
(potpis nečitak)

HR-HDA-306: Zemaljska komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača Hrvatske (ZKRZ), ZKRZ Zh, kut. 150, br. 890, 107–109.

¹² Vidjeti: „119. 1944, travanj 11. Dopis Odjela za sudstvo i upravu ZAVNOH-a Izvršnom odboru ZAVNOH-a u vezi s održavanjem Prvoga kongresa pravnika antifašista Hrvatske s priloženim pozivom na kongres”, *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske. Zbornik dokumenata 1944 (Od 1. siječnja do 9. svibnja)*, Zagreb 1970., 399–400.

XXI.
1944. [SVIBANJ-LISTOPAD?]
OKRUŽNA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA
OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA OKRUŽNOG
NARODNO-OSLOBODILAČKOG ODBORA BANIJE

[OKRUŽNI NARODNO-OSLOBODILAČKI ODBOR BANIJE

Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača]

R E Z I M E

Pokolj u glinskoj srpsko-pravoslavnoj crkvi izvršen je prema iskazu župnika Franca Žužeka 29. VII. 1941 god[ine], dok ostali svjedoci ne mogu se sjetiti točno datuma.

Žrtve zločina u glinskoj pravoslavnoj crkvi na prevaran su način dopremljene iz okoline Topuskoga i Vrginmosta. Tih je bilo svega između hiljadosedamsto – dvije hiljade ljudi.

Žrtve su pogubljene kod Glinskog Novog Sela (svjedok Antun Gregurić).

Samo je posl[j]ednji transport stradao u crkvi.

U crkvi je zaklano između 700 (svjedok župnik Franc Žužek) i 800 – 900 ljudi (svjedoci Čučković Dragica, Dr. Albin Blašić).

Inspirator i organizator kao i najodgovorniji za ovaj zločin može se smatrati glinski advokat Dr. Mirko Puk, ministar pravosuđa N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske] (svjedok Koželj Franjo).

Organizirali su ga pako i hvatanje u Vrginmostu izvršili Josip Misson (svjedok Ivan Pacienti) i Nikica Vidaković (svjedok Franjo Koželj).

Izvršitelji neposredni toga zločina popisani su u priloženom popisu zločinaca.

Zločin je izvršen pod parolom da Srbi moraju biti ubijeni svi, jer dotle N[ezavisna] D[ržava] H[rvatska] nema opstanka (svjedoci Bakšić Mato, župnik Franc Žužek, Franjo Koželj, Slavko Mrgan).

Zločin u glinskoj pravoslavnoj crkvi ne može se s obzirom na zločince posmatrati odvojeno od ostalih zločina u gradu Glini i široj okolici, već je to jedan od brojnih zločina za koje su ti zločinci odgovorni. Usl[i]jed toga bile su silom prilika u preslušne zapisnike ušle digresije u pogledu ostalih djela, koja ih terete.

Samo hapšenje naroda u Vrginmostu, koji je na prevarni način pod vidom pokršćavanja dobrovoljno došao, treba ispitati na području Okružne komisije za ratne zločine na Kordunu.

Žrtve glinske crkve, sa ostalim žrtvama iz okoline Vrginmosta počivaju u trima jamama između Glinskog Novog Sela i Marin Broda, kako je to na položajnoj skici vidljivo.

Obzirom na to, da je u vrijeme hapšenja blizu 2000 Srba u Vrginmostu bila talijanska okupatorska vlast, to se za pogibiju ovih 2000 ljudi – među kojima se nalaze žrtve glinske pravoslavne crkve – imade smatrati odgovornim talijanska vojska odnosno komanda, koja je izručila ustašama Josipu Missonu i Nikici Vidakoviću hapšeničke, iako je znala za zlodjela ustaša prema Srbima, te su ovi morali spomenutoj komandi opravdati svoj zahtjev za izručenje tih ljudi, koji su autobusima i kamionima preveženi u Glinu.

S[mrt] F[ašizmu] - S[loboda] N[arodu]

M. P.

Sekretar Okružne komisije
za Baniju: Aleksandar Goldstein, v. r.
(Dr. Aleksandar Goldstajn)

XXII.

1944. LISTOPAD 14.

SAOPĆENJE BR. 10 ZEMALJSKE KOMISIJE ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA

S A O P Ć E N J E br. 10

Na osnovu prikupljenih podataka i provedenog postupka povodom prijave dobivenih o pokolju naroda izvršenom u Glini i okolici 1941 godine ustanovilo se do sada slijedeće stanje stvari:

Dne 11. maja 1941 godine došlo je u Glinu tridesetorica ustaša povratnika. Noću između 11. i 12. oni su uz saradnju glinske redarstvene straže pohapsili sve građane Srbe muškarce i to od 16 do 50 godina. U gradu uhapsili su te noći 380 građana, a 150 mještana iz okolice, koji su se te noći zatekli u gradu. Sve uhapšeničke ustaše su naredne noći t. j. između 12. i 13. maja 1941 prebacili u obližnja sela Prekopu i Mađar [Hađer – *op. a.*] i tamo ih sve smaknuli.

Smaknuće ovih uhapšenih Srba izvršili su ustaše na najzvjerskiji način. Vezane ljude bacili su o zemlju, udarali po njima koljem i mlatovima, boli ih nožem, prelamali im udove, klali ih tupim noževima, parali prsa i još živima ljudima vadili srce. Mnoge su žrtve prije smrti poludile od užasa.

Samo posredstvom ustaških upravnih organa ubijeno je u Glini i okolici tokom 1941 godine oko 8.000 slova osam hiljada ljudi.

Najteži masovni pokolj Srba izvršen je u srpsko-pravoslavnoj crkvi u Glini i to: noću između 30. i 31. VII. 1941 godine.

Ovo klanje izvršile su ustaše na slijedeći način:

Dne 30. jula 1941 u 23 sata naređeno je električnoj centrali u Glini, da ugasi javnu rasvjetu i da je ne otvori dok joj to ustaše ponovo ne naredi (svjedok Ante Šešerin iz Gline). Ulice su bile u mraku, ali je prostor pred pravoslavnom crkvom ostao rasvijetljen, jer su ustaše reflektorima iz bliza osvijetljavali ulaz u crkvu. Pred crkvom je stajala grupa naoružanih ustaša, svakako stražeći da im ne umakne koja žrtva. Crkva je bila puna Srba, koje su ustaše ranijih dana pohapsili i pozatvarali u crkvu. Prema iskazu svjedoka Franca Žužek, župnika rimo-katoličke crkve u Glini, on je dan prije toga u crkvi vidio oko 900 Srba, od kojih su mnogi prešli u katoličku vjeru, nadajući se, da će tako biti pošteđeni od ustaškog terora. U crkvi je za vrijeme njegove posjete bilo neizdrživo, smradno i nečisto, prozori i vrata zatvoreni, zrak je bio zagušljiv, a ljudi su bili gotovo izbezumljeni od straha.

Spomenute noći od 30. na 31. jula 1941 godine ustaše su oko pola noći pod vodstvom JAN-
KA KIHALIĆA ustaškog „dužnostnika” iz Gline, uz pripomoć poznatih razbijača i besposličara BRAĆE NIKOLE I STIPE VIDAKOVIĆA i čuvenih koljača braće KREŠTALICA, te drugih ustaša – povratnika izvršili pokolj ovih uhapšenih Srba. Od 900 Srba zatvorenih u toj crkvi spasio se svega jedan čovjek LJUBAN JEDNAK, ratar iz Gređana, kbr. 70. On se već iza prvih mitraljeskih rafala na zatvoreni narod bacio među mrtve i pritajio se kao mrtav. Oko njega su ustaše klale i mrcvarile, a kada su svoj strašan posao završili bacili su i njega s mrtvacima na kamion ispalivši na nj i mrtvace više metaka. Bačen u jamu, izvukao se ranjen i izmučen.

Ostali svjedoci preslušani o tom događaju znadu samo to, da se te noći iz crkve čulo samo pojedinačno puškaranje, tupi udarci, a iz crkve se prolamao vrisak i jauk žrtava. Svjedoci MARKO [Mato – *op. a.*] BAKŠIĆ iz Gline, župnik glinski FRANJO ŽUŽEK i drugi tvrde, da je sutradan tj. 31. VII. 1941 iz crkve preko praga na pločnik tekla krv i da je preplavila čitav prilaz pravoslavnoj crkvi. Vidjeli su kako ustaše (1) peru krv sa praga i prostora ispred njega.

I ako su ustaše pokušale oprati krv sa crkvenog praga i vratiju, nije im to polazilo za rukom, pa su zaključili da se crkva poruši. Kratko vrijeme nakon ovog pokolja najmljeni radnici porušili su crkvu.

U samom kotaru Glina (bez grada Gline) od 10. IV. 1941 do 30. X. 1942. ustaše su uz suradnju njihovih upravnih organa poubijali oko 3.000 ljudi, a isto toliko otjerali u koncentracione logore.

I ova su ubijstva vršena na najgroznije načine. Vezanima su ljudima prebijane kosti, poluživi ljudi bacani su u jame ili u vatru, čekićima razbijane su lubanje, rezani pojedini udovi tijela i td.

Dne 21. VIII. 1941 pod vodstvom ustaše JUSKE MAŠINOVIĆA i M. MAHINIĆA iz Vrnograča ustaše su pohvatale čitavo srpsko stanovništvo i nakon što su djevojke silovali, gole su ih naticale na kolje. Djecu od 6 mjeseci pres[il]jekali su na polovinu. Muškarce su klali. Ovdje je palo oko 200 žrtava.

Dne 20. VIII. 1941 ustaše iz Vrnograča i Budima poklali su u selu Zborištu kod Gline 240 ljudi, žena i djece. Klanja su vršena tupim noževima, bajonetama i sjekirama. U svom razularenom bijesu išli su tako daleko, da su n. pr. seljaka ILIJU RADIĆA iz sela Crkvina najprije kolcima izmrcvarili, a zatim ga mrtvog prikačili o rep konja i tako odvukli na strvinište, te ga tamo ostavili.

Istoga dana u selu Šušnjaru kod Gline poklano je na isti način 70 Srba muškaraca, žena, staraca i djece i to po inicijativi tzv. velikog župana Velike župe Gora N. GVOZDIĆA iz Petrinje. Po izvršenom djelu došao je ovaj zločinac kao veliki župan u selo Šušnjar da tobože izvidi zločin i umiri narod, te je počeo dijeliti novčanu pomoć od 500 do 3.000 Kuna po osobi rodbini za poklane žene, djecu, očeve, braću i sestre.

Prije svih ovih masovnih hapšenja i ubistva sredinom maja 1941 održan je u zgradi nove bolnice u Glini sastanak ustaša, na komu se zaključilo likvidiranje Srba. Tom sastanku prisustvovali su pored ostalih ustaški tzv. ministar MIRKO PUK i JEREC MIRKO, advokati iz Gline. Mirko Puk održao je tom prilikom govor zahtijevajući hapšenja i progon Srba. Nakon tog ustaškog zaključka otpočeli su svi progoni i pokolji.

S[mrt] F[ašizmu] - S[loboda] N[arodu]

Broj 113/944

Dne 14. listopada 1944

Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača.

M. P.

Tajnik:
Dr. F. Čulinović

Pretsjednik:
Dr. Ante Mandić

Za točnost prepisa
(nečitko)

HR-HDA-306: ZKRZ Zh, kut. 150, br. 890.

XXIII.
1946. KOLOVOZ 24. BEOGRAD
DRŽAVNA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA
OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA DEMOKRATSKE
FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE – ZEMALJSKOJ KOMISIJI
ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH
POMAGAČA FEDERALNE DRŽAVE HRVATSKE

1.

DEMOKRATSKA FEDERATIVNA JUGOSLAVIJA
 DRŽAVNA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA
 OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA
 Pov[erljivi] broj: 2503/46.

F Broj 37118

Beograd, 24 avgusta 1946.

ZEMALJSKOJ KOMISIJI ZA UTVRĐIVANJE
 ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA

Državna komisija dostavlja ceo predmet ust[aških] zločina počinjenih u srezu Vrgin Most, sa odlukama za zločince koji su u njima učestvovali, kao i sa odnosnim materijalom, radi upotrebe i daljeg rada u smislu upustava Državne komisije. Napominje se da su odluke za zločince izrađene kako na osnovu materijala od naših narodnih vlasti, tako i na osnovu materijala koji potiče iz vremena okupacije. Stoga je potrebno, ukoliko bi se ovi podaci pojavili kao nedovoljni, da se taj materijal proveri i dopuni sa onim koji toj komisiji stoji na raspoloženju, pa da se onda, sa konačno obrađenim odlukama dostavlja na postupak javnim tužiocima, ukoliko nisu u pitanju već osuđene ličnosti.

Pored toga, potrebno je Državnoj komisiji dostaviti one podatke za koje je to predviđeno upustvom Državne Komisije, kako bi se prema onim zločincima, za koje se osnovano pretpostavlja da se nalaze u begstvu van teritorije FNRJ preduzele mere za ekstradiciju, – i to sa što je /1r/ moguće potpunijim materijalom i ličnim podacima.

SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!

Pretsednik
 Državne Komisije
 (Dr. Dušan Nedeljковиć, s. r.)

Primljeno: 3. IX. 1946
 Broj: 7753/46
 Odjeljenje: IV. (1v)

2.

DEMOKRATSKA FEDERATIVNA JUGOSLAVIJA
 DRŽAVNA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA
 OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA

F Broj 37118

ODLUKA
o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača,

ZLOČINAC:

Prezime i ime: KOCMAN ANTO

Približna starost: oko 30 godina

Narodnost: Hrvat

Jedinica, zvanični položaj i čin: ustaški tabornik za srez Vrgin Most

Poslednje prebivalište:

Ostali lični podaci:

ŽRTVE ZLOČINA (OŠTEĆENICI): (sa ličnim podacima)

Vidi prilog pod br. 1.

KRATAK OPIS I KVALIFIKACIJA ZLOČINA:

Ubistva i pokolji. – Namerno rušenje i pustošenje imovine i verskih zgrada. – Silovanje. – Mučenje građanskih lica. – Interniranje građana pod nehumanim uslovima i upućivanje na prinudan rad. – Pljačka.

Kao ustaški tabornik u srezu Vrgin Most, sa sedištem u Topuskom, odgovoran za mnogobrojne zločine izvršene u ovome srezu, a naročito za pokolj Srba iz ovoga sreza, prikupljenih u dane 1 – 3 avg[usta] 1941 god[ine] pod vidom prelaza u katoličanstvo, i pobijenih u glinskoj pravoslavnoj crkvi. (1)

POJEDINOSTI O ZLOČINU: (Zločinac, mesto, vreme, način i sredstva izvršenja, žrtve, štete):

Po obrazovanju „Nezavisne države Hrvatske” ustaške vlasti su počele da ostvaruju svoj plan o istrebljenju srpskog življa u okviru ustaške države, a naročito u Lici, Baniji i Kordunu. Kako su tu srpske mase bile brojne i kompaktne, ustaše su izvršenju svoga zločinačkog plana morale prići nešto docnije, pošto su koliko toliko učvrstile vlast u pojedinim manjim mestima. Kako ta njihova vlast i oružana snaga nije bila dovoljna, da se na jednostavan način sprovede u delo izvršenje tako ogromnog masovnog pokolja, jer se već narod počeo sklanjati u šume i prihvaćati oružja, to su ustaše pribegle lukavstvu. Oni su izmislili trik sa tzv. „pokrstom” tj. prelazom pravoslavnog življa u katoličku veru. Na taj način trebalo je što veći broj Srba prikupiti na prevaran način, bez velikih teškoća, na jednom mestu, pa ih onda otpremi na klanicu. Taj trik je i uspeo, jer je pravoslavni srpski živalj, kao što je uostalom i objavljeno, verovao da će uspeti na taj način da sačuva goli život od sve svirepijih ustaških progona.

Već prethodni zločini koji su izvršeni u raznim selima sreza Vrgin Most, predstavljali su opomenu i dovoljan razlog da stanovništvo pokuša da se na bilo koji način spase ustaških proganjanja. Tako su na pr.:

a/ U aprilu 1941 g[odine] ubijeni između ostalih u Vorkapić selu, o[pštine] Topusko, srez Vrgin Most, Žutić Vujo, Jarčov Đuro sa ženom, Bogdanović Stojan, Jarčov Mile sa ženom, Vorkapić Petar, a pohapšeni Vorkapić Stojan, Busić Dušan, Žutić Mićo i Dražić Vukašin.

Maja 1941 g[odine] iz opštine Lasinja, srez Vrgin Most, odvedeni su u Zagreb u zatvor, a potom u Drnje, sledeći ljudi: sveštenik Milić Nikola, sa 2 sina, Gvoić Josif, Bižić Jovan, Mičić Branko, Mičić Dušan, Radanović Branko, Radanović Žarko, Bastajić Dušan (umro u zatvoru u Zagrebu/.

b/ U dva maha, u maju, zatim u junu 1941 god[ine] odvođeni su iz Topuskog i najzad pobijeni u šumi Brezovici kod Siska, sledeći: Dr. Vurdelja Branko, Vujošević Milutin, Vorkapić Jovan, Škara Nikola, Bijelić Nikola, Žutić Miloš, Roknić Nikola, Kordić Milutin, Škara Stanko, Mamuzić Ilija, Janjanin Stojan, Čelap Nikola. Svi su pobijeni zajedno sa sveštenicima Petrom Galogažom i Brankom Dobrosavljevićem, koji je prethodno morao opojati svog rođenog sina Nebojšu ubijenog od ustaša, pa je onda i sam ubijen.

v/ Na dan 6. V. 1941 g[odine] odvedeni su iz sela Bović u Gospić, a zatim u logor Koprivnica sledeći: Stojan Košutić, Đuro Zorić, Stevan Vrga, Vaso Malobabić, Rade Dragojević, Pero Vrga, Pero Crevar, Dušan Crevar, Nikola Nastašić, Mile Ajdinović, Milan Polimac kao i Vaso Marčić, Milan Mraović, Stevan Mraović, Milan Borota, N. Vuković, Vladimir Ivančević, svešt[enik] u Boviću.

g/ Na dan 14. VII. 1941 god[ine] ustaše su došle u Čemernicu, pokupile oko 35 muškaraca i odvele u Vrgin Most, te se za njihovu sudbinu ništa do danas nije saznalo, zbog čega se pretpostavlja da su ubijeni. Tom prilikom, odvedeni si između ostalih i: Vukašin Dražić, Rade Novaković, Dragan Dević, Matija Lončar, Nikola Lončar, Rade Dević, svi iz Čemernice.

d/ Na dan 29. VII. 1941 god[ine] odmah poodlasku italijanske posade iz Vrgin Mosta, ošle su ustaše s kamionima, naoružani mašinskim i drugim oružjem i počeli skupljati ljude po celom Vrgin Mostu i okolini. Tako su ovoga puta doveli u Vrgin Most oko 150 Srba, koje su potom u šumi „Loskunja” pobili odn[osno] 50-60 njih u šumi prema Krnjaku. Između ostalih, tada su ubijeni sveštenici: Ninković Petar, Dušan Šušnjar, Mile Peurača, Mile Dokmanović „Skorupa” i Spaso Lavrnja, koji je ubijen na samom pogrebu ustaških žrtava, pri kome je činodejstvovao. Osim njih ubijeni su: Tepšić Jovan, Tepšić Stanko, Jerosimić Đuro, Jerosimić Rade, Jerosimić Mile, Radić Stevo, Radić Vojislav, Tepšić Nikola, Tepšić Rade, Tepšić pavao, Tepšić N. (unuk Pavlov), Korkut Ljubomir, Korkut Muloš, Janjanin Petar, Marković Dušan, Vladić Stojan, Pavlović Gojko, Rončević Branko, Malobabić Janko, Ivković Maro, Obradović Mile, Lapčević pavao, Vrga Nikola, Linta Petar – mlađi, Bulat Marko, Linta Maksim, Bulat Miloš, Košutić Jovan, Zorić Pero, Šimulija Mile i Relić Milanko.

đ/ Otrpriklike u isto vreme kada su pobijeni napred imenovani sveštenici dovedeni u Vrgin Most, a pre 10. VII. 1941 god[ine], ubijen je i sveštenik Ćurčić Stevan, iz Bovića, koji je takođe dovedenu zatvor u Vrgin Mostu i tamo najsvirepije mučen od 6 ustaša, nagonjen da jede svoj sopstveni izmet, i potom ubijen.

e/ U julu mesecu 1941 god[ine] odvedeno je iz s[ela] Sjeničkaka, sreza Vrgin Most, 20 ljudi [među kojima] Tepšić Adam i Lisić Nikola. (2)

ž/ Na dan 28. VII. 1941 g[odine], pak, došla je jedna grupa ustaša u s[elo] Poljani, u istom srezu, pa su po celom selu počeli ubijati srpsko stanovništvo bez obzira: muškarce, žene, i decu. U kući Nikole Čiče, ubili su tri žene i tri devojke, a ukupno su pobili oko 20 osoba, dok su se ostali spasli bekstvom.

z/ Na dan 30. VII. 1941 g[odine] došla je jedna ustaška banda u Vrgin Most, gde je pohvatala 25 ljudi i odvela ih nekuda kamionima, tako da se o njima ništa više nije saznalo te se smatra da su pobijeni. Između ovih 25 žrtava odvedeni su: Miloš Čiča, Stevo Malbaša, Jovan Vrga, Pero Vrga, Dragan Barbir, svi iz Vrgin Mosta.

i/ U leto 1941 g[odine] ubijeni su u šumi „Kobiljača” 66 odn[osno] prema izjavama svedoka 90 ljudi, od kojih iz Gornje Čremušnice: Radanović Damjan, Radanović Jovan i Radanović Nikola, a zatim Stano[je]vić Vaso, Španović N. kao i porodica Relić, otac sa dva sina.

j/ Isto tako, u junu i julu 1941 god[ine] vršeni su masovni pokolji, pljačke i razaranja u srezu Vrgin Most, kada su spaljena sela: Ostrožin, Gabrići, Brnjavac, Slavsko Polje, Čemernica i Bović. Tom prilikom vršena su najsvirepija nasilja i kasapljenja nad stanovništvom ovih sela; ljudi, žene i deca bacani su živi u vatru zapaljenih kuća, a bremenitim ženama sečena je utroba i vađeni plodovi. Tako su tada bačeni u vatru između ostalih i roditelji – otac i

mati Vule Gabrića, zemlj[oradnika] iz Gabrića, kao i dete Mila Bajića, staro 6 meseci iz istog sela, koje je živo ispečeno na ognjištu.

k/ Kako ovi zločini nisu mogli u potpunosti iskoreniti srpski živalj, onako kako su to ustaše i njihovo voćstvo želeli, jer se narod za vreme ustaških pohoda po pojedinim selima sklanjao u šumu, pa se potom, kada su ustaše otišle, opet vraćao u sela, pošto nije još bilo organizovanog narodnog otpora u većem obimu. Stoga su ustaše pribegle organizovanju pokolja na široj osnovi, koji bi obuhvatio što veći broj, po mogućstvu sve pravoslavno stanovništvo sreza Vrgin Most. U tu svrhu objavilo je sresko načelstvo Vrgin Most u dogovoru sa ustaškim tabornikom Antom Kocmanom u Topuskom i drugim ustaškim vlastima, a naročito onim u Glini i Petrinji, a svakako po direktivi ustaškog voćstva u Zagrebu, da se celokupno pravoslavno stanovništvo u srezu Vrgin Most i to od 16-60 godina ima prikupiti i doći u Vrgin Most na „pokrst” tj. prelaz u katoličku veroispovest, što će izvršiti naročito u tu svrhu određeni rimokatolički župnici u prisustvu velikog župana iz Petrinje. Ko ne bude došao po ovome pozivu, biće ubijen kod svoje kuće – to je bilo predviđeno kao sankcija za nepostupanje po naredbi. Ovu naredbu preneli su u nadležne opštine ovoga sreza pojedini predsednici opština. Tako je ovu naredbu saopštio narodu pretsednik opštine Čemernica ustaša Josip Živčić, a u ubeđivanju masa da sleduju ovoj naredbi, jer će samo tako uspeti da sačuvaju svoj životi i manje, kao i da steknu prava ostalih građana N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske]; potpomogli su ga mesni odn[osno] sreski pretstavnici vlasti, kao na pr[imer] sreski načelnik Čidić, učiteljica Borojević, mesni župnik i dr[uga] navedena lica.

Kako je naredba sadržavala pretnju ubistvom za nedolazak, a da bi se na neki način sačuvalo od daljeg progona, stanovništvo svih sela, sreza Vrgin Most sakupilo se u određene dane, između 1 – 3 avgusta 1941 god[ine] u Vrgin Mostu. Samo iz Čemernice i Pješčanice došlo je oko 1500 ljudi, iz Topuskog oko 400 ljudi, iz Bovića oko 150 i još oko 150 iz ostalih sela, tako da ih je ukupno bilo oko 2.200 ljudi. Kada su tako prikupili sve ovo ljudstvo, ustaše su im najpre naplatili taksu za pokrštavanje, pa su ih onda odjednom sve blokirali i odvojili muškarce od žena, pa ih potom zatvorili. Jednu grupu u sokolanu, drugu u crkvenu zgradu odn[osno] u parohijski stan, a treću u zgradu opštine. Izvestan deo ovoga ljudstva oko 400 njih uspeo je tom prilikom da pobegne, sluteći šta im se sprema, a ostali su te noći u zatvoru mučeni na razne načine. Sutradan, u toku celoga dana prebacivali su sve ove zatvorenike u Glinu i zatvarali u tamošnju pravoslavnu crkvu „Male Gospojine”. Već od ranije u ovu su crkvu zatvarani pohapšeni Srbi. Ne samo iz sreza Vrgin Most, nego i iz drugih srezova na pr[imer] vojničkog, kao i iz same Gline i Petrinje, pa su odatle, kao iz kakvog velikog rezervoara, odvođeni na klanje ili streljani po raznim streljštima u okolini Gline. Međutim, nekako baš tih dana ustaše su rešile da skrate svoj zločinački postupak i u isto vreme da još više oskrnave crkvu, pa su veliki broj tada zatvorenih Srba, nekoliko stotina poklali jedne noći u samoj glinskoj crkvi. Taj pokolj izvršen je na najsvirepiji način, u jednoj jezivoj atmosferi, od ustaških koljača, izbeumljenih od krvi, koja se potocima lila po crkvi i koja se i još sutradan prelivala preko crkvenih pragova. U vome pokolju nastradali su i stanovnici okupljeni na opisani način u srezu Vrgin Most. Između ostalih, zna se da su iz sela Čemernica ubijena sledeća lica: Kovač Milan, Kovač Dragan, Kovač Marko, Radošević Petar, Mrkšić Janko, Mrkšić Dragan, Ratković Pavao, Ratković Milan, Polimac Ilija, Mrkšić Milutin, Mrkšić Pavao, Marinković Nikola, Ratković Petar, Polimac Dušan, Marinković Stevan, Polimac Petar, Polimac Janko, Polimac Nikola, Polimac Simo, Polimac Stevan, Majstorović Stevo, Majstorović Đuro, Majstorović Simo, Majstorović Javan, Majstorović Milutin, Miletić Tešo, Miletić Stevan, Miletić Ilija, Miletić Simo, Vranašević Ilija, Vranešević Ljuban; iz sela Blatuše: Šapić Evica, Šapić Milorad, Šapić Ružica, Šapić Petar, Trkulja Đuro, sa ženom i troje djece; iz s[ela] Čemernice: Ožegović Adam, Manojlović Stojan, Čavić Mirko, Bakić Dušan, Novaković Milan, Bakić Pavao stariji, Relić Dušan, Relić Pane, Bakić Pavao mlađi, Bakić Petar stariji, Bakić Stanko, Bakić Mile, Novaković Stanko, Novaković Marko, Novaković Stojan, Novaković Nikola, Bakić Petar mlađi, Badlović Adam, Badlović Dušan, Badlović Rade, Badlović Dragan, Relić Đuro,

Relić Stevan, Relić Simo, Relić Milan, Vlasisavljević Pavao, Vlasisavljević Sava, Vlasisavljević Marko, Vlasisavljević Adam, Popović Stojan, Popović Nikola, Bakić Božo, Popović Petar, Popović Jovan, Bakić Mihailo, Bakić Vasilj, Bakić Milan, Bakić Nikola, Bakić Đuro, Dragojević Petar (odveden još 12. V. 1941 g[odine] iz D[onje] Čamernice); iz Topuskog: Miljević Ilija, Miljević Đuro, Miljević Nikola, Žutić Matija, Paripac Ljuban, Paripac Nika, Batalo Dmitar, Batalo Ninko, Batalo Nikola, Batalo Janko, Džale Jovan, Džale Ljuban, Džale Milutin, Obradović Matija, Škundrić Ilija, trgovac, Batalo Mlađa, Batalo Mirko, Miljević Milan, Prentović Miloš, Rajšić Luka i Škundrić Ilija, hoteljer (umrli u zatvoru u Topuskom od batina), Žutić Matija, Mišćević Jovo, Batalo Milan, Batalo Matija, Mišćević Nikola, Zlokas Vasilj, Zlokas Nikola, Zlokas Pero, Zlokas Miloš, Zlokas Simo, Škara Milan, Škara Pero, Škara Marko, Bjelić Matija, Dragojević Marko, Ratković Dane, Radičanin Pero, Lončar Pero, Gušić Milan, Gušić Rade, Vorkapić Nikola (izvesni od ovih, koji su pripadali grupi od 370 ljudi sakupljenih u Topuskom, odvedeni su, prema iskazu jednog svedoka u logor Jasenovac; iz s[ela] Perne, o[pštine] Topusko: Kovačević Ilija, Rodnić Mila, Roknić Pavao (ubijeni 31. VII. 1941 g[odine] u samoj Perni); iz Topuskog: Popović Pero, Bastajić Pajo, Kordić Nikola, N. Nikola, narednik rodnom iz Bosne, Budimir Bogdan, Lončar Mile, Lalić Jovo, Mišćević Jovan, Mišćević Ljuban, Mišćević Đuro, Batalo Milan, Batalo Dragan, Batalo Ilija, Batalo Mile, Batalo Matija, Batalo Miloš, Vorkapić Stojan; iz Bovića: Smoljanović Dragutin, Radanović Stevan, Radanović Dušan, Radanović N., otac Stevanov, Stanojević Marko, Mraović Adam, Mraović Damjan, trgovac, Mraović Stanko, Mraović Damjan, lugar, Gledić Petar, Gledić N., sin Petrov, Stanojević Jovan (ubijen u svom dvorištu u Boviću), Krga Danilo; iz Vrgin Mosta: Čiča Miloš, Malbaša Stevo, Vrga Jovan, Vrga Pero, Barbir Dragan (odvedeni 30. VII. 19[41] g[odine]), Jarčov Milan, Lapčević Radovan, Vlatković Matija (ubijeni 3. VIII. 19[41] g[odine]), Pavlović Rade (ubijen 31. VII. 19[41] g[odine]), Crevar Simo, Jerosimić Nikola, Vukmirović Nikola, Tepšić Stevan, Radić Dragan, Vrga Stanko, Lapčević Nenad, Lapčević Nikola, Lapčević Pane, Lapčević Pavao, Lapčević Sava, Ajdinović Janko, Ajdinović Petar, Vrga Matija, Polojac Vujo, Polojac Rade, Linta Petar, Linta Miloš, Linta Stojan, Pova Milan, Vučinić Jovo, Vučinić Nikola, Vučinić Luka, Vučinić Jovo, Vučinić Đuro, Lukač Katarina, Mrkobrad Danica, Mrkobrad Borivoje – poslednje dve žene ubijene su u samom Vrgin Mostu u zatvoru.

Međutim, i posle ovoga masovnog pokolja, serija ustaških zločina ne prestaje. Ustaše nastavljaju svoj krvavi posao, zalazeći sada sve češće i dublje u srpska sela ubijajući i hapseći pojedinačno ili masovno, već prema srestvima i broju ljudstva (zločinaca i žrtava).

lj/ Tako, paralelno sa skupljanjem muškaraca i odvođenjem na klanje u Glinu, ustaše na dan 3. VIII. 1941 god[ine] hapse i zatvaraju oko 250 preostalih žena i dece u Topuskom. U zatvoru ih muče i zlostavljaju na sve moguće načine, a osim toga i siluju i to svake noći veliki broj ustaša siluje ženski živalj, čak i maloletnu decu. [...]

m/ Avgusta 1941 god[ine] uhapšeni su u selu Boviću: Gledić Damjan, Gledić Vujo, Gledić Pero, Mraović Svetozar i Borota Stevo, pa su dvojica poslednjih pušteni, a prva dvojica odvedeni u Karlovac i tamo streljani.

n/ U s[elu] Perni, opštine Topusko, ubijena je Poštić Kata sa sinovima Pajom i Ljubanom, a spaljene su kuće: Kljajić Mirka, Puškar Đure, Puškar Sime, Puškar Dragana, Puškar Poljkana, Poštić Đure, Tarbuk Marka, Božić Dušana, Zlatar Sime, Božić Sime, Božić Pere. 17 i 18 septembra 1941 god[ine] priređen je pokolj u Perni, kojom prilikom su ustaše zatvorile stanovništvo u pojedine zgrade i zapalile, tako da je u kući Kljajić Sime izgorelo 28 osoba, u Roknić Mičke (*sic!*) izgorelo 10 osoba, u kući Bakić Miloša izgorelo 16 osoba, a svega je izgorelo oko 160 žena i dece, dok je celo selo spaljeno sa crkvom i školom.

nj/ U isto vreme, kada su pohapšene ostale žrtve iz Topuskog, uhapšeni su, pa docnije pušteni: Petković Tošo, Vorkapić Pajo, Korać Adam.

o/ 11. IX. 1941 god[ine] iz zatvora u Zagrebu, gde su se u to doba nalazili izvesni pritvo- renici iz sreza Vrgin Most, streljano je 136 lica, zbog ubistva policijskog agenta Majerhold Ivana, a 23. IX. 1941 g[odine] streljano je 59 lica.

p/ 16-18 septembra 1941 g[odine] u s[elu] Malički ubijeni su: Kljajić Sava, sa 3 unuka i snajom Jekom Kljajić, Pajić Ljubica, Pajić Ružica i Vrga N., žena Pavlovića, kovača [...].

r/ Istodobno, spaljeno je u kući Vojnović Rade, u Crnom Potoku 30 osoba. Na isti način spaljena je i Vrga Sava, iz s[ela] Podgor, a silovana i ubijena u Glini [...]; ubijeni su Malobabić Petar i sin mu, a mučeni su i zlostavljani: Lapčević Kata, Lapčević Milorad, Barbić Dmitar i Lapčević Branko, svi iz Podgorja. U isto vreme ubijeni su i Stanojević Vaso i Ignjatović N., iz Bovića.

s/ U januaru 1942 god[ine] zaklano je od ustaša oko 100 lica u Gornjem i Donjem Sjeničaju, a 2. I. 1942. g[odine] opljačkane su kuće Džale Save, Džale Kate, Kordić Stane i Bijelić Evice, svih iz Gređana, opštine Topusko.

t/ Marta 1942 god[ine] pobijeno je oko 150 ljudi na mestu zv[anom] „Muljava” na Petrovoj Gori.

ć/ 19. IV. 1942 g[odine] pobijeni su svi muškarci od 15 god[ina] u Gor[njem] i Donjem i Lasinjskom Sjeničaju, a odvedeno je oko 300 ljudi u Jasenovac, od kojih: Bijelić Simo, iz Gor[njeg] Sjeničaka, [...], dok je na sv. Iliju 1942 g[odine] živ spaljen Đuro Mraović.

u/ 19. IV. 1942 god[ine] pobijeni su u Sjeničaju: Škaljac Rade sa desetoro dece, Vujičić Dušan sa 2 dece, Vujičić Ljubica, Vujičić Milić i Mrkalj Pavle.

f/ Najzad, sledeća lica su bila tokom 1942 god[ine] zatvarana, silom preseljena ili napustila svoja prebivališta ispred ustaškog terora: Šapić Stanko, Crevar Ljubica, Todorović Anđelija, Bakić J. Dragan, Bakić P. Dragan, Maraković Marica, Dragojević Janja, Bjelić Janja, Miljević Vasilija, Pribičević Miloš, Jarčov Stevo, Božić Milan, Jakšić Dragica, Škare Julka, Batalo Milka, Marjanović-Katić Stevo, Diklić Bogdan, Kopač Jelena, Galogaža Vukosava, Krga D. Manojlo, Bulat Nikola, Mrkobrad Stanislav, Radošević Nikola, Linta Marko, Dejanović Dušan, Ivančević Milivoj, Lapčević Dr. Petar, Bijelić Adam, Đurić Mirko, Škaljac Milić, Brašić Desanka i Dimović Sava, svi iz sreza Vrgin Most, dok je Jednak Ljuban, zemlj[oradnik] iz Gređana, opšt[ina] Topusko vođen na klanje u glinsku crkvu, ali se uspio spasti.

h/ Tokom 1941 godine spalile su ustaše sledeća sela u srezu Vrgin Most: Pernu (75%), Staro Selo, Blatušu, Pecku, Stipan, Kirin, Bović, Čremušnicu, Ostrožin, Trstenicu, Kozarac, Golinje, Pješčanicu, Čemernicu, Gornji i Donji Sjeničaj; Brnjavac, Gabriće, Slavsko Polje, Vojnić-kolodvor, Crevarsku Stranu, Sučeviće, Lackoviće i Miliće, Prkos; Banske Moravice i Sjeničaj. Sem toga, porušene su pravoslavne crkve u Topuskom, Vrgin Mostu, Blatuši, Perni, Boviću, Kirinu, Stipanu, Pješčanici, Slavskom Polju, Čemernici, Trepči (kod Stipana), a posebno velika pravoslavna crkva u Glini, koja je razorena posle pokolja.

Svi ovi pokolji, a naročito masovni pokolj Srba iz sreza Vrgin Most u glinskoj crkvi, organizovani su i izvršeni od mnogobrojnih ustaša pripadnika raznih organa vlasti. Uglavnom, oni se mogu podeliti na mesni ustaški aparat u samom Vrgin Mostu i okolini, koji se sastojao od sledećih lica: **Cividini Dr. Milivoja**, veterinara u Vrgin Mostu, **Kocman Ante**, ustaškog tabornika u Topuskom, **Borojević Ljubice**, učiteljice-ustaše u Čemernici, Živčić Josipa, ust[aškog] pretsednika opštine Čemernica, Štefetića, ustaše-učitelja u Topuskom, **Dr. Klimeka**, lekara u Topuskom, **Mador Mike**, opš[inskog] komesara u Lasinji, kao i docnije 1942. god[ine], **Marka N.**, ustaškog logornika u Vrgin Mostu. Oni su odgovorni kao organizatori i sprovodioci naredaba ustaških vlasti u srezu Vrgin Most, gde su kao poznavaoi prilika pomogli ustaškim trupamai koljačima da što više ljudi pobiju.

Ustaški aparat van samog sreza Vrgin Most, koji se sastojao od naredbodavaca-ustaša, kao i od izvršilaca-koljača. Tu su u prvom redu odgovorni: Dr. **Ante Pavelić**, poglavnik N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske], Dr. **Mirko Puk**, ministar pravosuđa N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske], Dr. **Mirko Jerec**, vel[iki] župan u Petrinji, Dr. **Gvozdić Petar**, takođe vel[iki] župan u Petrinji, **Mison**, ustaški stožernik u Glini, **Vidaković Nikola (Nikica)**, ust[aški] poverenik za Glinu, **Grgec**, ust[aški] nadporučnik u Petrinji, **Zrinščak**, ustaša iz Zagreba, Čeliković, ust[aški] poručnik, **Šuntiće Jozo**, komandir ust[aške] bojne, **Karlić Đorđe**,

ustaški časnik, **Dogan**, ust[aški] vodnik, Žinić N., ustaša, **Zibar N.**, ustaša-mesar i **Tiljak N.**, ustaša.

Pored toga, u srezu Vrgin Mostu djelovao je u tesnoj vezi sa napred označenim zločincima i brojan aparat ustaša-koljača, neposrednih izvršilaca ovih pokolja, hapšenja, interniranja, mučenja i ostalih zločina. Taj aparat neposrednih izvršilaca sastojao se većinom od profesionalnih ubica, biv[ših] žandarma i žand[arskih] podoficira, koji su ne samo izvršavali ove zločinačke zamisli i naredbe svojih pretpostavljenih ustaških vlasti, nego su i potpuno samostalno, na svoju ruku, ubijali gde su i koga stigli, smatrajući da se uništi što više nevinog življa. Centralna ličnost i u isto vreme najkrvoločniji među njima bio je ustaša **Pazić Nikola**, biv[ši] žand[arski] narednik u Vrgin Mostu, sa čitavom grupom drugih žandarmerijskih podoficira, koji su odmah po proglašenju N[e]zavisne D[ržave] H[rvatske] stupili u ustaške redove i naročito se istakli u ubijanju i progonu Srba, da bi time pokazali svoju revnost i na taj način potrlji onaj teror koji su ranije u biv[šoj] Jugoslaviji sprovodili nad hrvatskim narodom u ovome kraju, a koji je pogađao i srpske mase. Tu spadaju: **Pavlović Ivica**, **Mesić Tomo**, Šimunović Jozo, **Boršić Ivan**, svi žand[arski] narednici u Vrgin Mostu kao i **Blažević**, žand[arski] narednik u Boviću, **Vrkljan**, žand[arski] narednik, **Rak Paško**, **Vuković Ivan**, žand[arski] narednici. Njihovi najistaknutiji saradnici u izvršenju ovih zločina u srezu Vrgin Most, a naročito pokolja početkom avgusta 1941 god[ine] bili su ustaše-koljači: **Beljan Josip**, želj[eznički] stražar iz Vrgin Mosta, **Briješki Ilija**, pekar iz Topuskog, **Plemenić Josip**, mesar iz Vrgin Mosta, **Malinac Mate**, moler iz Hrvat[skog] Sela, **Satler Ivan**, lugar iz Vrgin Mosta, Šprajc Anton, čuvar šume, Šilobot Stevan iz Bučice, srez glinski, **Longer Đuro**, zemljoradnik iz Hrv[atškog] Sela, **Putrić Jure**, mesar iz Vel[ike] Vranovine, **Rožanković Ivan**, iz Bučice, srez glinski, **Berberović Hilmija**, koljač u glinskoj crkvi, **Lalić Mate**, radnik iz Hrv[atškog] Sela, **Gregorić Joso**, radnik iz Gređana, **Cerjak Mato**, zemlj[oradnik] iz Gređana, **Orečić Mirko**, radnik iz Topuskog, **Krpan Dujo**, šofer iz Petrinje, **Išek Ivan**, moler iz Hrv[atškog] Sela, **Putrić Tomo**, čin[ovnik] opšt[inski] beležnik iz Topuskog, **Sinički Đuro**, zemljoradnik iz Gređana, **Ukinovac Đuro**, zemljoradnik iz Hrv[atškog] Sela, **Babić Tomo** iz Topuskog, **Prus Ivo**, limar iz Topuskog, **Malinac Ivan**, moler, **Federbar Ivo**, zemljoradnik, **Federbar Tomo**, zemljoradnik, **Kramarić Ica** (*sic!*), zemljoradnik iz Vranovine, **Kramarić Ivan**, obućar, **Kramarić Jozo** iz Bjeljevine, **Abramović Tomo** iz Bjeljevine, **Vidović Stanko** iz Bjeljevine, **Kodrić Ivan**, zemljoradnik, **Horvatić Branko** iz Ladvenjaka, Šepić Rude iz Banskog Kovačevca, lugar, Šprajc Anka, žena Antona, **Beljan Anka**, žena Josipova, **Beljan Zlatko**, srodnik Josipov, **Muža Marko**, zemljoradnik iz Gređana, **Brčkajlija Mustafa**, gostioničar iz Sarajeva, **Majdak**, policijski agent u Zagrebu, **Markulin Stevan**, opšt[inski] stražar u Lasinji.

Pored njih, odgovorni su za zločine izvršene na stanovništvom sreza Vrgin Most, još i ustaše koji su bili u sastavu osoblja logora u Capragu, u kome su bili mučeni ljudi, a naročito žene koje su sprovedene u ovaj logor. Među njima su se naročito istakli: **Sesseglia**, ustaša-satnik, **Rajković Mato**, posednik iz Capraga, **Mitković Stjepan**, **Ožanić Đuro**, **Modruš Ivan**, **Miljković Dragutin**, **Domitrović Stevo** i **Grgetić Matija**, svi zaposleni u logoru Caprag.

D O K A Z I

ad a)

Zapisnik o saslušanju Marjanović-Katić Steve od 13. I. 1944 g[odine] XV.

Zapisnik o saslušanju Bratić Desanke od 3. XII. 1943 g[odine] XXI.

Izveštaj Save Dimovića od 16. V. 1942 g[odine] XXXII.

ad b)

Zapisnik o saslušanju Miljević Vasilije od 17. I. 1942. g[odine] IX.

Zapisnik o saslušanju Pribičević Miloša od 9. VII. 1941. g[odine] X.

Zapisnik o saslušanju Jarčov Steve od 18. II. 1942. g[odine] IX.

Zapisnik o saslušanju Škara Julke od 5. I. 1942. g[odine] XIII.

Zapisnik o saslušanju Batalo Milke od 18. III. 1943. g[odine] XIV.

Zapisnik o saslušanju Galogaža Vukosave od 16. II. 1942. g[odine] XIX.
Izjava Dr. Petra Lapčevića od 23. I. 1942. g[odine] XXVII.

ad v)

Zapisnik o saslušanju Galogaža Vukosave od 16. II. 1942. g[odine] XIX.
Zapisnik o saslušanju Bulat Nikole od 15. IX. 1941. g[odine] XXI.
Zapisnik o saslušanju Linte Marka od 22. X. 1941. g[odine] XXIV.
Izveštaj Dejanović Dušana od 2. IV. 1942. g[odine] XXV.
Izveštaj Đurić Marka od 29. III. 1942. g[odine] XXIX.

ad g)

Saslušanje Bakić Dragana i Bakić P. Dragana od 3. VI. 1942 g[odine] V.

ad d)

Zapisnik o saslušanju Galogaža Vukosave od 16. II. 1942. g[odine] XIX.
Zapisnik o saslušanju Linte Marka od 22. X. 1941. g[odine] XXIV.
Izveštaj Dejanović Dušana od 2. IV. 1942. g[odine] XXV.
Izveštaj Đurić Marka od 29. III. 1942. g[odine] XXIX.

ad đ)

Zapisnik o saslušanju Pribičević Miloša od 9. VII. 1941. g[odine] X.
Zapisnik o saslušanju Marjanović-Katić Steve od 13. I. 1944 g[odine] XV.
Izveštaj Đurić Marka od 29. III. 1942. g[odine] XXIX.

ad e)

Zapisnik o saslušanju Bijelić Adama od 12. V. 1942 g[odine] XXVIII.

ad ž)

Zapisnik o saslušanju Šapić Stanka od 4. X. 1941 g[odine] III.

ad z)

Zapisnik o saslušanju Šapić Stanka od 4. X. 1941 g[odine] III.

ad i)

Zapisnik o saslušanju Škara Julke od 5. I. 1942. g[odine] XIII.

ad j)

Zapisnik o saslušanju Bijelić Adama od 12. V. 1942 g[odine] XXVIII.

ad k)

Zapisnik o saslušanju Ljubice Borojević od 12. II. 1945 g[odine] I.
Zapisnik o saslušanju Ljubice Crevar i Anđelije Todorović od 13. VIII. 1941 g[odine] IV.
Zapisnik o saslušanju Bakić J. Dragana i Bakić P. Dragana od 3. VI. 1942 g[odine] V.
Zapisnik o saslušanju Marije Maraković od 17. III. 1942 g[odine] VI.
Zapisnik o saslušanju Jarčov Steve od 18. II. 1942. g[odine] IX.
Zapisnik o saslušanju Mrkobrada Stanislava od 6. III. 1942. g[odine] XXII.
Izveštaj Dejanović Dušana od 2. IV. 1942. g[odine] XXV.
Zapisnik o saslušanju Bijelić Adama od 12. V. 1942 g[odine] XXVIII.

ad l)

Zapisnik o saslušanju Milutina Mrkšića od 11. X. 1944 god[ine] II.
Zapisnik o saslušanju Šapić Stanka od 4. X. 1941 g[odine] III.
Zapisnik o saslušanju Bakić J. Dragana i Bakić P. Dragana od 3. VI. 1942 g[odine] V.
Zapisnik o saslušanju Miljević Vasilije od 17. I. 1942. g[odine] IX.
Zapisnik o saslušanju Jarčov Steve od 18. II. 1942. g[odine] IX.
Zapisnik o saslušanju Božić Milana od 13. X. 1941. g[odine] XII.
Zapisnik o saslušanju Škara Julke od 5. I. 1942. g[odine] XIII.
Zapisnik o saslušanju Batalo Milke od 18. III. 1943. g[odine] XIV.
Zapisnik o saslušanju Galogaža Vukosave od 16. II. 1942. g[odine] XIX.
Zapisnik o saslušanju Linte Marka od 22. X. 1941. g[odine] XXIV.

- Izveštaj Dejanović Dušana od 2. IV. 1942. g[odine] XXV.
Izveštaj Dr. Petra Lapčevića od 23. I. 1942. g[odine] XXVII.
Zapisnik o saslušanju Ivančević Milivoja od 23. IX. 1941. g[odine] XXVI. (1)
- ad lj/
Zapisnik o saslušanju Škara Julke od 5. I. 1942. g[odine] XIII.
Zapisnik o saslušanju Batalo Milke od 18. III. 1943. g[odine] XIV.
- ad m/
Zapisnik o saslušanju Galogaža Vukosave od 16. II. 1942. g[odine] XIX.
- ad n/
Zapisnik o saslušanju Božić Milana od 13. X. 1941. g[odine] XII.
- ad nj/
Zapisnik o saslušanju Božić Milana od 13. X. 1941. g[odine] XII.
- ad o/
Zapisnik o saslušanju Dimović Save od 8. X. 1941. g[odine] XXXIII.
- ad p/
Zapisnik o saslušanju Linte Marka od 22. X. 1941. g[odine] XXIV.
- ad r/
Zapisnik o saslušanju Linte Marka od 22. X. 1941. g[odine] XXIV.
Izveštaj Dejanović Dušana od 2. IV. 1942. g[odine] XXV.
Izveštaj Lapčević Dr. Petra od 23. I. 1942. g[odine] XXVII.
- ad s/
Zapisnik o saslušanju Bijelić Adama od 12. V. 1942 g[odine] XXVIII.
- ad t/
Zapisnik o saslušanju Bijelić Adama od 12. V. 1942 g[odine] XXVIII.
- ad ć/
Zapisnik o saslušanju Škaljac Milića od 13. V. 1942 g[odine] XXX.
- ad u/
Zapisnik o saslušanju Škaljac Milića od 13. V. 1942 g[odine] XXX.
- ad f/
Zapisnici o saslušanju oštećenih-izbeglica od III. do XXXIII. (izuzev VII. i XVIII.)
- ad h/
Zapisnik o saslušanju Bakić J. Dragana i Bakić P. Dragana od 3. VI. 1942 g[odine] V.
Zapisnik o saslušanju Škara Julke od 5. I. 1942. g[odine] XIII.
Izveštaj Dejanović Dušana od 2. IV. 1942. g[odine] XXV.
Izveštaj Lapčević Dr. Petra od 23. I. 1942. g[odine] XXVII.
Zapisnik o saslušanju Bijelić Adama od 12. V. 1942 g[odine] XXVIII.
Zapisnik o saslušanju Škaljac Milića od 13. V. 1942 g[odine] XXX.
Zapisnik o saslušanju Dimović Save od 8. X. 1941. g[odine] XXXIII.

1.

1945. VELJAČA 12. BEOGRAD

Ljubica Borojević – Izjava O[rganizaciji] Z[aštite] N[aroda] za Beograd

Z A P I S N I K

sastavljen u kancelariji O[rganizaciji] Z[aštite] N[aroda] za Beograd 12. II. 1945.

Prisutni:

Radoslav Bojović, islednik

Nadežda Bogićević, zapisničar

Pozvana da pristupi BOROJEVIĆ LJUBICA, kći Nikole i Marije, rođ[ene] Dragić, rođena u Glini 1909 g[odine], učiteljica, neudata, sada u zatvoru O[rganizacije] Z[aštite] N[aroda] za Beograd, pa upitana o potrebnom izjavi:

U 1940 g[odini] premještena sam iz Topuskog u Čemernicu kao učiteljica. U Čemernici sam ostala i poslije završetka školske godine sve do 2 avgusta 1941 god[in], a otada sam bila dodijeljena na rad u sresko načelstvo u Vrgin Most, gdje sam ostala sve do kraja septembra 1941 g[odine]. Iz Vrginog Mosta premještena sam za učiteljicu osnovne škole u Josipdol. U Josipdolu sam ostala do na dan kapitulacije Italije – 9 septembra 1943 g[odine], a odatle sam pobjegla u Ogulin, od[a]kle sam prinudno otišla s četnicima u šumu Kapelu gdje sam ostala mjesec i po dana. Oдавde sam produžila sa četnicima do Donjeg Lapca. Iz Donjeg Lapca četnici su otišli prema Bosni, a ja sam tu uspjela da dobijem propusnicu za Zagreb. U Zagrebu sam se zadržala radi oporavka zdravlja mjesec dana. U Zagrebu sam se javila Ministarstvu prosvjete N[e]zavisne] D[ržave] H[rvatske] i tražila postavljenje u srezu zemunskom pa sam na moju molbu postavljena za učiteljicu u Batajnici. U Batajnicu sam došla januara mjeseca 1944 i ostala do konca septembra 1944 g[odine] kada sam prešla u Beograd.

Odmah poslije kapitulacije Jugoslavije počelo se pričati u Čemernici da Srbi jedino mogu opstati u Hrvatskoj ako pređu u katoličku vjeru. 1 avgusta pred zgradom čemerničke opštine jedna grupica seljaka iz Čemernice, pošto sam im rekla da tog dana idem u Vrgin Most, molila me da zapitam sreskog načelnika u Vrginom Mostu Čidića da li bi se i kada mogli pokrstiti Srbi iz Čemernice. Ja sam im tom prilikom obećala da ću ih o tome obavijestiti. Ja sam istog dana razgovarala sa načelnikom Čidićem i on mi je rekao da se seljaci Čemernice mogu pokrstiti i to da dođu odmah sutradan u nedelju svi skupa, jer da će doći pet-šest sveštenika koji će obaviti prekrštavanje. Ja sam se još u toku istog dana već oko podne vratila u Čemernicu i pred opštinom zatekla istu grupu ljudi sa još nešto pridošlih, te im saopštila moj razgovor s načelnikom Čidićem. Poslije ovog otišla sam u svoj stan u školi,

Sutradan oko 9 sati ujutru pred opštinom se skupila velika skupina ljudi i žena. Na njihov zahtjev i ja sam pošla s njima u Vrgin Most sa namjerom da budem s njima dok se završi obred prekrštavanja. Napominjem da ljudi i žene na putu od Čemernice do Vrginog Mosta nisu išli u gomilama, već u redu po dvoje, troje ili četvero. Pred mostićem u Vrginom Mostu sreli su nas oko 20 ustaša i tu smo kratko vrijeme zaustavljeni, dok je pretsjednik opštine čemerničke Josip Živčić obavio sa ustašama jedan kraći razgovor. Oдавde smo produžili za ustašama koji su nas odveli do pred zgradu sreskog načelstva i sokolane gdje se nalazi jedna ledina. Na ovoj ledini smo zadržani i nakon jedan sat izneseni su stolovi za kojima su ustaše sjedili i upisivali imena kućedomaćina. Za to vrijeme svijet se slobodno kretao po poljani pa i po čitavom Vrginom Mostu. Za vrijeme dok se ovo upisivanje vršilo srela sam pred samom zgradom načelstva srela sam se sa sreskim načelnikom Andrijom Čidićem i pitala sam ga da li će stići ti sveštenici, na što mi je on odgovorio da će stići. U ovom međuvremenu vršenja upisa srela sam se nekoliko puta i sa zamjenikom škol[skog] narzornika u Vrginom Mostu Brankom Marićem. U razgovoru rekao mi je da se nada da će se u toku dana prekrštavanje završiti, te da će se rad u školi moći redovno nastaviti.

Do tri sata poslije podne otprilike upisivanje je bilo završeno i mi smo namjeravali da se svi vratimo svojim kućama u Čemernicu. Međutim (1) od ustaša nam je bilo naređeno da i dalje ostanemo, jer se na Petrovu Goru iz aviona puštaju suzavci radi partizana koji su se tamo nalazili. Oko četiri i po sata poslije podne došlo je nekoliko dugih autobusa u kojima su bile ustaše i zaustavile se pred sokolanom. Naređeno nam je da se žene odmah izdvoje a da na mjestu ostanu samo muškarci. Vidjela sam da su tada ustaše, koji su izašli iz autobusa napravili krug oko muškaraca koji su ostali, dok smo se mi ženske udaljile prema izlazu. Ja sam se pri odlasku našla sa Milanom Mraovićem mojim kolegom, učiteljem iz Čemernice i njegovom ženom marom, koja je bila u Čemernici sa svojim mužem. Nas troje zajedno smo otišli u Crevarsku Stranu, gdje smo u kući Marine sestre prenoćili.

Dok sam bila u Čemernici nekoliko puta sam išla u Vrgin Most radi službenih poslova u vezi sa školom. Napominjem da sam se ovog dana namjeravala vratiti u Čemernicu i produžiti svoj rad u školi. Sutradan iz Crevarske Strane vratila sam se u Vrgin Most sa Mraovićem i njegovom ženom pa sam se ja navratila kod školskog nadzornika, odnosno zamjenika, Branka Marića. Još na putu iz Crevarske Strane bila su nas presrela dva ustaša i saopštili nam da se ne možemo vratiti u Čemernicu, pa sam se ja na to požalila Mariću, na što mi je on rekao da ću biti zadržana na radu u srezu. Pri načelstvu ostala sam na radu oko 2 mjeseca i radila sam na platnim spiskovima i drugoj školskoj administraciji. U ovom međuvremenu u Čemernicu sam se vratila svega jedanput. Tom prilikom razgovarala sam sa mojom gazdaricom Ljubicom Obradović i još nekoliko žena, koje su se interesovale šta je bilo sa muškarcima koji su 2 avgusta otišli na pokrštavanje. Govorilo se po selu da su postradali, jer je bio protekao rok od 14 dana, za koje su vrijeme, kako su ustaše rekle, bili upućeni na neki rad dok se ne očisti Petrova Gora od partizana, koje su oni tada nazivali banditima. Ja im tom prilikom nisam mogla reći nijednu utješnu riječ, jer sam i ja sumnjala da su nastradali, ali sam im izražavala nadu da će se vratiti. Koncem septembra iz Vrgin Mosta premješetana sam za učiteljicu u Josipdolu, gdje sam ostala do 9. IX. 1943. Za vrijeme mog službovanja u Josipdolu nije se desio nikakav incident osim što je ubijen jedan katolički sveštenik od partizana ili četnika. Napominjem da je u Josipdolu vlast držala italijanska vojska sa četnicima. Međutim na dan kapitulacije Italije nastalo je komešanje i Italijani su se povukli iz Josipdola, a ostalo je bezvlašće, jer su i četnici, koji su se toga dana zatekli u Josipdolu evakuisani. Ja sam ovog dana uzela školske ključeve, proračune i neke dopise za srez i pobjegla sa ovim u pravcu Ogulina. Napominjem da su istog dana uveče u Josipdol ušli partizani. U Ogulin sam stigla oko 4 ili 5 sati poslije podne. Primijetila sam da je u Ogulinu bilo veliko komešanje. Na ulici su se mogli vidjeti talijanski, ustaški, domobranski i četnički vojnici. Budući da je među četnicima bilo meni poznatih seljaka, a pošto su se i četnici povlačili zajedno s Italijanima, ja sam smatrala da mi je jedini spas da pođem sa njima, što sam i učinila. Povlačenje je vršeno od Ogulina preko Gomirja, Vrbovskog do Moravica. U Srpskim Moravicama zadržali smo se dva dana i jednu noć, a druge noći oko 10 sati bili smo u pokretu u pravcu Gomirja i dalje za Kapele. Napominjem da je grupa četnika, sa kojima smo se mi zajedno povlačili, imala jedan sukob sa partizanima oko Musulinskog Potoka u Kapeli. Čitav mjesec i po dana zajedno sa četnicima krstarili smo po planini Kapeli i ni na jednom od planinskih vrhova nismo se zadržali ni logorovali više od dva do tri dana. Prilikom sukoba u Musulinskom Potoku, koji je trajao tri sata, četnici su imali 48 mrtvih, odnosno da ih je toliko nestalo. Za ovo vrijeme sa ishranom je išlo vrlo teško. Hranu smo dobijali od seljaka koja je podjednako dijeljena i civilima kao i vojnicima-četnicima. Naoružana nisam bila. Na Kapeli sam pobacala školske ključeve i dokumenta koja sam iz Josipdola sa sobom odnijela. U novembru mjesecu uspjeli smo da se prebacimo preko Kapele do D[onjeg] Lapca. U D[onjem] Lapcu zatekla sam njemačke vojne vlasti, a grupa četnika sa kojom sam se probijala nije ulazila u Lapac, već se iz jednog obližnjeg (2) sela izdvojila i otišla u Bosnu. U Lapcu sam uspjela da od njemačkih vlasti dobijem propusnicu za Zagreb kuda sam stigla polovinom decembra 1943 g[odine]. Kod Min[istarstva] prosvjete N[ezavisne] D[ržave] H[rvatske] izdejstvovala sam postavljenje za učiteljicu u Batajnici.

Drugo mi ništa nije poznato.

P. P. P.

Borojević N. Ljubica

Islednik
Rad[oslav] Bojović, s. r.

Zapisničar
N[adežda] Bogičević (3)

2.

1944. LISTOPAD 11. VRGINMOST

Milutin Mrkšić – Općinskom N[arodno] O[slobodilačkom] O[dboru] Vrginmost

Milutin Mrkšić o 320 Čemerničana skupljenih u Vrgin Mostu, 1. VIII. 1941. radi „pokrsta”

Općinski N[arodno] O[slobodilački] O[dbor] Vrginmost

Broj: 11/1944.

Dana 15. X. 1944.

Z a p i s n i k

Sastavljen dne 11. X. 1944 u kancelariji Općinskog N[arodno] O[slobodilačkog] O[dbora] Vrginmosta u prisutnosti: Dragutin Čulinović

Dolazi Milutin Mrkšić, 36 god[ina] star, srpsko-pravoslavne vjere, oženjen, otac jednog djeteta, rođen i nastanjen u Čemernici.

Dne 1. VIII. 1941 god[ine] odvedeno je iz mog mjesta Čemernica 320 muškaraca na takozvani pokrst u Glinu, među njima se nalaze:

- 1 Kovač Milan, oženjen, otac 2 djece, 27 god[ina] star
- 2 Kovač Dragan, oženjen, otac 2 djece, 23 god[ine] star
- 3 Kovač Marko, đak, 19 god[ina] star
- 4 Radošević Petar, oženjen, otac 3 djece, 40 god[ina] star
- 5 Mrkšić Janko, oženjen, otac 5 djece, 40 god[ina] star
- 6 Mrkšić Dragan, 19 god[ina] star
- 7 Ratković Pavao, oženjen, otac 1 djeteta, 1 god[inu] star
- 8 Ratković Dušan, oženjen, 36 god[ina] star
- 9 Ratković Milan, oženjen, 18 god[ina] star
- 10 Polimac Ilija, oženjen, otac 3 djece, 65 god[ina] star
- 11 Mrkšić Milutin, oženjen, otac 4 djece, 40 god[ina] star
- 12 Mrkšić Pavao, oženjen, otac 2 djece, 52 god[ine] star
- 13 Marinković Nikola, oženjen, otac 2 djece, 39 god[ina] star
- 14 Ratković Petar, 18 god[ina] star
- 15 Polimac Dušan, oženjen, otac 5 djece, 39 god[ina] star
- 16 Marinković Stevan, 20 god[ina] star
- 17 Polimac Petar, 25 god[ina] star
- 18 Polimac Janko, oženjen, otac 4 djece, 45 god[ina] star
- 19 Polimac Nikola, oženjen, otac 9 djece, 45 god[ina] star
- 20 Polimac Simo, 25 god[ina] star
- 21 Polimac Stevan, 21 god[inu] star
- 22 Majstorović Stevo, oženjen, otac 4 djeteta, 27 god[ina] star

- 23 Majstorović Dušan, oženjen, otac 1 djeteta, 32 god[ine] star
 24 Majstorović Simo, oženjen, star 25 god[ine], otac 2 djece
 25 Majstorović Jovan, oženjen, otac 7 djece, star 50 god[ina]
 26 Majstorović Milutin, 18 god[ina] star
 27 Miletić Tešo, oženjen, otac 1 djeteta, 36 god[ina] star
 28 Miletić Stevan, star 18 god[ina]
 29 Miletić Ilija, star 36 god[ina]
 30 Miletić Simo, oženjen, otac 2 djece, star 34 god[ine]
 31 Vranešević Ilija, oženjen, otac 7 djece, 41 god[inu] star
 32 Vranešević Ljuban, oženjen, otac 1 djeteta, star 33 god[ine]

Ostalih se u cijelosti ne sjećam jer sam ja čim su počeli hapsiti pobjegao u šumu i nisam se vraćao u svoje selo jer sam stupio u redove N[arodno] O[slobodilačke] V[ojske].

Znađem da su napred spomenutog dana iz moga sela odvedena sveukupno 320 muškaraca za takozvani pokrst u Vrginmost, gdje su bili zatvoreni svi skupa u jednoj maloj prostoriji. Rukovanje kod hapšenja vršili su Dr. Cividini Milivoj, veterinar iz Vrginmosta, star oko 36 god[ina], Pazić Nikola, žand[arski] narednik, Boršić Ivan, žand[arski] narednik, Rak Paško, podnarednik, Vuković Ivan, podnarednik, Simunović Joso, žand[arski] narednik, Pavlović Ivica, žand[arski] narednik, Plemenčić Joso, mesar, Šprajc Anka, Šprajc Antun, Beljan Anka, Beljan Josip, Beljan Zlatko.

Nakon boravka od jednog dana u Vrginmostu uhapšene nevine žrtve prevežene su po ustašama u kamionima u Glinu, gdje su u tamošnjoj crkvi zvanoj Male Gospojine na najstrašnji način ubijani.

Posebno naglašujem da su ustaše prilikom hapšenja pozvali narod neka ponese sa sobom novaca jer da će se pokrst morati po pojedincu platiti, pa su tako većina njih odnijeli i veće svote novaca sa sobom, a oni koji nisu imali novaca posuđivali su novce od svojih rođaka i susjeda. Prije samog klanja u glinskoj crkvi žrtve su opljačkane i svučene iz odijela, a potom je slijedilo klanje sa nožima i tvrdim predmetima kao što su čekić, komad željeza i t. d.

Opljačkana vrijednost prije samog umorstva bilo u novcu bilo u odjevnim predmetima iznašala je oko 685.000 tadanjih dinara jer su neki od žrtava mislili i pretpostavljali da sa tim pokrstom nije nešto u redu jer su toga radi ponijeli veće iznose sa sobom misleći ako se nešto napram njima strašno sprema da će /se/ moći eventualno sa novcem iz te tragedije izvući.

Dragan Čulinović v. r.

Mrkšić Milutin v. r. (1r)

Da je ovaj zapisnik vlastoručno izjavitelj potpisao, tvrdi Općinski N[arodno] O[slobodilački] O[dbor] Vrginmosta svojim pečatom i potpisom.

Predsjednik:
R[...] Sučević

Tajnik:
M[...] Crevar

Da je ovaj prepis vjeran originalu tvrdi svojim pečatom i potpisom Okružni N[arodno] O[slobodilački] O[dbor] za Kordun te Komisija za utvrđivanje ratnih zločina.

Tajnik:
[...] Maslić, v. r.

M. P.

Ovaj zapisnik nadopunjuje se sa niže navedenim svjedocima koji svojim potpisom potkrepljuju istinitost navoda Milutina Mrkšića.

- 1 Đuro Macut, v. r.
- 2 Relić Stana, v. r.
- 3 Miličević Vaso, v. r.
- 4 Jandre Dragojević, v. r.
- 5 Milić Stojan, v. r.
- 6 Malobabić Petar, v. r.
- 7 Malobabić Ljubica
- 8 Nikola Jerosimić
- 9 Đuro Obradović
10. Milan Vučinić

Da su gore spomenuti poznati ovome Općinskom N[arodno] O[slobodilačkom] O[dboru] i da su vlastoručno potpisali ovaj zapisnik tvrdimo pečatom i potpisom.

Predsjednik:
R[...] Sučević, v. r.

Tajnik:
M[...] Crevar, v. r.

M. P. (1v)

3.

1941. LISTOPAD 4. BEOGRAD

Stanko Šapić – Izvanrednom komesaru za izbjeglice u Beogradu

Sal. T.

Z a p i s n i k
od 4 oktobra 1941

Sastavljen u kancelariji izvanrednog komesara za izbjeglice u Beogradu¹³

Nepozvan pristupio je Šapić Stanko, zemljoradnik iz sela Blatuše k[ućni] br[oj] 40 opštine Čemernica, sreza Vrgin Most, star 43 godine, udovac, otac jednog deteta, koji iskazuje:

Srez Vrgin Most bio je pod okupacijom talijanske vojske sve do 28 jula o. g. Za to vrijeme u srezu vladao je potpuni mir i red i narod je obavljao svoje poslove.

Isti dan sa odlaskom talijanske vojske, t. j. na 28 jula o. g. došla je u susjedno srpsko selo Poljani jedna grupa ustaša u jakosti oko 25 ljudi, koji su svi bili naoružani vojničkim puškama i puškomitraljezima. Ustaše su u ovom selu odmah počeli odreda ubijati sve Srbe bez obzira na spol i starost. Tako su u kući Čiče Nikole ubili tri žene i tri devojke, dok je sam Nikola spasio se bijegom. U ovom selu su taj put ustaše ubili svega oko 20 osoba, a drugi su se spasili bijegom.

Na 30 jula o. g. došla je jedna grupa ustaša u Vrgin Most, gde su uhvatili 25 ljudi i teretnim automobilom ih prevezli nekuda i o njima se nije više ništa saznalo. Taj put su po ustašama odvedeni: Miloš Čiča, berberin iz mjesta; Malbaša Stevo, gostioničar; Vrga Jovan, ratar; Vrga Pero, ratar; Barbir Dragan, ratar, svi iz Vrgin Mosta. Imena se drugih sada ne mogu sjetiti.

Na 2. avgusta o. g. proglasile su opštine Vrgin Most i Čemernica po svim svojim selima, da svi oni Srbi, koji žele biti mirni, da na 3 augusta o. g. u 8 sati u jutro dođu u Vrgin Most, gdje će biti prisutna dva rimo-katolička župnika, pa će se taj dan tamo obaviti prijelaz na rimokatoličku vjeru i svi oni koji pređu biti će mirni. Taj dan došlo je u Vrgin Most oko 2000 ljudi. Došao sam bio i ja. Kad smo se tamo sakupili, nije bilo niti jednog rimo-katoličkog župnika, već su nas ustaše kojih je bilo preko 300 – opkolili i postavili oko nas mitraljeze, te nas pozvali da se predamo. Nas nekoliko, koji smo bili oko kraja uspjeli smo pobje-/1/ći, a sve ostalo njih 1714 stjerali su u zatvor Sreskog suda i u Sokolski dom, gde

¹³ U gornjem lijevom kutu rukom, ćirilicom dopisano „Srez Vrgin Most s[elo] Blatuša“. U gornjem desnom kutu upisano „III“.

su ih držali preko noći pod stražom. Sutradan, t. j. na 4 avgusta o. g. odvozili su ih kamionima u Glinu, gde su ih zatvarali u srpsku crkvu i tamo sve poklali i ubili.

Dan prije toga t. j. na 2 avgusta o. g. bili su na isti način pozvani i sakupljeni u Topuskom Srbi iz sela općine Topusko. Njih je došlo u Topusko oko 500 i svi su ubijeni, te zakopani u bari kraj Topuskog. Taj isti dan su ustaše dovodili i djevojke i zatvarali u srpsku crkvu u Topuskom, gdje su ih silovali, a nakon silovanja neke i ubili. [...]

Kad sam se ja na 3 avgusta vratio u svoje selo Blatušu, tamo sam našao hrvatsku vojsku, koja je po selu sve odreda ubijala, te kuće pljačkala i palila. U mojem selu je taj dan poginulo oko 20 ljudi, žena i djece, a ostali su pobjegli u šumu, i tako se spaasili. Spaljeno je 14 kuća.

Na 6 avgusta o. g. ponovno je došla u selo Blatušu hrvatska vojska, koja je opet u selu ubijala i hapsila. Taj dan je u mojem selu ubijeno oko 10 ljudi, žena i djece, a uhapšeno je i odvedeno nas 27. Odveli su nas u Vrgin Most i zatvorili u zatvore Sreskog načelstva i Sreskog suda. Bilo nas je u oba zatvora zatvorenih 110. U zatvoru su nas ustaše po noći tukli i zlostavljali. Bili smo u zatvoru do 18 avgusta o. g., kada nas je ustaški poručnik pustio na slobodu, odredivši nam, da se tjedno dva puta imademo javljati ustaškoj komandi u Vrgin Mostu. Imali smo se javljati svakog ponedjeljka i četvrtka.

Poslije ovih opisanih pokolja, pljački i paleža, srpska sela sreza Vrgin Most bila su mirna sve do 17 septembra o. g.

Na 17 septembra o. g. došla je jedna grupa ustaša u jakosti oko 50 u srpsko selo Pernu i tamo su odreda sve ubijali, koga su god našli u selu, a kuće su pljačkali i palili. Iz čitavog sela ustaše su odagnali svu marvu i oduzeli svu pokretnu imovinu, a po tom su sve kuće i ostale zgrade spalili, tako da u ovom velikom i bogatom srpskom selu nije ostala niti jedna jedina kuća osim škole i jednog lugarskog stana. Žiteljstvo, koje nije taj dan izginulo, pobjeglo je u Petrovu Goru, gde se i sada tamo krije. Tako selo Perna više ne postoji. (2)

Na 19 septembra o. g. došla je grupa ustaša u jakosti oko 50 njih ponovo u moje selo Blatušu. Počeli su odmah od vrha sela ubijati svakoga, koga su god našli, te pljačkati i paliti. Kuće su najprije pljačkali, odvezli sa kolima svu pokretnu imovinu, a stoku odagnali, pa potom kuće i ostale zgrade palili. Taj put su ustaše u mojoj kući ubili moju ženu Evicu i moje troje djece Petra, Ružicu i Milorada u starosti od 9 do 12 godina. Svu moju pokretnu imovinu su odvezli, stoku odagnali, a zatim kuću i zgrade popalili. Ja sam se spasio bijegom i poveo sa sobom sina Dragutina, starog 15 godina, koji se je u to vrijeme nalazio u polju kod blaga. U nekoje kuće su zatvorili žene i djecu i onda kuće zapalili, tako da su svi u kući izgorili. Tako su u kuću mojeg susjeda Trkulje Đure, koji je još prije ubijen u Glini, zatvorili njegovu ženu i troje male djece, te kuću zapalili tako, da su svi u kući izgorili. U nekoje zapaljene kuće bacali su živu djecu da tamo izgore. Taj dan je u mojem selu ubijeno oko 150 osoba, a jedan vrlo mali broj se spasio bijegom u šumu. Istodobno je spaljeno više od 100 kuća.

I ostala srpska sela u srezu Vrgin Most isto tako su zlo prošla. U njima su ustaše također vršili onih dana pokolje, pljačke i paleže. Sigurno je, da je u celom srezu Vrgin Most ubijeno oko 7000 Srba.

Ustaše, koji su izvršili opisane pokolje, pljačke i paleže u selima sreza Vrgin Most došli su – u koliko je meni poznato – iz Zagreba, pod komandom ustaškog poručnika Čelikovića. Pomagali su im ustaše iz Topuskog i ostalih okolnih hrvatskih sela. Od ustaša iz Topuskog su se osobito isticali Briješki Ilija, pekar i Malinac, farbar.

Ustaše su porušili srpske crkve u selima. Stipanu, Kirinu, Boviću, Slavskom Polju i Perni. U Blatuši crkva još stoji, ali je ova opljačkana, te odnesen i ikonostas.

Ja sam se krio po šumi. Na 20 septembra o. g. dobio /3/ sam propusnicu za Zemun od općinskog povjerenika u Čemernici Hrvata Živkića [Živčića – *op. a.*] Josipa. Za ovu propusnicu sam mu platio 2000 dinara. Sa dobivenom propusnicom krenuo sam na put na 21 septembra o. g. i stigao u Beograd.

Prednji zapisnički iskaz mi je pročitao, ja ga usvajam kao svoj i potpisujem.

Šapić Stanko, s. r.

Saslušao i overava:

Đuro J. Rodić

odj[elni] savetnik, s. r.

Zapisničar:

Zorka Šurlan, s. r. (4)

4.

1941. KOLOVOZ 13. BEOGRAD

Ljubica Crevar i Anđelija Todorović – Izvanrednom opunomoćenom
komesaru za naseljenike i izbjeglice u Beogradu

Sal. T.

Z a p i s n i k

o saslušanju Ljubice Crevar i Anđelije Todorović, obe težakinje iz sela Čemernice,
sastavljen na dan 13 avg[usta] 1941 god[ine] kod izvanrednog
opunomoćenog komesara za naseljenike i izbeglice u Beogradu¹⁴

I Ljubica Crevar, težakinja iz sela Čemernice, opština Čemernica, srez Vrgin Most,
stara 24 g[odine], Srpkinja, vere pravoslavne, nepismena, i

II Anđelija Todorović, težakinja iz sela Čemernice, opština Čemernica, srez Vrgin Most,
stara 27 g[odina], Srpkinja, vere pravoslavne, pismena, saglasno obe izjavljaju:

Na dan 31. jula 1941 god[ine] šest Hrvata ustaša, naoružani sa puškama, došli su u selo
Čemernicu, srez Vrgin Most i uhvatili tri Srbina (Đuru i Petra Kraguljca, a trećemu ime
ne znaju) i odveli u Sresko načelstvo u Vrgin Most, gde su im saopštili: da odmah pođu u
selo Čemernicu i druga okolna sela i da saopšte, da svaki Srbin – muško i žensko, koji su
pravoslavne vere, da odmah dođu u Vrgin Most radi pokrštavanja. Ko se ne bude odazvao
ovome pozivu biće streljan. Ova tri Srbina izvršili su ustašku zapovest, i po njihovom po-
zivu pošlo je u Vrgin Most šest stotina (600) Srba, ne računajući žene i djecu. U Vrginom
Mostu ovih 600 Srba povezani su i sprovedeni u Glinu, petstotina i pedeset (550) a u Gra-
bovac pedeset (50). Svi, koji su bili u Glini – 550 uvedeni su u crkvu Malu Gospojinu i tu
sa noževima svi su poklani, a oni drugi – 50, koji su sprovedeni u Grabovac, streljani su.

Za ovu pogibiju klanjem i streljanjem šest stotina (600) nevinih Srba, poznato je svim
stanovnicima Čemernice i okolnih sela.

Svi su oni ubijeni zato, što su bili Srbi pravoslavne vere.

Na kazano se mogu zakleti.

Pročitano, priznato i potpisano.

Todorović Anđelija, s. r.

Sudija

Ivan V. Jelić, s. r.

t. j. Ljubica Crevar, s. r.

Zapisničar dakt[i]lograf]

Vodopivec Tončka, s. r. (1)

¹⁴ U gornjem desnom kutu upisano „IV”.

5.

1942. LIPANJ 3. BEOGRAD

Dragan J. Bakić i Dragan P. Bakić – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

Z a p i s n i k

od 3. juna 1942 godine

sastavljen u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu¹⁵

BAKIĆ DRAGAN, zemljoradnik iz Čemernice, opštine iste, srez Vrgin Most, star 23 godine, sin Janka i Mile rođ[ene] Ernjaković, neoženjen, sada u Beogradu, Danijelova ulica broj 2, izkazan sa izbegličkom legitimacijom broj 109512.

BAKIĆ DRAGAN, zemljoradnik iz Čemernice, opštine iste, srez Vrgin Most, star 20 godina, sin Pavla i Stanice rođ[ene] Crevar, neoženjen, sada u Beogradu, Šumatovačka ulica broj 8, izkazan sa izbegličkom legitimacijom broj 109728.

Opština Čemernica jest čisto srpska opština. U njoj imadu samo 4 hrvatske kuće i to u selu Batinova Kosa. Čim je uspostavljena nezavisna država Hrvatska postavljen je za općinskog načelnika u Čemernici Hrvat Živčić Josip, zemljoradnik iz Batinove Kose.

Srbi u opštini Čemernica bili su potpuno mirni sve do 14. jula 1941 godine.

Na 14. jula 1941 godine, došlo je više naoružanih ustaša iz Vrgin Mosta u Čemernicu i pokupili oko 35 Srba-muškaraca, koje su odveli u Vrgin Most i od tada se o njihovoj sudbini ništa nije saznalo. Sigurno je, da su svi ubijeni. Tada su odvedeni: Dražić Vukašin, radnik u Talionici željeza u Topuskom, a rodom iz Čemernice; Novaković Rade, novinar iz Zagreba, a rodom iz Čemernice; Dević Dragan, opštinski pisar; Lončar Matija, opštinski pisar; Lončar Nikola, zemljoradnik; Dević Rade, zemljoradnik, svi iz Čemernice. Imena drugih se ne sećamo.

Na 1 i 2 avgusta 1941 godine, proglasio je po svim selima opštine Čemernica opštinski načelnik Živčić Josip, da svi Srbi-muškarci u starosti od 16 do 60 godina moraju na 3 avgusta 1941 godine, neizostavno doći u Vrgin Most, gde će ih dočekati rimo-katolički župnici i izvršiti njihov prelaz na rimokatoličku veru. Tada više nitko neće smeti dirati u pokršteno Srbe i oni će biti ravnopravni sa Hrvatima. U naredbi je ujedno stajalo, da svi oni Srbi, koji taj dan ne dođu u Vrgin Most na pokrštanje, biti će kod kuća ubijeni.

I u drugim opštinama sreza Vrgin Most objavljena je istodobno ista naredba.

Na 3. avgusta 1941 godine, oko 1500 Srba iz opštine Čemernica, otišlo je u Vrgin Most. Isti dan došlo je u Vrgin Most i iz drugih opština oko 700 Srba tako, da je svih skupa došlo tada u Vrgin Most oko 2200. Kada su se Srbi tako sakupili i čekali na pokrštanje, najednom su ih opkolili naoružani ustaše. Ustaše su bili u velikom broju i naoružani vojničkim puškama i mitraljezima terali Srbe u Sokolanu. Srbi su tada slutili, da im se sprema pokolj, pa ih je oko 400 uspelo pobeći, a oko 1800 je saterano i zatvoreno u Sokolanu. Tu su ih držali pod stražom celu noć, a sutradan došlo je u Vrginmost 25 teretnih kamiona, u koje su strpali ove Srbe, odveli ih u Glinu i poklali u pravoslavnoj crkvi. Iz crkve se je spasao samo jedan jedini Srbin i to Jednak Ljuban, zemljoradnik iz Gređana, opštine Topusko. Prigodom begstva, ustaše su za njim pucale i ranili ga. (1) Čuli smo, da je on posle pobjega u Srbiju.

Poznato nam je, da su tada zaklani u pravoslavnoj crkvi u Glini iz Čemernice: Ožegović Adam, opštinski beležnik; Manojlović Stojan, trgovac; Čavić Mirko, pisar poreske uprave u Vrgin Mostu; Bakić Dušan, poštanski službenik; Novaković Milan, konobar; Bakić Pavao, st[ariji] zemljoradnik (otac preslušano Bakić Dragana), Relić Dušan, Relić Pane [Pantelija – op. a.], Relić Pavao ml[adi], Bakić Petar st[ariji], Bakić Stanko, Bakić Mile, Novaković Stanko, Novaković Marko, Novaković Stojan i njegov brat Nikola, Bakić Petar ml[adi], Bodlović Adam, Bodlović Dušan, Bodlović Rade, Bodlović Dragan, Relić Đuro, Relić Ste-

¹⁵ U gornjem desnom kutu upisano „V”.

van, Relić Simo, Relić Milan, Vlasisavljević Pavao, Vlasisavljević Sava, Vlasisavljević Marko, Vlasisavljević Adam, Popović Stojan, Popović Nikola, Bakić Božo, Popović Petar, Popović Jovan, Bakić Mihajlo (kovač), Bakić Vasilj (kovač), Bakić Nikola, Bakić Milan, Bakić Đuro (krojač), svi zemljoradnici, te mnogi drugi, čijih se imena sada više ne možemo setiti, ali znamo za sigurno, da ih je tada iz Čemernice otišlo za Vrgin Most na pokršćavanje oko 1500 ljudi, uspelo ih se spasiti begstvom oko 350, a ostali oko 1050 odveženo je u Glinu i zaklano u pravoslavnoj crkvi.

Posle gore opisanog pokolja, oboružani ustaše i nadalje su dolazili u opštinu Čemernicu, kao i u ostala sela sreza Vrgin Most, ubijali žene i decu, što su kod kuće našli, kuće pljačkali, a potom palili. Tako su oko 20. avgusta 1941 godine, došli u selo Blatušu, opštine Čemernice, pobili mnogo žena i dece, opljačkali kuće, a potom većinu kuća popalili. Znamo, da su ustaše tada u selu Blatuši ubili ženu i kćer Dragicu, bivšeg poslanika Trkulje Stanka. Ubili su takođe ženu i troje dece Šapića Stanka, bivšeg banskog većnika, a on se spasio sa begstvom. Mnoge porodice u ovom selu ustaše su tada pobile u kući, ili pred kućom, a onda sve leševe doneli u kuću i kuću zapalili.

Prošle jeseni, dana se tačno ne sećamo [naknadno upisano „16. IX” – *op. a.*], napali su ustaše selo Pernu. Koga su god našli u selu, toga su ubili, a selo su potpuno opljačkali, a potom sve kuće zapalili. U ono vreme napali su takođe sela: Maličku, Crni Potok, Katinovac, Pecku. U ovim selima ustaše su takođe ubijali svakoga, koga su našli kod kuće. Kuće su potom opljačkali i posle pljačke popalili. Narod je iz svih ovih sela pred ustašama bežao u šumu i posle odlaska ustaša vraćao se je u svoja opljačkana i popaljena sela.

Na 19. januara 1942. godine, ustaše su došle u selo Bakići, opštine Čemernica, i ubijali u selu svakoga onoga, koga su kod kuće našli. Narod je opet pred ustašama bežao u šume i vraćao se, kada su ustaše otišli iz sela. Ustaše su i ovo selo potpuno opljačkali, a onda većinu kuća zapalili. Iz ovoga sela odagnali su ustaše sa sobom oko 80 komada goveda, koje su posle toga razdelili Hrvatima u opštini Topusko. Odneli su tada i sve živežne namirnice, te robu.

U mesecu martu 1942 godine, napali su ustaše ponovo sela Blatušu, Pernu, Crni Potok, Maličku, Katinovac i Pecku. Ustaše su u ovim selima ubijali svakoga, koga su god našli, a kuće, koje su još ostale nepopaljene, ili su ih seljani ponovno podignuli nakon njihovog odlaska, potpuno su opljačkali i popalili.

Sa ubijanjem Srba, pljačkanjem i paljenjem njihovih kuća u srezu Vrgin Most, ustaše su i dalje nastavili i sa malim prekidima čine to sve (2) do današnjega dana, pojavljujući se sada u jednom, sad u drugom selu.

Pred 14 dana došli su u naše selo žandarmi iz Topuskog. Već kod ulaza u selo pucali su iz pušaka, a narod je iz straha bežao iz sela u šume. Žandarmi su tada došli kući Bakić Dragana, Jankovog (koji je saslušan). Kuću su našli pustu, jer su ukućani pred njima pobegli u šumu. Žandarmi su sami uzeli kola i konje, natrpali puna kola živežnih namirnica i robe, koje su tada u selu iz napuštenih kuća napljačkali i sve to odveli u Topuski. Konje i kola uopšte nisu povratili, nego kod sebe zadržali. Vlasnik konja i kola nije smeo da ih potražuje, bojeći se osвете žandarima.

Ustaše su prošlog ljeta i jeseni porušili pravoslavne crkve u Topuskom, Čemernici, Vrgin Mostu, Blatuši, Perni, Glini, Petrinji, Boviću i Kirinu. Prije toga oni su ove crkve potpuno opljačkali, odnesavši iz njih sve vrednije stvari.

Prošlog leta i jeseni opštine i ustaše silili su Srbe, da pređu na rimo-katoličku veru, preteći im se ubistvom i logorima. Nekoliko Srba je prešlo, ali većina nije htela. Onima, koji su prešli na rimo-katoličku veru, nije to koristilo, jer su ih ustaše i dalje ubijali.

Istakli su se u progonu Srba i kao ustaše: Plemenčić Josip, mesar iz Vrgin Mosta; Satler Ivan, lugar iz Vrgin Mosta; Živčić Josip, zemljoradnik iz Batinove Kose, Briješki Ilija, pekar iz Topuskoga. Najviše ustaša dolazilo je sa strane i to iz Zagreba, Petrinje, Gline i

Topuskog, Među ustašama, koji su dolazili, i još i sada nalaze se u srezu Vrgin Most i tamo ubijaju Srbe, ima mnogo Hrvata-Ličana, ali mi njihova imena ne znamo.

Mi smo pošli od kuće na 25. maja 1942 godine, sa propusnicama, koje smo dobili od Kotarske oblasti. Propusnice su glasile do Rume, ali mi smo sa njima doputovali do Zemuna. Iz Zemuna smo prešli u Beograd na 29 maja 1942 godine, pomoću jednog hrvatskog željezničara, koji nas je više preveo u službenim kolima za nagradu od 4.300 dinara.

Drugo ništa nemamo izkazati, a na izkazano i pročitano nam možemo se zakleti.

D o v r š e n o.

Bakić Dragan, s. r.

Bakić Dragan, s. r.

Saslušao i overava:
Rodić Đuro, s. r.

Zapisničar:
Tatalović N., s. r. (3)

6.

1942. OŽUJAK 17. MALA KAMENICA

Marica Marakovac (ili: Marija Maraković) – Izjava Stojanu Stevanoviću, parohu II mihajlovačkom

Srez Vrginmost

Gornjo-Karlovačka eparhija
Prijepis

I Z J A V A

Marica Marakovac izbeglica iz sela Čemernica, Vrgin Most.

Selo Čemernica imalo je oko 500 pet stotina srpskih domova.

Krajem jula meseca 1941 godine naišla je rulja naoružanih muslimana i pokupila sve muškarce i oterali ih neznano kud, a nama ženama kazali su da se mi ništa ne plašimo jer se ništa zlo neće dogoditi.

Kako smo primetili da okolna srpska sela Perna, Blatuša i Malička gore, odmah smo napustili svoje domove i pobjegli.

Posle našeg begstva naišli su ponovo muslimani sa Hrvatima, selo su spalili i što god su našli poklali i u vatru bacili.

Mi smo pobjegli za Beograd i dalje ništa ne znamo šta je bilo, niti šta znamo o svojim muževima.

Ovo je moja Izjava:

Marica Marakovac, s. r.

17 marta 1942 g[odine]
M[ala] Kamenica

Saslušanje izvršio
Iskaz overava:
Paroh II mihajlovački
Stojan Stevanović, s. r.
svešt[enik]

Tačnost prepisa sa originalom overava:
V. d. Glavnog Sekretara Svetog Arhijerejskog Sinoda
Protojerej-stavrofor
(nečitko)
Član Velikog Crkvenog Suda

8.

1942. LIPANJ 18. BEOGRAD

Janja Dragojević i Janja Bjelić – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

Z A P I S N I K

od 18. juna 1942 godine

sastavljen u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

DRAGOJEVIĆ JANJA, žena Petra, želj[ezničkog] skretničara, kći Ilije Polimca i Save rođ[ene] Vujanović, stara 35 godina, vere srpsko-pravoslavne, udata, mati troje dece, nepismena, domaćica, izbeglica iz Čemernice Donje, srez Vrgin Most, sada u Beograda, Sarajevska ulica broj 5, izkazana sa izb[egličkom] leg[itimacijom] broj 110067 od 17 juna 1942 godine i

BJELIĆ JANJA, kći Pere i Anđe, rođ[ena] Lončar, stara 35 godina, vere srpsko-pravoslavne, udata, mati dvoje dece, nepismena, domaćica, izbeglica iz Topuskog, sada u Beogradu, Te-tovska 70, izkazana sa izb[egličkom] leg[itimacijom] broj 109890 od 17 juna 1942 godine, informativno su saslušane [i] saglasno izjavljuju:

7. juna 1942 godine izjutra, nedjelja je bila, jači odred partizana oboružan puškama i mitraljezima došao je od Gline u pravcu Topuskoga i opkolili su selo Hrv[atški] Gređani i kupalište Topusko, u kojemu je prije toga bilo nešto ustaša i oko 150 civila naoružanih vojničkim puškama. Ušavši u Topusko uhvatili su Miju Lovretina, gostioničara i sobom odveli no kašnje su ga pustili opet, kada su se iz Topuskog povukli. U kupalištu u Topuskom na mestu su ubili tabornika Briješkog Iliju, po izkazu jednih u samoj kući, a po izkazu drugih u vrtu, jer da je prema njima poletio puško-mitraljezom. Oboružani civili razbegli su se, pa tako nisu došli u ruke partizanima, a što je bilo i sa ustašama. Žene i deca nisu uznemirivani od partizana i ostavljeni su na miru. Prema izkazima meštana ranjeno je u Topusko Toplicama 5 do 6 lica, no ne znam navesti, a ne znam ni da li su davali otpor, pa su tako ranjeni. Partizani su u Topuskom odneli samo nađene potrebne lekarije i navoje, u tamošnjoj apoteci, dok međutim iz kupališne zgrade nisu ništa odneli, koliko smo mogle saznati. U samome Topuskom Toplicama nije zapaljena od strane partizana ni jedna zgrada bilo privatna ili druga. Puškaranje čulo se je celo pre podne, jer su došli izjutra rano pri rađanju sunca i zadržali se do pred podne. Partizani su se povukli tada, jer je stizalo zatraženo pojačanje hrvatske vojske iz Gline u jačini oko 2 satnije, no razišli su se u okolna sela po živicama i zasede ostavili. Pri tome došlo je do pojedinačnih sukoba između hrvatske vojske i partizana i bilo je nešto žrtava, ne znam navesti na čijoj strani i koliko. Čula su se počesća puškaranja u trajanju oko četvrt sata sa prekidima. Ovo se je čulo do predveče, a u sledećoj noći vladala je u potpunosti noćna tišina.

Pri dolasku partizana od Gline prema Toplicama Topusko prolazili su kroz sela Gređane, Vranovinu, Hrv[atško] Selo, u kojima je bilo Srba i Hrvata, te kroz Ponikvare. Na prolazu u ovim selima nisu nailazili na muškarce, jer su ovi čuvši za dolazak partizana razbežali se, što se odnosi na Hrvate iz tih sela, a Srbi su se muškarci još ranije iz ovih sela uklonili. Nailazili su samo na žene i decu, koje nisu dirali. (1)

Pri povlačenju partizani su zasede napravili iza ovih sela, kojom prilikom su pojedine ustaške kuće u selu Gređani, Hrv[atško] Selo i Vranovin zapalili, nađenu hranu i oružje poneli su sa sobom. Tako je zapaljena kuća Matića Malinca, molera iz Hrv[atškog] Sela, ustaše; Marka Malinca, šustera i ustaše iz Hrv[atškog] Sela; Lalića Mate, radnika i ustaše iz Hrv[atškog] Sela; Gregorića Joce, radnika i ustaše iz Gređana; Cerjaka Mate, ustaše iz Gređana, inače zemljoradnika bolje stojećeg; Cerjaka Ivana, zemljoradnika i ustaše iz Gređana i još mnogih drugih, čije se imena ne sećamo. U Velikoj Vranovini palili su kuću Putrića Jure, mesara i ustaše.

U Topuskom tada je zapaljena kuća od partizana Srbina Slavka Ratkovića ranije izbeglog, iz koje je na njih bačena bomba, pa su je zato partizani opkolili i zapalili. U ovima kućama

zapaljenima nisu partizani nailazili niti na muškarce niti na žene, niti na decu, jer su već ranije pobjegli.

Napominjem još i to, da su partizani sa sobom povelu ženu Putrića Jure Baru, mesara, no pustili su je kasnije kući. Iz radnje jednoga šustera, kojega ime ne znam u Topuskom, uzeli su jedne čizme. Znam, da je njegovoj ženi ime Mara, a zet je Iška Stanka, opančara iz Topuskog.

Janja Dragojević navela je još da je izbegla iz Donje Čemernice, sreza Vrgin Most 16. juna 1942 godine u Beograd sa propusnicom Kotarske oblasti u Vrgin Mostu izdanom do Batajnice, odakle je produžila pešice do Zemuna, a iz Zemuna prebacila se u Beograd motornim čamcem. Izbegla je sa troje dece. Muž joj Petar, skretničar željeznički u Glini odveden je od ustaša još 12. maja 1941 godine i od tada nema nikakvih vesti o njemu. Ona je i tada živela kod kuće u Čemernici sa decom, gde je ostala do Nove Godine 1942, kada je odbegla od kuće, jer su ustaše počele ubijati i paliti kuće Srba, pa se je skrivala u Čemernici i okolici po izbeglištva. U njenoj kući nastanili su se ustaše još zimus, koji su je mnogo oštetili, pa su u novoj kući ovoj daskama od patosa, vratima i drvenarijom od prozora ložili vatru, što je ona jedno izvesno vreme trpila, a posle ne mogući stanovati, otišla je nekoj poznanici. Pre njezino bežanje u Beograd par dana ranije uselio se je u njenu kuću Marko Muža, seljak iz Gređana, srez Vrgin Most. Na katolički Badnjak 1941 godine hrvatski domobranci odneli su joj iz kuće nešto masti, a ustaše kukuruz i sav kućni nameštaj.

Bjelić Janja pored izkazanog već izjavila je, da je izbegla sa Janjom Dragojević propusnicom Kotarske oblasti u Vrgin Mostu, izdanom za Zemun sa datumom 5. jun 1942 god[ine], bez broja, a od Zemuna prebacila se je za Beograd motornim čamcem 16. juna o[ve] g[odine]. Do izbeglištva živela je u samome Topuskome.

Drugo nam nije ništa poznato, a na izkazano i pročitano možemo se i zakleti.

D o v r š e n o .

Dragojević Janja, i Bjelić Janja, po meni Tatalović Nevenki, s. r. (2)

Saslušao i overava:
Lazar Ojkić, s. r.

Zapisničar
Tatalović N., s. r.

9.

1942. SIJEČANJ 17. BEOGRAD
Vasilija Miljević – Komesarijatu za izbeglice

Sal. T.

Z a p i s n i k
od 17 januara 1942
sastavljen u Komesarijatu za izbeglice u Beogradu¹⁶

Nepozvana pristupila je Miljević Vasilija, domaćica iz Topuskog, sreza Vrgin Most, stara 52 god[ine], žena Miljević Ilije, zemljoradnika, mati petoro dece, sada nastanjena u Beogradu, Molerova ulica br. 60. Ona je pristupila sa svojom decom Ilijom, starim 14 god[ina] i Vujom, starim 10 god[ina] te iskazuje:

Ja sam do sada sa svojom decom živela u Topuskom. Tamo smo moj muž i ja imali oko 12 jutara zemljišta i tri kuće sa gospodarskim zgradama.

Odmah posle proglašenja nezavisne države Hrvatske ustaše su počele progoniti Srbe u Topuskom i okolici.

¹⁶ U gornjem desnom kutu upisano „IX”.

U mesecu julu – datuma se tačno ne sećam – ustaše su uhapsile dr. Vurdelju Branka, kupališnog lekara; Vujošević Milutina, trgovca; Škaru Stanka, gostioničara; Škaru Nikolu, pekara; Bijelić Nikolu, konobara; Žutić Miloša, zemljoradnika; te više viđenih seljaka iz okolnih sela čijih se imena ne sećam. Oni su otpremljeni najprije u Vrgin Most, zatim u Sisak, pa u Petrinju. Iz Petrinje su nekuda otpremljeni, ali se ne zna kuda. Zameo im se svaki trag i izgleda da su ubijeni.

Ostalim Srbima iz Topuskog i okoline, koji tada nisu bili uhapšeni ustaše su kazali da pređu na rimokatoličku veru, pa da im se neće ništa dogoditi. Oni su to poslušali, ali im to nije ništa vredelo.

Na 28 jula 1941 god[ine] mislim bio je ponedeljak – uhapšeni su po ustašama: moj muž Ilija, sin Đuro i dever Nikola; zatim Matija Žutić, gostioničar; Prentović Miloš, žand[arski] narednik; Paripac Ljuban, mesar; Paripac Nika, zemljoradnik; Batalo Dmitar, trgovac; Batalo Ninko, zemljoradnik i njegova dva sina Nikola i Janko; Džale Jovan, zemljoradnik, Džale Jovan, zemljoradnik i njegova dva sina Ljuban i Milutin; Obradović Matija, gostioničar; Škundrić Ilija, trgovac; Batalo Mlađan, zemljoradnik i njegov sin Miloš; Batalo Mirko, kupališni činovnik, te mnogo drugih iz mesta i okoline, čijih se imena sada više ne sećam. Sve su ih zatvorili što u pravoslavnu crkvu a što u Opštinu. Tamo su ih tukli i neke ubili. Znam da su (1) tada ubijeni Prentović Miloš, žand[arski] narednik, te više dečaka, čija imena ne mogu navesti. Neke su odveli u Glinu i tamo zaklali u pravoslavnoj crkvi a druge su odveli u Gospić u logor. Moj muž, sin i dever odvedeni su u Gospić u logor i od tada im se zameo svaki trag. Čula sam da su iz Gospića po dolasku italijanske vojske odvedeni u logor u Jasenovac, ali ja o tome ništa ne znam.

Na 3 avgusta 1941 godine skupili su ustaše žene i decu srpske narodnosti iz Topuskog i zatvorili ih u parohijski stan, a neke u crkvenu zgradu. Ja sam sa svojom decom Ilijom i Vujom bila zatvorena u parohijskom stanu. Sa mnom je među ostalim bila zatvorena i Vurdelja Mileva, supruga Dr. Vurdelje Branka, koga su ustaše pre toga ubili. Ona je bila zatvorena sa svojom kćerkom Brankom, učenicom gimnazije. [...] Ime ovog oficira ne znam.

Nakon tri dana otpremljeno je nas 66 žena i dece iz Topuskog u Petrinju i tamo smo smešteni u fabriku štapova. Tamo su ustaše bili uredili veliki logor, u koji su tada bili smestili veliki broj Srba iz Topuskog, Petrinje i okolice, te iz Bosne. U ovom logoru ostala sam sa decom dva meseca. Ležali smo na betonu i pod sobom smo imali nešto slame. Nakon dva meseca mene su sa decom pustili kući uz uvet, da se ne smijem nastaniti u Topuskom. Ja sam se nakon povratka iz Petrinje nastanila selu Gređanima kraj Topuskog kod moje jetrve Miljević Save.

Dok sam ja bila u Petrinji u logoru ustaše su u Topuskom porušili pravoslavnu crkvu i sve spomenike na pravoslavnom groblju. Materijal od crkve odvezao je k sebi ustaša Malinac Mato, po zanimanju moler iz Hrvatskog [Sela] kraj Topuskog.

Nakon mojeg povratka iz Petrinje ustaše su nagovarali Srbe da pređu na rimokatoličku veru, pa da im se neće ništa dogoditi. Svi su prešli na rimokatoličku veru, ali to nije ništa pomagalo, jer su ustaše i dalje progonili Srbe, ubijali ih, pljačkali i palili sela. Tako su ustaše iz Topuskog odlazili na 1, 2 i 3 januara 1942 god[ine] u srpska sela Čemernicu, Blatušu i Bović, sreza Vrgin Most. Tamo su ubijali narod, pljačkali i palili sela, ali mi o tome nije поближе poznato. Upljačkanu stoku (2) iz ovih sela dovodili su u Topusko. Ja sam lično videla, kako su ustaše dovodili u Topusko upljačkanu stoku iz navedenih sela. Ovu stoku su prodavali mesarima, a i sami je klali.

Na 2 januara 1942 god[ine] ustaše su iz Gline došli u selo Gređane kraj Topuskog i tamo su opljačkali kuće Kate i Save Džale, te Kordić Stane. Iz ovih kuća odneli su svu bolju robu i stoku sobom odveli. Nekoliko dana ranije upali su ustaše u kuću Bijelić Evice u Gređanima i oteli joj 700 din. te nešto jabuka.

Srbi u Topuskom i okolici morali su ove godine slaviti rimokatolički Božić po svim propisima Rimokatoličke crkve. Bilo im je rečeno, da će po selima ići kontrola i nadzirati kako slave.

U Topuskom su se najviše isticali kao ustaše: Longer Đuro, zemljoradnik iz Hrvatskog Sela kraj Topuskog, Malinac Mato, moler iz Hrvatskog Sela kraj Topuskog, dr. Klimek, lekar iz Topuskog, Briješki Ilija, pekar u Topuskom, Kocman Anto, učitelj u Topuskom, Štefotić, učitelj u Topuskom. Dolazili su u Topusko i vanjski ustaše i tamo uređivali i to iz Gline, Zagreba i Petrinje, ali ih ja nisam poznavala i ne znam kako se zovu.

Ja sam na 4 januara 1942 god[ine] pošla iz Topuskog za Zemun, kamo sam stigla na 5 januara, gde sam ostala do 7 januara, kada sam prešla u Beograd.

Na put sam pošla sa propusnicom ispostavljenom na ime Zlokas Vasilije iz Gređana. Ova propusnica izdana je navedenoj Zlokas Vasiliji od Kotarske oblasti u Vrgin Mostu na 10 oktobra 1941 god[ine] pod brojem 3844. Navedena Zlokas Vasilija nije mogla poći na put, jer je obolela, pa ju je meni prepustila. Ličnu legitimaciju sa fotografijom mojom i moje dece ispostavljenu na ime Zlokas Vasilije izdao mi je žand[arski] narednik iz Topuskog Gagro Mirko, koji Srbima ide na ruku, koliko to može. Iz Zemuna prevela me je u Beograd moja kćer Marić Mara, koja slušbuje u Beogradu kao činovnica carinarnice a stanuje u Molerovoj ulici br. 60. Ona me je prevela pomoću carinskih činovnika iz Zemuna.

Ovde će me izdržavati moja navedena kćer Marić Mara, kod koje već i stanujem.

Razlog mojeg begstva iz Topuskog jest taj, što su ustaše u zadnje vreme počeli ponovno progoniti Srbe, kako sam to napred već navela. Savetovali su me takođe dva žandarma iz Topuskog da bežim, jer da predstoji novi progon Srba. (3)

Na koncu napominjem da je svu moju pokretnu i nepokretnu imovinu u Topuskom preuzeo Brčkajlija Mustafa, musliman, gostioničar iz Sarajeva, koji sada u Topuskom u mojoj kući vodi gostionicu.

Drugo ništa nemam da iskažem, a na iskazano i pročitano mi mogu da se zakunem.

D o v r š e n o

Miljević Vasilija,
po meni
Miljević Joki, s. r.

Saslušao i overava:

Rodić J. Đuro, s. r. (4)

10.

1941. SRPANJ 11. SMOLJINAC

Miloš Pribičević – Komesarijatu za izbjeglice

Rađeno 11. jula 1941. god[ine] u Smoljincu

Na osnovu naređenja načelnika sreza Požarevačkog Pov. br. 11 od 9. VII. 1941. g[odine] pozvat je ovoj upravi g[ospodin] Pribičević Miloš, v[ršilac] d[užnosti] privremenog paroha II Smoljinačke parohije u Smoljincu, pa kad bi o potrebnom upitan saslušao pa kaza:

Sve zlo, nevolje i patnje, koje je srpski narod sa svojim prvacima: sveštenstvom, učiteljstvom, obrtnicima, gostioničarima, najistaknutijim zemljoradnicima i t. d. u sadanjoj Hrvatskoj državi pretrpeo od 10. aprila t[ekuće] g[odine] do moga odlaska iz Topuskog, juna t[ekuće] g[odine] znadem po čuvenju i slušanju od drugih, ali apsolutno ozbiljnih istaknutih i istinitih lica.

Da su Srbi prvaci u Topuskom: liječnik Dr. Vurdelja Branko, gostioničar Vorkapić Jovo; pekari: Škara Stanko i Nikola; trgovac Vujošević Milutin i dr. dva puta po hrvatskim

ustašama pokupljeni i odvedeni; znadem po svom ličnom znanju i opažanju: a da su isti poslije nekoliko dana drugog odvođenja u Sisak negđe kod Siska ili Petrinje zajedno sa petrinjskim parohom i protom Galogažom Petrom, poubijani, znadem po čuvenju.

Da je Nebojša, jedinac sin paroha-prote na Veljunu Dobrosavljevića Branka ubijen; da ga je otac morao opojati, a zatim da su i oca protu Branka ustaše ubili, čuo sam sa više strana.

Da je koncem meseca maja ili početkom meseca juna t[ekuće] g[odine] jedne noći pokupljeno nekoliko stotina muškaraca-Srba, sve od 16 godina pa dalje na više u varoši Glina, te da su tako svi srpski domovi u Glini u crno zavijeni, jer su svi pokupljeni muškarci poubijani kod sela Prekope – od Gline 3–4 k[ij][o]m[etra] udaljene te ili spaljeni krečom ili bačeni u vodu Glinu ili u hrpama zakopani, znadem kao sigurno tešku nesreću i zločin, jer se o tome na sve strane tamo ne samo šaputalo, nego i glasno sa suznim očima i plačem pričalo.

Da je biv[ši] paroh bovički – srez Vrginmost – potonji ogulinski Ćurčić Stevan iz Ogulina doveden u Vrginmost, te tu pritvoren i noću tučen, da se je iz glasa derao i jaukao, a zatim da je poslije tri dana i tri noći, što ih je proveo u Vrginmostu u mukama od batina, nekuda odveden, znadem po čuvenju od više lica.

Da je sveštenstvo crkvenog suda u Plaškom sa episkopom bilo na miru sve dok su tamo bili Talijani, a da su po odlasku Talijana svi – pa i sam Episkop – po ustašama pozatvarani ili internirani i u Ogulin odvedeni, znadem po čuvenju sa više strana, a da je zaista kod njih nevolja, znadem i po tom, što u zadnje vrijeme ne dobih od njih nikakva akta niti na parohiju niti na Arhijerejsko Namjesništvo, pa ni moju zamolbu i upit.

Kako je i za mene lično postalo opasno, da se i dalje u Topuskom nalazim, saopštio mi je prijatelj-učitelj-Hrvat, da čim (1) pre bježim iz Topuskog.

Tada sam dobio njegovom i liječnikovom (Dr. Klimeka) preporukom urednu propusnicu za liječenje u Beogradu, kamo sam 9. juna t[ekuće] g[odine] posle podne iz Topuskog otišao, ostavivši ženu, dvoje najmlađe dece, parohiju i svoju sirotinju.

Ovđe sam parohiju primio 20 (13) VI. 1941 god[ine]

To je moja izjava.

Svojeručni potpis,
Jerej Miloš Pribičević, s. r.
v. d. privr[emenog] paroha II. u Smiljincu (2)

11.

1942. VELJAČA 18. BEOGRAD

Stevo Jarčov – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike

Z A P I S N I K

od 18 februara 1942 god[ine]

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

Pristupa nepozvan Jarčov Stevo, star 34 god[ine], vere srpsko-pravoslavne, sin pok[o]nog] Ilije i pok[o]jne] Marije rođene Vorkapić, pekar i gostioničar u Topuskom, izbegao iz Kraljevčana, sreza Glina, sada nastanjen u Beogradu, Kosančićev venac 5, poseduje legitimaciju broj 632/41 od 26 novembra 1941 god[ine], izdanu od opštinskog poglavarstva u Topuskom, zatim potvrdu o ponašanju i političkom vladanju broj 17/42 od 16. I. 1942 od Hrvatskog ustaškog tabora u Topuskom kao i propusnicu kotarske oblasti u Glini od 15. I. 1942 god[ine] broj 118/42, te iskazuje:

U aprilu prošle godine zarobljen sam kao vojnikjugoslovenske vojske u Doboju, ali sam uspeo jednoga dana koncem meseca aprila da pobegnem iz zarobljeničkog logora u Doboju, te sam pešice preko Banje Luke došao kući u Topusko.

U početku nisu vršena progonjenja Srba u Topuskom i srezu Vrginmost, jedino su ustaše od naroda kupili oružje.

U maju počele su ustaške vlasti hapsiti uglednije Srbe u srezu Vrginmost, ali su ih opet pustili na slobodu. Međutim ove iste ljude opet su pohapsili i više ih nisu puštali na slobodu. Među prvima koji su uhapšeni u Topuskom, navodim: Žutića Miloša, posednika, Roknića Nikolu, žand[arskog] narednika u penziji, Kordić Milutina, zemljoradnika dobrovoljc, Dr. Branka Vurdelju, direktora kupališta, Jovu Vorkapića, hoteljera, Stanka Škaru, restauratera, Vujošević Milutina, trgovca, inače rodom iz Crne Gore, Škaru Nikolu, konobara, Bjelića Nikolu, konobara, Mamuzić Iliju, zemljoradnika, Janjanina Stojana, zemljoradnika, Čelap Nikolu, zemljoradnika, sve iz Topuskog, te su ih odveli najpre u srez Vrginmost, gde su ih zatvorili u zgradi sreskog načelstva, a nakon nekoliko dana odveli su ih sve u Sisak, a iz Siska u Petrinju. U Petrinji bili su zatvoreni oko mesec dana, a tada su ih jednoga dana policijskim autom odveli u nepoznatom pravcu. Kratko vreme iza toga saznalo se da su svi napred navedeni Srbi iz Topuskog ubijeni u šumi Brezovici, kraj Siska. Stvar se otkrila tako, što su ustaše naredile ciganima da zakopaju leševe ovih pobijenih Srba iz Topuskog, a njihova odela da sebi prisvoje. Tako je jedan od cigana uzeo i obukao odelo Škare Stanka i u njemu našao pismo koje je Škari pisala njegova žena Julia u zatvor u Petrinju.

Posle ovog događaja nastalo je izvesno zatišje u hapšenjima i progonima Srba, ali su tada ustaške vlasti počele raditi i provoditi akciju na pokatoličavanju srpskog življa u srezu Vrginmost i okolnim srezovima Banije i Korduna. Ova akcija imala je slabe uspehe i samo su se pojedinci najavlivali kod hrvatskih vlasti za prijelaz u katoličku veru.

Noću između 28 i 2 jula prošle godine poginuo je u selu Poljanima, kraj Topuskog, ustaška Br[ij]leški Šime, iz Zagreba, pa i ako nije dokazano da su ga ubili Srbi, došlo je do strašne reakcije od strane ustaških vlasti. Ustaše su tim povodom naoružali sve Hrvate građane i seljake u Topuskom, pa su sa ovima neoružanim građanima i seljacima te uz pomoć žandarmerije počeli hapsiti s reda Srbe u Topuskom i susednim (1) selima oko Topuskog. Uhapšeno je tada 37 Srba i njih su sve doveli u Topusko te ih zatvorili u opštinu, a jedan deo u srpsko pravoslavnu crkvu. Tom prilikom sam i ja uhapšen te sam bio najpre u opštinskom zatvoru a potom sam odveden u crkvu. Od svih uhapšenih ustaše su oduzeli sav novac, kao i druge stvari koje su se našle, a potom je nastalo zlostavljanje i mučenje svih uhapšenih. Ustaše su nas tukli sa kundacima, a one istaknutije Srbe tako jako da su nekoji od njih posle nekoliko dana podlegli od zadanih povreda. Tako je od dobijenih povreda umro Rajšić Luka, zemljoradnik iz Ponikvara i Škundrić Ilija, hoteljer iz Topuskog. Ona partija Srba, koja se nalazila zatvorena u opštinskoj zgradi, njih oko 70, odvedena je kamionima na žel[ezničku] stanicu Topusko, a odavde su transportovani za logor u Gostić, gde su bili zadržani svega dva do tri dana, pa su usled dolaska talijanske vojske odvedeni iz Gospića u Jasenovac u logor. O ovoj partiji Srba izgubio se dalje svaki trag, ali najverovatnije je da su svi ovi ljudi ubijeni u logoru u Jasenovcu. Od ovih ljudi mogu poimenično navesti ove: Obradović Matiju, hoteljera, Batalo Mitra, trgovca, Miljevića Nikolu, trgovca, Miljevića Milana, činovnika kupališne uprave, Batalo Mirka, činovnika lečilišta, Žutić Matiju, mesara, Batalo Niku, ratara, Batalo Janka, ratara, Miščević Jovu, ratara, Batalo Milana, ratara, Batalo Matiju, ratara, Miščević Nikolu, fijkakeristu, Miljević Iliju, fijkakeristu, Miljević Đuru, šofera, Zlokas Vasilja sa sinovcima Nikolom i Perom, ratare, Zlokas Miloša, ratara, Zlokas Simu, ratara, Miljević Stojana, ratara, Škaru Milana, sa sinom Perom, Škeru Marka, ratara, Bjelić Matiju, stolara, Dragojević Marka, posednika, Ratković Nikolu i sina mu danu, ratare, Radićanin Peru, ratara, Lončar Peru, ratara, braću Gušića Milana i Radu, ratare, Vorkapić Nikolu, ratara, dok se imena ostalih iz ove partije Srba ne mogu više setiti. Svi su ovi Srbi iz Topuskog te okolnih sela.

Ja lično spasao sam se na taj način, što sam se sakrio u crkvenom tornju, bacivši na sebe crkvene vence i sutra dan kad su ustaše dolazili u crkvu da nastave sa mučenjem bio sam na tornju i čuo sve što se događa dole u crkvi. Ljudi su morali svi sestri na zemlju, a tada su ih tukli puškama i gazili po njima. Nadalje su ljude zlostavljali na razne načine i morali su se svaki čas dizati i spuštati na zemlju te jedan drugoga šamarati. Ljudi su morali pod batinama pevati ustaške pesme i klicati: „Živeo Ante Pavelić!” Ustaše su potom obili celu unutrašnjost crkve i uništili sve crkvene knjige i utvari, a od uhapšenih Srba tražili su da moraju po crkvenim stvarima pljuvati. Istoga dana uveče ustaše su popisali sve zatvorene Srbe u crkvi kao i njihove kućne brojeve, a zatim ih odveli kamionima u Glinu i to sve osim trojice. Kućama su pustili: Petrković Tošu, apotekara, Vorkapić Paju, bilježnika i Koraća Adama, sve iz Topuskog.

Nad čitavom ovom partijom Srba izvršen je pokolj u glinskoj pravoslavnoj crkvi, gde je poklano i pobijeno na hiljade Srba i iz drugih srezova. Očevici govore, da je poklanih Srba u crkvi krv tekla iz crkvene porte napolje. (2)

Nakon odvođenja pohapšenih Srba iz crkve u Topuskom, ja sam sačekao ponoć i tada sam uspeo da umaknem iz crkve, te sam otišao kući i sakrio se u sažetom snoplju i tu ostao tri dana. Po nečijoj dostavi mene su ustaše tražili kod moje kuće sumnjičeći me da sam pucao na žandare. Kako mene nisu pronašli uhapsili su moju ženu sa decom i odveli ih u logor u Petrinju, gde su zadržani 5 nedjelja i nakon toga pušteni kući. Za ovo vreme krio sam se po okolnim selima i tako u sakrivanju proveo dva meseca. Za mnom su ustaše tragale na sve strane, dok me najzad nisu uhvatili u Vel[ikoj] Kladuši kod mog zeta muslimana Hasana Kara[j]lića. Pošto sam uhapšen predan sam odmah prekom sudu u Zagrebu, gde sam posle mesec dana izveden na suđenje, no sud me je rešio svake krivice zahvaljujući svedocima, mojim rođacima i prijateljima koji su dokazali da se nisam nalazio niti skrivao u šumi među četnicima kao i da nisam imao oružje. Po puštanju iz zatvora došao sam u Kraljevcane kod ženinog brata Simića Pere, učitelja i tu sam ostao držeći se povučeno do 20 januara o[ve] g[odine].

Nakon spomenutih događaja u Topuskom, a koji su se zbili krajem jula i početkom avgusta ostali deo Srba pobegao je i sklonio se u Petrovu Goru i tu je organizovan otpor protiv ustaša. Između ustaša s jedne strane i Srba odbeglih u Petrovu Goru dolazilo je češće do sukoba, u kojima su većinom stradali i platili glavom ustaše. Ustaše su opet, da bi osvetili svoje poginule, haraćili po srpskim selima, palili sela i ubijali po selima većinom stare i nemoćne ljude te žene i decu. Spomenuću da je sa odraslijim muškarcima otišao u Petrovu Goru i veliki broj žena, a naročito devojaka. U srezu Vrginmost popaljena su gotovo sva sela i to ne jedno za drugim po redu. Jedva da je u pojedinim selima ostala po koja kuća. Koliko znam, još su ostala pošteđena sela Katinovac i Vorkapić Selo.

Onaj svet, koji su ustaše ubijali paleći sela nije nitko sahranjivao, pa sam video n[a] pr[imer] u Vorkapić Selu kako psi razvlače ljudska telesa po putevima. Ovo sistematsko uništavanje sela i ubijanje još preostalog srpskog stanovništva ne samo u srezu Vrginmost nego i po drugim srezovima Banije i Korduna vrše ustaše od meseca avgusta prošle godine pa dalje na ovamo. Svu stoku i stvari od vrednosti ustaše su pokupili, a dosta toga opljačkali su i domaći Hrvati iz okolnih katoličkih sela.

Pouzdana mogu reći da je u srezu Vrginmost ubijeno oko 1500 Srba i to odraslih ljudi. Tako je iz opštine Topusko ubijeno oko 400 Srba, a iz opštine Čemernica oko 600, dok oko 500 Srba ubijeno je iz drugih sela sreza Vrginmost. U ovaj broj ne treba uračunati pobijene starce, žene i decu, koje su ustaše poubijali prolazeći kroz pojedina sela.

Srbi iz sela Čemernice ubijeni su na prevaran način i to tako, što su pozvani radi prelaza na katoličku veru u Vrginmost, pa kada su tamo stigli ustaše su ih opkolili sa svih strana i ogradili žicom. Tada su telefonski obavestili da se pošalju kamioni radi ovih Srba iz Gline i Petrinje i po dolasku kamiona strpani su svi u kamione i odveženi prema Krnjaku, gde su u blizini Krnjaka svi streljani.

Koji su sve Srbi iz Čemernice ubijeni ne mogu poimenično navesti. Znam da je među ovima bio moj brat po stricu Milan Jarčov iz Vrginmosta. (3)

U šumi Petrova Gora nalazi se pored Srba i dosta Hrvata, većinom pristalica Dr. Mačeka, koji se ne slažu politikom Poglavnika Dr. Ante Pavelića kao i radnika iz Zagreba, Siska i Karlovca i svi zajedno sa Srbima pružaju otpor ustašama. Municiju Srbima dobavljaju Hrvati iz hrvatskih sela u blizini Siska. Kako Srbi koji sada četuju tako i Hrvati koji su odbegli u Petrovu Goru pale i uništavaju po selima hrvatske državne ustanove, žandarmerijske stanice, opštine, škole, pošte, železničke i telefonske linije, a u cilju da ometu svaki ustaški rad.

Od ustaša koji su se istakli u proganjanju Srba u Topuskom navodim: Malinca Matu, molera iz Hrvatskog Sela, Putrić Juru, zemljoradnika iz Vranovine, Oročić Mirka, radnika, Br[ij]eški Iliju, logornika za Topusko, Kocman Antuna, učitelja i tabornika za Topusko. To su oni najistaknutiji, koje mogu navesti. Bilo je i Hrvata koji su donekle zaštićivali Srbe koliko su smeli i mogli. Tako navodim: Babića Ivu i Stevu, gostioničare iz Topuskog, Išeka Stanka, opančara iz Topuskog, Darovića, kojemu ime ne znam, upravnika Električne centrale za Topusko i muslimana Hamdiju, kojemu prezime ne znam, poslastičara iz Topuskog.

Kotarski predstojnik iz Topuskog Čidić, išao je na ruku Srbima tako, da je od strane ustaša bio smenjen. Posle njega bio je došao za kotarskog predstojnika opet jedan Hrvat, koji je bio prema Srbima dobar i koji je međutim izvršio samoubojstvo, navodeći u pismu koje je ostavio iza sebe kao razlog svoga samoubojstva to, da ne može gledati nepravde koje čine ustaše i da nikoga ne treba kriviti za njegovu smrt i voditi istragu zbog njegove smrti. Za vreme ovoga kotarskog pretstojnika otkrivena su dva vagona municije talijanskog porekla, koja je municija bila namenjena za odbegle četnike u Petrovoj Gori, ali ove vagone nije uspelo isporučiti. Zbog ovoga je nastala velika afera pa su i šest talijanskih oficira optuženi da su oni municiju dostavili za odbegle Srbe u Petrovoj Gori. Kako govore u ovu aferu bio je upleten i navedeni kotarski pretstojnik, kojemu ime ne znam, pa se govori da je to i bio razlog što je izvršio samoubijstvo.

Talijani su došli u srez Vrginmost u mesecu junu i ostali tamo do konca jula, a onda su se povukli. Međutim, u septembru prošle godine ponovo su došli u srez Vrginmost i sada se tamo stalno nalaze, ne vršeći nikakvu vlast, tako da hrvatske vlasti i ustaše rade kao i do sada neobazirajući se na prisustvo Italijana.

Više ništa ne bi imao izjaviti, a na sve što sam napred izneo i što mi je pročitano mogu se zakleti.

D o v r š e n o:

Saslušao i overava:
Branko Vukdragović, s. r.

Zapisničar:
Stana Tepavac, s. r. (4)

Jarčov Stevo, s. r.

12.

1941. LISTOPAD 13. BEOGRAD

Milan Božić – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike

Vrginmost srez – iskaz Božić Milana, zemljoradnika i Jakšić Dragice iz sela Perna

Z A P I S N I K

od 13 oktobra 1941 god[ine] sastavljen u Komesarijatu za izbeglice u Beogradu

Nepozvani pristupili su BOŽIĆ MILAN, sin Miladina i Save, zemljoradnik iz Perne, broj 51, opštine Topusko, sreza Vrginmost, star 22 god[ine], neoženjen i JAKŠIĆ DRAGICA, kći Đure i Marice iz Perne, opština Topusko, sreza Vrginmost, stara 24 godine, te suglasno izjavljuju slijedeće:

Na 31. jula o[ve] g[odine], bio je četvrtak, došlo je oko 500 ustaša iz Zagreba, Osijeka, Gline i Topuskog u Pernu. Ustaše su bili naoružani vojničkim puškama i mitraljezima. Tada su u Perni ubili Kovačevića Iliju i Roknić Milu, ženu Roknića Mile. Ostalo žiteljstvo je pobjeglo u šumu i tako se spasilo smrti.

Ustaše su taj dan pljačkali sve kuće. Odvezli su robu, žito, brašno i sve što su našli, a blago su odagnali u Topusko. Zapalili su jedanaest kuća i to: Kljajić Mirka, Puškar Đure, Puškar Sime, Puškar Dragana, Puškar Pajkana, Poštić Đure, Tarbuk Marka, Božić Dušana, Zlatar Sime, Božić Sime i Božić Pere.

Odagnato blago ustaše su u Topuskom klali, pekli i častili se, a jedan dio odagnatog blaga su prodali. Poslije su ustaše iz Topuskog poručili žiteljima u Pernu, da dođu po blago. Otišao je bio po blago Roknić Pavao, a ustaše su ga ubili.

Na 17. septembra o[ve] g[odine] rano u jutro ponovno su došli ustaše u selo Pernu. Ustaše su bili iz Zagreba, Karlovca, Siska, Osijeka, Gline, Petrinje i Topuskog. Bilo ih je oko 500, a naoružani su bili mitraljezima, vojničkim puškama i bombama. Opkolili su selo Pernu i počeli pucati sa sviju strana. Žiteljstvo je opet bježalo iz sela u šumu. Koga su ustaše našli kod kuće toga su zaklali.

Drugi dan t[o] j[est] na 18 septembra o[ve] g[odine] ustaše su poručili žiteljstvu, koje je pobjeglo u šumu, da se vrati svojim kućama, jer da oni pale samo one kuće, koje nađu puste. Vratile su se nekoje žene s djecom (1) da bi na taj način spasile svoje kuće.

Ustaše su taj dan t[o] j[est] 18 septembra 1941 palili odreda sve kuće, a žene i djecu vezali i onako svezane bacali u vatru.

Tako je taj dan u kući Kljajića Sime izgorilo 28 osoba; u kući Roknića Mička izgorilo je 10 osoba, a u kući Bakića Miloša izgorilo je 16 osoba. Svih skupa izgorilo je taj dan u selu Perni oko 180 žena i djece.

Selo Perna ima oko 170 kuća. Ustaše su taj dan t[o] j[est] 18 septembra o[ve] g[odine] popalili čitavo selo tako, da niti jedna kuća nije ostala, zapalili su i crkvu, te školu. Selo Perna više ne postoji.

Ustaše su i ovaj put pljačkale selo i potpuno ga opljačkali. Odvezli su sobom sve što god su našli, te odagnali blago.

Poslije izvršenog pokolja, pljačke i paleža, ustaše su uzeli kola i konje, koje su našli u Perni, i odvezli se u Topusko. Konje su tada bili okitili sa peškirima, koje su opljačkali u kućama. Pjevali su i pucali iz pušaka, kao da su u svadbi.

Narod, koji je tada pobjegao u šumu Petrovu Goru, tamo se i sada nalazi, jer nema gdje da se sklone. Ustaše do sada nisu smjele doći u šumu.

I u ostalim srpskim selima sreza Vrginmost ustaše su izvršili pokolje, pljačke i paleže. Sigurno je, da je u čitavom srezu Vrginmost do sada ubijeno najmanje polovica žitelja i to najvećim dijelom muškaraca.

Mi smo pošli za Beograd na 10. septembra o[ve] g[odine] iz šume Petrove Gore i ovamo stigli na 12 septembra o[ve] g[odine].

Prednji iskaz nam je pročitao i mi ga usvajamo kao svoj i potpisujemo.

Saslušao i overava:
Đuro J. Rodić
odj[elni] savetnik, s. r.

Božić Milan, s. r.
Dragica Jakšić, s. r.

Zapisničar:
Petar M. Eremić
upr[avni] kanc[elarijski] činov[nik], s. r. (2)

13.

1942. JANUAR 5. BEOGRAD

Julka Škara – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike

Z A P I S N I K

od 5 januara 1942 god[ine]

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

Nepozvana pristupila je Škara Julka, restauraterka iz Topuskog, sreza Vrgin Most, supruga pok[ojnog] Stanka Škare, mati dvoje dece, stara 42 god[ine], sada nastanjena u Beogradu, ulica Kralja Ferdinanda br[oj] 19, te izjavljuje:

Ja sam sa svojim mužem sada pok[ojnim] Stankom Škara držala u Topuskom restauraciju zvanu „Janje”.

Na 23 maja 1941 god[ine] uhapšen je po ustašama moj muž sa deset drugih građana iz Topuskog. Tada su sa mojim mužem uhapšeni još: Dr. Vurdelja Branko, lekar, Vorkapić Jovo, restaurater, Vujošević Milutin, trgovac, Bijelić Nikola, gostioničar, Popović Pero, zemljoradnik, Škara Nikola, pekar, Obradović Matija, gostioničar, Vorkapić Stojan, zemljoradnik i trgovac, Bastajić Pajo, profesor u penziji i Mamuzić Ilija, zemljoradnik.

Osim ovih tada je uhapšeno još i 25 uglednih Srba iz okolice Topuskog. Isti dan svih ovih 36 uhapšenih otpremljeni su velikim kamionom u Vrgin Most. Tu su držani u zatvoru 3 dana, a zatim su oterani u Sisak, gde su bili u zatvoru 11 dana. Iz Siska su odvedeni u Petrinju gde su bili zatvoreni 9 dana. U Petrinji u policijskom zatvoru osim ostalog zlostavljanja tukli su ih i ustaška deca u starosti od 8–10 godina. Deca su se pri tome izmenjivala. Bili su u Petrinji svega 9 dana. Iz Petrinje su jedne noći odvedeni u pravcu Siska i od tada se za njih ništa ne zna. Meni je posle toga pričao Krpan Dujo, ustaša i šofer iz Petrinje, da su odvedeni automobilom do šume zvane „Brezovica” kraj Siska i da su tamo svi ubijeni.

Ja sam posle moga muža sama vodila rastauraciju u Topuskom. Svaki dan dolazilo je u moju restauraciju stalno šest ustaša koje sam ja morala besplatno hraniti i poжити. Osim ovih stalnih ustaša, navraćali su se povremeno u moju gostionu i drugi ustaše, koje sam takođe morala besplatno častiti jelom i pićem.

Ustaše, koji su se stalno kod mene u rastauraciji častili bili su sve domaći iz Topuskog i okolice. Druge poznajem samo (1) po viđenju, ali ne znam kako se zovu, samo znam da su dvojica iz Vranovine, a druga dvojica iz Starog Sela kraj Topuskog. Navedeni Longer Đuro oduzeo mi je tada 4.000 dinara gotova novca, tri zlatna prstena, jedan par zlatnih minduša, i jedan zlatni privjesak za sat. Ja sam ga posle molila, da mi ove moje stvari povrati, a on mi je odgovorio, da neka molim Boga, da mi je ostala glava na ramenu.

Tada je u moju gostionu zalazio i ustaša iz Zagreba koji se zove Zrinščak, a imena mu ne znam. On je dovodio druge ustaše u moju gostionu i meni naređivao da ih besplatno častim jelom i pićem. Čim bi ušao u gostionu, odmah je uperio na mene pušku i tako me [...] od predmeta do predmeta pokazujući mi one predmete koje sam mu morala izručiti. Ovaj Zrinščak je bio najkrvoločniji među svima ustašama. On je znao majke i decu poredati jedno za drugim u jednoj liniji i pucati na njih tako, da ih sve jednim tanetom ubije. Tako je ustrelio Roknić Joku sa njeno dvoje dece, te njenu jetrvu sa jednim detetom. Odveo ih je u obližnju šumu zvanu „Kose” i tamo ih ustrelio. Roknić Joka ga je molila da joj ustrelji još i dvoje mlađe dece, jer da ne mogu sami ostati, a on joj je odgovorio, da neće, već da ta deca imaju ostati da se pate. Otac to dvoje dece je pre toga zaklan u pravoslavnoj crkvi u Glini.

Na 2 ili 3 jula 1941 god[ine] ustaše su pohapsile sve Srbe u Topuskom, a među njima i mene i sve nas zatvorili u pravoslavnu crkvu i parohijski stan. Ja sam bila zatvorena u parohijskom stanu. Tada su pohapsili seljake i seljanke i iz okolnih srpskih sela i zajedno ih s nama zatvorili u Topuskom. Kuće su im sve opljačkali, stoku odveli, a pokretnu imovinu

odvezli. Bili smo zatvoreni svega 3 dana. Po noći su ustaše odvodile mlade devojkice i mlade žene u parohijsku štalu i tamo ih silovali. [...]

Te iste noći ustaše su u pravoslavnoj crkvi zatvarali Srbe i klali ih tamo. Tako su ustaše tada zaklali u pravoslavnoj crkvi u Topuskom: Škundrić Iliju, trgovca iz Topuskog, Pren-tović Miloša, (2) žand[arskog] narednika iz Topuskog, Kordić Milutina, zemljoradnika iz Topuskog, te njegova sina kome ime ne znam. Nadalje su zaklali tada u crkvi u Topuskom jednog narednika rodnom iz Bosne, kojemu je ime Nikola, a koji je pošao preko Topuskog u Bosnu, pa su ga ustaše u Topuskom uhvatili, odveli u pravoslavnu crkvu i tamo zaklali. Nadalje su zaklali Kordić Nikolu, zemljoradnika iz Topuskog starog 78 god[ina]. On nije mogao sam ići, pa su ga doveli u crkvu. Osim ovih zaklani su u crkvi po ustašama još 15–16 dečaka u starosti od 14 do 18 godina. Znam da je tada zaklan u crkvi Zlokas Dušan, sin Sime iz Topuskog star 14 godina. Imena drugih ne mogu navesti, ali sam ih po viđenju poznavala. Mi smo sa prozora parohijskog stana slušali strašnu dreku i vriska u crkvi, dok su ustaše obavljale svoj krvavi posao.

Posle izvršenog klanja ustaše su srušili pravoslavnu crkvu u Topuskom.. Crkvu je srušio Malinac Matić, moler iz Topuskog, koji je za ovo dobio nagradu od 30.000 dinara, a materijal od porušene crkve prevezao je svojoj kući.

Nas 68 osoba, koji smo bili zatvoreni odvedeni smo bili iz Topuskog u Petrinju i tamo smešteni u magazinu tvornice štapova Tencera. Onda smo bili svega 2 meseca. U Petrinji nas je mnogo progonio ustaški oficir Grgec. On nas je svaki dan strašio pokazujući nam mesto na kojem ćemo biti poklani i zakopani. To je isto govorio i našoj deci, jer da bi bilo šteta za nas trošiti kugle.

Nakon 2 meseca ja sam puštena na slobodu pod uslovom da se više ne smijem nastaniti u Topuskom, već samo u kojem selu u okolici Topuskog. Sa mnom su pod istim uslovima pušteni još nekoji iz Topuskog. Ja sam se posle toga nastanila u selu Gređani kraj Topuskog. Nakon nekog vremena preselila sam se u Topusko i nastanila kod moje kume Gregorić Marije, koja je rimokatoličke vere i po narodnosti je Hrvatica. Kod nje sam ostala sve do 31 decembra 1941 god[ine], kada sam se preko Petrinje i Zagreba uputila za Beograd.

Na prijelaz u Srbiju odlučila sam se na nagovor Kapac Luke, gostioničara, Babić Ive, gostioničara i njegova brata Steve, te Kunića, upravnika Banje Topusko. Oni su svi Hrvati, a naklonjeni su nama Srbima i vodili su računa, da se meni ništa ne dogodi. (3)

Kapac Luka mi je kazao, da je došlo naređenje ustaškom nadporučniku Grgecu od Pavelića, da pošto ne mogu u Bosni uvesti red, da moraju ubiti sve Srbe na Kordunu i da tako pročiste sa Kordunom. Ovo naređenje izvodi Vidaković Nikica, ustaški poverenik za Glinu i svu okolinu. On se stara da bude naređenje i izvršeno.

Ustaše, koji su u Topuskom i okolini ubijali i pljačkali Srbe i palili imovinu njihovu, te vršili silovanja devojkica i žena jesu:

Kocman Antun, učitelj u Topuskom, Briješki Ilija, moler u Topuskom, Malinac, moler u Topuskom, Sinički Đuro, zemljoradnik iz Hrvatskog Sela kraj Topuskog, Mato, pekar iz Hrvatskog Sela i njegov brat Đuro čija imena ne znam, Putrić Tomo, sin opštinskog bilježnika iz Topuskog, Prus Stevo, tišler iz Topuskog i njegov brat Slavko, Prus Ivo, špengler iz Topuskog, Longer Đuro, zemljoradnik iz Hrvatskog Sela, Zrinščak, ustaša iz Zagreba, dr. Klimek, lekar iz Topuskog.

Na posletku izjavljujem, da su svi Srbi u Topuskom i okolici pod strašnim pritiskom hrvatskih vlasti i ustaša morali u rimokatoličku veru. Mlade Srpkinja, osim što su na silu prešle u rimokatoličku veru, morale su se upisati u ustaše i one, iako su im ustaše zaklali očeve i braću, a imanje opljačkali, moraju stupati sa ustašama i pjevati ustaške pjesme.

Prednji iskaz mi je pročitan, ja ga usvajam kao svoj i potpisujem.

Saslušao i overava:

Julka Škara, s. r.

Đuro J. Rodić, s. r.

Zapisničar:

Stana Tepavac, s. r. (4)

14.

1943. OŽUJAK 18. BEOGRAD

Milka Batalo – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike

ZAPISNIK

od 18. marta 1943 godine

SASTAVLJEN U KOMESARIJATU ZA IZBEGLICE I PRESELJENIKE U BEOGRADU

BATALO MILKA, domaćica iz Topuskog, opštine iste, sreza Vrgin Most, stara 21 godinu, kći Steve i Jelene rođ[ene] Rajšić, neudata, sada kao izbeglica nastanjena u Boegradu, Baba Višnjina ulica broj 20, iskazana izb[eglička] leg[itimacija] broj 35671 – iskazala je:

Opština Topusko, kao i samo mesto, naseljena je Srbima i Hrvatima. Srba u opštini imade oko dve trećine, a Hrvata jedna trećina.

Istodobno sa uspostavom nezavisne države Hrvatske pojavili su se u Topuskom ustaše pod vodstvom Briješki Ilije, pekara iz Topuskog. Ustaše su odmah preuzeli svu vlast.

Na 14. aprila 1941 godine ustaše su uhapsili i zatvorili nekoliko Srba iz Topuskog pod izlikom, da su bili četnici. Zatvoreni su bili: Dr. Vurdelja Branko, lekar; Budimir Bogdan, kafedžija; Škara Nikola, pekar; Lončar Mile, trgovac; Vorkapić Jovo, restaurater; Škara Stanko, kafedžija; Janjanin Stojan, zemljoradnik; te još ptorica Srba, čijih se imena više ne mogu setiti. Ovi Srbi bili su nekoliko dana u zatvoru u Topuskom, gde su ih ustaše strašno zlostavljali, a zatim su otpremljeni u Zagreb i otuda, nakon izvesnog vremena, pušteni na slobodu.

Za nekoliko dana ponovno su uhapšeni ti isti Srbi, osim Lončara Mile, koji je nekuda pobegao. Oni su ovaj put iz Topuskog otpremljeni u Petrinju, gde su neko vreme držani u zatvoru, a zatim jednog dana sa više drugih Srba iz raznih mesta u Baniji nekuda odveženi i od tada se o njihovoj sudbini ništa dalje ne zna. Veruje se, da su ubijeni.

Ponovno hapšenje Srba iz Topuskog i okolice izvršili su ustaše 28. jula 1941 godine. Tada su uhapšeni iz Topuskoga: Škundrić Ilija, trgovac; Žutić Miloš, zemljoradnik; Paripac Ljuban, mesar; Lalić Jovo, graničar; Batalo Dmitar, trgovac; Mišćević Jovan, zemljoradnik i njegov sin Ljuban, opšt[inski] pisar; Mišćević Đuro, mladić od 15 godina; Batalo Milan, zemljoradnik; Batalo Dragan, opančar; Batalo Ilija, mesar; Batalo Mile, opančar; Batalo Ninko, zemljoradnik i njegovi sinovi Niko, zemljoradnik i Janko, kolar; Batalo Mirko, blagajnik kupališne uprave; Batalo Matija, zemljoradnik i njegov sin Miloš; Miljević Milan, trgovac; Paripac Nina, zemljoradnik, te još neki, čijih se imena sada ne mogu setiti. Svi ovi Srbi bili su četiri dana zatvoreni u opštini u Topuskom, gde su ih ustaše svaki dan strašno tukli, a zatim su ih potrpali u voz i otpremili u Gospić. Dalje se o njihovoj sudbini ništa ne zna, ali se općenito veruje, da su svi pobijeni.

Na 1. augusta 1941 godine izvršeno je opet hapšenje Srba. Ovaj put su hapšene samo žene i deca, jer su muškarci u glavnom već bili likvidirani. Ovaj put sam i ja bila uhapšena, a sa mnom još moja majka Jelena, sestre Ljubica i Danica, te brat Milan, star 13 godina. Otac iza nas je ostao kod kuće. Bilo nas je uhapšenih svih skupa oko 250 i to zajedno (1) žena, devojaka i dece. Bile smo zatvorene na tri mesta i to u pravoslavnoj crkvi, parohijskom stanu i podrumu, te opštini. Ja sam sa jednom grupom žena i dece bila zatvorena u podrumu parohijskog stana.

Prigodom zatvaranja ustaše su nas nama izvršili premetačinu i oduzeli nam sve što smo imali, a naročito novac. Mojoj materi oduzeli su 12.000. dinara gotovog novca, a meni su oduzeli 15 zlatnih dukata. Prigodom oduzimanja naredili su mi ustaše, da to ne smijem nikome kazati, a ako bi me ko zapitao, da mu moram reći, da sam ja svoje dukate dala na sačuvanje Babiću Iliji i Stevi, kafedžijama. Tri dukata bila sam sakrila u kose i ovi mi nisu oduzeti.

Pred podrumom parohijskog stana, gde sam sa drugim Srpkinjama bila zatvorena ustaše su postavili stražu i nisu nam dozvolili izlazak.

Sutradan oko 9 sati pre podne ustaše su otvorili podrumna vrata i izveli iz podruma sve nas devojke i mlađe žene. Tada sam i ja bila izvedena iz podruma. Odvedene smo u avliju, a moglo nas je biti oko 40. U avliji smo morale po naređenju ustaša igrati kolo i pevati: „Paveliću, živela ti ruka, što ti ubi srpskoga hajduka.” Zatim smo morale igrajući kolo vikati: „Živeo Pavelić, živeo Kvaternik, živili ustaše” i slično.

Posle toga su nas ustaše prisilili, da pevamo četničku pesmu: „Spremite se, spremte, četnici”. Mi nismo ispočetka htele pevati tu pesmu, jer smo znale, da će nas ustaše onda tući. Ali su nas ipak primorali i mi smo pevale četničku pesmu te podjedno igrale. Kako god smo mi pevale i igrale, tako su oko nas stajale ustaše i batinama nas tukli po leđima. Posle toga su nas ponovno odveli u podrum i stražu postavili pred vrata.

[...]

Na 3. avgusta 1941 godine u več – bila je nedjelja – doveli su ustaše i zatvorili u parohijski stan još neke Srkinje iz Topuskog sa decom.¹⁷ Među ovima bila je i žena sa kćerkom Dr. Vurdelje Branka, lekara iz Topuskog, kojeg su ustaše već pre toga odveli i ubili. Tu več su ustaše i nas izveli iz podruma i smestili zajedno sa ostalima u sobe parohijskog stana. Tu istu več doveli su u parohijski stan i žene sa decom, koje su bile zatvorene u opštinu.

[...]

Prvih pet dana u zatvoru nismo dobile ništa za jesti. Šestog dana oduzeli su ustaše od mojeg strica Batalo Nikole jedno svinjče, koje su zaklali i nama dali za hranu. Toga mesa je toliko bilo malo, da su samo mala deca dobila za jesti, dok smo mi odrasli i nadalje ostali gladni.

Šestog dana u več smilovali su se na nas domaći Hrvati Babić Ivo i Stevo, kafedžije, pa su nam poslali u zatvor dosta mesa, hleba i krumpira i tada smo se prvi put najele. Sutradan su nam oni poslali u zatvor kafu. Ovi Babići nisu bili ustaše, već su mnogo žalili nas Srbe i našu tešku sudbinu.

Nakon osam dana mi smo seljanke puštene na slobodu, a građanke su otpremljene u Petrinju. One su u Petrinji ostale u logoru dulje vremena, a nakon toga su i one puštene kućama sa naređenjem, da se ne smiju nastaniti u Topuskom, već samo po selima.

Kada sam došla kući sa majkom, sestrama i bratom, nismo u kući ništa našli, jer su ustaše za vreme našega zatvora sve potpuno opljačkali. Našle smo samo gole zidove. Otac je posle našeg hapšenja nekuda pobegao, a možda je po ustašama i kuda odveden i ubijen. Njega posle uopšte nisam videla, a niti za njegovu sudbinu saznala.

Ustaše nam niti posle toga nisu dali mira. Stalno su po noći dolazili do naše kuće, pretili nam se i maltretirali nas. Jedne nedelje posle podne oko 4 sata došli su u našu kuću tri naoružana ustaše iz Topuskog i to Kravarić Ića, zemljoradnik; Kravarić Ivan, obuçar i Malinac Ivan, moler. Došavši u kuću, hteli su odmah da ubiju moju mater. Mati je to primetila i kroz druga vrata kuće pobegla i sakrila se u kukuruz. Za materom pobegle su obe moje sestre i brat, a ja sam sa ustašama ostala sama u kući. Ustaše su od mene zahtevali, da pronađem i dovedem moju majku. Ja sam imala još tri zlatna dukata, pa sam ih ponudila ustašama, samo da me ne diraju. Ustaše su dukate primili i naredili mi, da idem tražiti mater. Ja sam izašla iz kuće tobož da tražim mater, pa se više nisam vratila nazad. U polju sam se sastala sa materom, sestrama i bratom i otišli smo zajedno u Staro Selo kraj Topuskog u rodnu kuću moje matere. U kući moje matere u Starom Selu bili smo po prilici do Vel[ike] Gospojine 1941 godine.¹⁸

¹⁷ Prema pravoslavnom crkvenom kalendaru za 1941. godinu, nedjelja, 3. VIII. (prema gregorijanskom kalendaru), odnosno 21. VII. (prema julijanskom kalendaru), bila je „nedjelja 8. po Duhovima”.

¹⁸ Prema pravoslavnom crkvenom kalendaru za 1941. godinu, Velika Gospojina – Uspenije Presvete Bogorodice bilo je u četvrtak, 28. VIII. (prema gregorijanskom kalendaru), odnosno 15. VIII. (prema julijanskom kalendaru).

O Vel[ikoj] Gospojini 1941 godine došli su u Staro Selo ustaše sa hrvatskom vojskom i tamo su ubijali svakoga, koga su u selu našli. Tada je poginulo mnogo Srba u Starom Selu, a najviše žena i dece. Ustaše su u pojedine kuće dovodili žene i decu i onda kuće palili tako, da su one žrtve u zapaljenim kućama žive gorile. Ovaj put sam u Starom Selu gledala svojim očima, (3) kako ustaše vrše užasne zločine nad bespomoćnim srpskim narodom. Gredala sam, kako su ustaše usijanim gvožđem palili deci oči, a matere su to morale gledati, a zatim su palili oči i materama. Tada su ustaše popalili celo selo. Jedino su dve kuće ostale pošteđene i to zato, da ustaše i njima mogu prenoćiti.

Ja sam sa majkom, sestrama i bratom pobegla u šumu „Orlova” kraj Starog Sela. S nama su još pobegle moja baka Rajšić Kata i ujina Rajšić Mila. U šumi smo ostale osam dana, a za to vreme hranile smo se krumpirima, koje smo po noći u polju kopale.

Nakon osam dana došli su u šumu „Orlova” ustaše sa hrvatskom vojskom, a mi smo pred njima pobegle u Petrovu Goru.

U Petrovoj Gori bile smo oko mesec dana. Za to vreme tamo smo se hranile također krumpirom, koji smo po noći kopale po poljima kraj šume, a spavale smo pod drvećem.

Nekako u mesecu novembru 1941 godine izdala je hrvatska vlada proglas u kojem je pozvala sve Srbe, koji su pred ustašama odbegli u šumu, da se povrate u svoja sela, garantujući im, da se nikome ništa neće dogoditi. Mi smo se tada povratile u Staro Selo i na zgaristu moje bake podigle smo kolibu od pletera i u njoj stanovale.

U Starom Selu nismo ni sada bile mirne. Već nakon tri nedelje ustaše su ponovno došli, ovaj put bez hrvatske vojske. Opet su ubijali svakoga, koga su god našli u selu.

Mi smo opet pobegle iz Starog Sela i ovaj put se sklonule u selo Pecka ispod Petrove Gore, koje je još bilo pošteđeno od ustaškog zuluma.

U selu Pecka bile smo mirne sve do meseca aprila 1942 godine.

U mesecu aprilu 1942 godine došli su ustaše u selo Pecka i tu su ubijali svakoga, koga su našli u selu, a kuće su pljačkali. Mi smo pred ustašama ponovno pobegle u Petrovu Goru.

Drugi dan posle našeg begstva, došle su ustaše u Petrovu Goru, a mi smo pred njima bežale dalje. Tu sam tada izgubila majku, sestre, brata, baku i ujnu i više ih uopšte nisam videla. Da li su u životu, ili su ubijene, ja ne znam.

Čula sam od drugih Srba, koji su tada bili u Petrovoj Gori, da su hrvatske vlasti opet pozivale Srbe, da se povrate u svoja sela i da im se neće ništa dogoditi. Ja sam tada otišla u Vorkapić Selo, opštine Topuski, koje je još bilo sačuvano od ustaškog zuluma. U Vorkapić Selu došla sam u vezu sa već spomenutim Babić Ivom i njegovom pomoću otputovala sam u Glinu, gde mi je on izradio propusnicu na tuđe ime za Beograd. Iz Gline sam kolima doputovala u Petrinju, a odatle vozom do Zemuna. U Zemunu sam ostala 4 dana i pomoću jednog domaćeg Nemca prešla sam u Beograd, kamo sam stigla na 26. aprila 1942 godine. (4)

U ljeti 1941 godine izišao je proglas u Topuskom, u kojem su se pozivali svi Srbi, da pređu na rimo-katoličku veru, pa da će onda biti ravnopravni sa Hrvatima. Ujedno se u proglasu pretilo onim Srbima, koji ne pređu na rimo-katoličku veru, da će biti otpremljeni u logore, a njihova imanja zaplenjena u korist Hrvatske države. Jedan deo Srba i to većinom žena, prešao je na rimo-katoličku veru, misleći, da će se time zaštititi od ustaških nasilja, ali im niti to nije koristilo, jer su ih ustaše i posle toga ubijali kao skotove.

Osobito su se istakli u progonu Srba i kao ustaše: Kramarić Ica, zemljioradnik; Briješki Ilija, pekar; Malinac Matić, moler; jedan učitelj iz Topuskog, kojem se ne mogu setiti ime; Prus Stevo, stolar; Babić Tomić, zemljioradnik; Kramarić Ivan, obuçar; Malinac Ivan, moler – svi iz Topuskog; zatim, Kramarići, Abramovići, Ferderbari, Vidovići i Popići, zemljioradnici iz Starog Sela, kojima imena ne znam. Naglasujem, da su iz Topuskog ili Starog Sela svi Hrvati bili ustaše i sudelovali u pokolju Srba ili pokolju pomagali. Jedino su

bili korektni i Srbima naklonjeni braća Babići Ivo i Stevo, kafedžije iz Topuskog, koji su Srbe štitili, koliko su to mogli.

Više ništa mi nije poznato, a na iskazano i pročitano mi, mogu se zakleti.

D o v r š e n o.

Batalo Milka, s. r.

Saslušao i overava:
Radić Đuro, s. r.

Zapisničar:
Nevanka Tatalović, s. r.

15.

1944. SIJEČANJ 13. BEOGRAD

Stevo Marjanović-Katić – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

Z A P I S N I K

od 13. siječnja 1944 godine

sastavljen u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

MARJANOVIĆ-KATIĆ STEVO, star 26 godina, sin pok[o]jnog Nikole i Anke rođ[ene] Marjanović, mesar, izbegao iz Vorkapić Sela, opština Topusko, sreza Vrgin Most, sada nastanjen u Beogradu, Kosovska 41, vlasnik izb[egličke] leg[itimacije] broj 133755, izjavi:

Pre rata 1941 godine živio sam u Novom Sadu i bio zaposlen kao mesarski pomoćnik, a na 14 dana pred rat vratio sam se kući u svoje rodno mesto i tu me je zatekao i rat i slom Jugoslavije.

Progoni Srba u opštini Topusko počeli su odmah u aprilu 1941 godine, o Uskrsu.¹⁹ Tada su među prvima od nove ustaške vlasti uhapšeni iz Vorkapić Sela: Stojan Vorkapić, trgovac; Dušan Busić, zemljoradnik; Žutić Mićo, zemljoradnik, a iz Topuskog: Jovo Vorkapić, gostioničar; Stanko Škara, pekar; Vukašin Dražić, blagajnik fabrike željezničkog majdana i dr. Branko Vurdelja, upravnik lečilišta Topusko.

Sve napred navedene odveli su ustaše u Petrinju, a u Petrinje u Zagreb osim dr. Branka Vurdelje, Jove Vorkapića i Stanka Škare, koji su izdvojeni i odvedeni u pravcu Capraga i tu u jednoj šumi od ustaša ubijeni. Sa onima koji su sprovedeni u Zagreb nije se nikada kasnije moglo doznati šta se desilo, ali se kao sigurno pretpostavlja da su od ustaša ubijeni.

U toku meseca maja i juna ustaše su i dalje nastavili da pojedinačno hapse i odvode Srbe kako iz opštine Topusko tako i iz celog sreza Vrgin Most u raznim pravcima, prema Petrinji, Glini, Karlovcu i Sisku, a za sudbinu odvedenih nije se docnije nikada ništa moglo čuti. Verovatno je da su svi ovi nesretnici od ustaša pobijeni.

Nekako početkom jula 1941 godine upala je jedna grupa ustaša iz Topuskog u Vorkapić Selo u kojoj su se nalazili sve ustaše domaći Hrvati iz Topuskog i okolice u nameri da pobiju sve Srbe u Vorkapić Selu. Zahvaljujući samo tome da smo bili na vreme o ovom ustaškom pohodu izveštjeni od dvojice Hrvata iz Topuskog – Babića Steve, mesara i Babića Ivana, gostioničara – nije ova paklena namera za uništenjem Srba u Vorkapić Selu uspela, jer se gotovo celo selo sklonilo u šumu. Ostalo je samo 6 staraca i nekoliko žena koje su ustaše u njihovim domovima poubijali. Ubijeni su: Žutić Vujo, Jarčov Đuro i žena mu, Bogdanović Stojan, Vorkapić Pero, Jarčov Mila i žena mu i Vorkapić Petar s de[...].tero dece. (1)

¹⁹ Prema pravoslavnom crkvenom kalendaru za 1941. godinu, Uskrs ili Vaskrs – Vaskrsenje Gospoda Isusa Hrista bio je u nedjelju, 20. IV. (prema gregorijanskom kalendaru), odnosno 7. IV. (prema julijanskom kalendaru).

Posle ovog slučaja Srbi u Vorkapić Selu bili su stalno na oprezu da ih ustaše [ne] iznenade i na svaki glas da će ustaše doći u Vorkapić Selo sav se narod sklanjao u Petrovu Goru. Na taj način Vorkapić Selo ostalo je sve do danas uglavnom sačuvano i nije doživelo sudbinu drugih mesta u srezu Vrgin Most, koja su uništena i spaljena.

Do januara 1944 godine od ustaške ruke poginulo je u Vorkapić Selu 18 srpskih duša, uračunavši tu i onu partiju pobijenih Srba koje sam napred naveo.

Ustaški teror u Baniji i Kordunu doveo je do organizovanog srpskog otpora, pa je u jesen i zimu 1941 godine i u prvoj polovici 1942 godine dolazilo do velikih i krvavih borbi između Srba i ustaške vojske u planini Petrovoj Gori, u kojim borbama su često ustaše bili hametice poraženi i uništeni. Na srpskoj strani stradalo je mnogo posve nedužnog sveta, najviše žena i dece, koje su ustaše zatekli u selima i koji se nisu blagovremeno sklonili u Petrovu Goru. U toku godine 1941/42 uništena su potpuno u srezu Vrgin Most ova sela: Perna, Čemernica, Crni Potok, Staro Selo i Katinovac. Selo Katinovac ima i najveće žrtve u krvi. U ovome selu ustaše su sve živo zatvorili u domove i zapalili sve kuće tako da je narod u kućama izgoreo.

Teško je reći i od prilike koliko je Srba stradalo od ustaša u srezu Vrgin Most, jer mnogo naroda razišlo se na razne strane i sklonilo u zabitnija naselja gde ustaše nisu dolazili. Dobar deo mlađih ljudi nalazi se na radu u Nemačkoj, a nešto malo srpskog sveta prešlo je odnosno izbeglo u Srbiju.

Po mojem mišljenju danas u srezu Vrgin Most ne živi ni polovica onog broja Srba koliko ih je bilo pre rata, a računam da je oko 1000 Srba platilo glavom od ustaške ruke. Mnogo je naroda propalo prilikom bežanije ispred raznih kaznenih ekspedicija, no koliko je sveta u ovim bežanijama propalo ne može se ustanoviti.

Kao ustaše u opštini Topusko naročito su se istakli: Malinac Mate, moler; Prus Slavko, stolar; Kordić Ivan, zemljoradnik i još nekoji kojih se više ne sećam. Najveći deo naših domaćih ustaša do sada je izgubio glavu u raznim borbama.

Akciju na pokatoličavanju, koja nije imalo gotovo nikakvog uspeha vodio je mesni župnik iz Topuskog, kojemu ime ne znam. Znam, da su pojedinci njemu dolazili u parohiju i da je on lično vršio „pokrst” u katoličku veru.

Više ništa nema izjaviti, a na sve što sam izjavio i što mi je pročitano mogu se zakleti.

D o v r š e n o.

Saslušao i overava:

Zapisničar:

Branko Vukdragović, s. r.

R. Nikšić, s. r.

Marjanović-Katić Stevo, s. r. (2)

16.

1942. SVIBANJ 18. GORNJA TREŠNJVICA

BOGDAN DIKLIĆ, PAROH PERNANSKI – ARHIJEREJSKOM NAMJESNIŠTVU U ARANĐELOVCU

Vrgin Most

G[ornjo] Karlovačka eparhija
Prijepis

VISOKO PREČASNOM PRAVOSLAVNOM ARHIJEREJSKOM NAMJESNIŠTVU U ARANĐELOVCU

Na tam[ošnji] poziv br[o]j 385/1942 izveštava se sledeće:

1 U mojoj parohiji Perni bilo je oko 4350 duša, opština Topusko, srez Vrgin Most. Dok sam ja bio tamo, nije stradao niko. Ja sam odveden 10 jula, a posle sam saznao da je celo moje selo spaljeno i više od 75% naroda izgинуlo. Moja se parohija nalazila oko Petrove Gore i tamo su se vodile borbe.

- 2 Koliko je Srba izbeglo ili preseljeno? Ne znam, nepoznato mi je.
- 3 Oduzeli su mi sve, ceo nameštaj, krevetninu, krave, svinje, seno, hranu. U samom logoru oduzimali su novac, zlatninu, kao satove, prstenje, dukate, pribor za jelo, štof za odelo, platno, sve što im se na oko dopadne.
- 4 Koliko je Srba promenilo veroispovest? Ne znam, držim malo i to pod silu.
- 5 Za crkvu i za stan sam saznao da je spaljeno sve, ništa nisu štedeli.
- 6 U gonjenju Srba istakla se hrvatska vlast po naredbi svoga poglavnika Ante Pavelića, koji je sastavio sve zlikovce, sadiste i robijaše, naoružao ih i slao u pojedina srpska sela na klanje Srba.
- Sam politički program Hrvatske pravaške ili frankovačke stranke kaže: „U Hrvatskoj nema Srba, ako neko ima to je vlaški nakot, to sve treba staviti pod mač i nož i istrebiti iz Hrvatske.” Sad su na vlasti ti ljudi u Hrvatskoj i ostvaruju svoj politički program koji je planiran još pre 40 godina.
- 7 U mom kraju nije bilo ko se od Hrvata ili Muslimana zauzimao za zaštitu Srba.
- 8 Fotografija nemam.
- 9 Pismene dokumente nemam.

6. V. 1942 godine

Jerej

U Gor[njoj] Trešnjivici

Bogdan Diklić, paroh pernanski

Tačnost prepisa overava:

V. d. Glavnog Sekretara

Svetog Arhijerejskog Sinoda

Protoprezviter-stavrofor

(potpis nečitak)

Član Velikog Crkvenog Suda (1)

17.

1943. SRPANJ 31. BEOGRAD

Miloš V. Pribićević – Arhijerejskom namesniku u Požarevcu

Vrgin Most srez
Prijepis

Gornjo-karlovačka eparhija

Srpska pravoslavna parohija II smoljinačka
Br. 252, 22(9) jula 1941 u Smoljincu

Visokoprečasnom srpskom pravosl[avnom]
Arhijerej[skom] Namesniku u Požarevcu

Na poziv toga v[isoko]prečasnog Arhijer[ejskog] Namesnika od 1/14 VII t[ekuće] g[odine] broj 710, a u vezi sa naređenjem Svetog Arhijerejskog Sinoda srp[ske] pravosl[avne] crkve Sin[odalni] Broj 560 1941 g[odine], podnose se traženi podaci o potpisanom svešteniku i to:

1 Potpisani jest Pribićević V. Miloš, po činu jerej, koji je bio paroh Gornjo-karlovački, odakle je pobjegao dana 9 VI (27 V) t[ekuće] g[odine] posle podne.

2 Razlozi i okolnosti sa kojih sam pobjegao i tako napustio i morao sa suzama i bolom srca napustiti svoju parohiju i porodicu jesu: zahtevano hapšenje i odvođenje po hrvatskim ustašama, a zatim sigurna, a možda i mučenička smrt. Iscrpni razlozi i okolnosti sa kojih sam morao iz Topuskog pobeći, vide se niže pod tačkom trećom.

3 Sve zlo, nevolje i patnje, koje je srpski narod sa svojim prvacima: sveštenstvom, učiteljstvom, obrtnicima, gostioničarima, istaknutijim zeljoradnicima itd. pretrpeo od 10 aprila (28 III) t[ekuće] g[odine] do moga begstva iz Topuskog 9 juna (27 V) t[ekuće] g[odine] znadem po čuvenju i slušanju od drugih, ali apsolutono ozbiljnih i istaknutih lica.²⁰ Da su pak Srbi, prvaci u Topuskom, među kojima na prvom mestu kupališni (bivši banski) lekar Dr. Vurdelja Branko, gostioničar i bivši pretsjednik crkv[ene] opštine Vorkapić Jovan, pekari Škara Stanko i Nikola, trgovac Vujošević Milutin itd. po hrvatskim ustašama, dva puta hapšeni i dovedeni, znadem po svom ličnom opažanju i viđenju, a da su isti, nekoliko dana poslije drugog odvođenja u Sisak, negde na polju između Siska i Petrinje poubijani, znadem po čuvenju.

Da je Nebojša, jedinac sin paroha prote na Veljunu (Arhijer[ejsko] namjesništvo slunjsko) Dobrosavljevića Branka ubijen, te da ga je otac Branko, pod pritiskom ustaša morao opojati a zatim su hrvatske ustaše i samoga oca protu Branka ubili na žalost sam saznao sa više strana.

Da je koncem meseca maja ili početkom juna t[ekuće] g[odine] jedne noći pokupljeno nekoliko stotina muškaraca sve do 16 godina pa dalje na više u varoši Glini, te da su tako svi srpski domovi u Glini u crno zavijeni, jer su svi pokupljeni muškarci poubijani kod hrvatskog sela Prekope 3 – 4 km udaljeno od Gline, te ili spaljeni krečom ili bačeni u reku Glinu ili u hrpama (gomilama) u iskopane jame pobacani i zatrpani, znadem kao sigurnu tešku nesreću i zločin, jer se je o tome na sve strane ne samo šaputano, nego i glasno sa suzama u očima pričalo.

Da je bivši bovički (srez vrginmostanski) a potonji (poslednji) paroh ogulinski, jerej Ćurčić Stevan, iz Ogulina doveden u Vrgin Most, te tu pritvoren, a noću tako tučen (bijen), da se je iz glasa derao i jaukao, a zatim da je posle tri dana i tri noći, što ih je proveo u Vrgin Mostu u mukama od batina, nekamo odveden bez traga i svakako ubijen, znadem po čuvenju od više lica.

Da je sveštenstvo crkvenog suda u Plaškom zajedno sa Preosvećenim episkopom Savom bilo na miru sve dok su tamo bili Talijani, a da su po odlasku Talijana svi pozatvarani ili internirani i u Ogulin po hrvatskim ustašama odvedeni, a plaščanski arhijerejski namesnik proto Dokmanović Milan – zvani „Ljuti” – da je ubijen, saznao sam bio sa više strana. Da je u Plaškom zaista nevolja i nesreća bila verovao sam i po tome što od tada ne dobih ni jednog akta na parohiju, niti na arhijerejsko namesništvo, pa ni na moj zamolbeni upit, da se jave ne dobih, nažalost, odgovora.

Kada je za mene lično postalo opasno, da se i dalje u Topuskom nalazim, saopštio mi je prijatelj – učitelj – Hrvat, da čim pre bežim iz Topuskog. Tada sam njegovim i kupališnog lečnika Dr. Klimeka posredovanjem dobio od ustaškog stožera u Topuskom propusnicu za lečenje u Beogradu, (1) te sam 9 juna posle podne iz Topuskog otišao ostavivši ženu i decu, parohiju i svoju sirotinju.

Posle moga begstva, a naročito prvih desetak dana meseca jula – kako mi je saopštila moja supruga, koja je u zadnji čas uspela umaknuti – pohapšeni su sveštenici u onom kraju sa porodicama, te odvedeni u logore, a ima glasova, da su mnogi pobijeni, pa čak da su život izgubili i članovi Crkvenog Suda u Plaškom, zajedno sa Episkopom. Dao Bog da sve ovo ne bude istina.

U Smoljincu, 22(9) jula 1941

Jerej M[iloš] Pribičević, s. r.

v[ršilac] d[užnosti] p[aroha] II Smoljin[skog]

²⁰ Prema pravoslavnom crkvenom kalendaru za 1941. godinu, ponedjeljak, 9. VI. (prema gregorijanskom kalendaru), odnosno 27. V. (prema julijanskom kalendaru), bio je Duhovski ponedjeljak.

Sravnili s originalom
 Tačnost prepisa sa originala overava:
 V[ršilac] d[užnosti] Glavnog Sekretara
 Svetog Arhijerejskog Sinoda
 Protojerej-stavrofor
 (nečitko)
 Član Velikog Crkvenog Suda (2)

18.

1943. SRPANJ 31. BEOGRAD

Jelena Kopač – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

Z A P I S N I K

od 31. jula 1943 godine

sastavljen u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

KOPAČ JELENA, domaćica iz Gor[nje] Cremušnice, opština Bović, sreza Vrgin Most, kći pok[ojnog] Save Drpe i Kate rođ[ene] Borota, stara 65 godina, udovica, majka jednog deteta, vere pravoslavne, Srpkinja, sada izbeglica u Beogradu, Dimitrija Tucovića ulica broj 8, iskazana izb[eglička] leg[itimacija] broj 125330, pozvana da govori istinu o prilikama u svome kraju, iskazuje sledeće:

Selo Cremušnica leži severno od željezničke pruge Karlovac – Caprag, prema reci Kupi i prema mestu Lasinji, poznatom zbog svoje mineralne vode, na drumu, koji vodi iz Vrgin Mosta ka Zagrebu. Selo je podeljeno na dva dela: Gornju i Donju Cremušnicu. Stanovnici sela su isključivo Srbi. U ostalom cela opština Bović, koja se sastoji od više sela, nastanjena je samo sa srpskim življem.

Odmah po osnutku nezavisne države Hrvatske, počeli su nas posećivati sa raznih strana naoružani ustaški odredi, kojima je bio cilj progon i uništavanje srpskog elementa. Gotovo svake nedelje dolazili su k nama sa kamionima ustaše iz Zagreba, Gline, Karlovca i drugih mesta. Sve strane ustaše predvodili su ustaše iz obližnjeg mesta Bučice, koje je čisto hrvatsko mesto, pa kao takvo dalo ustaškom pokretu veliki prilog u svojim krvoločnim ljudima. Ustaše iz Bučice najbolje su bili upoznati sa prilikama naših srpskih sela, te je stoga njima pala u deo dužnost, da označuju pojedine Srbe, koje ustaše treba da progone i ubijaju. Grupe ustaša, koje su povremeno dolazile u naše selo, podizale su pravu hajku za našim ljudima. Koga su imali na svojoj crnoj listi, toga su progonili, a ako su ga uhapsili, znalo se za sigurno, da je njegova sudbina zapečaćena. U većini slučajeva ustaše su odvodili iz naših sela uhapšene Srbe u obližnje šume, gde su ih likvidirali po najkraćem postupku. Dešavalo se vrlo često, da su u samom selu poubijali izvesne Srbe, koji su im pali u šake. Nisu dozvoljavali pritom, da se leševi poubijanih ljudi odmah pokopaju, već su po više dana ostavili leševe izložene na licu mesta, valjda zato, da budu kao strašilo Srbima. Najviše su ubijali Srbe u šumi Kobiljača, Jame i u drugim pošumljenim predelima. Obično su kod svojih pohoda sakupljali ljude iz svih sela u opštini Bović i dovlačili ih na žand[arsku] stanicu u samom Boviću. Tako skupljene ljude u par navrata odvukli su u Glinu i tamo poubijali. Poznato mi je, da je jedna partija Srba poubijana odnosno poklana u srpskoj crkvi u Glini. Iz samoga sela Golinje ustaše su uhapsili 66 Srba i poubijali ih u šumi Kobiljači.

Naši ljudi mnogo su stradali od ustaša još u toku 1941 god[in]. Verovatno, da bi broj nastradalih Srba bio još i daleko veći, da se ljudi nisu sakrivali i bežali u šume, kad god je opasnost od strane ustaša (1) zapretila. Cela 1941 godina karakterizovana je stalnim ustaškim upadima u naša mirna sela i bežanjem Srba na sve strane ispred ovih velikih krvoloka.

U mome selu ustaše su u leto 1941 godine više puta tražili seljaka Damjana Radanovića, oca šestero dece. On se je neko vreme sklanjao i sakrivao ispred ustaša. Konačno mu je to dozlogrdilo, pa kako je bio u svakom pogledu ispravan i pošten, što međutim za ustaše ne znači ništa, sačekao je kod svoje kuće jednoga dana ustaše i predao im se. Bez ikakvog saslušavanja, njega su ustaše ubili na njegovom dvorištu, nemajući milosrđa ni prema njegovoj deci, koja su ostala potpuno sama, bez igde ikoga, jer im je majka još ranije umrla. Istoga dana ustaše su ubili u selu Gornja Cremušnica seljake Jovana i Nikolu Radanovića. Sem toga ustaše su tih dana ubili u Donjoj Cremušnici dve žene, kojima ne znam imena. Kako se naš svet razbežao i rasturio se na sve strane, ne mogu sada navesti imena svih ljudi, koje su ustaše poubijali.

U toku 1941 godine ustaše su zapalili i potpuno srušili srpske crkve u Boviću, Kirinu, Stipanu i Pješćanici. Osnovnu školu u Gor[njoj] Cremušnici također su spalili, jer po njihovom mišljenju škola više nije potrebna za srpsku decu. Učitelja Dragu Smoljanovića odvukli su sobom i ubili.

Ispred stalnih ustaških progona i nasrtaja konačno je sve srpsko stanovništvo, kako iz našeg sela, tako i iz obližnjih mesta, napustilo svoje kuće i razbežalo se po šumama, a u koliko je neko imao priliku, smestio se privremeno na drugim udaljenijim mestima kod svojih rođaka i prijatelja. Najviše nas je bilo u Petrovoj Gori. Od ustaša nigde nismo imali mira. Stalno smo bežali i bili u pokretu, nastanjujući se prolazno u ona mesta u koja još ustaše nisu dolazili.

Ja sam sa mojim pokojnim mužem Petrom, koji je docnije umro od velikih patnji i nedaća, provela u Petrovoj Gori punih pet meseci, po onoj najvećoj zimi u 1941 i 1942 godini. Sav srpski živalj iz cele Banije potucao se tako od nemila do nedraga, samo da bi spasio svoj goli i jadni život

U Petrovoj Gori također su nas neprestano napadali. U više navrata vršili su napade na nas veći odredi domobranske vojske i uniformisanih ustaša. Čak su nas često puta u našim zbegovima bombardovali iz aviona. Mnogo ljudi, žena i dece je poubijano, a dosta veliki broj je poumirao od gladi i zime.

U proleću 1942 godine mnogi od naših ljudi, koji su još ostali na životu, vratili su se svojim kućama. Tako isto vratila sam se ja sa mojim mužem. Svi mi verovali smo, da su se ustaše zasitili srpske krvi i da će nas pustiti na miru. U tome smo se prevarili, jer je ustaška žeđ za srpskom krvi nezajažljiva. Posle svega tri nedelje opet su ustaše (2) upali u naše selo i skupljali Srbe, koje su ubijali sa takovim lakoćom s kakvom se svršava najobičniji i najlakši posao. Naročito su vršili ubijanja i pokolje u Ostrožinu i Kirinu. Ispred ustaških zlostavljanja ponovno smo morali bežati u obližnje šume iz kojih smo se vraćali kući, kad su ustaše otišle. Kratko vreme posle našeg povratka kući iz Petrove Gore, umro je moj muž Petar, koji je u zbegu sav promrzo i propao od čega se više nije mogao izlečiti.

Dok smo se mi nalazili u Petrovoj Gori, ustaše su popalili sve kuće u Gornjoj i Donjoj Cremušnici, a tako isto i u svim ostalim srpskim selima, pošto su prethodno sve opljačkali i prisvojili, što je za njih bilo od vrednosti. U bukvalnom smislu te reči, naša sela su ustaše potpuno razorili i pretvorili u prava zgarišta.

Zbo ovakovog stanja stvari, nakon našeg povratka iz Petrove Gore u selo, živeli smo u kolibama, koje smo na brzu ruku podigli. Može se lako zamisliti, kakav je bio naš život bez kuće i kućišta, bez stoke i bez hrane. Formalno smo gladovali, tako da su slabiji i iznureni ljudi umirali od gladi. Preko celog leta 1942 godine proveli smo u našem selu u stalnom strahu i neprestanom gonjenju po ustašama. Pod najtežim okolnostima ipak smo uspeli, da u nekoliko obradimo našu zemlju. Ustaše nam nisu priuštili ni taj najbedniji život, koji je bio ravan životu cigana, već su nas iz dana u dan ganjali kao divlje zveri.

Pred Sv. Iliju 1942 godine došla je u naše selo ustaška vojska i ponovno nas sve rasteerala. Mnogi ljudi, koje su ustaše pohvatali, platili su glavom. Seljaka Đuru Mraovića iz

Gor[nje] Cremušnice ustaše su uhvatili, zatvorili u jednu kolibu, koju su potom zapalili. Ispečen leš ovoga nesretnika ustaše su bacili u seoski bunar. Ovaj put svi smo iz našeg sela izbegli u selo Kirin i Ostrožin. U ovim selima proveli smo od Sv. Nikole do Sv. Save.

O Sv. Savi 1943 godine ustaška crna legija proterala nas je iz naših privremenih naselja u Kirinu i Ostrožinu. Bežali smo progonjeni od ustaša preko Korduna i Petrove Gore u Bosnu. U masama prolazili smo kroz razna mesta, kojih se više ne sećam, jer kao nepismena žena nisam mogla da upamtim sve predele, kroz koje smo bežali. Ipak se sećam, da smo prolazili kroz Bos[anski] Petrovac, Drvar, Krupu i Glamoč. Bežeći tako došli smo do blizu dalmatinske međe i nastanili se u selu Proovu. U tome selu ostali smo par nedelja. Iza toga ponovno smo produžili naš mukotrpan put natra preko Like i Korduna u Gor[nju] Cremušnicu, gde sam sa ostalima stigla pred Uskrs 1943 godine.

Kod kuće opet nisam imala mira. Ustaše su neprestano zalazili u selo i progonili naš svet. Ispred njih smo bežali i sakrivali se u polju, po živicama i drugim skrivenim mestima. Naposletku sam sama, ovako stara i nemoćna otputila se u beo svet. Usput sam prosila i na taj način (3) od prosjačenja živela. Tako pešačeći došla sam u Karlovac, gde sam se smestila kao radnica kod jednog Hrvata. Na tome mestu provela sam mesec dana. Moj poslodavac kome ne znam imena izradio mi je nakon toga objavu za put u Zemun. U Karlovcu sam se našla sa poznatom staricom Kopač Milkom iz Gor[nje] Cremušnice, pa smo nas dve zajedno izbegle iz Hrvatske i doputovale iz Karlovca u Beograd 27. jula 1943 godine.

Ustaše, koji su progonili Srbe u našem kraju, ne poznam. Ovo stoga, jer su oni najviše dolazili sa strane. Jedino mi je poznat kao ustaša odnosno kao ustaški vođa Šilobot Stevan iz Bučice, opštine iste, srez Glina, dočim druge ustaše n poznam.

Drugo ništa nemam reći, a na iskazano i pročitano mi mogu se zakleti.

D o v r š e n o .

Saslušao i overava:
Jakšić Branko, s. r.

Zapisničar:
Tatalović Nevenka, s. r.

Kopač Jelena po meni
Tatalović Nevenki, s. r.

19.

1942. VELJAČA 16. BEOGRAD

Vukosava Galogaža – Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu

Z A P I S N I K

od 16 februara 1942 god[ine]

sastavljen u Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu

Pristupa nepozvana Galogaža Vukosava, stara 32 godine, srpsko pravoslavne vere, kći pok[o]mog] Ilije i Mileve rođene Rajšić, učiteljica, pobegla iz Vrginmosta, sada nastanjena u Beogradu, Vrbaska br[o]j 3, poseduje željezničku legitimaciju za putovanje broj 30924 od 10. VI. 1937, izdane joj od Direkcije državnih željeznica u Zagrebu, te iskazuje:

U aprilu prošle godine, služila sam kao učiteljica u Boviću, sreza Vrginmost. Po prevratu sve do meseca maja prilike u opštini Bović kao i u celom srezu Vrginmost bile su mirne.

Na Đurđev dan 6 maja 1941 upali su nenadano ustaše u Bović i pokupili 12 seljaka Srba i to: Marčić Vasu, Mraović Milana, Mraović Stevana, Borotu Milana, Vukovića kojemu imena ne znam, sve zemljoradnike iz Bovića i odveli ih u selo Bučicu, gde su ih na razne načine mučili i tukli, a zatim ih povelu u pravcu Zagreba. Međutim na putu presrela je transport s ovim ljudima koje su vodile ustaše nemačka vojska i kad su se ovi ljudi pritužili nemačkim vojnicima na postupak ustaša, Nemci su ih oduzeli ustašama iz ruku i odveli ih u Zagreb a odatle uputili u Nemačku u logor, odakle su se oni javili svojim kućama.

Poznato mi je da su ustaše ovu davnajstoricu ljudi još u Boviću svezali u lance te jednom ciganinu naredili da ih tuče. Glavni od ustaša koji je u hapšenju i zlostavljanju ovih ljudi sudelovao jeste Šilobod, kojemu ime ne znam iz sela Bučice kao i neki Rožanković iz Bučice, kojemu imena ne znam.

U mesecu junu nije se zbililo ništa naročito u opštini Bović i srezu Vrginmost, verovatno iz toga što su tada u srez Vrginmost došli Talijani. Ovako snošljivo stanje bilo je sve do 29 jula prošle godine. Toga dana došli su u opštinu Bović ustaše iz Gline sa velikim brojem kamiona te su pokupili iz Bovića i okolnih sela oko 150 Srba, natovarili ih u kamione i odveli u Glinu. Ovako veliki broj ljudi skupili su na taj način, što je bilo objavljeno po Boviću i okolnim selima da će se 29 jula deliti seljacima blokovi za vršidbu. Gotovo svi ovi ljudi pokupljeni su od ustaša pred opštinskom zgradom u Boviću. Kad su ih ustaše odveli u Glinu, zatvorili su ih u srpsku crkvu i tu sve do jednoga poklali.

U samom mestu ustaše su 29 jula opljačkali [Petra] Gledića, kojemu ime ne znam, za kojega su znali da ima novaca, te pošto su mu oduzeli sav novac zaklali su ga u jednoj šumici kraj Bovića. Istoga dana ubili su i Stanojevića Jovana, zemljoradnika u njegovu dvorištu.

Među onih 150 pobijenih Srba seljaka iz opštine Bović u pravoslavnoj crkvi u Glini po imenima mogu navesti ove: Smoljanović Dragutina, učitelja, oženjenog oca troje dece, Radanović Nikolu, trgovca, sina mu Dušana i dvojicu braće od kojih znam da se jedan zove Stevan. Sem toga spomenutoj braći Radanovićima ubili su i oca kojemu ime ne znam. Nadalje su ubili: Stanojević Marka, Mraović Adama i Borotu Milana (1) zemljoradnike, braću Mraovića Jovana i Damjana, trgovce, Mraović Stanka kovača i Mraović Damjana lugara. Po imenu drugih se ljudi sada više ne mogu setiti. Svi ovi ljudi su iz Bovića i okolnih sela opštine Bović.

Povodom događaja od 29 jula ljudi su se počeli sklanjati u druga sela bliže šumama, a ustaše su tada preko opštinskih poverenika pozivali narod i odbegle iz svojih sela da se vrate kućama i da se ni jednom od njih neće ništa dogoditi.

Početak avgusta upala je ustaška vojska u srez Vrginmost i zapalila selo Ostrožin, u kojem je izgorelo 20 kuća, a u mestima Boviću i Kirinu zapalili su crkve. Kao razlog za to naveli su ustaše to što su ljudi, vrativši se kućama po odlasku ustaša, otvorili zatvorene i zapečaćene crkve i zvonili u zvona da na taj način objave svoj povratak kućama te da su crkve opet slobodne.

Na pozive hrvatskih vlasti narodu da se vrati kućama tek nekoji su se ljudi odazvali, no i oni su ubrzo bili pohapšeni. Tako je bilo sa braćom Damjanom i Vujom Gledićem i Vujićinim sinom Perom, zemljoradnicima iz Bovića, koje su po povratku kući pohapsili a zatim sproveli u Karlovac gde su osuđeni na smrt streljanjem, koja je nad njima i izvršena. Isto tako bili su od ovih povratnika kućama uhapšeni i odvedeni u Karlovac Svetozar Mraović i Borota Stevo, zemljoradnici iz Bovića, no ovi su posle provedenog postupka protiv njih pušteni kućama. Prilikom upada ustaša u sela sreza Vrginmost u toku meseca avgusta dolazilo je na više mesta do krvavih sukoba između ustaša i naroda koji je izbegao u šume, pa je tako od strane ustaša više njih poginulo kao i žandarmerijski narednik iz Bovića Mesić Tomo, koji je sa ustaškim poverenicima na prevaru pozivao narod, koji je odbegao u šume, da se vrati kućama.

Meseci septembar, oktobar i novembar prošli su dosta mirno i nije bilo većih proganjanja Srba, u glavnom zauzimanjem kotarskog pretstojnika Majoranca Antuna, koji je premešten iz Šida u Vrginmost.

U decembru 1941 počinju nova i teška proganjanja Srba od strane hrvatske ustaške vojske. Ustaše koji su dolazili od reke Kupe prema Vrginmostu zapalili su sva srpska sela od Kupe do Vrginmosta, pa su tako sasvim zapaljena sela Stipan, Kirin, Bović, Čremušnica, Ostrožin, Trstenica, Kozarac, Golinja, Pješčanica te Gornji i Donji Sjeničak kao i selo Čemernica. Danas u ovim selima nema nikoga živoga. Svu stoku i stvari iz ovih upropa-

štenih i uništenih sela ustaše su pokupili i dopremili najpre u Vrginmost a odatle odpravili u Zagreb.

U januaru ove godine odvedeni su od ustaša iz Vrginmosta oni Srbi koji nisu dotle prešli na rimokatoličku veru. Odveli su ih u nepoznatom pravcu i za njihovu sudbinu se ništa ne zna.

U pogledu akcije na pokatoličavanju srpskog življa mogu izjaviti sledeće:

Na dan 3 avgusta 1941 g[odine] putem opštinskih poverenika te mesne inteligencije u pojedinim selima sreza Vrginmost pozvani su svi Srbi pravoslavne vere sa svojim porodicama da radi čina pokrštanja dođu u Vrginmost, te srpski živalj da bi spasao gole živote i svoja [...] (2) odazvao se jednim delom ovome pozivu te su rečenoga dana došli u Vrginmost i to iz sela opštine Čemernica, iz Pješčanice i Slavskog Polja kao i iz Podgorja i Crevarske Strane. Bilo ih je preko jedne hiljade. Po njihovom dolasku ustaše su odmah opkolili čitavu ovu gomilu naroda sa svih strana i počeli odvajati muškarce od žena i dece. Nije prošlo nekoliko sati kad su stali stizati kamioni od Gline i Petrinje i po dolasku ovih kamiona odmah su sve muškarce natrpali u kamione kojih je bilo oko 30 i po tom sve natovarene muškarce u kamione odveli su u Glinu. Najveći deo odvedenih Srba ubijen je u Glini a ostali su odvedeni u logor u Gospić. Kasnije se ustanovilo da su i svi ovi koje su transportom uputili u Gospić pobijeni.

Po sredi je dakle bila obična prevara i nije se radilo na pokrštanju nego se samo pronašao način kako bi zavarali srpski živalj i posle toga pobili ljude.

Od ustaša koji su se naročito isticali u proganjanju Srba navodim: Plemenčić Josipa, mesara iz Vrginmosta, koji je bio poverenik opštine Vrginmost i glavni inicijator hapšenja i progona Srba, Beljana, želj[ezničkog] stražara, kojemu ime ne znam, po čijem je nalogu stradalo celo selo Crevarska Strana u kojem su ustaše sve muškarce pobili a žene i decu odveli u logor. Isticao se i jedan lugar iz Vrginmosta kojemu se imena ne sećam i koji je zajedno sa spomenutom dvojicom u glavnom vodio svu akciju u hapšenju i progonu Srba.

Kotarski pretstojnik Majorinac Antun odmah po dolasku u Vrginmost u mesecu novembru uhapsio je spomenute Plemenčić Josipa i Beljana zbog raznih nezakonitosti i tek zauzimanjem Velikog župana u Petrinji Dr. Petra Gvozdića pušteni su Plemenčić i Beljan na slobodu. Ova dvojica bili su uhapšeni radi vršenja pljačke po selima kao i radi toga što su njihovim nastojanjem odvedeni i pozatvarani toliki Srbi.

Ne mogu tačno navesti broj ubijenih Srba u srezu Vrginmost, ali znam da su u selima Čemernici, Starom Selu, Topuskom i Pješčanici pobijeni gotovo svi Srbi muškarci. U opštini Bović ubijeno je oko 150 Srba. Ono odraslih Srba što je ostalo u životu odbeglo je u Petrovu Goru i vodi borbu za opstanak sa ustašama. S njima nalazi se sada zajedno i dosta velik broj Hrvata iz okoline Capraga i Siska, te zajednički daju otpor ustašama. U čestim borbama između ovih ljudi koji su odbegli u šume i ustaša poginulo je i dosta ustaša.

Razlog mome dolasku u Beograd je taj, što se ni sama više nisam osećala sigurnom, a sem toga nisam htela preći na katoličku veru.

Doputovala sam pomoću propusnice izdane mi od Nemačkog konzulata u Zagrebu no koja mi je prilikom dolaska oduzeta na želj[ezničkoj] stanici u Beogradu.

Od isparava imam samo željezničku legitimaciju broj 30924 od 10. VI. 1937.

Više ne bih imala ništa da izjavim a na sve napred rečeno i pričitano mogu se prema potrebi i zakleti.

Do v r š e n o.

Saslušao i overava:

[Nije skenirano – op. a.]

Zapisničar:

[Nije skenirano – op. a.] (3)

Galogaža Vukosava, s. r.

20.

1942. VELJAČA 16. BEOGRAD
Manojlo D. Krga – ?

Vrgin Most srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

P O D A C I
o Prognanim Sveštenicima

1 MANOJLO D. KRGA, sveštenik pripravnik, privremeni paroh kirinski u Kirinu, namešništvo Vrgin Most, eparhija gornjo-karlovačka. Uhapšen u svojoj parohiji 10 jula 1941 godine i posle internacije u logoru iseljeničkom u Capragu, prognan u Srbiju (Arandelovac) 8 avgusta 1941 godine.

2 Kao privremeni paroh u parohiji Kirin postavljen sam 1 avgusta 1939 godine. Na pomenutoj parohiji služio sam sve do 10 jula 1941 godine. Budući da sam imao jaku volju, da moga svakoga parohijana što bolje upoznam, kretao sam se što više po parohiji i tako sam uspio sve parohijane i njihove životne prilike da upoznam. Narod moje parohije bio je sav pravoslavne veroispovesti. I ako nisu često dolazili u crkvu, ipak su bili odani svojoj crkvi u najvećoj meri. Svoje srpstvo i pravoslavlje ojačali su još više kada je stvorena tzv. nezavisna država Hrvatska, koja je jednim mahom pokušala da uništi najveće duhovne narodne svetinje, srpstvo i pravoslavlje. Osnutkom te krvave „države” moj narod u parohiji i ja odmah smo bili izloženi najvećim progonima. Progona su otpočeli odmah, a mnogi su i svoje živote položili. Uglednim ljudima savetovano je da pređu u katoličku veru, a kad od njih ne dobiše privole, mnogi su poubijani. Među njima i moj otac Danilo.

Ja sam više puta morao da bežim ispred ustaša, jer su po svaku cenu hteli da me ubiju. Dva puta su dolazili preko noći u moj parohijski stan, hteli su da me vode, ali me nikada nisu mogli da uhvate, jer u kući nisam smeo spavati, nego obično u kukuruzima ili u šumi. 10 jula ove godine po treći puta dolaze po mene, ali me ni toga puta nisu našli kod kuće, već u selu Ostrožinu, koje je od moga stana daleko pet kilometara. Međutim, da bi me lakše uhvatili, najpre su uhapsili moju suprugu sa detetom i doveli u to selo. Kada su mi seljaci saopštili da su ustaše uhapsile moju suprugu, bio sam prinuđen da se predam. Pošto sam im se predao, rekli su mi, da idemo u moj stan da me nešto saslušaju. Kad smo došli u stan, našao sam pred stanom kamion sa šest ustaša i dva žandarma. Pred stanom me žandarmi lišavaju slobode i naređuju, da se u roku od 20 minuta spremim i da sa porodicom napustim stan. U roku od tih 20 minuta uspeo sam da uzmem samo ono, što je najpotrebnije. Tačno u 14 časova zajedno sa porodicom napustio sam stan. U prisustvu mome stan je zapečaćen i na njemu je napisano, da je isti svojina „nezavisne države Hrvatske”. Crkvu, hram sv. apostola Petra i Pavla, također je zapečaćen. Postavljen je seoski starešina, da pod ličnom i pod pretnjom smrtne kazne ima da očuva, sve do daljnjeg naređenja i crkvu i parohijski stan sa zgradama. Seli smo zatim u kamion i krenuli za Glinu. Usput su u kamion ukrkali još šest sveštenika mojih suseda. U 10 časova uveče stigli smo u Glinu. Tu su nas zatvorili u hotel „Kasinu”, nad nama izvršili pretres i pregledali stvari. Sutradan 11 jula u 14 časova krenuli smo za Caprag gde je bio iseljenički logor. U Capragu prilikom pregleda sve su nam oduzeli: i životne namirnice i novac i zlatninu i srebrninu, pa čak i posteljne stvari.

O životu u logoru u Capragu biće reči u naročitom dodatku ovim izveštajima, koji će biti priložen ovim podacima. (1)

Čačak, 27 avgusta 1941

Manojlo D. Krga
Sveštenik

admin[istrativni] pomoćnik sveštenika crkve u Čačku

Sravnili s originalom:

Tačnost prepisa sa originala overava:
V[ršioc] d[lužnosti] Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Projerej-stavrofor
(potpis nečitak)
Član Velikog Crkvenog Suda (2)

21.

1941. RUJNA 15. BEOGRAD

Nikola Bulat – Izbegličkom logoru u Beogradu

Z A P I S N I K

od 15 septembra 1941 god[ine] sastavljen u Izbegličkom logoru u Beogradu

Nepozvat pristupa Bulat Nikola iz sela Kirina, opština Bović, srez Vrginmost, star 64 godine došao sa sinom od 18 godina i izjavljuje sledeće:

Slušali smo odmah posle sloma naše vojske da ustaše tuku i kolju naš narod u Glini. Sećam se porodice Relić, trgovci, u kojoj je ubijen od ustaša otac i dva sina. U Glini im je ustaška komanda.

Iz Gline prešli su u Bović i Bučicu gde im je bila isto tako neka komanda. U Bučici je zapovednik ustaša Šilobod. Po svima susednim selima postavili su odmah svoje patrole. U selu Boviću skupili su ljude na prevaru da dođu u opštinu zbog nekih saopštenja. Skupilo se oko 90 naših ljudi. Poznata su mi imena: Nikola Radanović, trgovac, Stano[je]vić Vaso, Španović, imena mu ne znam i Mraovići iz Golinje. Od Mraovića odveden je otac sa dva sina. Svih ovih 90 ljudi odvedeno je u šumu Kobiljaču i pobijeno. Umakao je jedino Ljuban Mraović, koji je ispričao da su ih grozno mučili čupajući im brkove, sekući nosove, uši, zatim su ih tukli sa krampovima i lopatama, a onda ih grozno izmrcvarene ubijali. U samom selu Boviću ubili su Petra Gledića starog 75 godina i sina mu starog 35 godina. Putevima su neprekidno prolazili kamioni iz kojih su gađali ljude i gomile mrtvih ležale su kraj puteva. Mrtve su naročito bacali oko crkve ili [u] crkveno dvorište. Nekoliko dana poslije odvođenja ovih 90 ljudi u šumu, sakupljali su svet radi prevođenja na katoličku veru i obećavali da će posle toga moći mirno da žive u svojim selima.

Seljaci i žene iz sela Pješčanice i Čemernice skupili su se a bilo ih je oko 1200.

Od strane ustaša priređeno je slavlje i po podne istoga dana kazali su ljudima ovako: Ide-mo Sokolskom domu gde ćemo naći župnika koji će izvršiti pokršćavanje. Žene su vratili kućama a ljude su odveli u Sokolski dom i uveli ih u dvorište. Ustaše su ih opkolili da ne bi koji izbegao, a takom noći odveli ih u grupama, za njih ništa više pouzdano nismo doznali. Pričalo se samo da su u logoru u Sisku. Vlasti su pomagale ustaše u ovim zlodelima. (1)

Naši ljudi u strahu skupljali su se i organizovali da pruže otpor ustašama, jer im je bilo draže da poginu, nego da ih ustaše žive uhvate i muče. Oko Preobraženja ustaše su udarile na selo Kirin.²¹ Naši su ih odbili. U borbi je poginuo jedan ustaša. Zatim su udarili na Dugo Selo gde su opet bili odbijeni. U selu Vidovićima pri ustaškom napadu poginuo je opet jedan ustaša. Kad su ustaše vidjele da u ova sela ne mogu, tražili su vojsku. Kad je Hrvatska vojska došla u Vrginmost, sreski načelnik Hrvat dokazivao je oficirima hrvatskim plaćući da je narod nevin i molio je da se u narod ne dira. Njega je nestalo, kažu da se ubio ili je nekud pobegao. Vojska je udarila sa tri kraja. Oko Vrginmosta popalili su po selima oko 40 kuća i poubijali oko 30 ljudi i žena. 4 crkve su zapaljane. Sveštenike sa porodicama ustaše su još ranije odvele u Sisak u logore. Među njima bio je i sveštenik iz Bovića Vladimir Ivančević i sveštenik iz Kirina Krga Manojlo. Kada je naišla vojska dvo-

²¹ Prema pravoslavnom crkvenom kalendaru za 1941. godinu, Preobraženje Gospodnje bilo je u utorak, 19. VIII. (prema gregorijanskom kalendaru), odnosno 6. VIII. (prema julijanskom kalendaru).

jica su od naših poginuli jer su oni jedini zbog starosti ostali u selu. Jedan od njih zove se Janko Bulat, star 68 godina i Simo Pavlović, star 65 godina. Drugi sav narod pobjegao je u šumu i tamo ostao dok vojska nije otišla. Dok se narod krio po šumi iz aviona su bacali Hrvati letke u kojima je pisalo da se vraćamo svojim kućama, jer da nam se ništa neće dogoditi. Poneki su se vraćali i onda se produžilo sa ubistvima. Bilo je Hrvata s one strane Kupe, koji su nam činili usluge, jer u nas nisu dirali, a osim toga javljali su nam kad bi ustaše prelazile preko Kupe u naša sela. I da nije bilo toga našega bi sveta izginulo mnogo više. Pljačkanja i ubistva produžavala su se. Ustaše su upale jednoga dana u Bović odakle su odveli 8 mladića. Ne zna se šta se s njima dogodilo. Od ustaša poznat mi je narednik Mesić, koji je najviše prokazivao naše ljude i izdavao naređenja za ubistva. Kad smo vidjeli da tome nema kraja, skupili smo se nas deseterica i prebacili se do Karlovca. Tamo smo dobili propusnice od nemačkih vlasti s kojima smo stigli u Beograd.

Overava:

Kosa Pavković-Martinović, s. r.

Zapisničar:

Ilija A. Mojić, s. r. (2)

Nikola Bulat, s. r.

22.

1942. OŽUJAK 6. LAPOVO
Stanislav Mrkobrada – Općini Lapovo²²

Mrkobrada Stanislav
6 marta 1942, Vrgin Most

...hrvatskih ustaša a u liku Dra Mirka Puka, sadašnjeg ministra pravde, pošto sam saznao da ću biti streljan, ali sam uspeo te sam istoga dana pobjegao.

...zlostavljan nisam samo u toliko što mi je od njihove strane prećeno ubistvom i streljanjem.

O postupcima hrvatskih ustaških vlasti, znam da kažem to:

Da su vršili masom ubistva u mome srezu na dan 29. VII – 2 VIII 1941 g[odine] oko 10 hiljada ljudi, tukli, na razne načine mučili i zlostavljali pa i naposljetku ubijali.

...hrvatske ustaške vlasti...

...kuću moje snaje sa kojom sam u zadrugi živio, zatim je ubili kao i moga sinovca, a osim toga i majku koja je živela u drugoj kući, isterali iz kuće i stvari joj sve oduzeli...

hrvatskih državnih vlasti u licu znam da se zovu: Anto Šprajc, čuvar šuma, Nikola Pazić, žan narednik, Josip Plemenčić, kasapin, iz Vrgin Mosta koji su bili sa službom.

(vlastoručni potpis)

Pečat: Opština lapovska, srez lepenički
(potpis nečitak) (1)

²² Odgovori su se upisivali u upitnik koji je, s rijetkim iznimkama, danas nečitljiv. Tek su dijelom čitljivi i odgovori koji se ovdje reproduciraju [op. a.].

23.

1941. KOLOVOZ 5. BEOGRAD
Nikola Radošević – izjava

Radošević Nikola
izbeglica – izjava

Dana 5. avgusta 1941 godine doputovao je iz Hrvatske Radošević Nikola, čuvar šuma, iz sreza Vrgin Most, koji izjavi sledeće:

Dana 3. ovog meseca hrvatske vlasti pozvale su srpski narod u mestima: Vojnić i Vrgin Most, da se skupe kod opština njihovih i da čekaju rimokatoličke popove, da bi ih isti pokrstili, a u protivnom, ko se ne odazove ovom pozivu, biće proteran ili ubijen. Narod se ovom i ovako teškom pozivu odazvao, da bi se na koji način spasao. Međutim, pošto je narod celoga dana čekaao po opštinskim dvorištima, raspitujući se kada će to biti gotovo, odgovor su dobivali, da će doći popovi, te da će sve biti brzo gotovo.

Oko 18 časova došli su ustaši na kamionima, te sakupljeni narod potovarili u kamione i vozili ih u obližnju šumu, gde je već bilo iskopano više rupa i spremljen kreč. Tu su ih streljali i rušili leševe u te jame, a potom posipali ih krečom.

Ja sam prilikom vožnje, izjavio je Radošević, iskočio iz kamiona i uspeo sam da se spasem begstvom. Koliko je tu streljano tačno ne mogu da znam, ali računam tri do četiri stotine ljudi.

Radošević Nikola
Čuvar šuma, Beograd,
Kumodraška ul br 3 (1)

24.

1941. LISTOPAD 22. BEOGRAD
Marko Linta – Komesarijatu za izbjeglice u Beogradu

VRGIN MOST SREZ – iskaz Linte Marka, oficijala kod Sreskog suda u Vrgin Mostu

Z A P I S N I K

od 22 oktobra 1941 god[ine] sastavljen u Komesarijatu za izbeglice u Beogradu

Nepozvan pristupio je LINTA MARKO, oficijal Sreskog suda u Vrgin Mostu, star 57 godina, oženjen, otac troje dece te iskazuje:

Na 6 maja o[ve] g[odine] došao je u Vrgin Most iz Like ili Dalmacije ustaški logornik po imenu Marko, a prezimena mu ne znam. On je došao sa 10 do 15 naoružanih ustaša, većinom iz Topuskog. Uhapsio je 11 viđenijih Srba iz Vrgin Mosta i bliže okolice i sutradan ih otpremio navodno u Koprivnicu u logor. Tada su uhapšeni i otpremljeni: Košutić Stojan, gostioničar iz Vojnić-kolodvora, Zorić Đuro, penzionirani lugar iz Slavskog Polja, Vrga Stevan, pintar, Malobabić Vaso, mesar, Dragojević Rade, penzionisani lugar, Vrga Pero, posjednik iz sela Podgorje, zatim Crevar Pero, trgovac, Crevar Dušan, trgovac, Nastašić Nikola, mesar, Ajdinović Mile, posjednik i Polimac Milan, posjednik, svi iz Vrgin Mosta. Svi gore navedeni odvedeni su navodno iz Koprivnice u Gospić, a poslije se o njihovoj sudbini nije ništa saznalo.

Na 11 maja o[ve] g[odine] došla je u Vrgin Most talijanska vojska i ostala tamo do 29 jula o[ve] g[odine]. Za vrijeme dok je tamo bila talijanska vojska bio je u Vrgin Mostu, kao i u čitavom srezu, mir i red.

Na 27 jula o[ve] g[odine] u večer ubijen je u blizini Topuskog ustaša Briješki Pero, seljak iz Topuskog. Ubio ga je navodno drugi ustaša. Za ovo ubistvo okrivljeni su Srbi, pa su ustaše iz Topuskog sutra dan na 28 jula o[ve] g[odine] navalili na srpsko selo Ponikva-

ri-Poljani. U ovom selu ustaše su tada klali ljude, žene i djecu, a kuće palili. Izgleda, da su kod ovoga pokolja sudjelovali i strani ustaše. Koliko je ovo selo tada stradalo, nije mi poznato.

Na 29 jula o[ve] g[odine] otišla je talijanska vojska iz Vrgin Mosta. Isti dan rano u jutro došli su u Vrgin Most ustaše u više teretnih automobila. Ustaše su bili iz Topuskog, Gline, Petrinje, Zagreba i Osijeka, a bilo ih je oko 50 do 60. Bili su naoružani vojničkim puškama. Odmah su po Vrgin Mostu i bližoj okolici hvatali Srbe i zatvarali u avliji Crevar Marka i (1) Crevar Dušana iz Vrgin Mosta. Zatvorili su i odveli 50 do 60 ljudi. Strpali su ih na kamione i odvezli preko Vojnića prema Krnjaku i tamo u jednoj šumi sve ubili, osim trojice koje su pustili. Nekoji od ubijenih nisu odmah potpuno bili ubijeni, već su se teško ranjeni mučili u šumi po nekoliko dana, dok su umrli. Njihovi leševi stajali su u šumi nekoliko nedjelja nepokopani. Tada su po ustašama odvedeni i ubijeni: Tepšić Jovan i Stanko, braća; Jerosimić Đuro i njegov sin Rade; Jerosimić Mile; Rodić Stevo i Vojislav, braća; Tepšić Nikola i njegov sin Rade; Tepšić Pavao i njegov unuk; Korkut Ljubomir i njegov sin Miloš, bogoslov; Janjanin Petar, žandar u penziji; Jarčov Milan, pekar; Marković Dušan, trgovački pomoćnik; Vladić Stojan, mesar; Pavlović Gojko, pekar; Romčević Branko, gostioničar; Malobabić Janko, opštinski blagajnik; Ivković Marko, želječki zvaničnik; Obradović Mile, željeznički skretničar, svi iz Vrgin Mosta. Lapčević Pavao; Vrga Nikola; Linta Petar mlađi; Bulat Marko; Linta Maksim; Bulat Miloš, svi iz sela Podgorja. Imena drugih sada se više ne sjećam. Ostali žitelji spasili su se bijegom u šume.

Isti dan t[o] j[est] na 29 jula o[ve] g[odine] jedan dio ustaša krenuo je kamionima iz Vrgin Mosta u selo Perna. Žitelji ovog sela su se već unapred organizirali i opazili dolazak ustaša, dali su zvonjenjem crkvenih zvona znak za uzbunu. Ustaše su se ovoga preplašili, pa su se povratili natrag u Vrgin Most.

Na 31 jula o[ve] g[odine] u večer ponovno su došli ustaše na kamionima u Vrgin Most i okolna sela. Narod saznajući za njihov dolazak, ponovno je pobjegao u šume i obližnje šikare. Kada ustaše sutradan nisu mogle u mjestu nikoga naći, otvorili su iz pušaka vatru na obližnje šikare. Tada su ubili Pavlovića Radu iz Podgorja, koji je bjegao pred ustašama od svoje kuće. Ustaše su postavili kraj šumica i šikara zasjede i pucali na svakoga, koga bi god vidjeli.

Taj dan t[o] j[est] na 1 avgusta o[ve] g[odine], te slijedeća dva dana, išli su po selima domaći ustaše Plemenčić Joso, mesar iz Vrgin Mosta i Šprajc Antun, lugar iz Vrgin Mosta. Oni su govorili Srbima-seljacima, da ne trebaju nikuda bježati, već da ostanu kod svojih kuća i da se prijave kod ustaškog zapovjednika u Vrgin Mostu, jer da će biti pokrštenja i da će poslije toga narod slobodno moći biti kod svojih kuća i obavljati svoje poslove. (2)

Ljudi su povjerovali i prijavljivali se kod ustaškog zapovjednika u Vrgin Mostu. Ustaški zapovjednik im je kazao, da ovi dođu na 3 avgusta u 7 sati ujutru u avliju Sokolskog doma, da će tamo doći 3 rimokatolička župnika, koji će obaviti prijelaz na rimo-katoličku vjeru, pa da će onda svi biti mirni.

Ljudi su ovome povjerovali i na 3 avgusta u jutro došlo je u Vrgin Most iz općina Vrgin Most i Čemernica oko 1.700 ljudi. Kako su pojedine grupe ljudi pristizale, tako su ih ustaše dočekivali i odvodili u avliju Sokolskog doma. Kod dočeka su ustaše sa ovim ljudima postupali vrlo prijazno, pa su ih dočekivali čak i sa muzikom od tambura. Najveću grupu ljudi doveo je Živčić Josip, Hrvat, povjerenik općine Čemernica.

U Sokolskom domu čekali su ljudi po prilici 1 do 2 sata poslije podne. Tada je ustaški zapovjednik saopćio, da će oko 4 sata doći iz Petrinje Veliki Župan, koji će im održati veliki govor.

Kada u određeno vrijeme nije došao niti Veliki Župan, onda im je ustaški zapovjednik kazao, da će sutradan ići u Glinu da polože zakletvu.

Ljudima nisu dozvolili ustaše izlazak iz avlije. Žene i djeca su dolazili i propitivali se za sudbinu svojih muževa i očeva i kada su vidjeli, da se radi o strašnoj prevari, odlazili su kući plačući.

Preko noći su ih premjestili iz avlije Sokolskog doma u avliju stana starešine Sreskog suda, a ustaše su oko njih sa mitraljezima držali stražu. Trojici ili četvorici je ipak uspjelo pobjeći.

Sutradan, t[o] j[est] na 4 avgusta o[ve] g[odine] dolazile su ponovno žene i djeca i donosili jesti za svoje, ali im ustaše to nisu dozvolili.

Na 4 avgusta o[ve] g[odine] već u 7 sati u jutro trpali su ustaše ove ljude u kamione i odvozili ih u pravcu prema Glini. Ovo odvoženje ljudi trajalo je po prilici do 11 sati. Odvezli su oko 1.700 ljudi.

Po tvrđenjima svi ovi ljudi odveženi su u Glinu i tamo u srpsko-pravoslavnoj crkvi poklani.

Tada su iz Vrgin Mosta među inim odveženi u Glinu i poklani: Crevar Simo, Jerosimić Nikola, Tepšić Stevan, Rodić Dragan, te mnogi drugi, čijih se imena sada više ne mogu sjetiti. Iz sela Podgorja odvedeni su u Glinu i tamo poklani: Vrga Stanko, Lapčević Nenad (3) Lapčević Nikola i Pane (braća), Lapčević Pavao sin Nikolin, Lapčević Sava, Ajdinović Janko, Ajdinović Petar, Vrga Matija, Polojac Vujo, polojac Rade, Linta Teodor i Miloš (braća), Linta Janko i Petar, moja braća, Linta Milan i Stojan, moji sinovi, Pova Milan, te mnogi drugi, čijih se imena sada više ne mogu sjetiti.

Poslije ovoga pokolja narod je opet bježao u šume i šikare, te u polja i skrivao se, da bi spasao život. Ustaše su naoružani vojničkim puškama pretraživali kuće, polja i šikare i pucali iz pušaka, te ubijali svakoga, koga bi god našli. Ustaše su tako krstarili po svim selima sreza Vrgin Most i ubijali svakoga, koga bi god našli.

Ovaj pokolj, koji su ustaše vršili u srpskim selima sreza Vrgin Most, trajao je u malim prekidima počevši od 28 jula pa do 20 septembra.

Najžešći napadi ustaša bili su na 16., 17. i 18. septembra o[ve] g[odine]. Na 16. septembra o[ve] g[odine] ustaše su u jačim skupinama naoružani vojničkim puškama i mitraljezima, krenuli iz Topuskog prema srpskim selima Perna i Malička. Prije nego su stigli u navedena sela, razdijelili su se u tri grupe. Jedna grupa je krenula prema selima Crni Potok i Pecka. Druga grupa je krenula prema selima Perna i Malička, a treća grupa je krenula prema selu Blatuša. Ta 3 dana, o[o] j[est] na 16., 17. i 18. septembra o[ve] g[odine] ustaše su u napred nevedenim selima vršili strahovit pokolj žitelja, te pljačku njihove imovine i palež kuća. Sobom su ustaše tada povelili i cigane, koji su im pomagali pljačkati i paliti kuće.

U selu Malička ubili su moju sestru Savu, udatu Kljaić, njezinih troje unučadi starih od 2 do 6 godina, te snaju Jeku. Zapalili su im kuću, a lješeve moje sestre Save i njezinih unučadi bacili su u goruću kuću. Zapalili su im također sjenik i štalu. Jedino se je spasio bijegom sin moje sestre Simo i unuk Vujo. U susjedstvu moje sestre ubili su Pajić Ljubicu, njezinu kćer Ružicu, dvije njezine snahe i dvoje unučadi.

Koliko su žitelja ustaše u ta tri dana u navedenim selima ubili ne mogu znati, ali je taj broj svakako vrlo velik. Znadem, da je samo u kući Vojkovića Rade u Crnom Potoku izgorilo oko 30 osoba. Ove osobe ustaše su na prevaran način domamili u kuću rečenog Vojkovića Rade, zatim kuću zatvorili i zapalili tako, da su svi u kući izgorili. (4)

Pokretnu imovinu u ovim selima su ustaše opljačkali i odvezli u Topusko. Isto tako su i stoku otjerali. Najviše su opljačkana sela Blatuša i Pecka.

Istodobno sa pokoljem i pljačkom vršili su i palež kuća. Selo Perna je potpuno spaljeno; u selu nije ostala niti jedna jedina zgrada. Tamo su spalili i crkvu i školu. Selo Blatuša i Pecka spaljeni su najvećim dijelom, a ostala sela djelomično.

Srpsko selo Staro Selo u opštini Topusko jest također potpuno poklano i uništeno. Čuo sam, da su tamo ostala samo 4 čovjeka.

Srpske pravoslavne crkve popaljene su i porobljene u Perni, Boviću, Topuskom, Čemer-nici, Slavskom Polju. U selu Blatuša crkva je samo opljačkana, a nije srušena.

[...]

Za vrijeme opisanih pokolja i pljački te paleža, ustaše su se častili, pekući prasce i janjce, koje su po selima opljačkali. I cigani, koji su došli sa ustašama isto su se tako častili pekući tuđe janjce i prasce.

Ustaški stan u Vrgin Mostu je i inače dnevno slao u srpska sela po stoku, koju su dovo-dili i klali, a da zato nikom ništa nisu plaćali.

U srezu Vrgin Most poklano je i poubijano najmanje 5000 do 6000 Srba.

Sreski načelnik u Vrgin Mostu Čidić Andrija, štitio je Srbe, u koliko je to mogao, ali je bio nemoćan prema ustašama. On je uvijek govorio, da je narod dobar i miran, da je on siguran, da može držati mir i red i bez ustaša, ali se na to ustaše nisu obazirali, već su dolazili u srpska sela i vršili opisane pokolje i pljačke.

Od domaćih ustaša glavni su bili Plemenčić Joso, mesar i Šprajc Antun, lugar, oba iz Vrgin Mosta, žandarmerijski narednik iz Vrgin Mosta Pavlović, koji je pašanac Šprajc Antuna. (5)

Ostali svi ustaše su bili sa strane i ja ih nisam poznao.

Ja sam se za vreme opisanih pokolja i pljački sakrivao po selima i šumama, mijenjajući mjesta sve do 25. septembra o[ve] g[odine], kada sam sa propusnicom krenuo za Beo-grad, kamo sam stigao 26. septembra o[ve] g[odine].

Prednji dokaz mi je pročitao i ja ga usvajam kao svoj i potpisujem.

Marko Linta, s. r.

Saslušao i overava:

Đuro J. Rodić

odj[elni] savetnik, s. r.

Zapisničar:

Petar M. Eremić

upr[avni] kanc[elarijski] činov[nik], s. r. (6)

25.

1942. TRAVANJ 2. JAGNJILO

DUŠAN DEJANOVIĆ, SVEŠTENIK IZ VRGIN MOSTA – ARHIJEREJSKOM NAMJESNIKU U PALANKI

Vrgin Most srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

Srpska pravoslavna parohija jagnjilska

Br[oj] 40

2 aprila 1942 u Jagnjilu

Arhijerejskom Namesniku Palanka

U vezi naređenja A. E. M. broj 7904/41 od 16 oktobra 1941 god[ine] o stradanjima Srpske crkve i srpskog naroda u opštini Vrgin Most srez Vrgin Most podnosim sledeći

I Z V E Š T A J

1 U Opštini Vrgin Most bilo je oko 10000 stanovnika – svi Srbi. Od toga stradalo je oko 5000 duša. 6 maja 1941 uhapšeno je 14 viđenih ljudi koji su otpremljeni u Zagreb a odande u logor Koprivnica gde su bili 2 meseca. Iz Koprivnice su otpremljeni u Gospić i dalje se o

njima ništa ne zna. U Zagrebu su bili bijeni, mučeni i 4 dana bez hrane i vode. U Koprivnici [su] isto bili mučeni i to po noću bijeni, a po danu terani na rad.

U julu mesecu Sreski načelnik u Vrgin Mostu izdao je naređenje preko učitelja, da narod dođe u Vrgin Most i da primi katoličku veru i da im se neće ništa dogoditi. Svi muškarci su se odazvali i došli na određeno mesto, ali su prevareni i istog dana kamionima odveženi u Glinu i u Srpskoj crkvi noću između 4 i 5 avgusta zaklani i isečeni. O tome postoji izjava Hilmije Berberovića – muslimana koji je učestvovao u klanju Srba. U toj grupi bilo je oko 1500 – 1800 ljudi. Dana 29 jula 1941 g[odine] pokupljeno je oko 150 Srba i kamionima odvedeno u šumu „Loskunja” sreza Vojnić i tamo ubijeni. Među njima ubijeni su i sveštenici sreza vojničkog Petar Ninković, Dušan Šušnjar, Mile Peurača i Mile Dokmanović.

Dana 11 avgusta blokirano je selo u Crevarskoj Strani, opštine Vrgin Most i okupljeni svi stanovnici na jednu livadu pored želj[ezničke] pruge. Na toj livadi su ležala već 4 leša, a među njima leš želj[ezničkog] radnika Petra Malobabića koji nije hteo ići na pokrštenje, te je na optužbu Josipa Beljana, železničara po noći izveden iz kuće i zaklan na livadi on i sin mu star 18 godina. Kad su ustaše doveli sve stanovnike do te livade zapretili su im, da će i njima tako biti. Posle toga odvojili su muške od ženskih i muškarce mučili i klali, a žene su za to vreme morale pasti travu. Pošto su muškarce ubili, žene i decu su otpremili u Sresko načelstvo u Vrgin Mostu. Tu su odvojili žene od dece i žene otpremili u zatvor Okružnog suda u Karlovcu, a decu u Petrinju. Za njihovu sudbinu se ne zna ništa.

Posle ovih masovnih ubijanja vršena su i pojedinačna ubijanja ljudi i žena. Mnogi su ubijeni i bačeni u klozetske jame, a neki zatrpani u zemlju tako plitko, da su pojedini delovi tela vireli iz zemlje i psi su ih razvlačili. U klozetskoj jami Sokolskog doma nađeno je nekoliko leševa, ali se nisu raspoznali. Priča se da je među tim leševima bio i leš Radovana Lapčevića, pens[ioniranog] sveštenika iz Blatuše, starog 78 godina.

Sve ovo je vršeno inicijativom Dra Mirka Puka, ministra pravde i Mirka Jereca, velikog župana u Petrinji. Fizički izvršioци su ustaše iz raznih krajeva.

2 Izbeglo je oko 350 duša i to većinom držav[nih] službenika, koji su bili otpušteni iz službe. Svi su izbegli u Srbiju. Preseljeni su samo srpski sveštenici u Srbiju. Prilikom preseljenja sveštenika postupano je vrlo grubo. Oduzeta sva imovina, vrednosne stvari, gotovine i ostalo. Svi strpani u logor Caprag i mučeni, terani na najgrublje poslove bez obzira na godine starosti i stanje zdravlja.

3 Ustaše su pljačkale i oduzimale sve što im se dopalo. Ako se neko protivio, bio je bijen. Tako su obili vrata na trgovini Dušana Crevara, koji je uhapšen još 6 maja i otpremljen u logor u Koprivnicu. (1)

Iz trgovine su sve stvari razvukli i slali svojim kućama. Po selima su oduzimale novac, odela i ostale stvari od vrednosti. Čak su oduzimale konje i kola pa se vozali i provodili. Po noći su izvodili seljake iz kuća i ucenjivali ih, te pošto je položio traženu svotu, pušten je, a ako nije imao dovodili su ga u zatvor i bili.

4 Srpske crkve su porušene – zapaljene. Odežde, barjaci, knjige i ostalo je spaljeno, a zlatni i srebrni predmeti su odneseni. U opštini Vrgin Most spaljena je crkva u Pješćanici i Slavskom Polju. Sokolski dom u Vrgin Mostu je oduzet i knjižen kao svojina Države Hrvatske. Inventar i gotovina predana je trojici Hrvata određenih od sreskog načelnika u Vrgin Mostu.

5 Na islam i protestantizam nije prešao niko, dok u katolicizam prešla je nekolicina misleći, da će tim biti pošteđeni od progona.

6 U gonjenju Srba u opštini Vrgin Most naročito su se istakli: Josip Plemenčić, mesar, Nikola Pazić, čuvar šume i Josip Beljak, železničar. Svi su ovi noću tajno konferisali i optuživali Srbe, a ustaše su ih hapsili i zlostavljali. Sve su Srbe optuživali, da su četnici i da su protivdržavi elementi.

7 U mom mestu nije uopšte bilo muslimana a od katolika koji su živeli nije se niko zauzimao za Srbe.

U Jagnjilu, 2 aprila 1942 god[ine]

Dušan Dejanović (s. r.)
Sveštenik iz Vrgin Mosta

Sravnili s originalom:

Tačnost prepisa sa originala overava:
V[ršilac] d[užnosti] Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Projerej-stavrofor
(nečitko)
Član Velikog Crkvenog Suda (2)

26.

1941. RUJAN 23. BEOGRAD

Milivoj Ivančević – Komesarijatu za izbeglice u Beogradu

Sal. T.

Z a p i s n i k
od 23. septembra 1941 god[ine]
Sastavljen u Komesarijatu za izbeglice u Beogradu

Nepozvan pristupio je IVANČEVIĆ MILIVOJ, trgovac iz sela Vojnić-kolodvor, opština i srez Vrgin-Most, star 38 godina, oženjen, otac četvero djece, te iskazuje:

Do 28 jula o[ve] g[odine] bila je talijanska vojska u mome selu, kao i susjednim selima i tada je u svim ovim selima vladao mir i sigurnost. Srbi su mirno obavljali svoje poslove i niko ih nije dirao.

Na 28. jula o[ve] g[odine] otišla je talijanska vojska, a već sutradan na 29. jula o[ve] g[odine] oko podne došla je u moje selo jedna ustaška banda u kamionima u jakosti oko 60 osoba. Bili su obučeni u ustaške uniforme, a naoružani vojničkim puškama i revolverima. Došli su putem od Vrginmosta. Glavna snaga ustaša ostala je u selu Sučević na glavnom putu, a pet ustaša došlo je u moje selo. Pokupili su sve one koje su našli i kamionom odvezli prema Krnjaku i tamo ih ubili. Tada su odvezli i ubili iz mogeg sela: Košutić Jovu, Zorića Peru, Šimuliju Milu i Relića Milanka, dok su drugi pred ustašama pobjegli iz sela u šumu. Oko 5 – 6 ljudi, koje su tada ustaše bili pokupili u mojem selu, pustili su, jer su im se ovi obvezali, da će preći na rimo-katoličku vjeru.

Narod iz mogeg sela, kao i iz drugih sela sreza Vrginmost, preplašen odlučio je, da će preći na rimo-katoličku vjeru, jer je vjerovao, da će se samo tako moći spasiti od propasti. Prijelaz na rimo-katoličku vjeru zagovarao je i jedan ustaški satnik, kojemu ja ne znam imena. Taj satnik je stupio u vezu sa pojedinim crkvenim odbornicima i preko ovih poručio narodu, da pređe na rimo-katoličku vjeru, da će se tako spasiti.

Ustaški satnik je preko crkvenih odbornika pozvao Srbe iz sela sreza Vrginmost, da dođu na 5. ili 6 avgusta – tačno se datuma ne sjećam – u Vrginmost, jer da tamo dolazi tada rimo-katolički sveštenik iz Topuskog, pa da će izvršiti prijelaz na rimo-katoličku vjeru. Taj dan došlo je u Vrginmost oko 720 ljudi. Ustaški satnik je od sakupljenih ljudi tražio, da svaki pojedinu njemu plati taksu od 30 dinara za prijelaz, što su ljudi i platili. Podjedno je izvršio popis sviju članova njihovih porodica. (1)

Kada je sve ovo bilo gotovo, ustaše, koji su pratili satnika, zatvorili su tada ljude u Sokolski dom. Poslije toga došli su drugi ustaše i hrvatski vojnici iz Gline i sve ove ljude u kamionima u nekoliko navrata odvezli u Glinu i tamo na jednom mjestu, gdje je već bilo iskopano

6 jama, sve ubili. Neke su ubili iz pušaka, a neke su zaklali noževima. Tako je ustaški satnik na prevaran način namamio 720 Srba iz sela sreza Vrginmost i dao ih poubijati.

Taj put su ubijeni u Glini iz mojeg sela: Vučinić Jovo, Vučinić Nikola, Vučinić Adam, Vučinić Luka, Vučinić Jovo i njegov sin Đuro, te još mnogi drugi, čijih se imena sada ne sjećam.

Preostali narod poslije ovoga pokolja, da bi spasio život, izbjegao je iz sela u šume.

Na 16. septembra o[ve] g[odine] došla je u moje selo hrvatska vojska iz Karlovca i ustaše iz Petrinje i Gline, te su popalili cijelo selo tako, da je ostalo samo par kuća uz željezničku stanicu. Tada su ustaše zapalili i pravoslavnu crkvu u mojem selu. Prije paleža selo je po njima opljačkano.

Narod i dalje ostao je u šumama, jer se je bojao vratiti u selo, a onda nema niti kuda, jer je selo popaljeno. Ovako su u glavnom prošla i ostala sela u srezu Vrgin Most.

Ja sam također odmah poslije prvoga pokolja, koji se je izvršio 29. jula o[ve] g[odine], pobjegao u šumu i tamo sam se krio 8 dana, a potom sam otišao u Karlovac u bolnicu.

Od ustaša, koji su u mojem selu, te susjednim selima činili pokolj i pljačku Srba, poznajem Horvatić Branka, koji je bez zanimanja, a rodom je iz Ladvenjaka, opštine Barilović, sreza Vojnić. Drugih ustaša ne poznajem, ali znam da su u moje selo kao i susjedna sela dolazili ustaše iz Gline i Petrinje, te Karlovca.

Navedenom Horvatiću Branku dao sam 1.000 dinara i on me je tada odveo u Karlovac u bolnicu. Putujući tako vozom u Karlovac sa ovim Horvatićem čuo sam, kako je Horvatiću pripovijedao jedan ustaša iz Karlovca, koji se s njim tada u vozu sastao, da su oni t[o] j[est] ustaše probali na Srbima koliko ljudi može pušćano tane iz vojničke puške odjednom ubiti, pa su ustanovili da tane ostaje u devetome, a ako su ljudi na odstojanju od jedan i po metar, onda pušćano tane ostaje u sedmom. Isti (2) ovaj ustaša pričao je Horvatiću, da je hrvatski vojskovođa Kvaternik bio prisutan u Glini, kada su onih 720 Srba streljali. U daljem razgovoru ustaša iz Karlovca pričao je Horvatiću Branku, kako su Srbi, koji su dopremljeni iz Vrginmosta u Glinu bili streljani. Opisao mu je, da je svaki Srbin morao najprije kleknuti kod jame, zatim pogledati u nebo, potom u zemlju, a najzad ravno preda se i u tom stavu je bio otraga u potiljak streljan. Pričao je dalje, kako mu je tada jedan Srbin ponudio stotinu dinara za rakiju, misleći da će se time spasiti. On je od toga Srbina primio stotinu dinara i naručio rakiju za sebe i satnika, a Srbina je svejedno ubio.

Ovaj ustaša iz Karlovca, koji je sve ovo pričao Horvatiću, jeste ovisok, crnomanjaste puti i imade par srebrnih i zlatnih zuba, lice odugo, brkove i bradu brije. Po svemu ja sam zaključio, da bi mogao biti neki intelektualac.

Ja sam 21. septembra iz Zagreba krenuo u Beograd i tamo sam stigao na 22. septembra o[ve] g[odine].

Prednji iskaz mi je pročitan i ja ga usvajam kao svoj i potpisujem.

Saslušao i overava:

Đuro J. Rodić,

odj[elni] savjetnik

Zapisničar:

Petar M. Eremić,

upr[avni] kanc[elarijski] činov[nik], s. r. (3)

Milivoj Ivančević, s. r.

27.

1942. SIJEČANJ 22. ULJMA

DR. PETAR LAPČEVIĆ – SRPSKOM PRAVOSLAVNOM PAROHIJSKOM ZVANJU U ULJMI

Vrgin Most srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

Srpskom pravoslavnom parohijskom zvanju u Uljmi

Pozivom na saopštenje Svetog Arhijerejskog sinoda srpske prav[oslavne] crkve u Beogradu od 14 okt[obra] 1941 broj 2364 savezno sa rešenjem Eparhijskog crkvenog suda banatskog od 17. XI. 1941 broj KS.2311/prez. 1941 dajem sledeć[i]

I Z V E Š T A J

Kada pišem ovo izvešće sa teškim bolom u duši ga pišem, ruka mi dršće, srce mi se od žalosti steže, i pitam se: Srpski rode! Da li si zaslužio pošten u svojoj srpskoj duši da stradaš do istrebljenja?

Evo jednog odlomka srpskih patnja, nevolja, progona, zločina, razbojstava i čudesa nečuvanih, što ih učiniše Hrvati protiv Srba u ondašnjoj Banovini Hrvatskoj.

Uspostavom Banovine Hrvatske započeo je intenzivan progon Srba. Prva oštrica je upearena bila protiv Srba javnih beležnika. Svi su javni beležnici bili stavljeni na raspoloženje Banu Hrvatske. Od po prilici 35 Srba jav[nih] beležnika (koji bi broj odgovarao proporcionalno broju Hrvata i Srba 4 : 1) jedva su preuzeta za jav[ne] beležnike četvorica ili petorica a tridesetorica bačeni na ulicu. Neka se znade. Ponovo su primljeni za jav[ne] beležnike: Dr. Bogdan Milašinović iz Vinkovaca²³, Dr. Slavko Diklić iz Oseka²⁴, Danilo Dimović iz Zagreba²⁵, Dr. Predrag Preradović iz Podravske Slatine. Ne znam da li je još koji preuzet. Nisu po Banu Hrvatske preuzeti za javne beležnike: 1/ Dr. Simeon Živković iz Nove Gradiške, koji je u veleizdajničkom procesu održavanom 1908–1909 suđen na nekoliko godina robije i koji je odlikovan po Njegovom Veličanstvu kralju Aleksandru, 2/ Dr. Melenko Marković, jav[ni] beležnik iz Pakraca, koji je odlikovan po Njegovom Veličanstvu Kralju Aleksandru (a koji je sada za ere vlasti Hrvata teško mučen i izubijan i za koga se ne zna gde je), 2/ Dr. Petar Lapčević iz Daruvara, pisac ovih redaka, o kome će dati поблиža obaveštenja iz sela Podgorje, opštine Vrgin Most, 4/ Dr. Jovan Ivković iz Pakraca, 5/ Dr. Veljko Ilić iz Koprivnice, 6/ Dr. Jovan Ivković iz Pakraca, 7/ Dr. Dane Stojisavljević iz Zagreba, sada izbeglica u Beogradu, 8/ Dr. Branko Kalanber [Kalember – *op. a.*],²⁶ 9/ Dr. Dejan Despot iz Zagreba, 10/ Dr. Stevan Branković iz Gline (ubijen po Hrvatima), 11/ Dr. Simeon Krunic iz Petrinje (sada izbeglica u Beogradu), 12/ Dr. Glišo Dadić iz Kostajnice (zatvoren i sudbina mu nepoznata, ali verovatno ubijen), 13/ Dr. Nikola Narančić iz Gospića, sada izbeglica u Beogradu itd. Svi ovi otpušteni su u ogromnoj većini u starosti od 50 – 70 godina, bačeni na ulicu, bez ikakve oštete, otpavnine ili bilo čega sličnoga, što bi im služilo

²³ Vidjeti: Dušan Sp. VOJVODIĆ, *Znameniti Srbi vinkovačkog kraja*, Novi Sad 2004.

²⁴ DIKLIĆ, Slavko, pisac (Petrovaradin, 1883 – ?). Završio pravo na zagrebačkom Sveučilištu. God. 1915. poslan je na rusku frontu, ali bježi iz austrijske vojske i javlja se u jugoslavenski dobrovoljački odred, s kojim je ratovao u Odesi i na solunskoj fronti. Po povratku odvjetnik je i kraljevski javni bilježnik u Osijeku. Pisao je prozne tekstove, rodoljubne pjesme i kazališne recenzije, objavljujući ih kao samostalna djela ili od 1904. do 1935. u novinama i časopisima *Srpska domaja*, *Jug*, *Hrvatski list*, *Radikalni glasnik*, *Novosti* (Osijek) i *Srpski književni glasnik*. U romanima i bilješkama opisuje stradanja ratnih dobrovoljaca, a kritičko prikazivanje ljudi, krajeva i događaja prožeto je emocionalnošću i filozofskim razmatranjima. (...) (<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4781>)

²⁵ HR-DAZG-1067: Javni bilježnik Dimović, Danilo (stvaratelj). „Naredbom od 8. travnja 1940. godine dr. Danilu Dimoviću bio je dodijeljen deveti od petnaest užih okoliša u sjedištu kotarskih sudova I. i II. u Zagrebu i na tom je mjestu ostao do ukinuća javnobilježničke službe. Ukidanjem bilježništva 1941. godine svi su javni bilježnici trebali predati sve javnobilježničke spise, registre i pečate nadležnom kotarskom sudu, a ujedno je proglašena odredba o likvidaciji imovine Javnobilježničke komore u Zagrebu.” Vidjeti, također: HR-DAZG-1067: Javni bilježnik Dimović Danilo (1876. – 1950.).

²⁶ Vidjeti: HR-DAZG-1074: Javni bilježnik Kalember Branko (1895. – 1941.). Vidjeti, također: <https://billiongraves.com/grave/Branko-Kalember/12060373>.

za opskrbljenje u starosti, premda su plaćali sve prinose u odn[osne] fondove i premda ni jedan nije bio kažnjen nikakvom kaznom, a po najmanje ne disciplinskom kaznom na otpust iz službe. Na njihova mesta postavljeni su elementi koji po svom imenu, prezimenu i poreklu nemaju nikakve veze sa Slovenstvom, tako primera radi navodim da su postavljeni za javne beležnike Dr. Štraus, Dr. Vesperbauer itd., koji su verovatno jevrejskog porekla. Svi socijalni obziri su odbačeni a hiljadugodišnja hrvatska kultura i hiljadutrista godina hrvatska katolička kultura došla je do najvidnijeg izražaja u godini 1941. Posle progona Srba jav[nih] beležnika nastupio je progon Srba učitelja, opštin[skih] beležnika, profesora itd. Dokaz za to jesu službene „Narodne novine” iz godine 1940 – 41 koje izlaze u Zagrebu.

A sada prilažem skicu zverstava počinjenih po Hrvatima u samo jednom delu sela Podgorje, koje mi je rodna postojbina i sela (*sic!*) Vrgin Most. Napominjem na apsolutno stoji tvrdnja, da svi koji su u ovoj skici navedeni kao mrtvi, više ne postoje u životu. Momentalno ne mogu pružiti dokaza, jer smo mi koji smo sretnim slučajem izmakli kuršumu, nožu i čekiću Hrvata, rasturani na sve strane, ali napominjem da se sve to može i da će se sve to ustanoviti eventualnom istragom provodenom po Internacionalnoj komisiji, do koje će za celo morati doći. Za sada napominjem kao svedoke Katu Lapčević iz Beograda, Jug Bogdanova ul[ica] 24, koja je bila izubijana i strahovito maltretirana od strane hrvatskih ustaša, Milorada Lapčevića, kapetana, koji je bio ucenjen kako se pripovedalo sa 100 000 (1) dinara, Dmitra Barbića iz Beograda, Branka Lapčevića, sada žand[arskog] poručnika u Ubu itd. Uostalom mrtvi se ne mogu dignuti više iz grobova pa je lako konstatovati njihov nestanak.

Domovi su opustošeni, žene i devojke silovane, kuće paljene i živi ljudi i žene i deca u vatru bacani.

Iz priložene skice vidljivo je pod brojem 15 da je ognjem izgorela Sava Vrga iz sela Podgorje. Izgorelo ih je mnogo u zaseoku Milići i selu Blatuši, a da i ne govorim o selu Perni, sve srez Vrgin Most. Do podataka bi mogao kasnije doći.

U priloženoj skici nije vidljivo, jer je to izvan okvira skice, da su u srezu Vrgin Most, opštine Vrgin Most spaljena sela Crevarska Strana, Sučevići pod Petrovom Gorom, Lackovići pod Petrovom Gorom, Milići pod Petrovom Gorom itd. O ubijenima da i ne govorimo. Prilažem jedan primerak „malog dela hrvatske kulture i civilizacije najnovijeg doba”. Iz ovoga priloga, za koji tvrdim da je istinit, vidljiva su zverstva i divljaštva Hrvata. Ličnosti o kojima je reč u ovom primerku većinom su mi poznate. [...] Lapčević radovan iz Podgorja, sveštenik, umirovljen, star preko 80 godina, moj otac ubijen je na način opisan u ovom priloženom primerku. Poznam lično Dobrosavljevića Branka, sveštenika iz Veljuna, Matiju Vlatkovića, direktora učit[eljske] škole, Jovu Vorkapića, Dr. Branka Vurdelju itd.

Ni orkanski bes ne bi učinio toliko zla, koliko ga učiniše Hrvati u srezovima Glina i Vrgin Most.

Ako nije znano, neka se znade, da je glavni začetnik umorstava u Glini neki Mison iz Gline, kako se čuje ustaški stožernik, Žinić, mesar, koji je poginuo, koji je Srbe klao kao gusane na vratu iza glave, Zibar, mesar, te neki Tiljak i neki Vidaković.

Spaljene su srpske crkve u selu (*sic!*) Vrgin Most, prvo crkva svete Petke u Čemernici, 2) crkva sv. Duha u Slavskom Polju, 3) crkva Vel[ike] Gospojine u Pernoj, 4) crkva u Boviću, 5) crkva sv. Ilije u Pješćanici.

Čuje se da je uništena i crkva u Topuskom, a kako stoji sa crkvom sv. Nikole u Blatuši nije poznato.

Nadalje je potpuno uništena, zbrisana sa lica zemlje i crkva u Glini, jedna veličanstvena građevina, u kojoj su se održavali najstrahovitiji zločini počinjeni po Hrvatima, a cigle od ove crkve kupio je neki mlinar Vagner.

Zločine su vršili u glavnom seljaci Hrvati iz okoline, koji su pre bili pristaše Hrvatske seljačke stranke, kasnije su dolazili pravi ustaši te Dalmatinci i ko ih sve zna kakvi ne.

Za Srbe se nije zauzimao niko, osim koliko je mogao, što znam, sreski načelnik u Vrgin Mostu, kojemu se momentano prezimena ne mogu setiti, ali ga mogu naknadno navesti, te koji je i mene pustio iz zatvora, a koji je kasnije premešten u Mostar. Drugi sreski načelnik koji je došao posle malo pre navedenoga, a čije ime, a čije ime kako sam se setio glasi Čidić, ustrelio se jer nije mogao gledati i trpeti strahovita masakriranja Srba. Oba ova pretstojnika (sreska načelnika) bili su Hrvati.

U srezu Vrgin Most prešlo je samo nekoliko Srba na katolicizam, ali po tima ljudima niti što pravoslavni gube niti katolici dobivaju. To su špekulanti. Što je izbeglo, izbeglo je kojekuda, a najviše u Srbiju, a broj im je zasada nepoznat. Streljanja su vršena masovno bez ikakvih prethodnih postupaka za uglavljenje krivice. Kasnije nakon masovnog ubijanja streljalo se Srbe kao zečeve kada se vide na ulici ili ma gde kao na pr[imer] u Vlaoviću, srez Glina.

Napominjem da postoji i nekakav iskaz glavnog od zlikovaca koje je Srbe klao u srpskoj crkvi u Glini. Možda ću ga dobiti. Toliko za sada.

Uljma, 22. I. 1942

Dr. Petar Lapčević (s. r.)
jav[ni] beležnik

Tačnost prepisa s originala overava:
Svavnici s originalom:
V[ršilac] d[užnosti] Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Projerej-stavrofor
(nečitko)
Član Velikog Crkvenog Suda (2)

28.

1942. SVIBANJ 12. BEOGRAD

Adam Bijelić – Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu

Sal. T.

Z a p i s n i k
od 12. maja 1942 godine
Sastavljen u Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu

BIJELIĆ ADAM, učenik 6 razreda gimnazije iz Gornjeg Sjeničaka, opštine i sreza Vrgin Most, star 16 godina, sin Bijelić Sime, trgovca i Stane rođ[ene] Manojlović, sada u Beogradu, ulica Milovana Milovanovića broj 3, izkazan sa izbegličkom legitimacijom broj 59601 izkazao je:

U julu mesecu prošle godine, nekoji Srbi iz Sjeničaka otišli su u Vrgin Most, da zamole od kotarske oblasti dozvolu za vršenje žita. Oni se više nisu povratili kućama, niti se o njihovoj sudbini što pozitivno znade, ali je sigurno, da su po ustašama nekuda odvedeni i ubijeni. Tada je nestalo oko 20 Srba iz Sjeničaka, a među njima Tepšić Adam i Lisić Nikola, obojica zemljoradnici. Imena drugih ne znam. Posle toga Srbi iz Sjeničaka bili su mirni sve do 28 decembra 1941 godine.

Još prošlo ljeto, ustaše su navaljivali na ostala srpska sela sreza Vrgin Most, ubijali u tim selima Srbe, a njihove kuće pljačkali [i] palili. Tako su prošlo ljeto u mesecima junu i julu ustaše navalili na sela Ostrožin, Gabrići, Brnjavac, Slavsko Polje, Čemernica i Bović sreza Vrgin Most, te na selo Stipan, sreza Pisarovina. Ustaše su u ovim selima ubijali Srbe, a njihove kuće pljačkali i palili. U selu Gabrićima žrtvama su noževima parali utrobe, vadili iz njih decu i bacali u vatru. Bajić Mile, zemljoradnik iz Gabrića bio je tada pobegao pred ustašama u šumu, a kada se je povratio svojoj kući, našao je na ognjištu pod pekvom

pečeno njegovo dete staro 6 meseci. Njegova žena bila je u drugom stanju, pa su joj ustaše rasporili utrobu i izvadili iz nje plod, a sem toga razrezali su joj usne sa obje strane. U istom selu uhvatili su oca i mater Gabrića Vuka, zemljoradnika, te ih žive bacili u vatru.

U mesecu julu 1941 godine, a posle pokolja i paleža izvršenih u srpskim selima opštinski komesar za Vrgin Most Plemenčić Josip, inače mesar iz Vrgin Mosta, koji je za vreme pokolja i paleža srpskih sela u srezu Vrgin Most opljačkao iz ovih sela 40 k[i][l][o][g][rama] papirnatog novca i 25 k[i][l][o][g][rama] srebrnog novca, razglasio je u okolici Vrgin Mosta, da svi Srbi odrasli muškarci dođu određenog dana u Vrgin Most, gde će se obaviti prelaz na rimokatoličku veru, a posle toga da će svi biti mirni i ravnopravni sa Hrvatima. Srbi su ovome poverovali i došli u određeno vreme u Vrgin Most. Došlo ih je oko 800. Kada su se oni sakupili u Vrgin Mostu, dočekali su ih naoružani ustaše, te ih najprije častili sa vinom i svinjetinom, koje su pre toga opljačkali u srpskim selima, a zatim su ih isti dan oko 4 sata posle podne oterali u Sokolski dom u Vrgin Mostu, gde su ih držali do uveče. Prednoć su ih strpali u kamione pod izlikom, da ih vode u Topusko, da će tamo obaviti prijelaz na rimokatoličku veru. Međutim, oni su ih odvezli u Glinu, zatvorili ih tamo u srpsku pravoslavnu crkvu i sve poklali noževima. (1)

Posle napred navedenih pokolja Srba, muškarci, koji su još preostali u životu, počeli su u masama bežati u Petrovu Goru i tamo organizovati otpor protiv daljnih zlodela ustaša.

Odbegli Srbi dolazili su češće puta u sukob sa manjim odredima ustaša, koje su u sukobu ubili i sa njihovim se oružjem naoružavali. Ovi Srbi borili su se sa ustašama ispočetka kao srpski četnici. Oni su u mesecu avgustu 1941 godine, napali na želj[ezničku] stanicu u Vojniću, pobili tamo ustaše, a sutradan se povukli, ponesavši sa sobom oružje, koje su našli kod ustaša.

Nakon eksplozije paklenih mašina u prošloj godini u glavnoj pošti u Zagrebu, pobjegli su iz Zagreba u Petrovu Goru Hrvati: Galjer, i njegova žena Nada, Čuljat Josip i Markon – svi poštanski činovnici iz Zagreba. S njima su zajedno stigli u Petrovu Goru: Manola Ivan, fabrički radnik iz Zagreba, jedan trgovački pomoćnik iz Karlovca sa nadimkom „Veca”, te poštari iz Vojnića, zvani „Vicko”. Potonjoj dvojici ne znam pravih imena, samo znam da su Hrvati. Oni su našli u Petrovoj Gori već otprije pred ustašama odbegle Srbe, kojima su se pridružili i sa njima zajedno sarađivali u borbi protiv ustaša.

Na 28 decembra 1941 godine, došli su na želj[ezničku] stanicu Skakavac ustaše, domobrani i sedma jurišna satnija poglavnikove telesne bojne pod komandom jednog pukovnika, kojem ne znam ime. Isti dan posle podne krenuli su ustaše i domobrani iz Skakavca za Sjeničak. Usput su taj isti dan popalili srpska sela Mirići i Banski Moravci, te došli u Sjeničak. Narod iz ovih sela u masama je bežao u Petrovu Goru, terajući sa sobom i stoku. Ustaše i domobrani do 1. januara 1942 godine, popalili su napred navedena sela Mirići i Banski Moravci, te Lasinjski Sjeničak, koji potpada pod srez Pisarovinu. Na 1. januara 1942 godine, bila je katolička Nova Godina, te ustaše i domobrani nisu taj dan vršili palež srpskih kuća, već su se odmarali. Na 2. januara 1942 godine, prešli su u Donji Sjeničak i tamo počeli paliti kuće, a mi smo svi taj dan pobjegli u Petrovu Goru. Ustaše i domobrani nastavili su palenjem srpskih kuća, te su do 14 januara 1942 godine, popalili sve kuće u Gornjem i Donjem Sjeničaku.

Oko 20 januara 1942 godine, pred ustašama u šumu pobjegli Srbi, koji su se tada već prozvali partizanima, napali su pod komandom Opačića Stanka, posednika iz Tušilovića, mesto Vojnić i zauzeli ga. Ustaše, domobrani i hrvatski žandarmi, kojih je svih skupa bilo 485 povukli su se iz Vojnića prema Vrelu Utinje i tu su se sukobili sa odredom Gabrića Stanka, zemljoradnika iz sela Gabrići, koji je brojao oko 100 ljudi, odredom Savića Nikole, zemljoradnika iz Vojišnice, koji je brojao oko 40 ljudi i odredom Mrkonića Ilije, zemljoradnikom iz Gašića, koji je brojao oko 20 ljudi. Borba je trajala oko pola sata, a nakon toga su se ustaše, domobranci i žandarmi predali. Na strani ustaša, domobranaca i žandarma bilo je 29 mrtvih i oko 6 ranjenih, a sa srpske strane bio je jedan ranjen. Srbi su tada zaplenili 33 puškomitraljeza, 6 teških mitraljeza, 2 bacača mina, oko 460 vojničkih pušaka i 150.000 komada metaka. Srbi su ustaše, domobranci i žandarme, koji su im se predali,

odveli u Vojnić i sutradan ih pustili kućama. Ranjenike su otpremili u (2) ambulantu u Petrovu Goru, gde su ih lečili i posle toga pustili kućama.

Ustaše i domobrani sa sedmom jurišnom satnijom poglavnikove telesne bojne završili su palenje srpskih kuća u sva tri Sjeničaka do 14 januara 1942 godine. Nakon izvršenog paleža, oni su se povukli u Skakavac, a odatle su otišli prema Karlovcu.

Mi Srbi, koji smo pred njima bili pobjegli u Petrovu Goru, posle njihovog odlaska povratili smo se u svoja popaljena sela. Gornji i Donji, te Lasinjski Sjeničak bili su potpuno popaljeni, ostala je tek po koja kuća. U Gornjem i Donjem Sjeničaku našli smo oko 100 zaklanih ljudi, žena i dece.

Posle povlačenja ustaša i domobrana iz Sjeničaka, te zauzeća Vojnića, partizani su uspostavili bili svoju vlast u celom srezu Vojnić, kao i u srezu Vrgin Most osim opštine Topusko, te u opštini Lasinjski Sjeničak, srez Pisarovina. Glavni komandant ovih oružanih snaga partizana bio je tada pomenuti Manola Ivan. Početkom meseca februara 1942 godine, parizani su zauzeli i Veliku Kladušu, sreza Cazin.

Na 28 marta 1942 godine, hrvatski domobrani i ustaše u jakosti od 16.000 ljudi napali su sa pet strana teritoriju, koju su do tada držali partizani i to: jedan deo od Skakavca prema Sjeničaku, drugi deo od Bučice prema Boviću, treći deo od Topuskog prema Perni, četvrti deo prema Velikoj Kladuši i peti deo od Karlovca prema Tušiloviću. Srbi iz svih krajeva ponovo su bežali u Petrovu Goru. Tada je opet vrlo mnogo Srba izginulo, verovatno mnogo više nego u prethodnim pokoljima. Ustaše i domobrani nemilosrdno su pucali u bežeće Srbe, te bacali za njima bombe. U jednom jarku na Petrovoj Gori, zvanom „Muljava”, ustaše i domobrani ubili su tada 150 ljudi, žena i dece. Iz aviona bacani su na Petrovu Goru letaci, u kojima je vrhovni komandant vojske Kvaternik Slavko, pozivao narod, da se vrati svojim kućama. Na 3 aprila 1942 godine ponovno su bacani letaci iz aviona, u kojima je Kvaternik pozivao narod, da se vrati svojim kućama i da mu garantuje, da mu se neće ništa dogoditi. Narod je tome poverovao i vraćao se svojim kućama, dok su partizani i dalje ostali u Petrovoj Gori skrivajući se u pojedinim dolinama Petrove Gore.

Narod, koji je ostao u životu, povratio se je u svoja popaljena sela i bio miran do 19 aprila 1942 godine.

Na 19 aprila 1942 godine, ponovno su dopli ustaše i domobrani i napali Gornji i Donji i Lasinjski Sjeničak, te sve muškarce, starije od 15 godina, a čija su zgarišta popaljenih kuća bila kraj šume, ubili su na licu mesta, a ostale su odveli u Jasenovac u logor. Među odvedenima nalazi se i moj otac Bijelić Simo. Odvedeno je tada iz sva tri Sjeničaka oko 300 Srba-muškaraca. Ostale su kod kuće samo žene i deca i to u pustim popaljenim selima bez igde ičega. Istodobno su ustaše i domobrani napali i ostala srpska sela sreza Vrgin Most i Vojnić, gde su Srbi delom ubijeni, a delom odvedeni u logore, ali mi o tome поближе nije poznato.

Ja sam na 18 aprila 1942 godine, napustio Sjeničak i otišao u Karlovac, a na 27 aprila 1942 godine, otputovao sam iz Karlovca u Zagreb, gde sam se sklonuo kod moje strine Bijelić Antonije, koja je Hrvatica. Iz Zagreba krenuo sam u Beograd na 3. maja 1942 godine, bez ikako-(3)-ve propusnice, a vozio sam se uz dozvolu jednog željezničara u vagonu za grejanje voza. U Beograd sam stigao na 4 maja 1942 godine.

Ustaše, koji su vršili operacije u mojem kraju, ne poznajem, jer je kraj čisto srpski, pa su oni dolazili sa strane. Jedino mi je poznat već pomenuti Plemenčić Josip, mesar iz Vrgin Mosta, koji je veliki protivnik Srba,

Drugo ništa nije mi poznato, a na izkazano mi i pročitano mogu se zakleti.

D o v r š e n o.

Saslušao i overava:
Rodić Đuro, s. r.

Zapisničar:
Tatalović Nevenka, s. r.

Bijelić Adam

29.

1942. OŽUJAK 29. [GOR]NJI MILANOVAC

Marko Đurić, sveštenik iz Slavskog Polja – Svetom arhijerejskom sinodu u Beogradu

Vrgin Most srez

Gornjo-karlovačka eparhija
Prepis

Predmet: Izveštaj o progonu Srba

SVETOM ARHIJEREJSKOM SINODU BEOGRAD

Prema naređenju Crkvenog suda žičkog br[oj] 353/42 14. III. 1942. u vezi raspisa Sv[etog] Arh[ijerejskog] Sinoda br[oj] 2364/41 od 14 oktobra 1941 god[ine] u origonu Srba u mome kraju podnosim sledeći

I Z V E Š T A J

Kroz dvadeset tri godine zajedničkog života mi smo se zavaravali idejom o bratstvu i jednakosti, hvaleći dušu naroda parolom „brat je mio koje vere bio”. I dok smo mi Srbi sanjali o bratstvu i jugoslovenstvu zatvarajući oči pred svim što se oko nas događalo, vekovni nam neprijatelj – katolicizam rimskog pape – nije mirovao.

Rimokatolicizam je podmukao, jezuitski kovao svoj plan naučavajući svoje vernike da mrze sve ono što nije rimokatoličko. Trebalo je samo jedanput otići u njihovu crkvu i čuti samo jednu propoved, pa da se i najvećem slepcu otvore oči. Mi nismo to mogli videti, jer oči naših vodećih ljudi bile su zaslepljene tuđim zlatom.

Plod našeg 23 godišnjeg rada pokazao se u našoj propasti, propasti okatih slepaca, a plod njihovog javnog i tajnog rada trijumfuje kroz suze, bol, vrisak, silovanje i totalno uništavanje naroda preko Save i Drine.

Dokaz: pokoljem srpskog naroda u Hrvatskoj rukovode rimokatolički sveštenici kao ustaški poverioci i logornici uživajući nad masovnim ubijanjem, mrcvarenjem tamošnjeg srpskog življa, dece, žena, ljudi, a sve valjda „ad maiorem gloriam Dei”. Kao nekad u Sevilji, za vreme velikog Inkvizitora.

Da mi ne podnosimo izveštaje radi umirenja naše savesti?! Ali blizu milion tužilaca, nevino poubijanih, pred licem Božjim strašna je optužba za rad crnih slugu „jedino spasavajuće rimske crkve”. A i grozan memento našoj uspavanosti.

Najbolji izveštaj o pokolju Srba doneće se tek onda kada se u nekad gusto naseljenim srpskim mestima u Hrvatskoj bude tražio i najmanj trag da su tu nekad Srbi živeli. To će ujedno biti i najveći dokaz o hiljadugodišnjoj kulturi Hrvata, o hrišćanskoj misiji rimske crkve i dalekovidosti beogradske megalomanske politike.

O progonu Srba u mome kraju znam ovo, ukoliko to uopšte vredi. Bio sam sveštenik na parohiji Slavsko Polje, srez Vrgin Most, Eparhija G[ornjo] Karlovačka. Odmah poslije vojnog sloma Jugoslavije, počelo je u Zagrebu i provinciskim mestima ubijanje Srba. U mojoj parohiji počelo se na Đurđev dan – 6 maja. Tada su uhvaćeni moji parohijani: Pero Crevar, prets[ednik] crkvene opštine, Đuro Zorić, šumar, Stojan Košutić, posjednik. Odvedeni su u Zagreb i više se nisu vratili. Posle toga počelo se na sve strane hvatati Srbe. U gradiću Glini na jednu noć – srpska Vartolomejska noć – uhapšeni su svi Srbi muškarci od 16 godina na dalje, njih 450 na broju i istu noć svi poubijani u jednoj jarugi 5 k[i]l[o]m[etara] daleko. Za svoju smrt ti Srbi imaju zahvaliti hrvatskom ministru pravde Dr. Mirku Puku koji je bio 20 m[jeseci] [godina – op. a.] advokat u Glini i stekao veliko bogatstvo od svojih klijenata Srba. Sada im se na hrv[at]ski kulturni način zahvalio – pobivši ih. Posle su doveli iz okolnih sela 250 Srba – žena i ljudi – uveli ih u našu crkvu, pustili unutra ustaše da ih kolju. Neki su ljudi skakali naglavice sa tornja. Ali unutra dali su otpor, poubijali ustaše, onda su dopli drugi, postavili mitraljez na vrata i sve ih poubijali. Iz crkve je krv kao potok na ulicu tekla. Nadalje su ustaše ušle u kamionima

po srpskim selima i iz kamiona pucali na naš svijet, kao na divljač. Hvatili su naše žene i djevojke – silovali ih po 20–30 ustaša, posle im odrezali grudi i polne organe s riječima: „Nećete više rađati srpske pse”.

Sveštenika Stevu Ćurčića iz Ogulina dopremili su u Vrginmost, vezanog tukli ga celu noć, naizmenično 6 ustaša. Sutradan čupali mu bradu i prisilili ga da jede svoju pogan. Posle su ga otpremili u Zagreb gde mu se je izgubio svaki trag. Sveštenika Branka Dobrosavljevića iz Veljuna i njegovog sina, pitomca Vojne akademije, strašno su tukli celu noć. Soba i zidovi bili su uprskani krvlju. Ujutru je morao otac kopati grob za sina koga su ustaše pred njim ubile i očitati mu opijelo. (1) Poslije je iskopao sebi grob, očitao opet opijelo i onda su ga napola živog zakopali.

Sveštenika Spasu Lavrnju iz Like uhvatile su ustaše na sprovodu /pratnji/ i pred svim narodom zaklali. Otišli su njegovoj kući, zaklali mu ženu i pored nje ostavili 4 god[išnjeg] sinčića da plače. Dijete je samo 3 dana plakalo uz mrtvu mater. Treći dan došle su ustaše pa su i to dijete zaklale. U Lici na planini Velebit imadu dve ogromne provalije, jame, duboke po 200 metara, koje su pune srpskih leševa. Kod mesta Krnjaka, srez Vojnić, na Sv. Iliju 1941 poubijali su ustaše 5 mladih sveštenika i to: 1/ Peru Ninkovića iz Vojnića, 2/ Milu Peuraču iz G[ornjeg] Budačkog, 3/ Milu Dokmanovića iz Perjasice, 4/ Dušana Šušnjara iz Dunjaka, 5/ M. Skorupana iz Cvijanović Brda i s njima još mnogo viđenijih seljaka. Ubijanjem je rukovodio Hrvat, učitelj iz Maje kraj Gline. [...]

Nagonili su oca na kćerku i sina na mater i još druga gnjusna nedela činili.

[...]

Maloj deci su vadili oči, sjekli nos i uši, prebijali ruke i noge sve pred roditeljima djece, uživajući u tome sadizmu. A zar vredi i nabrojati njihova gnusna dela – nedostojna čoveka. Mnogo bi utješnije bilo pronaći, tko je kriv za sav taj pokolj?

Mene su uhapsili ustaše 10. VII. 1941 i kazali su mi da se u roku od 30 minuta spremim i da ponesem sobom sve što je od vrednosti. Međutim, ove stvari od vrednosti oduzeli su nam u logoru u Capragu. U logoru smo radili najteže fizičke poslove. Interesantna je činjenica da je komandant logora u Capragu bio bivši kapetan Kraljeve garde – sada satnik Sessegia.

Crkva mi je spaljena, a parohijani svi poubijani. Svi Srbi morali su preći na katolicizam.

Kada se sredi sav materijal o progonu Srba u Hrvatskoj – molim Sv[eti] Arh[ijerejski] Sinod da jedan fino ukoričeni primerak /po mogućnosti ukoričen u kožu koga Srbina/ te knjige pošalje Sv[etom] Ocu Papi radi duhovnog i nezidavanja [? – op. a.] i utjehe.

29. marta 1942 godine
Gor[nji] Milanovac

Marko Đurić,
sveštenik izbeglica

Tačnost prepisa sa originala overava:
V[ršilac] d[lužnosti] Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Projerej-stavrofor
(nečitko)
Član Velikog Crkvenog Suda (2)

30.

1942. SVIBANJ 15. BEOGRAD

Milić Škaljac – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

Sal. T.

Z a p i s n i k

od 15. maja 1942 godine

sastavljen u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

ŠKALJAC MILIĆ, zemljoradnik iz Lasinjskog Sjeniĉaka, opštine Lasinja, sreza Pesarovina, star 18 godina, sin Miloša i Marije, rođ[ene] Juras, sada u Beogradu, Prištinska ulica broj 13, izkazan sa izbegličkom legitimacijom broj 75682, izkazao je:

Sela Lasinjski Sjeniĉak i Prkos, jedina su srpska sela, koja spadaju pod srez Pesarovina. Ova dva srpska sela bila su pošteđena od ustaških zlodela sve do 28 decembra 1941 godine. Hrvati iz sreza Pesarovina i nakon dolaska Pavelića na vlast bili su prema nama Srbima u dosta dobrim odnosima. Nisu bili ustaše, nego tek po gdekoji. Tako ja znam da je bio ustaša od tamošnjih Hrvata samo Šepić Rude, lugar iz Banskog Kovaĉevca. Bivši narodni poslanik bivše Hrvatske seljaĉke stranke Baburić Tomo, seljak iz Banskog Kovaĉevca, naroĉito je uvek bio dobar prema nama Srbima i štiti nas koliko je god mogao. On je više puta kazao, da ga Pavelić i hrvatski ministri zovu, da dođe k njima u Zagreb, ali da on neće toj bandi da pristupi. Ovo je bio razlog, da su naša dva srpska sela u srezu Pesarovina bili pošteđeni od pokolja i pljaĉke ustaša sve do 28 decembra 1941 godine.

Ovo nije bilo po volji hrvatskoj vladi u Zagrebu, pa je na 28 decembra 1941 godine poslala iz Zagreba vojsku i jednu ustašku satniju. Ustaše i hrvatska vojska došli su taj dan oko 11 sati na želj[ezniĉku] stanicu u Skakavac u 28 teretnih vagona. Odmah su krenuli dalje prema srpskim selima. Taj dan su najprije opkolili i popalili Prkos te susedna srpska sela Miriĉi i Banski Moravci, koja spadaju pod srez Vrgin Most. Sve one, koji prije njihovog dolaska nisu izbegli iz sela u šumu, ubili su, a sve što su našli u selima opljaĉkali su. U selu Moravcima, Škaljac Rade, zemljoradnik, koji ima 12 dece, nije hteo bežati iz sela, već je kod svoje kuće zatekao ustaše i vojsku, sa desetoro svoje dece, dok je samo njegova žena Sara sa dvoje dece pobegla iz sela u šumu. Ustaše su njega i njegovu decu odveli do Skakavca i tamo ih sve ubili, a pre toga su mu zapalili kuću i opljaĉkali. Tada su ustaše odveli u jednu šumu kraj Banskog Kovaĉevca, tamo muĉili i posle toga zaklali: Vujiĉić Dušana, trgovca iz Lasinje, njegovu ženu Ljubicu, brata Milića i dvoje dece; Mrkalj Pavla, zemljoradnika iz Lasinjskog Sjeniĉaka uhvatili su taj dan u Lasinji, pa su i njega odveli u šumu kraj Banskog Kovaĉevca, tamo ga muĉili i ubili. U Lasinji bio je komandir žandarmerijske stanice jedan Hrvat, kojemu ne znam ime, a koji je prema nama Srbima bio vrlo dobar, pa su ustaše i njega uhvatili, te njegovu ženu i dete, odveli ih u šumu kraj Banskog Kovaĉevca, tamo ih muĉili i posle toga ubili.

Sutradan su napali Lasinjski Sjeniĉak i poĉeli ga paliti i pljaĉkati, te narod ubijati. Popalili su taj dan u Lasinjskom Sjeniĉaku sve kuće između Skakavca i želj[ezniĉke] pruge. Narod je iz ovoga dela Sjeniĉaka prebegao u drugi deo, koji se nalazi na drugoj strani želj[ezniĉke] pruge. Ustaše i hrvatska vojska su poĉeli navaljivati i na drugi deo Lasinjskog Sjeniĉaka preko želj[ezniĉke] pruge, ali im je narod davao otpora. Nakon 5 dana bor-(1)-be, svi Srbi, koji nisu imali oružje, te žene i deca, napustili su i ovaj deo Lasinjskog Sjeniĉaka, te izbegli u Petrovu Goru, a Srbi-borci i dalje su ostali da brane drugi deo Lasinjskog Sjeniĉaka. Ustaše i hrvatska vojska i dalje su pokušavali da prodru preko želj[ezniĉke] pruge, ali im to nije pošlo za rukom.

Nakon 8 dana borbe, ustaše i hrvatska vojska napustili su Lasinjski Sjeniĉak i povukli se u Skakavac, a smo se tada vratili iz Petrove Gore u onaj deo Lasinjskog Sjeniĉaka, koji je bio saĉuvan od paleža i pljaĉke. Srbi koji su imali oružje i dalje su držali stražu oko

sela i štitili nas od eventualnih ustaških prepada. Mi smo bili mirni sve do 28 marta 1942 godine.

Na 28 marta 1942 godine, ponovno su navalili na one krajeve ustaše i hrvatska vojska, koji su došli od Karlovca. Mi smo tada ponovno pobjegli u Petrovu Goru. Ovaj put su ustaše i hrvatska vojska potpuno opljačkali i drugi deo Lasinjskog Sjeničaka, dok su popalili samo nekoje kuće.

Naoružani Srbi zauzeli su tada položaje na rubovima šume Petrove Gore i nisu puštali ustaše i hrvatsku vojsku u Petrovu Goru punih 16 dana. Kroz ovih 16 dana borbe, ustaše i hrvatski domobrani imali su mnogo mrtvih i ranjenih. I Srbi su imali gubitaka, ali mnogo manje, jer su bili sakriveni po rubovima šume i odbijali napade ustaša i hrvatske vojske.

Šestnaestog dana borbe, ustaše i hrvatski domobrani, pošto su bili brojčano jači i bolje naoružani, provalili su u Petrovu Goru, a Srbi-borci su se i dalje povukli u unutrašnjost Petrove Gore.

Ustaše i hrvatski domobrani ispočetka su ubijali sve Srbe, neborce, koje su god nalazili u šumi, pa su ih mnogo pobili. Posle su prestali sa ubijanjem Srba-neboraca, već su ih upućivali, da napuste šumu i povrate se u selo, te da obrađuju zemlju, pa da im se ništa neće dogoditi. Istodobno su hrvatski avioni kružili iznad Petrove Gore, dok su Srbi-borci uzimali pred ustašama i hrvatskom vojskom. Nakon 3 dana ponovno su kružili iznad Petrove Gore avioni i bacali letake. Ovaj put su letaci bili potpisani po zapovedniku vojske Kvaterniku. On je u letacima pozivao Srbe, da se odmah povrate u svoja sela, a on im garantira, da im se neće ništa dogoditi. Srbi su ovaj put poverovali i povratili se iz šume u popaljena svoja sela. Mi Srbi iz Lasinjskog Sjeničaka također smo se povratili iz šuma u svoje selo. Svaki od nas povratio se je na zgarište svoje kuće i počeo podizati neko sklonište za sebe i svoju porodicu.

Na 19 aprila 1942 godine, ponovno su došli ustaše i hrvatski domobranci, te napali Gornji Sjeničak, kao i neka još druga sela. U ovim selima su ponovno ubijali Srbe, a osim toga su oko 300 Srba-muškaraca pokupili i odveli u logor u Jasenovac. Ovaj put nisu dirali u Lasinjski Sjeničak.

Od ustaša poznajem jedino već napred navedenog Šepić Rudu, lugara iz Banskog Kovačevca. Inače seljaci-Hrvati iz sreza Pisarovine nisu ustaše, već su ustaše dolazili sa strane.

Drugo ništa ne znam, a na iskazano mi mogu se zakleti.

Škaljac Milić, s. r.

Saslušao i overava:

[NB: Redak nije snimljen. – *op. a.*] (2)

Zapisničar:

31.

1943. PROSINAC 3. BEOGRAD

Desanka Bratić – Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

Z a p i s n i k

od 3. decembra 1943 godine

sastavljen u Komesarijatu za izbjeglice i preseljenike u Beogradu

BRATIĆ DESANKA, kći Jovana i Marije rođ[ene] Krivokuća, stara 22 godine, domaćica, udata, bez dece, vlasnica izb[egličke] leg[itimacije] broj 26999 a izbegla iz Donj[eg] Sjeničaka, opština Lasinja, srez Vrgin Most, izjavi:

Mene je početak rata 1941 zatekao u Donj[em] Sjeničaku, rodnom mestu moga muža Petra, koji je u Donj[em] Sjeničaku imao pekaru.

Još u maju 1941 godine ustaše su iz Karlovca nenadano upali u Donj[i] Sjeničak i to noću i otpočeli sa hapšenjem i odvođenjem uglednijih Srba. Ovi Srbi odvedeni su u sedište opštine Lasinje, a odavde u Pisarovinu i Zagreb. Svima ovima odvedenima Srbima nestalo je svakog traga i za njih se sa sigurnošću može reći da su ubijeni od ustaša. Znam, da je među prvim odvedenim Srbima iz opštine Lasinja bio sveštenik Nikola Milić iz Stipana, opština Lasinja, istaknuti pristalica Samostalne demokratske stranke i saradnje sa Hrvatima. U vreme hapšenja nalazio se kod svojih sinova (dva sina), koji su imali trgovinu u Lasinji i koji su zajedno s njim ovedeni u Pisarovinu, gde im se svima dalje izgubio svaki trag. Posle odvođenja starog sveštenika Nikole Milića i njegovih sinova odvedeni su od ustaša isto tako noću iz Donj[eg] Sjeničaka, opštine Lasinja, Gojić Josifa, lugara i Bižića Jovu, bivš[eg] žandarma. Prilikom ovih noćnih dolaženja ustaše u Donj[i] Sjeničak predvodili su ustaše žandarmi sa žand[armerijske] stanice u Lasinji i davali ustašama podatke o pojedinim Srbima. Pošto nisam rodom iz toga kraja ne mogu navesti i ne znam svim imena onih odevedenih Srba, koje su ustaše odveli, ali kad je ovo stanje postalo i kad se doznalo da su svi pohapšeni i odvedeni Srbi ubijeni, buknuo je u narodu otpor protivu ustaškog nasilja i odmetanje ili bolje sklanjanje srpskog naroda u šume, najviše u Petrovu Goru. Srbi organizuju tada borbene odrede protivu ustaša da bi zaštitili koliko toliko svoja sela od nanadanih ustaških prepada te dolazi na raznim mestima u Petrovoj Gori do ogorčenih borbi u kojima su poginuli i mnogi Srbi ali i veliki broj ustaške vojske.

U mesecu novembru 1941 godine čitavo selo Donji Sjeničak i okolna srpska sela usled nastalih velikih borbi sklonili su se u bregove dublje u šumama Petrove Gore, pa kad je na jednom mestu ustašama uspelo da prodru dublje u Petrovu Goru, uhvatili su jednu partiju od 30 lica, žena i dece i sve nas odveli iz Petrove Gore u logor Caprag. U ovome logoru nalazilo se još oko 400 žena i dece pokupljenih u Petrovoj Gori. Za prva tri meseca u logoru Caprag nismo ništa radili i nadali smo se da će nas žene i decu pustiti kućama. Međutim, to se nije dogodilo nego su nas i dalje sve zadržali u logoru, samo su mlađe žene razmestili po hrvatskim i ustaškim kućama u samom Capragu. Većina žena sa decom ostala je u logoru, gde su žene radile razne logorske poslove kao i seljačke poslove po obližnjim seljačkim imanjima.

Ja sam bila na radu u kući ustaše Rajkovića Mate, posednika u Capragu sve do moga polaska za Beograd. Napominjem, da u logoru Caprag nije bilo ubijanja Srba. U mesecu maju, junu i julu 1942 godine mnoge žene iz ovoga logora upućene su na rad u Nemačku.

Od ustaša, koji su bili na dužnosti u logoru Caprag navodim:

Mitkovića Stjepana, Ožanić Đuru, Milkovića Dragutina (1) Modruš Ivana, Domitrović Stevu i Grgetić Matiju. Sa zatočenicima u logoru strogo su postupali, ali ne mogu reći da su nad ženama vršena nasilja od ovih ustaša. Od nas se tražilo bezuslovno pokornost. Žene koje su zatekle u drugom stanju prilikom dovođenja u logor odvedene su nekuda iz logora, ali kuda, ne znam. Ove žene nisu se više vraćale u logor. Ishrana u logoru bila je vrlo slaba i tim teže je uz ovako slabu hranu [bilo] raditi teške težačke poslove, kopati po logorskim baštama i tako dalje. Nama ženama, koje smo bile razmeštene po privatnim kućama i tamo radile bez ikakve nagrade, bilo je ipak nešto bolje.

Moj muž Petar, koji je otpušten sa rada u Nemačkoj, uradio je pri svom povratku tako, da sam i ja u Capragu ušla u voz, kojim je on putovao u Beograd i sa njim zajedno stigla sam ovamo.

Selo Donji Sjeničak potpuno je spaljeno još o Božiću godine 1941/42 od ustaša.

D o v r š e n o .

Saslušao i overava:
Vukdragović Branko, s. r.

Zapisničar:
Tatalović Nevenka, s. r. (2)

Bratić Desanka

32.

1942. SVIBANJ 16. BEOGRAD

Sava Dimović – Arhijerejskom namjesništvu za grad Beograd

Vrgin Most srez

Gornjo-karlovačka eparhija
PrepisARHIJEREJSKOM NAMESNIŠTVU ZA GRAD BEOGRAD
BEOGRAD

Po nalogu od Arhijerejske vlasti od 27. IV. 1942 A. E. M. Broj 1270/42 podnosim sledeći izveštaj:

Na broj jedan. Parohija Sjeniĉak obuhvata sela Lasinjski Sjeniĉak, Prkos, Moravce i Lasinju. Za ova mesta nadležna je opština Lasinja, a sresko naĉelstvo Pesarovina.

Parohija Sjeniĉak II obuhvata sela: Gornji, Donji Sjeniĉak sa nadležnom opštinom i sreskim naĉelstvom u Vrgin Mostu. Obe parohije pripadaju pod arhijerejsko namesništvo Vrginmostansko, sa sedištem u Topuskom. Obe parohije su jedna uz drugu i brojale su 5.000 parohijana. U obadvema navedenim parohijama živeli su sami Srbi bez i jedne porodice inoveraca, osim toga mesta Lasinje gde su Hrvati saĉinjavali veliku većinu. Koncem meseca aprila 1941 god[ine] odveli su ustaše:

- 1 Josifa Gvoića, nadlugara prvobanske imovne opštine iz Sjeniĉaka,
- 2 Branka Miĉića, trgovca iz Lasinje,
- 3 Dušana Miĉića, trgovca iz Lasinje,
- 4 Branka Radanovića iz Lasinje,
- 5 Źarka Radanovića, studenta iz Lasinje,
- 6 Dušana Bastajića, ratara iz Prkosa.

Navedeni odvedeni su u Zagreb, gde je Dušan Bastajić u policiskom zatvoru umro, o ĉijoj je smrti politička opština obavestila upravu parohije, a ostala petorica odvedena su u Drnje, gde im se posle trag izgubio. Od meseca juna 1941 narod je u obe parohije većinom noćivao van domova i preko dana se krio bojeći se ustaša, koji se sve više zalazili u sela. U avgustu mesecu 1941. dobio je potpisani sveštenik nalog da matične knjige preda u opštinu Lasinju. Pod pratnjom opštinskog stražara Stevana Markulina odneo je predmetne knjige u opštinu Lasinja i tamo ih predao opštinskom komesaru Miki Mađaru. U Lasinji je dotični opštinski komesar naredio stražaru Markulinu, da potpisanog sveštenika predvede sreskom naĉelniku u Pesarovini. Po predvađanju sreski naĉelnik izdao je parohu putnicu, da otputuje u Zagreb i da se prijavi nemaĉkoj feldkomandi u Zagrebu. U Zagrebu je usledilo hapšenje i dospo sam u policiski zatvor u kome sam bio mesec dana. Neopisive su bile duševne muke, jer je vrlo često bilo prozivanje za streljanje. Iz policiskog zatvora prebaĉen sam u logor u Slavonsku Požegu, a odatle 7 oktobra 1941 g[odine] u Staru Pazovu pod pratnjom ustaša, koji nas 11 jedva htedoše iz Stare Pazove pustiti. Blagodareći sreći i Srbima u Staroj Pazovi nakako prođosmo i 8 oktobra spasismo glave u Beogradu.

2 Do moga odlaska u avgustu mesecu iz Sjeniĉaka nije niko bio izbegao. Tek u decembru 1941 bila je velika navala na parohiju od strane hrvatske vojske i ustaša, kada se jadni narod go, bos, gladan u ĉiĉi zimi razbegao po šumama i okolnim selima sreza Vojnić. Jedan izbeglica Adam Bijelić, gimnazista, koji je jedini stigao ovamo 4. maja 1942 godine javio mi je ovo. Priĉao mi je da je parohija ova popaljena, da skoro nijedne kuće nema, a da je narod mnogi ubijen.

3 Nije mi poznato.

4 Ćuo sam da je crkva i parohijski stan izgoreo. Prema sadašnjoj ceni vrednost novograđene crkve iznela bi 1.000.000 dinara, a vrednost parohiskog stana 300.000 dinara.

5 Za vreme do avgusta 1941 niko od parohijana nije prešao na rimokatolicizam ni na islam, posle mog odlaska nije mi poznato. (1)

6 Za vreme dok sam bio u parohiji čuo sam, da je Mika Mađar općinski komesar naređivao progone Srba.

7 Od Hrvata zauzimali su se za Srbe u našem kraju konkretno i lojalno: 1 Nikolić, žandarmerijski komandir stanice u Lasinji, za koga sam čuo posle da je ubijen od ustaša.

8 Fotografije nemam.

9 Pismenih svedočanstava nemam.

Beograd 16. maja 1942 godine

Sava Dimović, s. r.
paroh sjeničački

sada adm[inistrativni] pomoćnik pri sabornoj crkvi u Beogradu

Tačnost prepisa sa originala overava:
V[ršilac] d[užnosti] Glavnog Sekretara
Svetog Arhijerejskog Sinoda
Projerej-stavrofor
(nečitko)
Član Velikog Crkvenog Suda (2)

33.

1941. LISTOPAD 8. BEOGRAD

Sava Dimović – Komesarijatu za izbeglice u Beogradu

PISAROVINA SREZ – izkaz Save Dimovića iz Sjeničaka

Z A P I S N I K

od 8 oktobra 1941 god[ine]

sastavljen u Komesarijatu za izbeglice i preseljenike u Beogradu

Nepozvan pristupio je DIMOVIĆ SAVA, sveštenik iz Sjeničaka, opštine Lasinja, sreza Pisarovina, star 50 godina, neoženjen, te izkazuje:

Ja sam kao srpsko-pravoslavni sveštenik u selu Sjeničaku vršio nesmetano svoju dužnost do konca meseca juna o[ve] g[odine]. Poslije toga vremena uslijed nastalih prilika u okolnim parohijama prestao sam i ja vršiti crkvene obrede.

Moja parohija Sjeničak ostala je mirna i noštedena od krvoprolića i pljačke, što je zadesilo parohije susjednog sreza Vrginmost.

Na 13 avgusta o[ve] g[odine] prošla je kroz Gornji Sjeničak hrvatska vojska sa ustašama na putu za srpska sela Kirin, Stipan i Ostrožin sreza Vrginmost, kamo je pošla da uguši navodnu pobunu tamošnjeg naroda. Međutim pobune u ovim selima nije niti bilo.

Parohijani moje parohije videći hrvatsku vojsku i ustaše, prepali su se i od straha su pobjegli u šume. Pobjegao sam i ja. Međutim vojska i ustaše nisu se zadržavale u samom Sjeničaku, već su prosljedili put dalje prema napred navedenim selima. Narod iz sela moje parohije poslije dva dana izbivanje u šumama, povratio se je u svoja sela.

Na 13 avgusta o[ve] g[odine] u večer pa cijelu noć sve do sutra dan, čula se jaka mitraljeska paljba, koja je dolazila od sela Kirin, Stipan i Ostrožin. Vojska i ustaše ostali su u tim selima više dana.

Čuo sam, da je u tim selima u to vreme, izvršen strašan pokolj tamošnjeg pučanstva. Pučanstvo je u ovim selima ubijano mitraljezima i klano noževima. Nekojim ženama su noževima rasporili prsa i trbuh. Kuće su pljačkali i svu pokretnu imovinu razvukli.

Nekoje kuće su i popalili. Srpsko pravoslavne crkve u zaselku Trepča kraj Stipana, te u selima Stipanu i Kirinu, su zapalili, pa su iste i izgorele.

Opštinsko poglavarstvo u Lasinji proglasilo je oko 18 avgusta o[ve] g[odine] u selima moje parohije, da pučanstvo treba dobrovoljno da pređe na rimokatoličku veru, pa da će onda biti mirno, a u protivnom slučaju morati će napustiti svoja imanja. Žiteljstvo zaselka Prkos prešlo je na rimokatoličku veru, te i nekoliko pojedinaca iz ostalih sela moje parohije, dok je većina žiteljstva ostala i nadalje u srpsko-pravoslavnoj veri.

Na 17 avgusta o[ve] g[odine] pozvan sam po općinskom poglavarstvu u Lasinji, da predam domovni protokol sela Sjeničaka i Prkosa, zbog prelaska žitelja iz tih sela na r[imo]k[at]oličku veru. Ja sam to izvršio.

Na 18 avgusta o[ve] g[odine] po nalogu općinskog poverenika u Lasinji prijavio sam se kotarskom pretstojniku u Pisarovini, koji mi je dao propusnicu da otputujem u Zagreb, i da se tamo prijavim nemačkoj vojnoj vlasti, radi preseljenja u Srbiju. (1)

Na 22 avgusta o[ve] g[odine] doputovao sam u Zagreb i odmah se htio javiti nemačkoj vojnoj komandi, ali nisam mogao doći na red taj dan, kao niti narednih dana.

Na 26 avgusta o[ve] g[odine] oko 10 sati prije podne – dok sam čekao ja pred nemačkom vojnom komandom, da dođem na red radi prijave – uhapsio me je jedan agent zagrebačke policije i odveo me je na policiju. Tu sam odmah pritvoren i smešten u ćeliju broj 7 u II spratu. U ovoj ćeliji, među inim našao sam: biv[šeg] kapetana jugoslavenske vojske Vujakliju, Matić Petra, mašinovođu iz Srpskih Moravica, Ruvića Omera, ekonomu iz Maglaja, imena drugih se ne sjećam.

Posle dva dana premešten sam u ćeliju broj 22 na istom spratu. Tu sam u ćeliji našao: Banda Petra, trg[ovačkog] pomoćnika iz Zagreba, Frol Ivana, profesora iz Zagreba, Vlakov Radu, Bugarina, studenta ekonomije iz Zagreba, Simić Vlatka, učitelja iz Donjeg Marofa, Kruljac Roku, narednika jugosl[avenske] vojske rodom iz Skrada (Gorski Kotar). Tokom vremena pridošli su u ovu ćeliju: Tomić Roko, privatni činovnik iz Zagreba, Dukić Karlo, gostioničar iz Vrapča kraj Zagreba, Hadžiselimović Rasim, činovnik riznice u Zagrebu, Cvijić Živko, nakladnik slikarskog zavoda „Rubens” u Zagrebu, Veliš Salamon, Jevrejin iz Dubrave, kraj Zagreba, Finci Silvije, Jevrejin iz Sarajeva. Znam, da su tada u zatvoru kod policije u Zagrebu bili u drugim ćelijama: Kožul Marko, bivši ministar, Auer Ljudevit, biv[ši] ministar, Bačinić Rude, biv[ši] poslanik H[rvatske] S[eljačke] S[tranke], Vitković Dimitrije, prota i katiheta u Zagrebu, Marković Franjo, ustaški satnik, Bastajić Pavle, profesor, rodom iz Perne.

Ja sam bio u zatvoru zagrebačke policije od 26 avgusta o[ve] g[odine]. Za to vreme vršena su u Zagrebu skoro svakodnevna straljanja u masama. Zatvorenike su izvodili iz zatvora i u masama streljali. Sjećam se, da su na 11 septembra o[ve] g[odine] streljali 135 zatvorenika. Isti su streljani u Rakovu Potoku kraj Zagreba zbog ubijstva polic[iskog] agenta Majerholda Ivana, koji je poginuo u Zagrebu na Trešnjevki. Na 23 septembra o[ve] g[odine] rano izjutra izvedeno je iz zatvora policije 59 zatvorenika i streljano. Tada su najvećim delom streljani Hrvati i Židovi. Imena streljanih se sada ne sećam.

Preslušavanje političkih zatvorenika vršio je Majdak, policiski agent, koji je čitavu tu referadu i vodio. On je s nama postupao vrlo brutalno. Mene je preslušavao na 3 i 17 septembra o[ve] g[odine]. Isti dan preslušavao je i protu Vitkovića.

Na 26 septembra o[ve] g[odine] saopšteno mi je da na policiji da moram ići kući u Sjeničak, da nabavim stvari u težini od 50 k[ilo]g[rama] pa da moram sa tim stvarima ići u Caprag u logor radi transporta u Srbiju.

Na 27 septembra o[ve] g[odine] krenuo sam pod pratnjom policiskog stražara iz Zagreba preko Jastrebarskog – Klinča Sela – Kupinca – Pisarovine i Lasinje u Sjeničak. (2)

Kroz selo Kupinac prošao sam na 27 septembra o[ve] g[odine] oko 5 sati poslije podne i prolazeći pokraj kuće Dr. Mačeka vidio sam njega, gde stoji na kapiji kuće. Ja sam ga

pozdravio skinuvši šešir, a on mi je skroz prijazno odzdravio. U Pisarovinu sam došao u 8.30 sati u večer. Tu sam odmah otišao u opštinu i tamo prenoćio. Sutra dan mi je saopštio tamošnji apotekar Peršić Ivo, da mu je Dr. Maček poručio, da za mene pripremi večeru, ali sam ja odmah otišao u opštinu na konak i nisam večerao.

Ja sam kod kuće uzeo stvari u težini od 50 k[ilo]g[rama] i na 2 oktobra o[ve] g[odine] autobusom direktno otputovao za Caprag, kamo sam stigao isti dan, ali me upravnik logora nije mogao primiti, jer je taj logor već bio likvidiran, već me je pod pratnjom uputio u Sl[avonsku] Požegu u logor, kamo sam stigao isti dan u 4 sata poslije podne. U logoru u Sl[avonskoj] Požegi bio sam do 6 oktobra o[ve] g[odine] i tada sam sa transportom upućen u Beograd, kamo sam stigao na 7 oktobra o[ve] g[odine]. Postupak u logoru u Sl[avonskoj] Požegi bio je za moje vreme od strane ustaša vrlo korektan, dok je prije toga – kako sam čuo – bio vrlo loš.

Naglašujem da se kotarski pretstojnik u Pisarovini Stare vrlo korektno i upravo očinski odnosi prema nama Srbima. Isto tako prema Srbima vrlo korektno postupaju opštinski beležnik u Pisarovini Braim Ivo, opšt[inski] beležnik u Lasinji, Debač Andrija, upravitelj pošte u Lasinji Markulin, te tabornik u Lasinji Smajlović, kao i župnik Klasinc, koji je rodom Slovenac. Njihovom postupku niti jedan Srbin ne može ništa prigovoriti. Njima se može zahvaliti, da je parohija Sjeničak, koja ima oko 8.000 duša, ostala za sad potpuno pošteđena od pljački i pokolja, koji su vršeni u srpskim selima susjednih srezova.

Po mojem mišljenju ovo sve može da se pripiše neposrednom uticaju Dr. Mačeka, koji stalno stanuje na svom imanju u Kupincu. U njegovom selu Kupincu uopće nema ustaša, a seljaci se iz ovoga njegovog sela vrlo lijepo ophode sa Srbima iz susednih sela.

Prednji izkaz mi je pročitan i ja ga usvajam kao svoj i potpisujem.

Sava Dimović, s. r.

Saslušao i overava:

Đuro J. Rodić

odj[elni] savetnik, s. r.

Zapisničar:

Petar M. Eremić

upr[avni] kanc[elarijski] činov[nik], s. r. (3)

D O K A Z I

Zapisnik o saslušanju Ljubice Borojević od 12. II. 1945 g[odine] I.

Zapisnik o saslušanju Milutina Mrkšića od 11. X. 1944 god[ine] II.

Zapisnik o saslušanju Šapić Stanka od 4. X. 1942 g[odine] III.

Zapisnik o saslušanju Ljubice Crevar i Anđelije Todorović od 13. VIII. 1941 g[odine] IV.

Saslušanje Bakić Dragana i Bakić P. Dragana od 3. VI. 1942 g[odine] V.

Zapisnik o saslušanju Marije Maraković od 17. III. 1942 g[odine] VI.

[...]

Zapisnik o saslušanju Janje Dragojević i Janje Bjelić od 18.VI. 1942. VIII.

Zapisnik o saslušanju Miljević Vasilije od 17. I. 1942. g[odine] IX.

Zapisnik o saslušanju Pribičević Miloša od 9. VII. 1941. g[odine] X.

Zapisnik o saslušanju Jarčov Steve od 18. II. 1942. g[odine] XI.

Zapisnik o saslušanju Božić Milana od 13. X. 1941. g[odine] XII.

Zapisnik o saslušanju Škara Julke od 5. I. 1942. g[odine] XIII.

Zapisnik o saslušanju Batalo Milke od 18. III. 1943. g[odine] XIV.

- Zapisnik o saslušanju Marjanović-Katić Steve od 13. I. 1944 g[odine] XV.
 Zapisnik o saslušanju Bogdana Diklića od 6. V. 1942. XVI.
 Zapisnik o saslušanju Miloša Pribičevića od 22(9) VII. 1943. XVII.
 Zapisnik o saslušanju Jelene Kopač od 31. VII. 143. XVIII.
 Zapisnik o saslušanju Galogaža Vukosave od 16. II. 1942. g[odine] XIX.
 Zapisnik o saslušanju Manojla Krge (paroh, Kirin) XX.
 Zapisnik o saslušanju Bulat Nikole od 15. IX. 1941. g[odine] (Kirin) XXI.
 Zapisnik o saslušanju Mrkobrada Stanislava od 6. III. 1942. g[odine] XXII.
 Zapisnik o saslušanju Nikole Radoševića (Vrginmost) XXIII.
 Zapisnik o saslušanju Linte Marka od 22. X. 1941. g[odine] XXIV.
 Izveštaj Dejanović Dušana od 2. IV. 1942. g[odine] XXV.
 Zapisnik o saslušanju Ivančević Milivoja od 23. IX. 1941. g[odine] XXVI.
 Izjava Dr. Petra Lapčevića od 23. I. 1942. g[odine] XXVII.
 Zapisnik o saslušanju Bijelić Adama od 12. V. 1942 g[odine] XXVIII.
 Izveštaj Đurić Marka od 29. III. 1942. g[odine] XXIX.
 Zapisnik o saslušanju Škaljac Milića od 13. V. 1942 g[odine] XXX.
 Zapisnik o saslušanju Bratić Desanke od 3. XII. 1943 g[odine] XXXI.
 Izveštaj Save Dimovića od 16. V. 1942 g[odine] XXXII.
 Zapisnik o saslušanju Dimović Save od 8. X. 1941. g[odine] XXXIII.
 Zapisnici o saslušanju oštećenih-izbeglica od III. do XXXIII. (izuzev VII. i XVIII.)

HR-HDA-ZKRZ Zh, kut. 470, br. 37118.

XXIV.
1982. LIPANJ–SRPANJ. GLINA
„IDEJNI PROJEKT ZA UREĐENJE MEMORIJALNOG MUZEJA”
Glinski vjesnik (Glina), god. V, br. 30–31, 2–3.

IDEJNI PROJEKT ZA UREĐENJE MEMORIJALNOG MUZEJA

Drago Roksandić, Momčilo Krković, Dragan Čubrić, Đuro Zatezalo, Mile Dakić

1. Spomen dom, sagrađen na mjestu nekadašnje srpsko-pravoslavne crkve u Glini u kojoj je ljeta 1941. pobijeno oko 1200 Srba, uređenjem i djelatnošću još uvijek ne odgovara potrebama zbog kojih je podignut. U Domu se i pleše i pjeva, u kino dvorani se prikazuju filmovi iz redovne komercijalne eksploatacije, a u samoj domskoj zgradi nema baš nikakvog dostojnog memorijala zločina. Nedvosmislena je društvena obaveza da se osigura da se Spomen-dom koristi za one svrhe zbog kojih je i sagrađen, tj. da bude pretvoren u jedinstven Memorijalni muzej.

2. Memorijalni muzej treba da bude tako uređen da podsjećanje na počinjeni zločin bude ugrađeno u cjelovitu postavu kojom će se potvrđivati sve bitne humanističke i revolucionarne vrijednosti, baštinjene u Glini i glinskoj općini od prvih historijskih spomena do suvremenog doba, uključivši i poslijeratni glinski razvoj. Okosnica postave trebaju biti rat i socijalistička revolucija i fašistički zločini tokom rata i revolucije, sa posebnim naglaskom na pokolju u crkvi koja se na tom mjestu nalazila.

3. Postava treba potvrditi sve bitne vrijednosti zajedništva glinskih Srba i Hrvata kroz njihovu povijest, od ponovnog naseljavanja pustog glinskog prostora u XVII stoljeću do suvremenog doba, potvrđujući na taj način našu današnju socijalističko-samoupravnu politiku bratstva i jedinstva. Podsjećanje na fašističke zločine treba biti izvedeno u istom smislu.

4. Prostorno uređenje Memorijalnog muzeja omogućava multifunkcionalno korištenje, što bi u preuređenju trebalo biti do kraja iskorišteno. Preuređenje treba obuhvatiti jedinstvenim rješenjem kako unutrašnji tako i vanjski prostor Memorijalnog muzeja.

5. Budući da je glinska općina još uvijek nerazvijena, preuređeni Memorijalni muzej bi trebao osiguravati zadovoljavanje različitih društvenih i kulturnih potreba, pod uvjetom da se ne osporava memorijalni karakter prostora.

6. Veliko značenje glinskog kraja u narodno-oslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji (1941-1945), isto tako kao i brojnost i velike razmjere fašističkih zločina koji su počinjeni u istom vremenu i prostoru, ne može se povijesno u cijelosti razumjeti u ograničenoj vremenskoj perspektivi XX. stoljeća, ma kako ona bila presudno povezana s fenomenima radničkog pokreta, Komunističke partije i socijalističke revolucije. Masovnost ustanka, razmjere u kojima se razvila narodna vlast u ratnim uvjetima, dosljedna privrženost revoluciji tokom svih ratnih godina najvećeg dijela stanovništva glinskog područja, kao i niz drugih vrijednosti ostvarenih tokom rata i revolucije imaju svoje nesumnjive „dubinske” uzroke u daljoj prošlosti. Upravo ta činjenica, kao i dosadašnja posvemašnja neistraženost civilizacijske kulture glinskog prostora, nameću potrebu uređenja takve stalne postave Memorijalnog muzeja kojom će ta baština na jedinstveno osmišljen način biti izložena.

7. Stalna postava treba biti uređena na kritičkoj socijalnoj, ekonomskoj i kulturnoj historijskoj osnovi, u smislu Marxovog shvaćanja povijesti.

8. Stalna postava treba biti periodizirana na sljedeći način:

A) Glinsko područje u prahistoriji i antici;

B) Glinsko područje poslije seobe naroda, u srednjovjekovnoj hrvatskoj državi, s težištem na historijskim izvorima (Glina se prvi put spominje 1284. godine!);

C) Glinsko područje za vrijeme turskih ratova u XVI i XVII stoljeću, starohrvatska dijaspora, „ničija zemlja”, naseljavanje novog hrvatskog i srpskog stanovništva, osobito od Bečkog rata (1683-1699), uređenje Banske krajine itd. sve do razgraničenja i sjedinjenja s banskom Hrvatskom i Slavonijom (1881.).

Napomena: U prikazivanju krajiške povijesti glinskog kraja težište treba biti na fenomenima socijalne i ekonomske historije, a sami izlošci po svom sadržaju u najvećoj mogućoj mjeri zavičajno-historijskog porijekla. Po značenju treba izdvojiti krajiške pokrete i bune u 18. i 19. stoljeću, značajno a historiografski vrlo slabo poznato učešće Glinjana obadviye narodnosti u ilirskom pokretu, potom u revolucionarnim gibanjima 1848/49. godine, masovnu podršku bosanskom ustanku 1875-1878. itd. U Glini se čak i prvo radničko udruženje stvara prije prisajedinjenja banskoj Hrvatskoj i Slavoniji;

D) Glinsko područje od 1881. do 1918. godine, s posebnim naglascima na učešću glinskog stanovništva u narodnom pokretu u Hrvatskoj 1883. (Klasnička buna), učešće u narodnom pokretu 1903-1905. godine i u Hrvatsko-srpskoj koaliciji, potom Glinjani u veleizdajničkom procesu, a u odgovarajućoj mjeri i u I svjetskom ratu;

E) Glinsko područje od 1918. do 1941. godine, s iscrpnijim socijalno- i ekonomsko-historijskim podacima o razvoju naselja i stanovništva, o društvenom raslojavanju, nacionalnom sastavu, o privređivanju, kulturi, obrazovanju, zdravstvu, o sindikalnom i političkom okupljanju, sa posebnim naglaskom na seljaštvu i radništvu te na Komunističkoj partiji.

Napomena: U prikazivanju političke povijesti težište treba biti na političkoj polarizaciji u starojugoslavenskim uvjetima pred II svjetski rat, na ojačali antifašistički pokret i omasovjele KPJ i SKOJ te na profašističke velikosrpske i velikohrvatske organizacije. Posebno treba objasniti razmjerno veliki utjecaj Komunističke partije u izrazito agrarnoj socijalnoj strukturi glinskog područja.

F) Glinско područje od 1941. do 1945. godine, sa postavom u kojoj bi bili obuhvaćeni aprilski rat na glinskom području, kapitulacija i stvaranje „NDH” (mobilizacija, vojne jedinice u Glini, otpor okupaciji na glinskom području, ako ga je bilo, okupacija Gline, uređenje mjesne ustaške vlasti, obračun sa protagonistima predratne vlasti itd.), potom lokalna struktura ustaškog „novog poretka” sa nužnim podacima o sistemu fašističkih i rasističkih mjera, potom iscrpni podaci o glinskim komunistima u proljeće 1941. godine (partijska organizaciona struktura, brojnost i sastav ćelija, utjecaj u SDS-u, HSS-u, HRS-u, „Seljačkom kolu” i „Seljačkoj slozi”, građanskim kulturnim i sportskim društvima itd., a razmjerno najsadržajnije njihove pripreme za ustanak), iza toga nacionalni i vjerski genocid (iseljavanje u Srbiju, pokatoličavanje, građanska i ekonomska diskriminacija, fizičko istrebljivanje, s podacima o lokalnim ustaškim planovima i ostvarenjima tih planova u razdoblju do masovnog ustanka u glinskom kraju, na Baniji i šire, s osnovnim stavom da genocid u glinskom kraju nije imao ni samo ni prvenstveno rasističku inspiraciju, već je to bio svjesno sračunat da razjari srpsko-hrvatsku mržnju u kraju s razmjerno vrlo jakim komunističkim utjecajem te da se na taj način preventivno onemogućí bilo kakav otpor ustaškoj vlasti, odnosno okupaciji zemlje; potom ustanak u glinskom kraju, sa svim potrebnim podacima o njegovoj organizaciji i o njegovu širenju, o sužavanju baze ustaške vlasti, o razvoju narodne vlasti na oslobođenim, poluoslobođenim i neoslobođenim dijelovima glinskog područja, općenito o rastu NOP-a u glinskom kraju po razvojnim fazama kroz stvaranje novih jedinica, povećan broj boraca kroz razvoj antifašističkih organizacija i progresivno onemogućavanje okupatorske i kvislinške represije itd., a posebno bi se izložila zbivanja u glinskom kraju poslije konačnog oslobođenja Gline, kada ona postaje jedno od najznačajnijih središta NOP-a u Hrvatskoj za duže vremensko razdoblje;

G) Poseban prostor memorijala zločina u glinskoj srpsko-pravoslavnoj crkvi ljeta 1941. godine, koji treba biti što je moguće više dokumentiran ali i obogaćen umjetničkim rješenjem memorijala, korištenjem umjetničkih slika, kipova, pjesama itd;

H) Poslijeratno razdoblje bi trebalo nadalje prikazati ostvarenu dinamiku socijalnog, ekonomskog i kulturnog razvoja, ali bi iz postave trebalo biti jasno da je glinsko područje još uvijek nerazvijeno.

9. Brojna građa za glinsku zavičajnu povijest nalazi se u više arhiva, muzeja, biblioteka itd. Potrebnu građu, od rukopisne do slikovne i predmetne, koja bi se u kritičkom izboru trebala iskoristiti za muzejsku postavu prvenstveno treba tražiti u Arhivu Hrvatske, u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci, u Povijesnom muzeju Hrvatske, u Institutu za historiju radničkog pokreta Hrvatske, u Vojno-istorijskom institutu itd.

10. Stalna muzejska postava mora da bude obogaćena drugim komplementarnim djelatnostima i sadržajima u cijelom unutrašnjem i vanjskom prostoru Memorijalnog muzeja, koji bi imali kako edukativnu funkciju tako i cilj da potiču različite oblike suvremenog društvenog angažmana.

11. Kino-dvoranu bi trebalo koristiti za prikazivanje filmova o razvoju NOP-a na glinskom području, dokumentarnog filma o zločinu u glinskoj crkvi, ali i općenito filmova po motivima iz revolucije.

Kino dvorana bi se također trebala specijalizirati za ciklusno prikazivanje angažiranih ratnih filmova, angažiranih filmova domaće i inozemne proizvodnje o suvremenom fašizmu, totalitarizmu i o njihovu ugrožavanju težnji naprednog čovječanstva. Ovi ciklusi bi mogli postati okosnica stalne filmske tribine, koja bi u perspektivi mogla imati repu-

blički i jugoslavenski značaj. Budući da kino-dvorana može biti univerzalno korištena smatramo da bi bilo opravdano razmotriti mogućnost, zajedno sa odgovornim međupćinskim, republičkim i saveznom tijelima, da se u glinskom Memorijalnom muzeju održavaju povremeno ili redovno, godišnje možda i dvogodišnje, skupovi internacionalističke solidarnosti sa narodima u svijetu koji su u svojoj borbi za nacionalnu nezavisnost i društveni napredak izloženi genocidu, terorizmu općenito kao što su to danas narodi Salvadora, Gvatemale, Namibije, Kampučije itd. Zaključci takvih skupova bi mogli imati stalnu formu, npr. „Glinskog apela” o određenom pitanju.

12. Ispred kino-dvorane bi trebalo osigurati manji izložbeni prostor univerzalne namjene. U njemu bi se održavale izložbe na specifične teme. Neke od njih bi mogle biti komplementarne stalnoj muzejskoj postavi. Druge bi mogle biti u vezi sa društvenim skupovima koji se u Memorijalnom Muzeju održavaju. Treće bi mogle biti izrazitije likovne.

Napomena: Glina se još uvijek nije odužila ni na jedan način svome sugrađaninu, socijalno najangažiranijem jugoslavenskom karikaturisti XX stoljeća Pjeru Križaniću, a o nizu drugih mogućnosti da ne govorimo na ovom mjestu.

13. Muzej bi trebao imati svoju Memorijalnu biblioteku. Ona bi trebala biti specijalizirana ovisno o osnovnim smjerovima muzejske djelatnosti. Jedna, vjerojatno najostvarljivija je mogućnost da se u njoj prikuplja sva štampana, rukopisna i ostala građa za glinsku zavičajnu povijest. Druga je mogućnost da se specijalizira za prikupljanje svjetske literature o genocidu, terorizmu itd. Dakako, potonje bi rješenje iziskivalo znatno veća ulaganja, kadrovske i organizacione teškoće itd.

14. Memorijalni muzej bi trebao imati svoju stalnu izdavačku djelatnost. Standardiziranim popularnom bibliotekom bi trebalo objavljivati zbirke izvora za zavičajnu povijest, memoarske i znanstveno-popularne radove iz zavičajne povijesti kao i znanstvene radove o Glini i Baniji u strožem smislu. Dakako, izdanja bi trebala biti ograničenog obima i pristupačne cijene.

15. Vanjski prostor Memorijalnog muzeja treba biti uređen komplementarno unutrašnjem, a to znači da nadasve treba biti naglašena memorijalnost objekta.

Smatramo nužnim uklanjanje postojećeg bazena, kao i skulpture bez adekvatne poruke. [Augustinčićeva skulptura bi mogla biti premještena u park ili pred bolnicu.] Mišljenja smo da bi trebalo postaviti skulpturu koja bi na prikladniji način simbolizirala tragediju koja se zbila na tom mjestu i u tom smislu preporučamo kao moguće rješenje „Lelek glinski” Momčila Krkovića.

U[z] spomenutu Krkovićevu skulpturu moguće je postaviti pločice sa imenima svih žrtava u crkvi. Također smatramo vrijednim najozbiljnije rasprave mišljenje da se povisi postojeći ogradni zid na lijevoj strani, gledajući zgradu sa prednje strane te da se i na njemu postave pločice sa imenima glinskih građana ubijenih u proljeće 1941. godine.

16. Potrebno je izraditi zaštitni znak Memorijalnog muzeja, katalog izložbene postave, niz prikladnih suvenira, razglednica, slajdova, ukratko, iskoristiti u skladu s materijalnim mogućnostima niz drugih oblika suvremene komunikacije sa posjetiocima i svim drugim interesentima. Vrlo je važno osigurati umjetničku vrijednost svih izrađevina, odnosno onemogućiti kič stalnim kvalificiranim nadzorom.

Najveće su mogućnosti u izradi suvenira po modelima izvornih narodnih rukotvorina sa cijelog glinskog područja. Malom privredom bi bilo moguće oživjeti niz upotrebnih predmeta, dijelova nošnji itd., koji bi se mogli prodavati ne samo na glinskom području već i van njega.

17. Izgradnjom memorijalnih područja Partizanske Drežnice, Bijeli Potoci – Kamensko, Petrova Gora, Šamarica, Jasenovac, Kozara itd., Glina bi trebala biti istaknuta veza u spletu memorijalnih objekata u ovom dijelu Hrvatske i Bosne.

Dakako, da bi se što više iskoristile komparativne prednosti Gline u tom spletu, potrebno je obnoviti ili izgraditi niz objekata i razviti niz djelatnosti koje će stvoriti potrebnu osnovu za masovni turizam, prvenstveno za omladinski turizam.

Pored Memorijalnog muzeja u perspektivi je potrebno urediti na što dostojniji ali i atraktivniji način sve lokalitete koji su vezani za povijest NOB-a i socijalističke revolucije na glinskom području. To je moguće učiniti i bez velikih ulaganja ako se koristi iskustvo narodnog banijskog i pokupskog graditeljstva, vodeći računa da svaki svaki uređeni lokalitet pored memorijalne funkcije mora imati adekvatnu funkciju u infrastrukturi masovnog, naročito omladinskog turizma.

Nužno bi bilo izgraditi negdje na Poglediću ili pored rijeke Gline omladinski kamp, koji bi i za duži, višednevni boravak mogao privući posjetioce. Dakako, kamp pretpostavlja uređenje sportsko-rekreativnih terena (igrališta, kupališta itd.).

Ne bi trebalo isključiti mogućnost razvoja seoskog turizma, također u funkciji omladinskih potreba, ali ne samo njih. Uz memorijalne objekte, atraktivna prirodna okolina osigurava bitan potrebni preduvjet.

18. Na prikladan način u budućnosti znatno više treba koristiti činjenicu da je tokom većeg dijela 1944. godine Glina de facto bila glavni grad oslobođene Hrvatske. Uostalom, kao što su se tada u Glini održavali kongresi liječnika ili pravnika Hrvatske, tako bi se i danas mogle početi njegovati adekvatne tradicije.

Beograd, 29.5.1982.

Idejni projekt izradili članovi Stručnog savjeta Odbora za uređenje Spomen-doma u Glini: mr. Drago Roksandić, mr. Momčilo Krković, mr. Dragan Čubrić, dr. Đuro Zatezalo, mr. Mile Dakić.

Mole se čitaoci da svoje primjedbe i prijedloge na predloženi projekt dostave upravi Narodnog sveučilišta Glina.